

G E O R G E S B E R N A N O S

—

ODPADLÍK

DÍL PRVNÍ

PŘETVÁŘKA

V P R A Z E 1 9 3 1

A V E N T I N U M

P Ř E T V Á Ř K A

P R V N Í Č Á S T

»Milý synu,« řekl abbé Cénabre svým krásným hlasem, klidným a vážným, »jistá příchyllost k statkům tohoto světa jest dovolena, a brání-li jich někdo v mezích spravedlnosti proti druhému, jest to podle mého mínění nejen jeho právo, nýbrž i povinnost. Jest však záhodno jednat moudře, s rozvahou, zdrženlivě... Život křesťana, který chce obstát v tomto světě, záleží zcela v zachování náležité míry a rovnováhy.... Člověk těžko odolá výbuchům své přirozenosti, může však, je-li trpělivý a vytrvalý, držet své vášně na uzdě... Hajme tedy jen toho, bez čeho se nemůžeme obejít, a nebudme proti nikomu zaujati. Jenom tak si naše srdce zachová klid, a pozbylo-li ho, zase jej nalezne.«

»Děkuji vám,« řekl pan Pernichon s přízvukem upřímného pohnutí. »Přiznávám se, že nás zápas o idee někdy rozehřívá. Avšak příklad vašeho života a vaší myšlenky je pro mne velikou posilou.«

(Při těch slovech měl ústa ještě křečovitě stažena, takže se mu třásly vousy.)

»Připouštím,« mluvil dále, »že mohli svěřit celoroční zprávu někomu jinému nežli mně. Byli by se k tomu hodili jiní spolubratři. Byl bych velmi rád postoupil své místo třeba ctihodnému stařešinovi katolického tisku, kdyby nebyl hned první den odmítl čest, která mu právem náležela. Kdo by se byl nadál, že dobrovolné ustoupení starého bojovníka bude mít ten následek, že zdvihne na štít takového Larnaudina?«

Jeho pohled vyjadřoval opravdovou sklíčenost, úzkost bolesti takřka fyzické, jako by se ten nešťastník marně namáhal vypotit svou nenávist.

»Nejsem nijak zaujat proti panu Larnaudinovi,« ozval se zase zvolna krásný a vážný hlas. »Naopak, vážím si ho. Jeho kritiky, i když byly nespravedlivé, byly mi vždycky k užitku. Věřte mi, příteli, doktrináři mají tu přednost, že v nás probouzejí podle zákona o kontrastu jisté schopnosti, které v nás zvyk a zkušenosti života oslabilly. Dávají nám užitečná vodítka.«

Abbé Cénabre se dal po těch slovech do tvrdého smíchu.

»Podivuji se vám!« zvolal Pernichon vášnivě.

»Zůstáváte v marném shonu tohoto světa klidným pozorovatelem druhých — jste knězem jak u oltáře, tak všude jinde. Avšak přes všecku svou shovívavost nemůžete zapomenout, jak škodí polemiky pana Larnaudina zájmům nejctihodnějším, jak neblahá je jeho zaujatost, jeho tvrdohlavost. — „Jest nám třeba záruk a zase záruk!“ — prohlašoval včera přede mnou váš výborný přítel, Mgr. Cimier, „jenom v tom je záchrana!“ — Nuže, dali jsme je všechny, kromě jediné: bylo ještě třeba zřici se výslovně — ano, výslovně! — několika nepovolaných přemrštěnců, kteří mají za sebou hrstku prostáček. Či je to snad požadavek upřílišený?«

(Na čele Pernichonově vystoupil konečně pot a zdálo se, že ten mužiček při tom pocítil nekonečnou úlevu.)

Pan Pernichon spravuje náboženskou rubriku jednoho radikálního časopisu s tendencemi socialistickými, který vychází za peněžité podpory jednoho konservativního finančníka. Všecka jeho duše je zakořeněna v tomto trojím dvojsmyslu a tento mužík z toho ssaje s trpělivostí a přičinlivostí hmyzu samu dřevň hanby. Jeho silueta v samých počátcích ošumělá a plná nákazy, znetvořená kromě toho ještě kulháním, jest sice takřka neznáma v místnostech »Nové jitřenky«, zato ji však zná velmi dobře ono zvláštní publikum spisovatelů bez knih, novinářů bez novin, prelátů

bez diecézí, publikum, které žije na okraji Církve, politiky, společnosti i Akademie, publikum, které je tak ochotno prodávat se, že nabídka je příliš často větší než poptávka, a tak se stává, že tento žalostný obchod je ustavičně ohrožován znehodnocením cen. Jakmile se nějaký zamotaný stav věcí, při kterém se nahromadilo materiálu s bujností nepředstavitelnou, zase vyjasní, pozbude toto zboží, příliš snadno se kazící, veškeré ceny a je odsouzeno k tomu, aby dohnívalo v předsíních.

Pernichon byl kdysi žákem nižšího semináře v Notre-Dame des Champs a předstíral až do posledního dne, zpola nevědomky, že jest povolán ke kněžství. Jakmile však obeplul nebezpečný mys maturity, zmizel beze stopy a nebylo o něm slychu až do té rozhodující chvíle, kdy se mu podařilo uveřejňovat pod svým jménem v jednom farním věstníku vzdělavací zprávy, po nichž se objevily »Dopisy z Říma«, redigované u jednoho antikváře v ulici Jacob. Kdo jiný než on by byl mohl těžiti z této pokoutní úlohy? On však si dovedl šetřiti na svou budoucí slávu krejcar ke krejcaru, podobaje se svým auvergneským předkům, kteří hnojí v létě svým vlastním potem nevděčnou zemi a v zimě přicházejí do Paříže prodávat kaštany, které nechtějí žrát ani prasata, shromažďující pomalu svůj poklad a umírajíce nenasyceni. Teprve smrt je vysvobodí z jejich nesmyslného oblouzení a umývačka mrtvol je po

prvé a nahonem zbaví špíny celého života, nežli přijde obvodní lékař.

Tyto Římské listy nejsou ostatně zcela bez zásluhy. Vyrovnají se jiným takovým veledílům, méně známým, avšak napsaným v témž duchu od zklamaných marnivců, kteří v nich po troškách ukládají svou starou kyselost. Jejich ráz může být ovšem podle autora různý, avšak nemění se jejich hluboký a tajný smysl, živá zášť, zřejmá žádost zla a chorobná nenávist ke všemu, co si v Církvi zachovalo ještě smysl pro čest — nenávist, kryjící se pod rouškou snášenlivé mírumilovnosti.

Pernichon pozoroval chvíli uctivě obličej mistrův a potom řekl, usmívaje se množstvím předčasných vrásek:

»Jsem dalek toho, abych vás ponoukal k rozhořčení, ať by bylo namířeno proti komukoliv . . . Avšak nuncius se včera vyjádřil . . .«

»Nechme nuncia stranou, ano?« požádal ho abbé Cénabre. »Jeho Svatost se tolik vynasnažuje, aby nevzbudila nikde nelibost, že se to bude zdát našim republikánským ministrům ještě na konec urážlivé . . . Demokracie má ráda okázalost, ale zatím jí posílají nepatrné počouchlé preláty, nad jejichž prostředností se zdvíhá žaludek. Vsadím na to krk, že tenhle ten na příklad neumí ani řecky! . . . U pana senátora Huberta . . .«

Přešel si rukama po lících, zamyslel se na chvíli a řekl klidně:

»Ale ostatně k čemu to? Vždyť vy také řecky neumíte!«

»Zapomínáte,« zvolal Pernichon s nucenou veselostí (i když se dotknete ješitnosti znenadání, reaguje přesně), »zapomínáte, že jsem dostal r. 1903 v pařížském semináři cenu za řecký překlad! Škoda, byl bych se raději věnoval vědě... Avšak smutné události, jejichž jsme svědky...«

»Tajemství míru, praví Tagore, záleží v tom, že neočekáváme štěstí... Svatá Terezie to napsala dávno před ním... Tato shoda, příteli, má do sebe cosi zvláštního, trpkého...«

Jeho ruka zabubnovala netrpělivě na rudém sukňě psacího stolu ve slohu Ludvíka XVI.

»Bojím se, že vás unavuji,« řekl pan Pernichon. »Vím, že nebýváte v noci vzhůru. Ale tyto chvílky oddechu, bohužel tak řídké, ve vaší samotě, dva kroky od největšího pařížského hluku, na mne působí tak blahodárně! Odcházím od vás vždycky s plnou jistotou, s pevnou vírou. Díváte se na události i na lidi pohledem tak klidným, ba i vaše ironie je tak jemně shovívavá! Jsem hrd na to (dovolte mi, abych to opakoval, slovutný mistře!) jsem hrd na to, že ve vás smím vidět nejen ochránce podle světa, nýbrž i vůdce své ubohé duše...«

Abbé Cénabre pohlédl na hodiny, opřel se do

své lenošky a zavřev napolo oči, zdvihl ruku, aby si vyžádal ticho, a s přízvukem neobyčejně velitelským pronesl tato slova:

»Dovedu ocenit, příteli, vaši trpělivost a vaši pokoru před knězem, který u vás nešetří ani napomínáním ani výtkami, někdy dosti přísnými. Zpovídám vás však jen nerad takřka každý týden. Víte dobře, že svůj kněžský úřad mohu vykonávat jen s obtížemi, že má skromná historická práce pohltí mé nejlepší síly. Takový zbožný mladý muž, jako jste vy, by si ostatně neměl chodit pro rozhřešení ke kritikovi, o kterého se vedou takové spory . . . Neodpírám vám arci svých rad, máte-li z nich nějaký prospěch, přeji si však, abyste se napříště, aspoň pokud jde o svátosti, obracel k jinému knězi. Nebude vám tak nesnadno vybrat si některého . . . Máte dosti výhodných známostí, kdyby se vám snad přičilo zpovídat se nějakému prostoduchému faráři nebo kaplanovi . . . Vyslechnu vás tedy dnes naposledy.«

Poodešli až na konec rozsáhlé světnice, kde se kanovník posadil na obyčejnou slaměnou židli a kajícíník poklekl k němu na klekátko stejného druhu. Abbé Cénabre, aby rozšířil svou pracovnu — sám jí říkával »knihkupecký krám« — dal strhnout tenkou přepážku a dostal tak místnost pro knihy, obílenou vápnem a vydlážděnou velkými červenými dlaždicemi. Bylo to, jako by Chudoba, tolik nenáviděná, byla náhle vpadla

touto nepatrnou stěnou do slavné knihovny, v níž nacházeli znalci samé vybrané věci. Ten protiklad se jevil genu Cénabrovu drahocenným. Abbé postavil do tohoto opuštěného koutu ošoupaný stůl, několik židlí, jejichž sláma stářím a užíváním zežloutla, a prostou poličku na knihy, v níž však se bibliofil mohl podívat rozkošné a vzácné sbírce misálů v lidových vazbách, památkám staleté selské zbožnosti. Na holé zdi visí kříž, jediný v celém domě. V tom je svrchovaná rafinovanost.

V tichu světnice se už ozýval rytmický šepot pana Pernichona, odříkávajícího *C o n f i t e o r*, neboť mladý muž si dával záležet na tom, aby vyslovoval latinu s náležitým přízvukem. Abbé Cénabre seděl s hlavou nachýlenou, s očima zavřenými, s tenkými rty poněkud sevřenými bolestným úsměvem, a zdálo se, že poslouchá pozorně dobře známá slova, ačkoli vnímal sotva jejich vůni. A vskutku, kolem tohoto politováníhodného mužíčka, stravovaného trpkou závistí, vznášela se žluklá, jakoby uvadlá vůně, spíše mdlá nežli pronikavě odporná. Ale jeho svědomí páchlo ještě nasládleji.

Zbožnost mladého redaktora »*M o d e r n í h o ž i v o t a*« není čistým pokrytectvím: snad bychom i mohli říci, že je upřímná, neboť její zdroj je v nejtajnějším úkrytu jeho bytosti, v nejasném strachu ze zla, v potměšilé snaze dostat se

k němu oklikou, s nebezpečím co možná nejmenším. I ta troška jeho politické a sociální doktriny je ovládána pathetickým citem, který ho nutká, aby se vzdal nepříteli, aby dal v šanc svou duši. Co nazývají hňupové, kteří ho obklopují, nezávislostí a směrlostí, není nic jiného nežli viditelné, ačkoli špatně chápané znamení jeho otrávené touhy po úplném vzdání, po neodvolatelném bankrotu vlastního já. Kterýkoliv nepřítel věci, jíž Pernichon, jak předstírá, slouží, má hned celé jeho srdce. Každá námitka, vyšlá z úst protivníkových, nachází hned v jeho myšlenkách nějakou spoluvinnici. Dopustí-li se někdo na jeho lidech bezpráví, nevzbudí v něm tím ani vzpouru, ba ani zbabělou škodolibost, nýbrž roznítí tím v jeho zženštilé duši nenávist utlačovaného a potupnou lásku k vítězi.

Jeho vnitřní život je stejně rmutný a dvojsmyslný, nikdy nevětraný, nezdravý. Dovoluje-li si odchylky od nauky, staví na odiv nejúzkostlivější svědomitost v zachovávaní mravních příkazů. Je takto bezpochyby poslušen jistých základních pravidel své hry, ale bojí se také pekla a závidí těm, kteří mu vzdorují, tak tajně, že se sám domnívá, že jimi jenom pohrdá. Dbá pečlivě toho, aby se vyhnul jakékoliv okázalosti na tomto i na onom světě, a spravuje své svědomí jenom s nechutí, podobaje se kupci, kterého opustili zákazníci a který se nudí v prázdném krámě.

Cítí sám hroznou nehybnost svého vadnoucího mládí, které živoří ještě dále ve věku zralém. Jedinkrát v životě, v nebezpečí smrti, se odvážil podstoupiti zkoušku generální zpovědi, a když se takto hrabal v té minulosti bez událostí, v těchto zkyslých výkalech, uvědomil si s hrůzou, že všechny jeho hříchy dohromady nestojí za jedinou opravdovou výčitku svědomí.

Obvyklé hříchy zněly v uších abbého Cénabra v obvyklém pořádku. Pan Pernichon vkládá totiž jistou koketnost do této rychlé, metodické zpovědi, kterou začíná se směšnou důležitostí a kterou odříkává až do konce jako profesor na klinice svou přednášku... Naivní kněží tím byli obyčejně zaraženi a sotva se odvažovali dát rozhřešení člověku tak znamenitě poučenému. Avšak slavný autor »F l o r e n t s k ý c h m y s t i k ů« neráčil dosud nikdy přetřhnouti nit plynulého vyznávání, dokud se neozval zakončující povzdech provázený někdy tichým zakašláním, v němž bylo cítit bezúhonnou prostotu srdce... I tentokrát byl malý mužík vyslechnut mlčky. Ale když byl hotov se zpovědí a Cénabre pořád ještě mlčel pozdvihl užasle oči a setkal se s pohledem abbéovým, který se na něho upíral s pochmurnou nehybností.

Zvědavost nemá tohoto temného ohně, upovržení nemá tohoto smutku, v nenávisti není taková hořkost. Zsinalý Pernichon byl jako ve svě-

ráku a měl pocit, že je úplně otevřen a zkoumán až do ledví. Nejsa s to, aby přemohl a zkontroloval tento nepochopitelný pohled, napjal všechno úsilí své zmrazené duše k tomu, aby v něm objevil sotva znatelnou úchylku šílenství, jeho kosý plamen. Avšak tento pohled padal kolmo na jeho ramena. Cítil doslova tvar i váhu toho pohledu, který jako by se štilil proniknout jeho nuzáckým svědomím, jako by je s odporem formoval a hnětl a vrhal na ně záblesky světla. Člověk se cítí velmi citelně pokořen, vedere-li se do jeho duše cizí jasnovidnost vyššího druhu, avšak pocit hanby dosáhne vrcholu, když v nás něčí prozíravost objeví zúplna naši vlastní nízkost. Ostatně tento pohled, v němž nebylo nejmenší stopy liché zvědavosti, vyjadřoval pozornost ještě mnohem urážlivější, ačkoli velmi soustředěnou, pozornost, kterou věnujeme věcem, jejichž nízkost čistě látková zůstává pod úrovní jakéhokoliv zvláštního úsudku a není nám ničím víc nežli prostředkem srovnacím, mírou společnou i vyšším a duchovnějším formám hanby.

S čím však srovnával abbé Cénabre v svém nitru tohoto mužička? Neboť takovýmto způsobem zkoumáme jenom zneuctěnou část sebe samých.

»Příteli,« řekl najednou (oheň jeho pohledu v témž okamžiku pohasl), »j a k v i d í t e s á m s e b e ?«

»Jak vidím sám sebe?« povzdychl si pan Pernichon. »Nerozumím, na mou věru... Nechápu dobře, co tím chcete říci...«

»Poslouchejte, co vám řeknu,« řekl abbé Cénabre laskavě, »ta otázka vás snad překvapuje svou prostotou. Každý má sám o sobě nějaké mínění, avšak bývá v tom málo upřímnosti, ať chceme nebo nechceme: bývá to obraz stokrát opravovaný, a vždycky jistý kompromis. Neboť pozorování je dvojnásobná nebo trojnásobná činnost ducha, kdežto vidění jest akt jednoduchý. Žádám na vás, abyste otevřel bez zaujetí oči, abyste pevně zachytil pohledem sám sebe uprostřed ostatních lidí, abyste se znenadání překvapil tak, jakým opravdu jste v úhrnu života.«

»Už chápu, už chápu!« zvolal Pernichon, kterému se ulevilo z první úzkosti. »Přiznávám se... Jsem člověk plný protikladů.«

Abbé Cénabre dlouho přemítal, takže i lidé méně hloupí nežli redaktor »M o d e r n í h o ž i v o t a« by byli měli za to, že se modlí.

»Přiznávám se ostatně — odpusťte mi tu námitku,« začal po chvílce Pernichon, — »že zkoumání, které mi tu navrhuje... není jen tak lehké... vymyká se poněkud z okruhu všední zkušenosti... Měl jsem za to, že k těmto věcem nemůžeme nikdy přistupovat dosti metodicky... a opatrně... Byl bych se dokonce bál...«

»Nebojte se ničeho,« odpověděl kněz ledovým

hlasem. »Ale nechcete-li, nemusíte odpovídat.«

»Naopak, chci vás uposlechnout,« vpadl mu mužiček do řeči se zuřivou horlivostí a s žalostnou ochotou. »Neřeknu vám ovšem nic, co byste už nevěděl. Ať dělám co dělám, a ať je počet mých skutečných hříchů sebe menší, smyslnost mě pokouší ustavičně. To také víte. Ale snad je dobré, že mě nutíte, abych to opakoval a abych se tím cítil dvojnásob zkrušen.«

Abbé Cénabre nejprve mlčel. Knot obyčejné lampy, která stála na stole na dosah jeho ruky (bál se totiž každého jiného osvětlení), zaprskal a vyplivl do skleněného cylindru tenký pramének černého kouře. Jak se abbé naklonil a natáhl ruku k lampě, Pernichon si všiml, že se jeho dlouhé prsty třesou. Světlo ihned oživo a ze stínu vystoupila kostnatá, lví hlava knězova, čelo i tváře byly nesmírně bledé, takřka zsinalé. Při pohledu na tuto tvář křečovitě staženou, která se mu objevila tak znenadáni a způsobem tak překvapujícím, ucítil Pernichon, jak se mu srdce sevřelo nejasnou výčitkou, jako by se byl dopustil neodpustitelné nešetrnosti.

»Tak tedy vás pokouší smyslnost?« řekl konečně abbé Cénabre. »To si možná jenom představujete. Domníváte se, že jste člověkem silných vášní. A přece se obviňujete z hříchů — zdánlivě aspoň — jenom lehkých?«

»Neočekával jsem od vás této výtky,« zašeptal

Pernichon, ale v zápětí litoval toho neprozřetelného slova.

Neboť týž ledový hlas — tak ledový, že v něm tu chvíli nebylo vůbec znát jeho obvyklého meuského přízvuku — týž hlas ihned mluvil dále, aniž mu ráčil přímo odpovědět:

»Nic se nebojte smyslnosti! Mne neoklamete a myslím, že neoklamete ani sám sebe. Ach, na tom bezpochyby tuze málo záleží! Nestojí ani za to, sbírat takové pravdy! Kněží, jsou-li jen trochu zkušeni, přiznávají životu pohlavnímu — přes vytrvalý a obecně rozšířený předsudek — jen průvodní důležitost. Kdo z něho dělá jediný předmět svého zpytování, jistě se vážně mýlí. Jinak je pohlavní život zajímavý a poučný jenom tenkrát, když je kalným zrcadlem, nesnadno rozeznatelným odrazem, makavým znamením protikladů velikého srdce. Jenom tenkrát odhaluje vrcholky ducha. A kromě toho musí mít vlastní život, vlastní historii, svůj zvláštní význačný charakter.«

»Je tedy třeba hromadit slabosti, aby si někdo zasloužil slávy vznešené duše, velikého srdce!« poznamenal bázlivě Pernichon, jehož méně dráždil smysl těchto slov, ostatně dosti nejasných, nežli jejich přízvuk. »Poslouchám vás se srdcem zkroušeným, ale ať se soudím sebe přísněji, nemůže mi být zabráněno, abych si nebyl vědom toho, jaké úsilí jsem vyvinul, kolik pokušení jsem

přemohl. Nemohl-li jsem, běda, pokročiti daleko na cestě dokonalosti, aspoň jsem udržel posici svého mravního odporu a obhájil jsem pole. Rána je ještě otevřena, to uznávám. Avšak díky Bohu, zlo mne ještě nepohltilo!«

Byl tak rozčilen, že takřka chroptěl do sepjatých rukou a na čele mu opět vystoupil pot.

»Dovedeme tuto svou poslední rozmluvu až do konce, příteli,« ozval se zase hlas knězův, »a to jak ve vašem zájmu, tak pro mé osvobození. Měl bych si vyčítat, že jsem tak dlouho otálel. Všimněte si, jak vás toto první bodnutí sondy zasáhlo do živého a jaký významný výkřik z vás vynutilo! To je odhalení! Viděl jsem, jak vřed vystříkl, milý synu!«

»Otče,« řekl Pernichon, duse se překvapením a hněvem, »nedovedu si vysvětlit vaši tvrdost.«

»Když jsem vás poslouchával na tomto místě, měl jsem už kolikrát na jazyku slova: Máte opravdu za to, že jste živoucí člověk?«

»Nemyslím,« odpověděl ten druhý, »že by se takovouhle nenávistí projevovala pravá apoštolská horlivost.«

Při těchto slovech by byl abbé Cénabre málem pozbyl své obvyklé sebevlády, jako by ho bylo ušklo pouhé slovo ‚nenávist‘. Zrudl, udeřil prudce otevřenou dlaní do stolu, zrudl ještě víc, a konečně promluvil uklidněným hlasem:

»Odpusťte mi toto hnutí netrpělivosti: nejsem apoštolem a nedovedl bych jím být. Kritický duch nabývá u mne vrchu, nebo spíše pohlcuje všechny ostatní schopnosti. Ustavičně napjatá zkoumavá pozornost stráví na konec všecek soucit.«

Vzal ruku mužíčkovu do svých rukou.

»Příteli,« mluvil dále, »divím se zaujatosti kněží poněkud omezených a hloupých, kteří svou vtíravou horlivostí udržují tolik prostomyslných lidí v domnění, že mají co dělat se všemi ďábly chlípnosti. Výrazy z umění vojenského dělají tyto nechutnosti ještě směšnějšími. Mluví se o samých bojích, o útocích podnikaných a odrážených, o porážkách a o vítězstvích... Běda, milý synu, co si mám myslit o této lživé válce, v které se všelijací nešťastníci měří se svými stíny — co si mám o tom myslit já, který žiji, mohu říci, v důvěrném styku se svatými, a to s těmi nejvybranějšími? A nejenom to...«

Tiskl Pernichonovi ruku stále horoucněji.

»Je v tom ve všem,« pokračoval potom, »mylný úsudek, dvojakost velmi zvrácená. Smím-li vás brát tak, jak jste, mám za to, a pokládám to za nepochybné, že místo toho, abyste odporoval vnějším pokušením, udržujete v sobě s velikou péčí a námahou žádostivost, jejíž jed je ve vás den ze dne zkyslejší. Hrabete se v bahně pramene, který už už vysychá, abyste mohl aspoň

vdechovat jeho zápach. Abyste ušetřil svých sil, libujete si ve lži, která mrhá svým jménem na pomyslné svody, kdežto vaše smyslnost stačí sotva k tomu, abyste mohl s užitkem provozovat své pokrytectví. Co mi tu povídáte o vnitřním boji? Vidím příliš jasně podezřelé myšlenky, vychladlé žádosti, zmetaný čin. Kdo by vám ztělesnil tyto přeludy, ublížil by vám velmi krutě. Vaše žádost by chtěla strávit právě tento stín, nikoli živoucí věc. Mluvím s vámi o těch věcech spíše jako učenec nežli jako kněz: prostopášník se vrhne jako šílenec na rozkoše, které svírá, skýtuje v své smyslné ztřeštěnosti aspoň podívanou na člověka, který se nešetří... Ale vy...! Ale vy... Váš vnitřní život, milý synu, má znaménko minus.«

Mezi rty Pernichonovými — ať už dobrovolně nebo nedobrovolně — zahvízdal vzduch jako u člověka, který se koupe a náhle ucítí na těle studenou vodu.

»Představa, kterou máte sám o sobě,« začal zase knězův hlas s příšernou něžností, »není docela falešná: má se to s ní jako s těmi matematickými vzorečky, jejichž znaménka se musí obrátit. Vaše prostřednost směřuje svou přirozeností k nicotě, k stavu naprosté lhostejnosti mezi dobrem a zlem. Jenom namáhavé udržování několika neřestí budí ve vás klamnou představu života.«

Při těchto slovech pan Pernichon vstal a stál němý před svým katem.

»Životní zkušenost — a více ještě má skromná historická práce —« promluvil opět abbé Cénabre — »mě poučily, jak málo jest mezi lidmi pozitivních životů . . .«

»Vážím si do té míry vašeho charakteru i vaší osoby,« promluvil najednou novinář s jakousi důstojností, »že vás nechám domluvit. Ale vaše nespravedlivá slova jsou z těch slov, na která se neodpovídá.«

»Skončím to tedy s vámi tím pohodlněji,« odpověděl kněz. »Vaše přítomnost byla jenom příležitostí k celé této věci, nikoli její příčinou. Vaše celé neštěstí záleží v tom, že jste právě dnes, tuto chvíli, tady u mne.«

Vdechl do sebe hlučně vzduch a když se mu takto prsa nadmula, znovu se zdálo, jako by mu unikala krev z čela i z obličeje. Na konec byl docela zsinálý.

»Člověku udeří hodina, milý synu,« promluvil potom, »kdy mu dolehne život přetěžce na bedra. Člověk by si chtěl sundat své břímě na zem, prozkoumat je, roztrždit je, nechat si jen to nejdůležitější a ostatní zahodit. Zapamatujte si toto mé důvěrné přiznání, které před vámi říkám docela nahlas. Pokusím se o tuto volbu, musí to být. Jsem připraven.«

Náhle se zamlčel a svěsil hlavu. Pak znenadání

zavolal dvakrát po sobě, s neobyčejnou prudkostí:

»Odejděte! Odejděte!«

Každý jiný nežli Pernichon by byl bezpochyby uposlechl, ale jeho tragika ještě rostla jeho neobratností. Jeho truchlivý osud ho vždycky staví tam, kde není jeho místo, a drží ho tam až do úplného vyčerpání, dokud není směšnost nebo odpornost jeho situace důkladně zužitkována.

»Je mi líto, že jsem byl bezděčnou příčinou . . .« zakoktal.

»Příčinou čeho?« zeptal se laskavě abbé Cé-nabre. »Vždyť vám to říkám: ničeho nejste příčinou. Proč bych vás zbůhdarma pokořoval? Ale zapamatujte si přes to tohle: svět je pln lidí, kteří se vám podobají, kteří svým množstvím dusí ty, kdož vynikají nad prostřednost. Proč jste se připlétl do našeho ideového boje? Odejdete z něho bez lítosti, s užitkem nepatrným.«

Na tváři Pernichonově se objevil přes její vulgárnost výraz opravdu lidský, takřka ušlechtilý.

»Nepřidal jsem se přece k straně vítězů,« řekl.

»To je tím, že strana vítězů je zároveň stranou mistrů, a vy cítíte sám velmi bolestně, že nejste rozeným mistrem. Ale žijete v jejich stínu a jejich laskání vás velmi blaží.«

A po chvílce ticha dodal s klidnou rozvahou:

»Ostatně jste potřeboval něčeho, co byste mohl vydražit.«

»Nikdy, pane kanovníku!« zvolal Pernichon.

»Nikdy, pravím, mě moji nepřátelé nepokládali za člověka, kterého by bylo možno koupit!«

»Milý synu,« řekl abbé Cénabre, »nerozčilujte se, jestliže v tomto soukromém rozhovoru používám zcela podrobné znalosti vašich duševních schopností a vaší mravní síly. Jste rozený tvůrce kompromisů. Čím to je, že katolická strana — nebo abychom mluvili jejich jazykem — katolické prostředí — je tak příznivo množení tohoto plemene? Poněvadž tato strana je v naší zpolitizované společnosti, která je stále pevněji semknuta a stále silněji se organizuje ve skupiny, ovládané přesnou disciplinou, vylučující jakýkoliv individualism, posledním útočištěm oportunistu, dávno vyšlého z módy. Přejít od radikalismu se zdá v theorii snadný. V praxi však tomu není tak, neboť to znamená doslova změnit klientelu. Ale věřit v Boha a žít v poslušnosti shovívavé Církve je tak pohodlné! Člověk náleží k jisté straně a přece k ní zase nenáleží. V tomto smyslu není nic méně těsného nežli dogma: někteří dokonce mají za to, že je navádí k politické lhostejnosti jako k pravidlu. A potom co je tu rozdílů, odstínů, jaký je to výběr pro amatéra, jaká hojnost všech možných chutí! Mladý ctižádnostivec, který nemiluje marného hluku a je zvyklý metodicky pracovat, může kráčet ustavičně od ústupku k ústupku, od nabídky k nabídce, a může v tom zajít tak daleko, jak se mu zlíbí,

aniž tím pozbude té drahocenné výhody, že je spíše spojencem nežli straníkem — externím přítelem, kterého třeba ustavičně hlídat a který není nikdy bezpečen — jako ony ubohé dámy, které si zachovávají i v stavě svatého manželství, pro který nebyly stvořeny, příchůť a vůni minulosti.«

»Hrajete krutou hru,« řekl Pernichon chvějícím hlasem, »velmi krutou hru. I kdyby tato slova neměla zůstat v tajnosti...«

»Dávám vám je na pospas,« řekl abbé Cénabre. »Udělejte si s nimi, co budete chtít.«

Vtom se jeho tvář opět prudce a strašlivě změnila neodolatelným vnitřním hnutím. Úsměv na jeho rtech ztuhl, jeho pohled ztvrdl, ruce se mu začaly zase nápadně třást. A dokonce i jeho hněv jako by byl býval pohlčen citem prudčím a záhadnějším.

Sklopil pomalu víčka. Ticho, které zavládlo, bylo neskonalně přerušit.

Pan Pernichon cítil od první chvíle tohoto náhlého, nepředvídaného útoku, že je odzbrojen. Vyzná se sice v slovních šarvátkách, ve hře jemných narážek, avšak přímý a brutální útok ho úplně ochromí, účinkuje na jeho vůli doslova jako jed. Co si má myslet o této surovosti tak krutě vypočtené, která přechází z divoké urážlivosti k přízvuku bolestně hořkému a na konec nepochopitelně starostlivému? Jeho zděšená ztrnulost ustoupí konečně docela strachu a potom

úplnému zmatku . . . Snad po prvé v jeho životě roztrhla jeho ubohá duše svůj obal a objevila se vlastním očím Pernichonovým zsinálá a vyděšená, tak jako sen, který zabloudí až k ránu . . . Ale nedotkla se ho ani tak slova abbého Cénabra, jako spíše celé proměnění tohoto duchaplného kněze a dotek záhadného snu, které se prozrazovaly v jeho chování a v jeho hlase — nikoli, těch několik lecjakých slov, tak zatemnělých hněvem a pohrdáním, by nebylo samo o sobě stačilo k tomu, aby vytrhlo na okamžik tohoto nešťastníka z jeho slupky, tak jako vyskočí znenadání z kůže sval, když jej stisknou prsty chirurgovy. Pernichona nemohlo urazit, mluvilo-li se o něm jako o člověku ctižádostivém, který si dovede chytře a prozřetelně vypočíst své výhody, jako o pochybném příteli a opatrném nepříteli — avšak tyto poslední útoky ho zasáhly na místě mnohem citlivějším, hlubším, skrytějším, které bylo jakýmsi těžištěm jeho nepatrného osudu: Pernichon byl zvyklý vést v svém nitru ustavičný zápas, a ten zvyk, který se už stal podstatnou částí jeho myšlenky, byl nyní bolestně zasažen, jeho mínění o sobě samém bylo vyvráceno z kořenů, jeho potřeba, aby byl někam zařaděn, aby v sobě udržoval jakousi rovnováhu, byla poraněna. Do jeho svědomí, obyčejně tak shovívavě posuzovaného, vpadla náhle hypotéza — pojednou tak pravděpodobná — že jeho život nemá opravdo-

vého duchovního obsahu, a odhalila surově jeho naprostý nepořádek. Kolik jiných lidí, kteří skládají ze svých činů více nebo méně přísné účty — asi tak, jako když někdo pozoruje hvězdy, aniž si při tom všímá, jak ukazuje kompas — zanedbává při svém počtu úhrnný směr vůle, zvrácenost pudu . . . ! Hrůza není v těch cizincích, jejichž cesty se kříží s našimi cestami, nýbrž v naší vlastní tváři, do níž jednou pohlédne naše duše, znenadání vytržená z těla, a nepozná jí.

»Pane kanovníku . . .« chtěl říci Pernichon, chtěl se přes to přese všecko ještě přinutit ke zdvořilosti a k úctě před tímto nebezpečným člověkem. Ale nedokončil své věty. Co nedokázalo pokoření, to dokázal strach, naléhavější nežli hanba. Poodstoupil o několik kroků, vzal svůj svrchník, který byl přehozen vzadu na židli, navlekl s nesmírnou námahou jeho rukávy, vyrážeje při tom nosem strašný vzlykot beze slz, jsa všecek schoulen do sebe, sevřen prudkou křečí, kterou necítil jenom v obličeji, nýbrž v celém chatrném těle. Pak zmizelo toto vtělené groteskní zoufalství v temné předsíni. Bylo ještě slyšet zaskřípění dveří, zavíraných nicméně s opatrnou rozvahou.

Abbé Cénabre sledoval očima odcházejícího mužička a stál dlouho nehybně na témž místě, jako by byl i on ztrnul náhlým ohromením, a jeho nehybnost byla taková, že se nezachvěl ani jeho stín na zdi. Kdo by ho byl pozoroval v tom-

to slavnostním okamžiku, byl by býval užasl nad jasností jeho pohledu, který nebyl nikterak pohledem člověka uchváceného nějakým preludem, nýbrž spíše pohledem smělého a urputného debatéra, který vynakládá všecko své úsilí proti soupeři zpola už přemoženému a snaží se zmocnit jeho myšlenky. Z tohoto rohu světnice by se bylo zdálo, že se jeho oči prostě upírají na dveře, kterými utekl Pernichon. Přes to však byl směr tohoto pohledu jiný. Ani pan Pernichon, aniž který člověk jemu podobný, by byl mohl zanítit takový oheň v jeho temných zornicích... Našly jinde cosi. A ne jeden skeptik by byl býval velmi na rozpacích, kdyby byl měl uznat, že ten neviditelný, s kým abbé Cénabre — aspoň podle vší pravděpodobnosti — hovoří, je holý kříž, visící na zdi. Ostatně by nebyl měl nikdo dosti času, aby tu věc s jistotou prozkoumal. Abbé Cénabre totiž postoupil prudce kupředu, uchopil hbitým a přesným pohybem, podobajícím se obrannému seknutí kordem v šermu, lampu se stolu a mrštil jí na dlaždice.

Světnice byla ihned zalita měsíčním světlem.

Prudkost toho pohybu byla taková, že knot zhasl patrně ještě dřív, nežli lampa dopadla na zem. Chvilku bylo slyšet, jak ze skleněné nádržky vytéká kloktavě petrolej. Pak zanikl i tento zvuk. Zdálo se, že zároveň s ním zanikla i vzpomínka na nepochopitelný čin tohoto kněze, pro-

slulého na obou polokoulích elegantní skepsí.

Jednou ze zvláštností abbého Cénabra jest, že trpí v svém domě jenom starou hospodyni — říká se, že je to jeho chůva — která vstává velmi brzy, takže je už v poledne s prací hotova, a potom ji už není vidět. Okolo krátké a hutné siluety abbéovy, sotva viditelné v noční temnotě, rozlehla se naprostá samota a dokonalé ticho. Pak se tato silueta zvolna a rozvážně pohnula, vrzly dveře. V prázdné pracovně usnulo měsíční světlo. Pan abbé Cénabre odešel do své ložnice.

Kritika si dlouho nevěděla rady s autorem »F l o r e n t s k ý c h m y s t i k ů«. Dovede ji na sebe upoutat tím, že ji uvede v úžas, avšak jeho ctižádost přestává na tom, že ji zláká. Dříve než koho přesvědčí, je už ten tam, a své přátele i nepřátele nechává za sebou v stejné nejistotě. Jedna strana se ho ihned zmocnila, jako se chápe každého pochybného živlu, méně snad ze záliby v skandálech, jako spíše ze zuřivé potřeby skrývat se pod maskou, přetvařovati se, zakrývat svou nuzotu. V mocné duchovní společnosti římské podobá se tento polosvět myšlenky obyčejnému polosvětu: je v něm táž marnivost, táž závist, táž ochota k svazkům udržovaným společnou nenávistí, totéž zuřivé pomlouvání vznesených příkladů, které jsou pro něj odsouzením, táž naivnost ve lži i v přetvářce, táž prostoduchá domněnka, že oklame každého, kdo mu pohlédne

do tváře. Děvky ze soukromých hotelů pohrdají ovšem děvkami z ulice, avšak v naléhavých případech vykonává se profesionální akt stejným způsobem, a díváme-li se na to s jistého hlediska, je to posunek vždycky týž: rozvázání pásu. Kdo by nevěděl, že se člověk může setkat v mezi-
patrech v ulici des Martyrs s dívkami i s matronami velmi poddajnými? Tak i ve straně jsou počestní mladí lidé, starci přísných mravů, nadaní spisovatelé a kněží mravů většinou bezúhonných. Zdá se, že nic člověka neopravňuje, aby je směšoval s mladými lakomci, s oněmi patriarchy, kteří jsou šířeni ctižádostí jako morem, a s oněmi lotry v černých sutanách, vyhnanými ze všech diecesí, kteří vypadají jako tiší společníci pokoutních bankéřů... Který rys mají tedy společný? Zálibu v křivých cestách, zbabělost v myšlení.

Abbé Cénabre často těžil z jejich vylhaného nadšení, nikdy jim však nepopřál ani úsměvu. Ti nešťastníci u něho chápou a schvalují jenom jeho nemohoucnost v děláních závěrů, jenom jeho promarněnou myšlenku, úsilí jeho zvědavosti takřka smyslné a jeho kritiky takřka úplně ochablé, úsilí rozbíhající se protichůdným směrem a končící se v nicotě. Jeho »Dějiny arianismu« je zklamaly právě svým pozitivním obsahem, určitě vyhraněným. Zato si libují v těkavosti a v narážkách »Florentských mystiků«.

Náš slavný spisovatel zná toto publikum a po-

hrdal by jím, kdyby byl schopen pohrdání. Takto si je jenom oškliví. Jeho nepřiliš hluboký, ale školný úsudek ho už dávno poučil v této věci. Prokazují mu čest proto, že je podezřelý. Tato dvojsmyslná sympatie, tento ochranářský obdiv pobuňuje jeho pýchu a abbé Cénabre si od nich dává draho zaplatit svou vděčnost, která je jenom formální. Jakmile je začne chválit, jeho inspirace ihned vysychá, nikdy však se necítí unaven, posmívá-li se jím, a z tohoto posměchu vznikly jeho nejlepší, nejpodarenější a nejduchaplnější stránky. Jak by ho nebyli poznali po tomto význačném znamení? Sklízají od něho nejpálčivější ironii, a proto si snad jejich ješitnost tak vysoko cení jeho chválu tak nesnadno dosažitelnou, chválu, kterou vynutilo společenství slabých na tomto muži silném a osamělém.

Pokládají ho za silného — ale zatím je jenom jisto, že je osamělý.

Okna jeho ložnice hledí do pařížské ulice, která má maloměstský ráz. Z dálky sem zaléhá trojnásobný hukot z la place de Rennes, jako by tu byl zabloudil, a nabývá v této samotě a v tomto tichu pathetické síly. Jakým hlubokým hlasem volají města skrze tmu! Jak jejich rozkoš námáhavě oddechuje, jak chroptí! Přejdeme-li nějakou ulici, plnou shonu a záplavy světél, pronásleduje nás do tmy její strašný nářek, pozvolna se tlumící, dokud nevkročíme do shonu a světelné zá-

plavy druhé ulice, jejíž drásavý hlas se brzy přidruží k prvnímu hlasu. ‚Hlas‘ však není to slovo, které bych tu měl napsat, protože jenom lesy a kopce, oheň a voda mají ‚hlasy‘, mluví jistou řečí. Ztratili jsme klíč k jejímu tajemství, avšak vzpomínka na vznešený soulad a nevýslovnou harmonii ducha a věcí nevymizela ani z duše nejhrubší. Hlas, kterému už nerozumíme, zní nám pořád ještě přátelsky, bratrsky, vnáší nám do duše klid a jas. Lyrik, člověk stojící na posledním stupni plemene, kterému moderní lidstvo vzdává božskou poctu, domnívá se v své směšnosti, že jej oživil, zatím však zbavil přírodu opelichaných sylvánů, dryad a nymf jenom proto, aby do ní vypustil stádo svých truchlivých vášní a smyslných požitků. Nejsilnější z nich, kterému už stáří smáčklo krk, plnil ulice i lesy svou neúnavnou oplzlostí. Za ním se vrhla do posvátné samoty smečka jeho žáků, aby ji v své zvrhlé touze učinila společnicí svých žranic, své melancholie a svého tělesného znechucení. Nákaza se šířila dál a dále a zachvátila i protinožce: opuštěný ostrov musil vyslechnout jejich tajemství, musil být svědkem jejich lásek, musil se ozývat jejich groteskními nářky nad stářím a nad smrtí. Nebylo louky, třpytící se v jitřní čistotě světlem a rosou, abyste tam nenašli jejich stopy, jako nacházíte v pondělí ráno na trávnicích špinavé papíry.

Je-li však v moci člověka, aby vtiskoval přírodě znaky své přítomnosti a své sprostoty, nemůže se přece zmocnit jejího vnitřního rytmu, jejích tajemných snů. Může přehlušit její hlas, ale vyptává se jí marně: ona zpívá dále svou velkolepou píseň, právě tak jako chvějící se struna vyhledá mezi tisíci jinými strunami struny stejně naladěné a jenom jim odpovídá... Jinak je tomu s krajinami z trámů, z železa a z kvádrů, kterými jsou města.

Jak byste po nich mohli chtít, aby hlásala radost, když jsou vystavěna v lopotě a v potu! Jak by mohla hlásat svobodu, když jsou to pevnosti, do kterých se utekl přemožený Adam před vzpourou věcí i živlů! Jak by mohla hlásat život, když jsou to příbytky pouze dočasné, strážcové hlídající jenom naše kosti!

Abbé Cénabre se přiblížil bezděky k oknu, jako by se v této tmavé světnici utíkal o ochranu do nejistého světla, padajícího z ulice okenními tabulkami. Jak tam tak stál nepohnutě u vysokého okna, s rukama založenýma na prsou, vypadal, jako by byl zabrán do sebe, zatím však byla jeho pozornost úplně napjata jenom k smutnému hukotu doléhajícímu zvenku. Jeho poslední divoký skutek dojistá nebyl projevem prchlivosti — nikdo nebyl méně schopen takové unáhlenosti nežli on. Světlo ho najednou prudce zranilo, jevíc se v té chvíli na zdi a na kříži jako hmotné znamení

jeho vnitřního osvětlení, které by byl rád udusil a se zoufalou energií zahnal zase do tmy. Jednou ze známek velikých otřesů duše je to, že se člověk shledává sám se sebou i ve věcech kolem sebe, takže zažije-li na příklad nějaké zklamání, které zasáhne hluboko do jeho života, zůstává tato jeho zkušenost neodlučitelná od místa i času. Není to jenom vnějškové sdružení představ, nýbrž jakési vzájemné proniknutí života vnějšího i vnitřního — jako by byl býval jistý akord našeho nejhlubšího nitra porušen nárazem beranu vášně. Ostatně náhlá vzpoura knězova byla jenom pohybem obranným, jenomže trochu opožděným. Nebylo pochyby, že tato cella, dlážděná pískovcovými dlaždicemi, tyto zdi, tyto knihy, tento holý kříž mu byly nepřáteli. Až dosud to byli jenom němí svědkové, teď se mu však bezpochyby chystali dát otázku, na kterou on nechtěl odpovédět . . . Proto je pohroužil do stínu.

Byl to osudný omyl, neboť tento skutek mu ukládal jiný úkol, neméně naléhavý. Značil konec jistého období, nebo spíše ještě začátek nové neznámé cesty, po níž bude strašné jíti. Šílenec v sobě nosí klidně zárodek svého šílenství, až jej najednou výkřik — nebo jiný projev — přesvědčí, že zešílel. Už několik neděl uzavíral abbé Cé-nabre své vědomí pocitům jistého řádu, jejichž prudkost tenkrát sotva tušil. A teď se právě nerozvážně prozradil a všecko se zase octlo na va-

hách. Tento jemný analytik, jehož ironie nikdy nikoho neušetřila, dokonce ani tragického světce assiského, má hrůzu před zkoumáním sebe samého. Cítí pudově, jak je jeho kritika, které se zevlouni tolik podivují, nebezpečná jemu samému, neboť svůj vlastní osud nikdy nesázíme na kartu nějaké hypotézy, a hypotéza je jediným pramenem jeho analýzy, její pružinou. Avšak myšlenka, která se v něm zrodila už před nějakým časem, sílila den co den, vnucovala se mu sama sebou, mařila jeho lest. Zahnal ji, ale k svému ohromení se s ní za chvíli zase shledal, neboť už pronikla tkání jeho každodenního života, byla všudypřítomná. A poznal ji znenadání i v náhlém záchvatu hněvu proti Pernichonovi.

Učenost autora »F l o r e n t s k ý c h m y s t i k ů« je důkladná, jako je jeho široký, tvrdý obličej mužný. Rozsáhlost jeho pramenů a jeho pracovní mohutnost, kterou při tom třeba předpokládat, mohou snadno oklamat: vybírá si šťastně své náměty, dokonce ne bez jisté odvahy, zdá se však, jako by si na ně netroufal zaútočit přímo, jako by na ně šel se strany. Stejně si počíná ve správě svého vlastního života: tento profesor mravní analýzy se vzpírá pohlédnout do tváře sám sobě. Temné skrupule, které vynesla toho večera neodolatelná síla na povrch jeho vědomí, udržoval už dlouho s námahou v nízké oblasti čisté citovosti. Musil jim ovšem splácet jistou

daň: znamenalo to pro něho chorobnou nevolnost, zmenšení pracovní schopnosti nebo její nezdravé poblouzení. Bylo to všecko dohromady, ale kromě toho ještě něco jiného. Dokud se však vyhýbáme tomu, abychom přesně ohraničili bolavé místo, bolest zůstává neurčitá, rozptýlená, snáze se snáší. Jakmile však o ní začneme sami se sebou diskutovat, to, co bylo do té chvíle neurčitým smutkem, stane se najednou výčitkou svědomí. A kdo může obstát proti výčítkám svědomí? Tento prokletý syn božské lásky není o nic méně osobivý: nemá nic, nemá-li všecko.

K pohoršení materialistického zvířete není bohužel ani dobré ani bezpečné, domnívá-li se někdo, že je v obalu své lidské kůže zcela skryt před útoky své duše. Zklamání velmi trpkého se může dožít ten, kdo nerad zkoumá pohnutky svého nitra, kdo se nutí k tomu, aby si ze svého duševního dění uvědomoval jen jeho reakci na soustavu cévní a nervovou. Člověk si sice může odporovat, ale nemůže se zcela zapřít. Zpytování svědomí je cvičení velmi prospěšné i profesorům amoralismu. Dává výraz výčítkám našeho svědomí, ohraničuje je a takto je udržuje v duši jako v uzavřené nádobě pod stálým světlem ducha. Kdo je ustavičně dusí, vydává se v nebezpečí, že po nějakém čase nabudou hmotné pevnosti a váhy. Lidé raději snášejí neurčité utrpení, aby se nemusili sami za sebe stydět, ale jakmile kdo

vpustí hřích hluboko do svého těla, ta obluda už tam nezemře, neboť má dvojí přirozenost. Bude úžasně tloustnout z naší krve, bude bujet jako rakovina, houževnatá a neúmorná, a nechá nás chodit sem tam, a budeme se zdát docela zdrávi, jenom uvnitř budeme trochu neklidni. Budeme se takto potají víc a více odcizovat jiným i sami sobě, naše tělo a naše duše se budou od sebe odlučovat nenapravitelnou roztržkou, až najednou rozetne tyto mrákoty hromový úder úzkosti, která je hnusnou a zcela tělesnou formou výčitek svědomí. Probudíme se v zoufalství, z kterého nás nevysvobodí žádná lítost, neboť naše duše právě v tom okamžiku hyne. V takové chvíli si rozbíjejí nešťastní zoufalci kulkou mozek, který je už pro ně jenom zdrojem utrpení.

Někteří prozíraví čtenáři abbého Cénabra, ti, které tento autor dráždí, které ještě docela nedozbrojila jeho roztomilost a snaha, aby se líbil, nacházejí v jeho posledních knihách tento zvláštní bolestný přízvuk, který jako by prozrazoval poraněnou pýchu, pochybnost o sobě samém. Jeho ironie, vždycky poněkud puntičkářská, nyní pronikavě skřípe, jako by se vymykala autorovi z ruky. Dříve se podřizovala textu, zůstávala v jeho mezích, nyní se však z něho často vyšinuje, rozmáchně se navenek k zuřivé ráně a nerada se zase vrací na své místo... Jeho umění, nebo spíše jeho šťastnou formulku, kterou vyko-

řisťuje až do dna, lze vystihnouti takto: pište o svatosti, jako by nebylo lásky. Takový Renan, který se vždycky rouhal trochu jako školomet, se spokojil tím, že prostě přenesl jeden řád do druhého, zasadil bytost zázračnou do světa bez zázraků a v své ješitnosti si nikdy nevšiml, jak je tento úkol komicky snadný. Pro ty, kdož umějí číst, je *Ž i v o t J e ž í š ů* v vaudevillem, který má všechny vlastnosti dobrého vaudevillu, kromě přirozenosti a lehkosti. Abbé Cénabre o všem nikdy nepopíral zázrak, má dokonce jistý smysl pro zázračnost. Přistupuje k velikým duším vždycky s pocitem úcty a jeho zvědavost má takový vzlet, že bychom ji mohli snadno mít za lásku. Zkrátka, je mu dáno, aby si představoval duchovní řád, zbavený koruny boží lásky.

Není pochyby, že se nechte leckdy bez odporu, avšak jenom některý z těch světců, které zmrzačil, by mu mohl vyrvat jeho tajemství. Jeho výklad světců uspokojuje vkus, neuráží nikterak jemnost ducha. Abbé Cénabre byl dokonce tak obezřelý — je v tom jisté naivní a pathetické přiznání — že se vyhnul hrdinům, jejichž historická velikost se zdá pevně stanovená navždy, a vynesl ze zapomenutí neznámé a takřka bezejmenné svaté, jejichž zapadlé životy mu byly vděčnější látkou a o kterých doufal, že budou povolnější. Přece však nebyl s to, aby je zmohl. Ať bylo jeho umění sebe prostší a sebe lichotivější, sebe

naléhavější a úskočnější, vždycky se mu vymkli. Pouhá předmluva jeho poslední knihy má padesát stránek a hemží se zámlkami, výhradami a narážkami, jako by se nešťastný autor bál nějakého nevyhnutelného setkání a snažil se je odsunout co nejdále. Neboť jakmile se objeví vzpurný svědek, rovnováha je porušena. Nepatrný podíl, věnovaný faktům, je ještě pořád příliš veliký. Jediný skutek, jediné slovo, byť udušené pracným výkladem, stačí po každé k tomu, aby zrušily kouzlo: obsáhlost autorova výkladu jest jen tím krutější obžalobou jeho žalostné nemožnosti. Je to zápas velmi směšný a zároveň tragický a příliš nestejný. Brzy se autorova přejemnělá myšlenka vypaří a rozplyne jako dým a odhalí světcovu nepohnutou tvář, již nelze nic ubrati, brzy se zase vláčí při zemi a vítězný hrdina se tyčí vysoko nad ní. Rozpřáhne-li se k objetí, sevře prázdný vzduch, a znovu se dává na marnou pout za unikajícím stínem. Stránek ustavičně přibývá, kniha se neúměrně rozrůstá jako zlý sen, přerývaný prudkým škubáním údů. Myslili jsme už, že se autor sám ukolébal svým jednotvárným bzukotem, když tu se najednou probudí, pozbude sebevlády a pustí se znovu s jakousi zuřivostí do své pře. Čtenáři je z toho nevolno a žasne. Odkud ten nenadálý hněv? Jako z mrtvoly vychází zápach, který ji prozrazuje, tak ze znásilněné pravdy prýští skrze lživými

slovy krutá ironie, které nerozezná nikdo kromě abbého Cénabra, jenž v své pýše cítí až příliš bolestně její osten. Rád by unikl sám sobě, jest však v hloubi duše zamilován do svých vymyšlených postav, jež klade takřka nevědomky na místo pravých, jež se namáhá pokládat za pravé, a tak se setkává na konci své křivé cesty, běda, jenom sám se sebou, vždycky jen sám se sebou! Co chybí jeho svatým, bylo právě i jemu odepřeno. Kdykoliv se to pokusí zakrýt, prozradí jen tím více svou vlastní nedostatečnost. Co byste řekli? . . . Aby dodal svým přeludům trochu skutečnosti, oloupil se o to, co ještě měl, o drahocenné lži, které by ho byly chránily svou maskou až do konce, jako chránily tolik jiných . . . Nyní se však vidí v své nahotě.

Přistoupí ještě jednou k oknu, opře své zatvrzelé čelo o tabulky. Na křižovatce zavěje vítr. Ulice je prázdná a každý zvuk se v ní rozléhá. Abbé ustoupí znechucen od okna.

Divná věc . . . Přišlo to zvolna, s rozvahou, zvolna to vystoupilo až k němu. Nikdy ho ještě nicotné věci neupoutávaly s větší sladkostí nežli v tomto slavnostním okamžiku. Stáhl záclony, rozsvítil lampu na nočním stolku, připravil si pečlivě noční oblek. Těšil se z tohoto odkladu s podivným odcizením v srdci, s vážnou a mlčenlivou radostí. Působilo mu rozkoš, že jeho pozor-

nost je tak pevně a docela upoutána takovými nepatrnými věcmi jako na příklad jeho kroky na koberci, cvaknutím sklenice o mramor krbu, ba i jeho dechem, který byl poněkud zrychlený napětím. Pozoroval naposledy sám sebe v důvěrném okolí svého bytu, přimyká se k tomuto círu života, jako se posádka lodi, hnané proudem, připíná očima ke břehu, nehybnému a ustavičně se zmenšujícímu, avšak jeho myšlenka už zdvíhala kotvy.

Poklekl a pomodlil se jako jindy. Tento kněz, pokládáný všeobecně za podezřelého, plnil až dosud úzkostlivě jisté povinnosti svého stavu, a modlitba byla jednou z nich. Abbé se totiž snadno podrobuje vnější disciplíně, fysické nutnosti: nachází v tom nezbytnou oporu, záštitu proti hlubokému rozvratu, který by ho vyrval z dvojsmyslného a nejasného stavu, v němž si jeho přirozenost libuje. Tak i dnešního večera odříkává ještě zvolna a pečlivě svou obvyklou modlitbu. Potom vklouzne do prostěradel a zavře oči.

Vtom už mu přišlo na mysl, aby se vypořádal jednou provždy s úzkostlivou pochybností, která ho dusila už kolik neděl, i pokusil se ji vyjádřit. Jeho přirozenost však byla silnější a on se ještě v podvědomí nutil, aby se zařadil do některé ze známých kategorií, do kterých si uvykl tříditi duchy. Podle jeho mínění bylo při dokonalé důstojnosti jeho života nepravděpodobno,

ba nemožno, aby ho stihla duchovní krise. — »Dostal jsem se zkrátka do slepé uličky,« pomyslí si. »Mé dílo je sotva v začátcích: člověk se neobejde věčně bez nauky. Budu musít vyvodit ze svých knih nějakou nauku. Pociťuji jenom takřka až bolestně potřebu soustřediti se.«

Vysvětloval si takto své rostoucí znechucení posledních měsíců, nepravidelnost své práce, neobyčejně živý pocit bludného úsilí, myšlenky, která je najednou v koncích, a stejně i své temné, den co den silnější zášti proti samému předmětu svého studia, proti těm prostomyslným lidem, jejichž prostomyslnost ho zradila.

Slyšel v nočním tichu, jak mu buší srdce, a nepravidelnost jeho úderů ho poděsila. »Nechtěl bych ještě zestárnout,« pomyslí si, »dokud neukáži, seč jsem, dokud si nezjednám váhy.« Došlo to s ním totiž tak daleko, že pociťoval už jenom lhostejnost k publiku, jehož slepé pochlebování ho vyneslo tak vysoko — k publiku, které ustavičně číhá na nějaké nové znehodnocení, na nějakou novou formu znehodnocení — k tomu podivnému plemeni, které se cítí uspokojeno jenom nejprchavějšími, nejméně stálými formami bludu, jenom bludem tak říkajíc v stavu zrodu, a sotva se blud jasně vyhraní, už jej opouští, neboť je nadšeno jenom člověkem podezřelým, kdežto k odrodilci je lhostejné nebo kruté.

Byl právě v tom stavu snění, kdy se některá

slova utvářejí takřka sama od sebe a přerušují násilně běh myšlení, jako by se vynořovala ze samých hlubin bytosti... »Odpadlík« bylo jedno z těch slov. Jeho náraz byl tak prudký, že rty abbého Cénabra je vyslovily bez jeho vědomí.

Pokusil se usmát a dokonce se mu to podařilo. Toto staromódní slovo nevyjadřovalo ještě pro něho v tomto okamžiku nic určitého. Jak se octlo v jeho ústech? Není pochyby, že málo knih bylo přísněji posuzováno a prosíváno nežli jeho knihy... avšak zůstal při tom beze škody. I nej přísnější soudcové mu vytýkají jenom tendenci jeho díla, v kterém nemohla jejich zlomyslnost najít nic hodného zavržení. Kdo by ho mohl zahnat do úzkých? Zdá se bezúhonný i očím nejméně shovívavým. Nespokojil se tím, že zůstal věren velkým povinností, nýbrž vynasnažil se úzkostlivě, aby zachovával i povinnosti malé, dává si záležet na tom, aby nezaváděl žádné novoty, aby neporušil v ničem předpisy a pořádek svého života — už také z toho důvodu, že pohrdal snadnou liknavostí, že chtěl zachovat svou důstojnost. Slouží-li jenom zřídka mši, děje se tak se souhlasem jeho představených, a potom proto, že se mu opravdu nedostává času. Breviář však nikdy nezanedbává. Páter Domange ho každý měsíc zpovídá. Jak ho na okamžik rozveselí tento pohled nazpátek! Mladistvé zanícení už ovšem vyprchalo, i radostná naděje, plná očekávání, avšak ži-

votu už byl dán jednou směr, i ubíhá už teď sám sebou jako po nakloněné ploše, poháněn svou vlastní tíží... Abbé Cénabre zavře oči a s chlapeckou umíněností stiskne víčka... Chce vidět tu jednotvárnou cestu skrze čas: už ji vidí... Kam vede?

Jeho myšlenka běží bez jeho vůle po cestě konečně otevřené, jako když uteče ze dvora nějaké dobytče. Nestačí říci, že už není jejím pánem: je už teď úplně mimo něho, jako nějaká věc docela cizí, jako kámen, který padá a nedá se zadržet... Ano, jeho dílo má jistý smysl, a on ho neznal! Badatelé se dosud zaměstnávají tím, že slídí v textech po nějaké bludné větě. On sám se propůjčil k této dětinské hře. Dokonce i v tomto okamžiku vynořují se mu se všech stran známé argumenty, jako by to byl výsledek napjatého úsilí ducha, a víří mu v hlavě v strašném nepořádku. Cítí však příliš jasně, cítí s hrůzou, že tento zmatek je jenom vírem na povrchu hluboké vody. V zápětí už proniká jeho myšlenka, jediná, drahocenná, nebezpečná myšlenka, která mu vyvřela z duše, mnohem hlouběji, vymyká se mu docela z dosahu a padá jeho duševní temnotou jako těžká olovnice. Nezastaví se až na dně, je-li jaké. Člověk, zavěšený umdlévajícíma, napolo otevřenýma rukama nad propastí, neposlouchá s větší úzkostí zvuk drolicího se a odskakujícího kamení. Zející prázdnota, závratný pád do nicoty

vyrve konečně abbému Cénabrovi jediné slovo:

»Bůh!«

Tu však... ani dobře mířená rána by ho nebyla mohla zasáhnout jistěji... sotva to prchavé slovo zaniklo ve vzduchu, svalilo se na něho neslýchané, strašné ticho jako ohromná olověná hmota. Tento útok byl tak prudký, jeho duše se pod ním zhroutila tak znenadání a tak dokonale, že abbé Cénabre vyskočil z postele, jako by chtěl prchnout... Jeho pokoj žil ještě pořád svým bleďým světelným životem, všechny věci byly na svém místě, a abbé zahlédl v zrcadle svůj zející pohled... zdálo se mu však, že věci pozbyly svého zvláštního smyslu, že už neodpovídají na svá jména, že jsou němé. I jeho pohled vyjadřoval v té chvíli méně hrůzu nežli nesmírný úžas...

»Nevěřím už!« vykřikl hrozivým hlasem.

Pokušení je pro nás zkouškou, pochybnost rozdírající mukou, avšak abbé Cénabre nepochyboval, ani nebyl pokoušen. V těchto jeho úzkostech — jeho poslední výkřik to chmurně dosvědčoval — bylo cosi, co rozlišuje úplnou nepřítomnost něčeho od nicoty. Místo není prázdné — není vůbec žádného místa. Není nic.

Necítil doslova ani lítost ani výčitky svědomí. Cítil jenom úžas člověka, který se domníval, že krácel už nějakou dobu jistým směrem, ale najednou pozná, že přešlapoval na místě, že prošlá vzdálenost je jenom snem. Kdyby si toho byl přál

(ale on si toho nepřál), jeho rozum by nebyl ani v té chvíli ještě připustil, že byl někdy někým jiným. Celá jeho minulost mu unikla jako voda jakousi tajemnou trhlinou a pod neúprosným pohledem jeho svědomí nezbývalo nic nežli posunky marnější nežli sen, vylhaný život, který byl spořádán a zřízen ve službě světa jenom pomyslného. Co se jiným zdálo jeho životem a jeho skutečnou osobností, bylo jenom plodem pomíjejících okolností, nemajících podstaty ani vnitřní souvislosti. Snad jen ustavičné opakování týchž úkonů vytvořilo průběhem let konečně jakýsi stín, dodalo aspoň jakési relativní skutečnosti této mátoze. On se tak aspoň domníval. Avšak jeho víra, rozkládající se pozvolna jeho dobrovolnou zálibou v pochybnostech, svatokrádeží rozumové zvědavosti bez lásky, na konec úplně vyprchala, vymizela jako funkce, která hyne s odumřelým orgánem, jehož potřeba se již necítí.

Přes to však mu zrcadlo ukazovalo nesnesitelný obraz tváře úplně strhané strachem, obraz ubohého těla, které se hroutí. Třásl se všecek zimou pod svým lehkým nočním oblekem, pot mu stékal po kyčlích a po stehnech, a výstřihem své košile viděl, jak se mu na chlupatých prsou při každém šíleném úderu srdce otrásá škapulíř. Jeho pohled, obrácený do sebe, jeho spodní čelist, uvolněná strachem, ale pořád ještě vzdorovitá, ústa lemovaná trpkou vráskou — to všechno vypadalo

neobyčejně uboze a všedně... Ale divná věc! Tento odporný pohled ho upoutal, naplnil ho tajným, takřka nepřiznaným uspokojením. Toto tělesné pokoření mu bylo sladké, možno-li užít toho slova o požitku tak rmutném, neboť ve vnitřním zmatku, který ho zcela zachvátil, cítil jasně jenom divoké opovržení sebou samým, které mu poskytovalo aspoň klamného zdání, že mu zbývá ještě jakási jasnost ducha. Jeho žádost, aby viděl až na dno své hanby, byla ostatně tak živá, že se upřeně zadíval do zrcadla ve výši svých očí a hledal v něm svůj pohled.

Uviděl jej a v témž okamžiku se přestal bránit, vzdal se. Tento pohled zůstal v jeho strhané tváři jasný, pozorný a dokonce — byl by na to mohl přísahat — i posměšný. — »Lžeš!« říkal mu jeho pohled, »lžeš, lžeš!« Říkal jenom to, avšak jeho vzbouřená duše, jakoby ze sebe vytržená (jako orchestr, který se na okamžik zastaví na první notě opakovaného thematicu a potom se na ní najednou rozezvučí všemi svými plechy), celá jeho duše najednou opakovala s mnohonásobnou silou: »Má pravdu, lžeš, hraješ před sebou svatokrádežnou komedii! Není pravda, žes ztratil Boha! Ostatně necítil bys jeho ztrátu právě tak, jakos necítil jeho potřebu. Jsi dnes právě tím, čím jsi byl včera. Jestliže se tvé tělo třese, třese se zimou. Rád by sis namluvil, že člověk jako ty podlehne jenom zkouškám, které jsou mu při-

měřeny, které jsou pro něho dost důstojny. Zdá se ti nemožné, aby Bůh v tobě umřel bez ceremonií, bez blesků a bez hromů.«

Když takto nepochybně poznal lichost a přetvářku svých úzkostí, ucítil, že mu tím poznáním byla zasazena poslední rána, že tím bylo přetato poslední pouto mezi přítomností a minulostí a že se octl v naprosté prázdnotě. Jeho víra zmizela, jako by jí nikdy nebylo bývalo. Bylo mu v tom okamžiku, jako by vůbec nebyl žil. Co by byl dal za to, aby cítil nějaký odpor, nějakou rezervanost, byť byla sebe bolestnější, zkrátka cokoliv, jenom ne toto tiché rozplynutí bytosti, kterou pokládal za skutečnou a která se teď najednou rozpadla a nebyla ničím nahrazena! . . . Zdálo se však, že nadpřirozené mlčení na něho vtisklo navěky svou hroznou pečeť.

Vrátil se v žalostném stavu do postele, s hlavou skloněnou, s jakousi ponižující pokorou, podle níž se dala poznat hloubka a nenapravitelnost jeho pádu, a podobal se spíše cvičenému zvířeti, kterému selhal jeho kousek, nežli lháři přistiženému při své lži. Ačkoli se od této chvíle vzdával, přece mu jeho kapitulace nepřinášela bezpečné úlevy: zdálo se naopak, že tím byl jenom otevřen průchod stojatým a hnijícím vodám duše. Z pohnojené půdy vyvěraly nové city, které však nebyly jeho nejhlubší přirozenosti nikterak neznámé, a ačkoli je ještě nedovedl pojmenovat,

nebylo možno je zapírat. Nejvíc však byl užaslý nad tím, že nejsilnější z nich se podobal neobyčejně nenávisti.

V zápětí zase vstal a rozsvítil lampu. Netřásl se už. Propocená košile se mu lepila na záda a na stehna, ale on necítil jejího ledového doteku. Srdce mu už zase bilo pravidelnými a plnými údery . . . A už v něm zrálo rozhodnutí, aby s tím udělal jednou provždy konec, aby vyřešil stůj co stůj tento temný rozpor. Jediné to si uvědomoval, domnívaje se, že se mu už zase vrátil klid, zatím však pro něho nastala ona chvíle nesnesitelného napětí, kdy se naše úzkost dovolává a domáhá něčí přátelské přítomnosti — nezáleží na tom, čí je to přítomnost — ona chvíle, kdy potřebujeme svědka. Nemohl, nemohl už být sám.

Proč se mu ihned vynořil v duchu obraz muže tak zcela jiného, než byl on sám, muže, který byl tak málo způsobilý k tomu, aby mu porozuměl, obraz abbého Chevance, bývalého faráře v Costerel-sur-Meuse a nyní výpomocného kněze u Notre Dame des Victoires*)? Bylo to snad jediné jméno, které mu přišlo na mysl? Není totiž nikdy příliš mnoho těch věrných přátel, které můžeme budít ve dvě hodiny v noci . . . Či snad ho k tomu přivedl nějaký hlubší a naléhavější důvod? Nebyl by to mohl říci a nikdy se už o to

---

*) Panna Maria Vítězná.

neštaral. Žil už v svém snu a od toho snu se nemohl nadíti žádného slitování.

Se zdánlivým klidem zdvihl telefonní sluchátko. Abbé Chevance bydlil v malém pokojíčku v nejvyšším poschodí v hotelu Saint-Etienne, v ulici Vide-Gousset. Abbé Cénabre si našel v seznamu číslo hotelu a zazvonil. Domovník, probuzený ze spánku a docela zpitomělý, tak pozdním zvoněním, dal si třikrát opakovat abbéovu žádost. »Požádejte, prosím, abbého Chevance, aby ke mně ihned přišel ve věci velmi vážné.« — »K nemocnému?« zeptal se domovník. — »K umírajícímu,« odpověděl klidně abbé Cénabre.

Autor »Života Taulerova« poznal abbého Chevance v nižším semináři v Nancy. Jsa o patnáct let starší než slavný historik, byl tenkrát druhým prefektem v chlapeckém oddělení. Jejich styky byly jenom všední, ale nikdy nebyly docela přerušeny. Roku 19 . . musil costerelský farář odejít z verdunské diecése, a to po jakémisi skandálu, z kterého radikální časopisy obratně těžily. Odhodlal se totiž v své prostotě k tomu, že exorcisoval děvče, které zešílelo a stalo se postrachem dvou vesnic. K jeho ospravedlnění však nutno říci, že vykonal ten obřad s největší možnou obezřelostí a neokázalostí, a to jenom na žádost jednoho strýce ubohé dívky, jediného příbuzného, který jí zůstal, bývalého kostelníka u Notre-Dame de Grâce v Lérouvillu. Na neštěstí pro faráře coste-

relského byla šílená už třikrát předtím v blázinci, ale vrátila se odtamtud ještě rozrušenější a vrchní lékař blázince jí předpovídal, že co nejdřív zemře. Na její nenadálé vyléčení dívali se všichni lidé zdravého rozumu jako na nesmyslnou provokaci, která by mohla velmi uškodit náboženskému míru v diecési. A právě tomuto náboženskému míru se abbé Chevance obětoval.

Biskup sice kajícího kněze těšil, povzbuzoval a ujišťoval ho, že »odsuzuje jenom neprozřetelnost jeho činu, že však uznává jeho dobré úmysly«, a nabízel mu jinou farnost, avšak nešťastník byl přesvědčen, že jeho dobrá pověst je ztracena a že jeho kněžská čest je v nebezpečí. Nepřišlo mu ani na mysl, že na něm bylo spácháno bezpráví, viděl jen shovívavost svých představených — jejich dobrotu, jak sám říkal — a ta ho docela uvrhla v zoufalství. Domníval se, že je pro budoucnost nehoden kněžského úřadu, anebo aspoň jakékoliv autority. Jeho dětská duše přijímá jisté nesrovnalosti, které by se zdály jiným nesnesitelné, tak jak jsou, a nerozumuje o nich. Nepochyboval sice, že jednal se svou šílenou podle příkazů křesťanské lásky, stejně však nepochyboval, že podráždění jeho představených bylo spravedlivé. Rozruch, který způsobil čin tak prostý, mu byl dostatečným důkazem jeho neodpustitelné neobratnosti, ačkoli by nebyl dovedl říci, v čem to vlastně vězí. Úzkostlivost jeho božské

prostoty je stále táž, léta a zkušenost ji nijak neoslabil. Vypravuje skromnou tragedii svého života s týmž přízvukem jako před lety, s přízvukem kající lítosti, který bude oslaven v nebesích.

Příčiněním abbého Cénabra se mu dostalo pohostinství v diecési pařížské a bylo mu svěřeno skromné místo u Panny Marie Vítězné. Byl mu za to nekonečně vděčen. V tomto nepatrném postavení rozplynulo se konečně v lidských očích vše, co kdysi bylo farářem v Costerel-sur-Meuse, a docela zmizelo. Jeho neobyčejná plachost, která byla na krátký čas potlačena odpovědností nepatrného úřadu, rostla nyní den ode dne a stávala se dojemnou a směšnou slabostí, kterou se lidé bavili. Byla bezpochyby jeho křížem, ale každý kříž je zároveň útočištěm. Toto směšné podivínství skrývalo očím všech lidí jeho smělost na duchovních cestách a neobyčejný smysl pro milost Boží. Byla to plachost nejenom fysická, jak tomu bývá u některých lidí, nýbrž opravdová hrůza před úsudkem bližních, ba i před jejich pozorností. Ať se snažil sebe úzkostlivěji, aby unikl nepozorován, aby za sebou smazal svou stopu, skýtal mu pařížský život tolik nenadálých setkání, že nevycházel ze zoufalých rozpaků. Kolik spolubratří z jeho bývalé diecése, kde zanechal pověst dobrého neškodného člověka, ho takto napínalo na skřipec! Představoval si totiž má-

lem, že jenom ochraně abbého Cénabra má co děkovat za to, že je trpěn na posledním místě v řadách pařížského kněžstva, tak vzdělaného a zjemnělého, toho kněžstva, o kterém mluvil vždycky jenom s komickou zdrženlivostí.

Konec konců zdála se tato zdrženlivost podezřelá. Jedni ji pokládali za známku duševní chudoby, druzí v ní viděli zakuklený nesouhlas a výčitku. To bylo tím, že se záření jeho neobyčejné duše rok od roku šířilo, takže bylo čím dál nejněsnější tohoto kněze přehlížet. Ba i jeho úzkostlivá opatrnost utkala okolo něho na konec legendu, kterou udržovaly jeho nevinné lsti. Ubohý farář z Costerel-sur-Meuse byl sice mimo rámec pravidelného farního duchovenstva a byly mu ukládány práce nejnižšího druhu, jako Popelce, kterou se všechno vymete, přes to však dosáhl časem toho, že někdy zastupoval ve zpovědnici některé ze svých proslavených kolegů, až na konec ztrávil ve zpovědnici samým zastupováním většinu svého času. S počátku se velmi bál, že se bude zdát, jako by rušil ustálená práva, neboť se nemohl vyhnout tomu, aby se za ním netáhl dav pobožných lidiček, obléhajících zpovědnice, lidiček, které takto odvede jejich zákonným duchovním rádcům. Žádný módní kazatel, žádostivý světských úspěchů, neprojevil nikdy tolik vytrvalosti a horlivosti, aby k sobě přivábil krásné hříšnice, kolik jí projevoval tento bývalý venkov-

ský farář, snaží se nalézt a udržet ovečky nejopuštěnější, nejméně záviděníhodné, nejrozkřičenější ovečky z celého stáda. Kuchařky vycházející za ranními nákupy s košíkem na ruce, mladé modistky chroustající k polednímu dessertu burské oříšky a držící v dlani dva sous na troníček svatého Antonína Paduánského, pobožné ženské s kobylím profilem, zubožené, osudem zkrušené starce, studenty z kolejí, kteří sběhli svému panu katechetovi — to všecko sbíral se srdcem plným radosti, uklidněn prostředností kořisti. Avšak běda, příležitostní kajícíci sice nevzbudili zvláštní pozornosti, leč mezi stálými kajícíky abbého Chevance objevili brzy zlomyslní vikáři některé z těch potrhých žen, které jsou kratochvílí a zároveň postrachem všech farností, které jsou ustavičně pokoušeny svěděním smyšlených hříchů a chutí na svatokrádežné koření, a jež vyhledávají zkroušeně nejprísnějšího zpovědníka, jako jejich zneuznávané sestry lezou za milencem, který je mlátí. Nejprve to vzbuzovalo smích, ale potom se farář costerelský zbavil těch nejpotrhlejších a zazářil mezi svými neduživými a padlými podivným a nadpřirozeným světlem, které se těžko odpouští. Skandál, před kterým uprchl tak daleko, ale pro který byl bezpochyby zrozen, ho našel i v jeho podkrovní komůrce. Jeden krasoduchý muž mu dal dokonce i jméno: nazval ho »zpovědníkem služek«. Vtip se ujal a rozšířil se

i po salonech dobře smýšlejících. Historik Aynard de Clergerie jako by se byl o něho jednu chvíli zajímal a dal si ho poslat pod chytrou záminkou svým známým generálním vikářem, kterému by se nešťastný kněz jistě nebyl odvážil nic odepřít. Avšak plachost tohoto dobráčka a jeho zdvořilost poněkud ponížená na konec odradily shovívavého pána. Jeho nemilost by byla bývala dokonce úplná, kdyby nebyla vzala nebohého kněze v ochranu slečna Chantal (vykládalo se jí to ve zlé), dcera slavného autora »Církve dvacátého století«.

Abbé Cénabre šel otevřít po hmatu dveře, položil ruku na rámě svého návštěvníka a uvedl ho mlčky do svého pokoje. Jeho mlčení docela pomátlo »zpovědníka služek«. Neodvážil se promluvit první a v zápětí dostal strach, že tím pochybil proti nejzákladnější povinnosti, a jsa ještě úzkostlivější pro tuto schůzku tak tajemnou, v takové noční době, osmělil se sotva pozdvihnouti oči k svému ochránci, jehož zvláštní chování a vzezření mu působilo další muku. Kanovník si totiž přehodil přes ramena jenom plášť podšitý kožíšinou, neoblékl si však pod něj sutanu a nezakryl tak očím zmateného faráře z Costerel-sur-Meuse svých silných nohou v černých kalhotách a v pantoflích obutých na bosu. Jeho pootevřený plášť odhaloval také pod košilí jeho mohutný trup.

»Sedněte si!« řekl mu abbé Cénabre dosti laskavě, »sedněte si a odpusťte mi především, že jsem vás vyrušil... Odpusťte mi ten směšný vrtoch.«

Abbé Chevance stál právě u postele, i sedl si na ni. Žíněnka hrozně zaskřípala. Kněz ihned zase vstal.

»Pane kanovníku — drahý a slavný příteli — chci se vás zeptat — musím se vás nejdříve zeptat na vaše zdraví... a jak je ubohému nemocnému... ke kterému...«

»Není tu nemocného,« odpověděl suše abbé Cénabre, »není tu umírajícího. Lituji té lži, jejíž pravý smysl vám asi ujde. Přece však nemám práva tvářit se, jako bych se jí byl dopustil lehkomyslně, bez rozvahy. Chtěl jsem s vámi mluvit, musil jsem s vámi mluvit ihned, bez odkladu.«

»Jsem vám k službám,« zakoktal abbé Chevance, který byl čím dál tím víc znepokojen. »Možná, že jsem se bezděky dopustil nějaké chyby. Chovají se ke mně všude tak shovívavě, že se mi to už stává nebezpečným. Kdyby to nebylo nezdvořilé, přerušil bych nejraději styky s mnoha lidmi, jejichž přátelství je pro mne jinak velikou ctí... Je směšné, ukazují-li se takový nepatrný kněz jako já na příklad u Jeho Excellence hraběte z Clergerie nebo u Jeho Eminence papežského nuncia! Ale nechme toho,« poznamenal spěšně, neboť tvář Cénabrova se čím dál tím víc zachmuřovala. »Poslouchám vás!«

»Milý příteli,« řekl abbé Cénabre, »pomyslil jsem si dnes na vás, vaše přítomnost mi byla vždycky v jistých okamžicích mého života skutečnou oporou. Svět... myslím ten, který vídám zblízka, je plný nestoudných lhářů.«

Abbé Chevance pozdvihl ruce k nebi jako v zoufalém protestu, avšak hned se zase ovládl a sklopil beze slova oči. Abbé Cénabre odpověděl na tento dvojí posunek tvrdým pohledem zpod přimhouřených víček.

»Jest mi třeba,« promluvil prudce, »abyste byl tuto noc mým svědkem.«

Hlas ubohého kněze se chvěl úžasem: »Nerozumím vám... nechápu... do jaké míry bych vám mohl být potřebný... anebo aspoň užitečný... a kdo by mohl brát vážně... u takového muže jako vy... záruku tak chatrnou. Se spolu bratrem mohu aspoň mluvit upřímně, mohu mu otevřít srdce... Tento rozhovor... právě dnes... tuto noc... Nerad bych vás urazil, ale musím jej označit jako poněkud neobyčejný... dokonce překvapující... Dochází k němu... po jistých okolnostech... neméně neočekávaných... které by se mohly zdát... v jistém smyslu... pastí... ano, pastí ďáblou!« vykřikl najednou kněz s úžasnou naivností.

Zamyslel se na chvíli, zatím co abbé Cénabre na něho upíral svůj tvrdý pohled, a potom mluvil dále:

»Budu se vám musit bezpochyby co nejdříve zmínit o důvěře, kterou mě poctívá jistá podivuhodná . . . výjimečná bytost . . . způsobilá k tomu, aby mě vzdělávala . . . bytost, od které bych měl spíše přijímat poučení . . . Je to slečna Chantal de Clergerie (jeho hlas se už netřásl). Jsem svědkem toho, jak tato duše, zřejmě navštívená Duchem Svatým, žijící už mimo náš svět — vystupuje k Bohu, k nejvyšším vrcholům rozjímání — pozoruji to s jakousi bází, s opravdovou hrůzou . . . Ach, však já vím, ke komu se obracím! Nemám mnoho času na čtení — čtu málo — je mi však dobře známo, že vy máte zkušenost, velikou zkušenost se svatými dušemi, s dušemi vyvolenými . . . Je pravda, že slečna Jana Františka zůstává, díky Bohu, neznáma, ale jak se o ni neobávat . . .«

»Víte co,« řekl zkrátka abbé Cénabre, »necháme slečnu de Clergerie na pokoji!«

Zdálo se, že ještě váhá. Pohlédl soucitně na abbého Chevance, který zůstal zaražen. Kdo by nebyl opovrhoval tímto starcem s třesoucíma se rukama, tak dětsky zmateným a usmívajícím se tak nuceně a poníženě?

»Milý příteli,« řekl konečně autor »F l o r e n t s k ý c h m y s t i k ů«, vraceje se bezděky zase k elegantnímu způsobu mluvy, »prožívám právě nejprudší a nejkrutější duševní krizi, jakou si možno představit. Teď už jsem sice zase nabyl své

chladnokrevnosti, ale před chvílí jsem ji ztratil docela. Pozdvihnou-li se v člověku všechny možnosti duše, jako když se vyvalí z hlubin obrovské vlny, člověk není jejich pánem, a výkřik úzkosti se mu dere ze rtů. Ani já jsem ten výkřik nedovedl zadržet, ale nestydím se za to... Vy jistě víte, vy jediný ze všech víte, že krutá duševní tíseň vysvětluje a omlouvá jistá rozhodnutí, jisté činy, o kterých zlomyslní lidé rádi roznášejí pomluvy. Hle, mne už obviňují z vyprahlosti a z bezcitnosti. Vidíte, příteli, že ani sláva, ani snad talent (cením si ho za nic!) neuchrání člověka před útoky nejvyšš ponižujícími. Bůh mne chraň, abych se dovolával pro tuto chvíli vašeho svědectví! Ale kdybych se svěřil s těmito věcmi někomu z těch, kteří se mi podivují a mají dokonce za to, že mě milují, neporozuměli by mně... Vaše prosté a upřímné srdce to lépe rozsoudí. Nebraňte se, příteli! Je mi velikou útechou, vím-li, že uprostřed zkoušek, které mne očekávají, je mi v tichu a v tajnosti nápomocen svým soucitem kněz nadaný schopnostmi tak nadpřirozenými jako vy. A dodávám ještě, že bude-li se líbit Prozřetelnosti, zachováte jistě mou památku.«

Jak tato slova padala do ticha, začal si abbé Cénabre s temným podrážděním proti svému naivnímu posluchači uvědomovat jejich smysl, a ten smysl byl hanebný. Jsa nucen dát nějaké

pravděpodobné vysvětlení činu, který by se byl jinak snadno zdál nevysvětlitelný, uhodil rovnou na pravdu, prozrazoval ji proti své vůli. Co by se snad nebyl ani sám sobě odvážil přiznat, to bylo zřejmé z jeho zmatených vět: přes to že zahrál před sebou tuto komedii hrůzy, napolo vědomou, všecko se pozvolna hezky pořádalo, jako by si byl jeho duch, který si zachoval jasnost od první chvíle, narýsoval předem plán. Jeho úzkostný výkřik byl jenom předstíraný. Byl vždycky poslušen — nejprve pudově, později s rozvahou — základní nutnosti svého nitra, která ho ponoukala, aby se opatřil proti možnému nebezpečí, aby si našel alibi. Jeho lež je takto řízena zvnitřku hlubokým pokrytectvím, od kterého se může odloučit jen největším úsilím rozumu, před tím však mu už padl sám první za obět.

»Mám tomu rozuměti tak,« řekl abbé Chevance zoufale, »že se obracíte ke mně v postavení tak vážném? ... Zdá se mi ... promiňte ... omluvte mne ... zdá se mi, že je to všecko jenom zlý sen ... Nebo chcete-li mě jenom zkoušet, k čemu to? Mám největší úctu — chci říci nejuctivější obdiv — k vašemu nadání, k vaší slávě ... k službě, kterou prokazujete Církvi ... Bylo by vám tak snadné chytit mě do pasti! Až ukáží svou hloupost, vysmějete se mi a budete mít pravdu ... Ale ... (jeho hlas zněl opravdu úpěnlivě) lidé se doslechnou o této smutné historii,

dovědí se, jakou jsem v ní měl účast, budou zase o mně mluvit, a kdo ví, na konec snad už budou mít dost mých pošetilostí a mých skandálů... Zaplatil jsem tak draho, pane kanovníku, omyl svého mládí, jistou taktickou chybu...! Nebudu se vracet k té nešťastné věci, řeknu vám jenom: nevhánějte mne z žertu do úzkých! Nezvětšujte mé trampoty!... Připravím-li se o toto své čestné... a výhodné postavení, které mi bylo tak laskavě uděleno v této diecési, která není mou diecésí, kde je tolik znamenitých osobností... co se se mnou stane? Ach, ctihodný příteli, však já to dobře cítím a přiznávám se k tomu! Už několik měsíců se dopouštím neopatrností, nechávám se stavět dopředu, odvažuji se hlouposti za hlouposti... Nežádejte, abych za ně platil příliš draho!«

Nic by nedovedlo popsat pohled, kterým změřil abbé Cénabre prosícího starce. Pojednou pokrčil prudce rameny.

»Domýšlíte se do mne prapodivných malicherností,« řekl konečně. »Lituji, že jsem vás tak rozrušil. Musíte mi však dát za pravdu, že jsem už zašel příliš daleko, abych teď mohl couvnout. Ostatně setrvávám vždycky při prvním rozhodnutí. Ano — ať se vám to zdá sebe neuvěřitelnější — potřebuji vás nutně v této chvíli, která je jednou z nejvážnějších, nejtragičtějších chvil mého života... Přišla na mne strašná, rozhodu-

jící zkouška, úplný duševní rozvrat . . .«

Vtom sebou prudce trhl a umkl v nevýslovném úžase, jako by byl chtěl lépe vidět bývalého faráře z Costerel-sur-Meuse, který k němu šetrně posunul klekátko s výrazem člověka, který se už nechce vymknout, a ačkoli se mu perlily na čele veliké kapky potu, řekl přece se zdánlivým klidem:

»Je-li tomu tak, pane kanovníku, poslouchám vás!«

Pak nad ním udělal znamení kříže.

V hlase abbého Cénabra zaduněl hněv stěží ovládaný.

»Nechtěl jsem na vás, abyste mne slyšel ve zpovědi, příteli,« odpověděl. »Neukvapujte se tak!«

Promluvil poslední slova s úmyslným důrazem a s úsměvem tak krutým, že se ubohý kněz začervenál až do kořínků svých bílých vlasů. Jeho pokorný pohled však přece najednou zazářil posvátnou jistotou.

»Mohu pro vás učinit jen toto,« odpověděl hlasem, který se mu ještě chvěl. »Sám ze sebe nejsem ničím: dovolte mi, abych postoupil své místo Bohu. Nedopustím se té pošetilosti, abych se svěřil svému vlastnímu rozumu. Ne, nedopustím se té pošetilosti!«

Vytáhl z kapsy veliký bavlněný kapesník a utíral si horečně čelo a tváře.

Silná ruka abbého Cénabra mu stiskla rámě, takže se div nezhroutil.

»Pane,« řekl mu kanovník, »bojíte-li se o svůj klid a o svou pověst, odejděte!«

»Oh, pane kanovníku,« zvolal abbé Chevance s očima plnýma slz, »toho jsem si nezasloužil!«

Ubohý ten muž pocítil snad po prvé po tolika letech něco, co se podobalo hnutí uražené spravedlivé hrdosti. Na vteřinu si uvědomil svou sílu, ucítil její neodolatelný vzmach. Přes to se však v prostotě svého srdce spíše nadál, že bude musit vyslechnout vyznání nějakého těžkého hříchu, z kterého by se bylo těžko zpovídat někomu jinému nežli jemu. A který hřích by byl mohl být tak těžký, aby před ním ucouvl? Jakým bahnem by se byl dal odstrašit? Už už pozdvihoval ruku k žehnání a v jeho dlani se už chvělo božské milosrdenství, jehož byl pln, splývajíc s vyzařováním jeho vlastního života.

Pokorná prosba jeho pohledu byla tak úpěnlivá, že abbé Cénabre řekl takřka proti své vůli:

»Ztratil jsem víru.«

A hned dodal s přízvukem mnohem klidnějším:

»Zmítal jsem se dnes v noci v neobyčejných temnotách. Dospěl jsem tak daleko, že už nemohu déle odkládat neodvolatelné rozhodnutí, které mi ukládá prostá myšlenková poctivost... Už dlouho jsem se uhýbal otázce, která na mne

doléhá, teď však už na ni musím poctivě odpovědět ano nebo ne.«

Za této řeči chodil s nachýlenou hlavou sem tam po pokoji. Při posledním slově stanul tváří v tvář proti svému hostu. Bezelstný obličej abbého Chevance vyjadřoval nesmírnou úlevu. Abbé Cénabre náhle zbledl. Bylo to snad zklamáním, že mu selhala rána? . . . Nebo snad hanbou, že se takto obnažil pro nic za nic?

»Proč jste nepromluvil dřív?« řekl mu abbé Chevance mírným hlasem. »Koho by nemohlo postihnout takové soužení? Vždyť i já . . . Což teprve vy se svým rozumem, vy to jistě pocítujete mnohem naléhavěji. Přijdou-li na člověka takové chvíle, není nic platno se vzpouzet: člověk si nepomůže sám ze sebe. Dejte se upokojit, drahý, milovaný mistře a příteli! Nechte Boha, ať se vrátí sám od sebe: já se jdu za vás modlit!«

A bývalý farář costerelský skutečně sahal po klobouku, který předtím položil na postel, a obrátil se ke dveřím, hotov učinit, co právě řekl.

»To je tedy všecko!« zvolal abbé Cénabre s nuceným smíchem. »Celá věc se vám tedy zdá tak jednoduchá? Vidíte, že jsem rozvrácen, všecek bez sebe (už to, že jsem vás zavolał, to dostatečně dokazuje!), a vy tím nejste nijak přiveden z míry. Domníváte se snad, že by mne mohly takovým způsobem týrat nějaké malicherné ženské vrtochy? Běda, příteli, měl byste vědět, že člověk

jako já si nedá vyrvat víru bez krutého boje. Spíše okolnosti nežli má vůle z vás dělají jediného svědka této tragické události. Ještě jednou vás vyzývám, odejděte!»

Abbému Chevanci vhrkly zase do očí slzy...

»To není to... To není vůbec to...,« koktal všecek zoufalý. »Chtěl jsem se modlit... chtěl jsem prosit za osvícení pro vás i pro sebe. Jak bych vás mohl opustit, vás, svého ochránce a věrného přítele! Můj Bože, byl byste mě zase brzy u sebe uviděl!«

»Jste si tím tak jist?« vykřikl divoce abbé Cénabre. »Myslil jsem dnes v noci vážně na to, že se zabiji.«

Jak mu přišla na jazyk tato slova? Odkud se vzala? Ani on sám by to nebyl mohl říci. Nebyl by také mohl říci, byla-li to lež. Ale i když to byla jenom lichá provokace, sotva to bylo vysloveno, nabylo to ihned chováním starého kněze, jeho mlčenlivou hrůzou, velmi se lišící od jeho obyčejného neklidu, pochmurné skutečnosti. Nejspíš ovšem nebylo pravda, že abbé Cénabre vskutku uvažoval o tom, že se zabije, něco takového mu ani nepřišlo na mysl. Vmetl to jenom ve tvář starému knězi jako urážku. A přece zase cítil s nesmyslným vztekem, že ho to slovo zavazuje právě tak jako pravdivé přiznání. V jakém šíleném a zlém snu se to zmítáme, že si takto sami zatahujeme okolo sebe volný prostor a

zavíráme si všechny východy? Žádal si příznivého svědka, kterého sice zavolal nevhodně, ale kterého by byl dovedl využít i člověk nejméně obratný — on však nedokázal nic jiného, než že se pitomě prozradil . . . Proti komu, proti které neviditelné překážce zuřila nenávist, kterou se cítil proniknut?

Tentokrát se mu díval abbé Chevance svýma smutnýma očima přímo do tváře. Jinak však nepronesl ani jednoho nářku, ani jedné výčitky. Řekl jenom s neobyčejnou důstojností:

»Od této chvíle vás mohu poslouchat jenom ve svátosti pokání.«

Po těch slovech se zase chystal k odchodu, leč abbé Cénabre ho předešel:

»Domníváte se, že jsem schopen . . .« spustil hromovým hlasem.

»Jsme schopni všeho,« odpověděl pokorně starý kněz.

Vtom však jeho pohled ztvrdl a historik Gersona dostal rovnou do prsou tuto ránu:

»Raději bych uvěřil, že jste se opravdu stal obětí takové myšlenky, nežli že byste byl schopen toho, abyste se z ní lživě obviňoval.«

Okamžik váhal a potom doložil s pronikavým smutkem:

»Nemohu vám dovolit, abyste skrze mne urážel Boha!«

Abbé Cénabre se hořce usmál:

»Vzdávám se své obrany. Jste volný. Kdo vás zdržuje?«

Díval se na něho, jak se spíše plíží nežli kráčí ke dveřím, tak bledý a unavený, s kloboukem pod pažím, s výrazem takové ponížené pokory, že se ho zmocnil vztek na tohoto směšného kněze, kterého nechával takto odejít se svým tajemstvím. Ale v hloubi srdce cítil zklamání ještě mnohem větší, zklamání z ticha, které nedovedl přerušit, z nepochopitelné samoty, do níž se před několika hodinami zřítil. Zdálo se mu, že nic neprorazí tento začarovaný kruh, prosby ani hrozby, lži ani výkřiky hněvu nebo zoufalství. Podobal se člověku marně volajícímu na břehu moře.

Zvítězil v něm zase hněv. Táž tajemná nenávisť, hledající stále svůj předmět, která ho už popudila proti bledému Pernichonovi, vrhla znovu Cénabra, chvějícího se po celém těle, proti novému protivníkovi. Neodměřoval vůbec sílu svého výpadu. Natáhl jenom paži, a slaboučkový starý kněz se zatočil na místě jako káča, marně rozpřáhnuv paže, aby se něčeho zachytil. Jeho okované podešve klouzaly na voskované podlaze, až konečně klesl žalostně na kolena a klobouk mu vypadl z ruky.

Spíše hanba nežli soucit vyrvala abbému Cénabrovi jakési zastenání. Zůstal němý před svou groteskní obětí, skoro jí ani nevida, neboť všechna jeho pozornost byla napjata do vlastního nitra,

kde tryskala neodolatelně neznámá, nadpřirozená síla.

Neviděl abbého Chevance, jak vstává, neviděl, jak se jeho stará ruka chápe jeho ruky, neslyšel jeho hlasu, tak mírného, chvějícího se ještě dětským leknutím. Náhle mu však zazněl tento hlas strašlivě v uších. Celé jeho tělo se trochu napjalo, jako štvané zvíře, které se chystá ke skoku. Pak se mu zase vynořil v očích vidoucí pohled.

»Chtěl jsem vás poprosit, abyste mi dal požehnání,« řekl smutně abbé Chevance... »Chtěl jsem vás poprosit o tu milost, nežli vás opustím navždy.«

Jeho hlas byl plný něhy a slitování tak nadpřirozeného, že by byl dojal i pýchu nejzamračenější. Pohled starého kněze se už teď nevyhýbal chmurným očím Cénabrovým, naopak, hledal je úzkostlivě, kdežto soucit jeho hořící duše se vrhal na slavného kněze jako orel na svou kořist.

»Ano,« hovořil dále zpovědník služek, »postihla vás taková zkouška, že by vám byl jistě nemožný každý jiný úkon našeho svatého úřadu. Ale kdo z nás by nemohl, i kdyby byl už v samých spárech ďáblových, platně žehnat ve jménu Otce, Syna i Ducha Svatého? Ach, příteli, to je jistá pravda! Můžete bez svatokrádeže svolávat na svého spolubratra, sotva méně bídneho nežli jste vy, tuto milost, které se vám samému v této

chvíli nedostává. Poslechněte mne! Udělejte aspoň to znamení — třeba docela lhostejně — třeba i s vůlí zvrácenou! Co záleží na tom, věříte-li v této chvíli nebo ne — a aťsi je třeba každý úder vašeho srdce rouháním a vzdorovitou výzvou! Nemůžete-li vzývat boží milosrdenství sám pro sebe — ach, udělejte aspoň znamení, které je svolává na hříšníka! Přejte aspoň mně, aspoň mně přejte, abych byl šťasten!«

Takto zkoušel tento neobyčejný kněz se vznesenou neústupností naposledy své štěstí, obracel se k nešťastnému spolubratru s poslední výzvou, kterou ještě mohl slyšeti. Viděl tuto šílenou duši, na smrt poraněnou, nespouštěl s ní očí, dotýkal se jí takřka, a nedoufal již od ní nic leč pouhé znamení, jediné znamení, jen napolo dobrovolné, jen napolo vědomé, cosi jako mrknutí okem v tuhnoucí tváři umírajícího, kterým se projevuje souhlas, pouhé nic, jenom nepatrnou trhlinu, do které by se mohla vlomit svou nesmírnou tíhou strašlivá milost Boží, kterou slyšel hučet jako bouři kolem tohoto zatracence ještě živoucího. Nebyl by dovedl říci, jak mu přišlo to osvícení, zasáhlo ho to jako blesk a hned na to zase zapomněl, byl všecek soustředěn v svém úsilí a neodměřoval rány. Jeho láska, přesahující daleko jeho vlastní rozum, na míle vzdálená jeho chorého těla, které ostatně stále zachovávalo svůj pokorný a bázlivý postoj, jeho láska sama

rozeznávala, soudila, jednala. Kdo může vidět očima tak andělskýma? Člověk, o kterého zápasil s temnotami, stál pořád ještě před ním, zavalitý, s bledým čelem bez jediné vrásky, s očima sklopenýma. Ale jejich duše svíraly jedna druhou v nebesích.

Abbé Cénabre nabýval vědomí, ačkoli se probíral ze svého vnitřního pohroužení jenom s nesmírným napětím. To, co se v něm dalo, unikalo jakémukoliv rozumovému zachycení, nepodobalo se to ničemu známému, zůstávalo to odlišné od jeho života, ačkoli jeho život tím byl otřesen do neslýchané hloubky. Bylo to jako vítězný jást jiné bytosti, její tajemné n a p l n ě n í. Nechápal ani smyslu ani cíle té skryté práce, ale trpnost všech jeho vyšších schopností uprostřed otřesu tak úžasného mu byla opravdovou rozkoší, jeho tělo se jí zachvívalo až ke kořenům. Přijímal do své vlastní přirozenosti tuto nadpřirozenou sílu, otvíral se jí a podléhal jí s radostnou hrůzou.

Když jeho odosobnění a jeho naprostý rozklad dospěly tak daleko, nebyly by mu ani důvody sebe přesvědčivější, ani hrozby ani urážky, vynutily sebe slabší povzdech. Byl sevřen tím pevněji, že to na něho přišlo znenadání. Jeho odpor byl zlomen najednou.

Díval se pořád ještě vyjeveně na abbého Chevance. Jeho hlas, brzy velitelský, brzy zase prosebný, mu zazněl několikrát v uších, ale jeho

srdce se nedotkl. Slova si však zapamatoval, poněvadž je jeho paměť zaznamenala a pak mu je mechanicky reprodukovala. Uprostřed strašného blaha, které jej zaplavovalo, neměl pro něho smyslu tento nářek, tento poslední výkřik, a aby jej pochopil, musil pozvolna vystoupit zpět z hloubky své radosti. Podle toho, jak zdlouhavý byl tento návrat, mohl změřit hloubku svého pádu. Neboť ať nás temný anděl, pán naší vůle, svírá sebe těsněji, přece cítí v posledním okamžiku, jak se pod ním úzkostně chvěje tělo, které svedl — tělo, které větrí smrt. — Ostatně to všecko jím kmitlo jenom jako blesk.

Konečně zase prohlédl. Rozeznával jasně starého kněze, který se už netřásl bázní, nýbrž soucitem. V pohledu svého posledního přítele shledával abbé Cénabre náběh k útěku, jehož byl sám neschopen, ba i svou žádost, jejíž pramen v něm už vyschl — ale nepoznával jich. Milost Boží (už dlouhé měsíce necítil ani její nepřítomnosti) se mu ukázala ještě jednou: bylo to jako tvář mrtvoly v hlubinách vod, jako žalostný výkřik v mlze. Apoštolská prozíravost nebo spíše vznešená a milosrdná láska vnukly starému knězi, aby se u nešťastníka ucházel o tu jedinou věc, které byl ještě schopen: o němou prosbu — ba ještě o něco menšího: o hnutí sympatie — a snad ani o to ne: o pouhý zákmit soucitu s vlastní bídou.

Nic takového nebylo znát na napjatém obličej

abbého Cénabra. Jenom jeho poslední zuřivý záchvat na něm zanechal jakési stopy, neboť to byla jakási závrať, která ho uchvátila prudce a zrádně. Ona podezřelá radost, jejíhož prvního a rozhodujícího očarování zakusil, neprojevila se navenek žádnou patrnou známkou, nebo snad lidská tvář není s to, aby ji vyjádřila. Nijak se neprojevilo navenek ani jeho poslední váhání, poslední chybný krok na neúprosné dráze, ačkoli na něho Boží milosrdenství útočilo právě tak mocně, vrhalo se na něho ze všech sil. Sevřelo ho tak prudce, že i jeho tělo jako by na to bylo odpovědělo. Jeho pohled se sice neobměkčil, avšak zažehl se v něm jakýsi vyděšený svit, jako u člověka, kterého vraždí, a hned zase zhasl. Jeho ruka se na prosbu abbého Cénabra zdvihla k žehnutí. Chyběl už jenom zcela nepatrný okamžik. Tu však začal jeho rozum pracovat rychleji, jeho úzkost se okamžitě rozplynula, jeho hnusný sen se roztrhl jako mrak a odkryl tu vyprahlou část duše, kterou už dávno ironie strávila. Kritický smysl slavného spisovatele, tolik vychvalovaný, nabyl vrchu. Cosi, čemu se už nesnažil dát jméno, od něho uprchlo kosým letem. Tragický výjev, jehož smysl a klíč okamžitě ztratil, se mu zdál už jenom nesnesitelnou parodií opravdového dramatu, a abbé Cénabre měl za to, že poznává jeho směšnou strojenost. Uviděl zase v zrcadle svou bledou tvář, své třesoucí se ruce, všechny

tyto vytrvalé známky úzkosti, jíž se jeho rozum právě zbavil, a zastyděl se. Byl by je nejraději ihned zahladil, jako herec, který se omylem dostal do špatné role, odhazuje zuřivě své přestrojení.

Kdyby jeho vystrízlivění nebylo bývalo tak náhlé, tak úplné, byl by si snad ještě vylil na abbém Chevanci svůj hněv i své zklamání, ale měl už příliš na spěch, aby tomu udělal konec, aby zase uchopil po tom nesmyslném pomatení nit každodenního života, aby zase konečně našel sám sebe. Ostatně byl už v koncích se svými silami, ačkoli o tom nevěděl. Řekl jenom s hlubokým povzdechem:

»Vzdávám se naděje, že bych mohl sebe méně pochopit duševní tíseň, kterou jsem právě prožil. Zdá se mi, že se mi zase vrátil zdravý rozum, když jsem viděl, ubohý příteli, že i vy jste se už dal málem nakazit mým šílenstvím.«

Zoufalý výkřik starého kněze ještě nedozněl v zavřeném pokoji, avšak ledová slova abbého Cénabra jej ihned udusila. Ostatně bývalý farář z Costerel-sur-Meuse, jak se zdálo, všecko pochopil, nachýlil hlavu a v jediném okamžiku byl už zase jenom ubohým člověkem.

»Jak nás lidé málo znají, nás kněze,« mluvil dále hlas Cénabrův, už zase vážný a pomalý, »jak jsme od ostatního světa odděleni! Mnozí vidí v mé skromné osobě spisovatele vycvičeného

v duchovních vědách, pronikavě pozorujícího, od přírody i z povolání nedůvěřivého, obeznámeného až k střízlivosti s nejchoulostivějšími věcmi svědomí... A protože jsem jednou okusil tohoto pokušení pochybnosti, které tolikrát rozbírám v svých knihách, ztratím najednou všecku vládu nad sebou, mluvím a jednám jako šílenec! Ach, stačí seškrábnout u kněze jenom slabou vrstvu zkušenosti a věku, aby se objevil zase naivní seminarista se svou vírou poněkud blouznivou, se svými skrupulemi a úzkostmi! Vy to znáte, milý příteli, známe to všichni. Proto jste mi už jistě odpustil!«

»Ach, můj Bože... to se rozumí... ovšem... pane kanovníku,« odpověděl starý kněz, strašlivě koktaje, »nemám... nemohu opravdu... Jak si můžete myslit, že bych přikládal důležitost těmto... zkrátka takovému...«

Nemohl stůj co stůj tu větu dokončit. Klid abbého Cénabra na něho působil jako očarování. Bylo zřejmo, že je vydán na milost a nemilost tomuto povýšenému muži, který na něho upíral tvrdý pohled.

»Byl bych jednal méně pošetile, kdybych byl hned uposlechl vašich rad,« pokračoval abbé Cénabre stejně klidně, ale s přízvukem drtivé síly. »Ano, je marné zmítat se v takovém postavení. Lépe je odvrátit se od pokušení, nežli mu chtít odolávat tváří v tvář, a jestliže jsem domyšlivě

přecenil své síly, jsem za to dostatečně potrestán! Není lepšího ani prostšího léku, nežli zachovávali s klidnou důvěrou a s odevzdaností své povinnosti. Přece mi však zbývá ještě něco vykonat: je dobré a spravedlivé, abych aspoň částečně napravil když ne urážku (tu mně už vaše láska odpustila), tedy aspoň pohoršení. Můj důstojný příteli, prosím vás, abyste mě vyzpovídal . . .«

»Ne,« řekl abbé Chevance.

Tato záporná odpověď vyletěla jako koule. Co by byl dal ubohý muž za to, kdyby ji byl mohl zachytit!

»Mám za to, že v tuto dobu,« zakoktal, »mám důvody, abych se domníval . . . ačkoli jsem dalek toho, abych pronášel konečný úsudek . . .«

Konec jeho slov se ztratil v zmateném koktání, jako by ho byla odvaha docela opustila. Jeho ubohá hlava se naklonila ještě trochu víc k rameni. Musil se jistě velmi přemáhat, aby se nedal na útěk. Jeho tělo, tak podivně pokořené, se zdálo všecko zhrouceno slepou bázní . . . A najednou se mu vydral z hloubi jeho směšné ztrápenosti ještě tento výkřik:

»Ne! Nemohu se propůjčit k této svatokrádežné lži!«

Jeho pohled zatěkal bezradně kolem, hledaje nějakou oporu, když se však setkal s očima abbého Cénabra, které se na něco upíraly starostlivě a takřka něžně, ucouvl tak nestrojeně a

prudce, že se čelo kanovníkovo zardělo.

»Bojíte se mne?« zeptal se ho mírně.

Nabyv zase rozvahy, nepochyboval už ani dost málo, že se dopustil neslýchané neprozřetelnosti, když takto pobláznil, jakoby z pouhého rozmaru, tohoto kněze, jehož duši přece znal. Autor *Života Taulerova* není mužem, který by se dal tak snadno ošálit hmotnou silou, a hněv nejvášnivější by ho byl v této chvíli méně poděsil nežli známky tohoto zmateného děsu, v němž poznávala jeho pronikavá zkušenost naprostou, nepotlačitelnou vzpouru srdce, které se nedá podrobit. Opovržení se konec konců snese, s nenávistí se člověk jakž takž vypořádá, na roztrpčenost, která se zahrabává, se dostaneme zezadu, oklikami, avšak tento dobráček, na kterého nebylo možno nijak vyzrát, mu unikal navždy.

Jediné zbytečné slovo a bylo po všem veta: už nikdy se nezbaví tohoto zastrčeného soudce, důvěrného svědka jedné osudné hodiny, svědka, který sice zase zmizí v zástupu, ale bude v svém úkrytu tisíckrát nebezpečnější a nikdy se už nedá polapit. Nebylo ovšem pochyby, že vznikající pověst zpovědníka služek dodávala abbému Chevanceovi vážnosti ještě celkem nepatrné, a to jenom u malého kroužku duchů, avšak abbé Cénaire se nebál ani tak toho, co by ten podivín mohl podniknout. Jeho vůle, napjatá od tohoto večera k tomu, aby zničila i pouhou vzpomínku

na vnitřní boj, který by ho byl málem povalil a nebo aspoň zničil jeho klid, jeho dílo, jeho pověst, narážela na tohoto osudného svědka jako na nepřekonatelnou překážku. Jeho tajemství — tajemství jeho nového života — překročí za okamžik jeho práh a bude kráčet světem jako jistota příliš tvrdá pro jeho pýchu tak těžce zkoušenou. Cítil, že mu jeho lest selže, nebo že bude při ní přistižen. I řekl nikoliv s hněvem, nýbrž s úmyslnou smělostí:

»C o b u d e t e o m n ě p o v í d a t?«

»Můj Bože!« zvolal ubohý kněz, »pane kanovníku . . . nemám co povídat!«

»Dobrá,« odpověděl abbé Cénabre po jisté přestávce. »Ať už jste do mně viděl jasně nebo ne (což já vím?) — a i kdyby se mělo stát to, co předvídáte, ptám se vás: když jste mě našel před chvílí v naprostém vnitřním rozvratu a v úzkosti duše, věřil jste mi? Litoval jste mne? Byla to zkouška duše neupřímné a nízké? Nebránil jsem se? Netrpěl jsem?«

Abbé Chevance ho umlčel nepopsatelným pohledem.

»A potom,« pokračoval abbé Cénabre, »— neočekávám totiž odpověď na otázky, které jsem vám právě dal — nemyslíte, že vaše prostoduchá spravedlnost bude potřebovat trochy času, nežli pochopí slabosti a vnitřní rozpory muže, jehož rozumový život je vám tak málo znám? A vů-

bec, co mám udělat, abych vás docela uspokojil?»

Starý kněz odpověděl ihned s dvojnásobnou ochotou a uctivostí, hlasem velmi tichým, s drásavou laskavostí, tato neúprosná slova:

»Pane kanovníku, jest vám třeba jenom všecko opustit, všeho se vzdát.«

Abbé Cénabre se nepřestal usmívat a udělal posunek, který mohl znamenat právě tak nepochopení jako úžas. Podivuhodné při tom bylo, že starý kněz od něho tento úsměv přijal, zmocnil se ho a radostně mu jej vrátil, jako by to byl učelivý žák před shovívavým učitelem.

»Rozumějte mi, pane kanovníku,« mluvil dále, pohybuje svýma dlouhýma hubenýma rukama, »jsme tak nešťastni, že se nám někdy stane, že celý náš život je jaksi proudem odnesen... od Boha k ďáblu... a my o tom ani nevíme. Ale vyjadřuji se špatně. Představme si spíše pramen ztracený ve vypráhlé a nečisté zemi. To nejdrahocennější, co nám Pán ukládá, totiž utrpení těla i duše, může býti časem zkaženo tím, jak toho užijeme. Ano, člověk poskvrnil i samu podstatu božského srdce, totiž bolest. Krev, která stéká s kříže, nás může zabít.«

Abbé Chevance si ztěžka vzdychl a pak pokračoval:

»Čekal jste už příliš dlouho. Skutečně, pane kanovníku, věřte mi, příliš dlouho jste se vzpíral... Úzkost, o které mluvíte, už není k ničemu:

přichází příliš pozdě a proti vaší vůli. Nebudete jí moci nijak využít, naopak, spíše vás ona zahubí. Uvrhne vás do nenávisti. Neobviňujte Boha, pane kanovníku! Bůh vám tu úzkost tak říkajíc předepsal, jako dáváme pít dítěti lék doušek po doušku. Jenomže vy jste toho nechtěl ani okusit, a teď to budete musit vypít až do dna. Vypijte to rychle! Naspodu sklenice nenajdete nic nežli poslední kapku, trpčí a palčivější nežli všechno ostatní... Můj Bože, jsem takový nevýmluvný, tak málo dovedu přesvědčovat! Chtěl bych říci tolik, že vaše zkouška je neplodná, že se jí nic nezačíná, že náleží zcela té části vašeho života, kterou musíte odvrhnout. Nenechávejte si z toho nic, ne, nenechávejte si nic z té části! Je prohnílá. Je prohnílá až do morku! Vidím... Vidím dokonce i vaše dílo...»

»Znáte je?« zeptal se ho chladně abbé Cénabre, ale v jeho přízvuku nebylo zlého úmyslu.

»Ne, neznám!« odpověděl živě abbé Chevance, ale pak se zarazil při tomto přiznání, jehož nepravděpodobnost si najednou uvědomil. V jeho pohledu se zjevilo opravdové zoufalství, zoufalství z oslňující jistoty, kterou slovo právě zradilo, kterou už nevyjadřovalo a kterou nikdy nevyjádří.

Okamžik byl odhodlán, že se odvolá od své zdánlivé lži k nadlidské jasnovidnosti, která ho ospravedlňovala, neměl však k tomu síly. Abbé

Cénabre ho po druhé jediným slovem strhl z nebe a okamžitě ho zase učinil ubohým člověkem.

»To je jen moje mínění,« řekl zahanbeně, »nevyslovuji leč své mínění. Zkrátka, byl bych si to přál. Vím, že je nutno,« dodal zase s úplnou jistotou, »abyste zničil svou minulost...«

Hlas se mu zaškrtil, slzy mu vstoupily do očí, a nejsa už schopen dokončit svou řeč, jako by se dusil výronem své hrůzy a svého soucitu, opakoval několikrát tuto naivní úpěnlivou prosbu, jejíž pravý smysl znali jen andělé:

»Odejděte! Odejděte!...«

Abbé Cénabre odpověděl teprve po dlouhé chvíli:

»To by se sotva mohlo říci o člověku, který by byl zanedbal všechny své povinnosti. U mne na štěstí není nic takového. Já jsem plnil své povinnosti přesně, i když ne s nadšením. Ctil jsem je, i když jsem jich nemiloval. Nedoufám ovšem, že bych se mohl docela ospravedlnit. Ale řekněte mi sám, nezdá-li se vám, když o tom uvažujete, dětinské, chtít opustit svou minulost, jako se opouští nocleh, kde jsme se jednou vyspali? My sami nemůžeme nakládat s minulostí podle libosti, my jí nemáme v moci. Minulost má spíše v moci nás.«

Abbé Chevance mlčel.

»Přece však si něco zapamatuji z těchto přísných slov: je pravda, že mé práce pohlcují vše-

chen můj život, a kněz tak pokorný a horlivý jako vy se může pohoršovat, vidí-li, že jsem zdánlivě příliš připoután k marnostem světským a skutečně příliš nadšen pro věci duchovní, zkrátka že jsem tak málo kněžský. Nemaje si vyčítat žádné základní ani těžké pochybení, uvěřil jsem příliš lehce, že si mohu odpustit onu bdělost duše, nebo zkrátka onu silnou a jemnou vnitřní kázeň, které dávají naši staří mistři jméno „oratio“. Kritika ji nemůže nahradit. Důvěrnost takřka odborná, v které žiji už tak dávno s těmito bytostmi tak dokonalými a vznešenými ve věcech duchovních, mě oklamala: přenášel jsem nevědomky jejich podobnost na sebe. Však běda! Láska nás sice může spojit a smísit v jediném srdci, ale svět ducha je čirou a ledovou pustinou... Ano, rozum může proniknout všechno, tak jako světlo proniká hmotou křišťálu, nemůže však k ničemu přilnout a nic obejmout. Je to rozjímání neplodné.»

Jeho hlas se při těch slovech zachvěl lehkou netrpělivostí a na konec zcela pozbyl jistoty.

»Ale ostatně k čemu tyhle řeči? Vám se asi zdají hloupé, a hloupé jsou opravdu, protože jsou marné. Od této chvíle už nebudu rozumovat. Chci, aby můj život byl prostý, pravidelný, zcela všední. Nechci, aby kdo zvěděl k svému pohoršení nebo zmatku o pokušení, kterému bych byl, jak jste viděl, málem zbaběle podlehl. Nikdo se

nedozví, že trpím. Pokusím se na to zapomenout i já sám. Nezapru svou minulost, leč snad potají, neboť její skutky nezasluhují hany, nýbrž snad jenom její pohnutky nebo úmysly... Proč bych se vydával v nebezpečí, že zmatu bližního? Ujmu se svého života zase tam, kde jsem jej opustil, u posledního období, a budu v něm pokračovat klidně (budu-li moci!), pevně a odhodlaně, tak jako ořeme dále začatou brázdu... Nikoli, neztratil jsem víru! To není to! Byl jsem šílený! Byl bych jenom málem zapomněl, že zdrženlivost není ještě ctnost, že je k tomu potřebí ještě rozletu duše, vášnivého hledání, velikého křiku k Otci, křiku bolesti a volání o pomoc, nezkrotné naděje... Nač mluvíte ještě o tom, že je třeba všechno vyvrátit a rozmetat? Co záleží na tom, jsem-li tady nebo tam? Na našem postavení v životě málo sejde, a ostatně budete se mnou jistě za jedno v tom, že na místě, které zastávám, nutno šetřit jistých zřetelů... Obnova musí vždycky vycházet zevnitřku (člověku, který má takovou zkušenost s dušemi jako vy, tím jistě neříkám nic nového). Můj úkol není lehký, přáteli, ale přece mám za to, že není nad mé síly. Byl jsem ochablý, otupělý, chcete-li, ale nebyl jsem mrtev: tato krise to dokázala. Rozumové badání mě na nějaký čas odvedlo od mé cesty, nepřestal jsem však milovati Boha...«

Kněz poslouchal dosud tuto rozpačitou řeč

zcela pokorně, avšak při těchto slovech se zapotácel, jako by ho byl někdo udeřil do tváře. V jeho očích se objevila nadlidská úzkost a jeho staré tělo, neobratné i ve chvílích hrůzy nebo hněvu, se vymrštilo celé kupředu, jako by chtělo chránit něčí svatou přítomnost.

»Neříkejte to...! Neříkejte to!« volal s divokou prudkostí... »Ne, v y H o n e m i l u j e t e !«

Ten výkřik byl tak vášnivý, že abbé Cénabre prudce ucouvl a zdvihl ruku jako na obranu proti ráně.

»Pane... drahý příteli... pane kanovníku,« začal zase stařec, tentokrát hlasem rozdírajícím srdce, »mějte se mnou slitování, mějte slitování s ubožákem, kterému vás Bůh dnes vydal... A já pro vás nemohu nic udělat!... Vidím, že se potápíte jako kus olova. Můj Bože, z tohohle budu musit skládat účet! Za vás bude od mne požádán účet! Chcete mne tedy zahubit? Nemám žádné moci, nejsem vůbec výmluvný, jsem omezený kněz! Lidé mnou dosti neopovrhují! Není srdce tak zbabělého jako moje! Proč jsem byl tuto noc vyvolen právě já! Měl bych vám uvést přesvědčující důvody, měl bych vám nakreslit vaši pravou podobu, a zatím mám jenom nesdělitelné vidění vašeho neštěstí! Můj Bože, vidím vás s hroznou jasností, a jsem zcela bezmocný! Jak se mám dát od vás poznat? Bůh to ví: byl

bych raději všechno udělal, i svůj bídný život bych byl obětoval, jen kdybych se byl mohl vyhnout tomuhle pokoření a nemusil před vámi pronést slovo tak neuvěřitelné! Podívejte se na mne! Nesmím ztratit nic z této hanby, musím ji dát celou za vás... Nemohu vám podat žádný důkaz o svém poslání, nemám nic než své slovo, nic než svou ubohou přísahu. Přisahám vám! Přisahám vám, že mi to vnuká Duch Svatý! Přisahám vám, že jste přede mnou otevřen jako před matkou pohled dítěte! Vidím vás! Vidím vaši duši, jak hyne! A tohoto odhalení se dostalo starému hlupákovi, který z toho neumí nic vytěžit! Můj Bože, mohu to jenom prohlašovat a znovu to prohlašovat, a trpět při tom jistotou své bezmocnosti, zuřivým zoufalstvím!«

Člověk sebe pevnější by nebyl vydržel podívanou, kterou měl tu chvíli na očích abbé Cénaire. Posvátný zápal jeho chatrného protivníka se mu stal docela nepochopitelným a sebe menší pomoc zvenku by mu byla poskytla dosti síly a chladnokrevnosti, aby se tomu usmál. Co si se v něm však ještě hýbalo při ozvěně tohoto známého hlasu, posledního, který k němu ještě promlouval tímto jazykem, a bylo to jako předtucha nevýslovně hořká, že nikdy, už nikdy — nikdy! — nepozná tohoto nadpřirozeného milosrdenství, neboť si ho už nikdy nebude žádat.

A snad je už v nejtajnějším úkrytu svého srdce dokonce i nenáviděl.

»Tisíckrát, tisíckrát lépe by bylo pro vás,« řekl ještě bývalý farář s rukama zkříženýma na prsou, »kdybyste se bouřil a rouhal... Ach, pane kanovníku, v rouhání je jakási láska k Bohu, ale peklo, v kterém vy bydlíte, je studené jako led.«

Abbé Chevance svěsil ruce podle těla a stál okamžik tváří v tvář svému strašnému protivníkovi. Úžas, který vyjadřoval obličej abbého Cénabra, nevypadal jako přetvářka, ani hořkost jeho svěšených koutků. Jeho pevné a slavnostní mlčení obracelo v nic slova, která byla právě řečena, a odsuzovalo je k neplodnosti mnohem úplnější, nežli by to byl dokázal hněvivý výkřik anebo výbuch zlého smíchu. Abbé Chevance se ještě chvílku snažil vydržeti toto mlčení, potom však vyšlo z jeho úst jakési zastenání a nebožák uprchl.

»Ten milý prostáček mi načisto rozehnal dřímoty!« řekl si abbé Cénabre nahlas, »už si tuto noc nelehnu.«

Útěk bývalého faráře z Costerelu ho naplňoval tichou radostí, k níž ironie přidávala jen zcela nepatrný hrot hořkosti. Zdálo se mu, že vzpomínka na svrchované a neužitečné úsilí jeho chabého nepřítele ho zdaleka nebude znepokojoovat,

nýbrž že mu bude napříště záštitou proti jakékoliv nové zkoušce, která by se podobala té, kterou právě prošel. Bylo to, jako by byl na tom starém neužitečném knězi vyzkoušel své vlastní šílenství, podobně jako se naočkuje tuberkulosa nebo mor nějakému pokusnému živočichovi.

»Což už mě to bláznovství zachvátilo tak,« říkal si s úsměvem, »že jsem byl na chvíli důstojným partnerem toho maniaka? Jak se neměla tomuto chudáčkovi zatočit hlava, když jsem ho poctil svou důvěrou a ucházel jsem se o jeho rady? Od kanovníka se mohl arci nadít jenom příhod neobyčejných, byl dokonce ochoten je podnítit... Takto však odešel nejenom zklamán, nýbrž zoufalý.«

Abbé Cénabre pronášel opravdu taková slova a ještě některá jiná téhož smyslu. Myslil totiž k svému hlubokému úžasu docela nahlas, a ačkoli bývá tato slabost dosti obyčejná u samotářů, měl před ní tento mlčenlivec až dosud opravdovou hrůzu. V té chvíli slídl pudově po tomto šepotu, poslouchal dychtivě svůj vlastní hlas a nacházel v něm nekonečnou úlevu. Chodil tak až do konce svým těžkým krokem sem tam po světnici a bavil se ustavičně sám se sebou, propukávané chvílemi v podivný smích.

Přes to se však s největším klidem ustrojil a rozhodl se, že ztráví zbytek noci v knihovně. Spěchal, aby už seděl co nejdříve zase před archem

bílého papíru, obklopen milými knihami, ale zejména tento bílý papír mu svítil v duchu jako maják. Viděl stránku, kterou napsal večer, hořel touhou, aby ji mohl dokončit, a už ji v duchu dokončoval. Jeho paměť mu reprodukovala takřka podrážděně slovo za slovem jeho článek pro *Týdenní revui*, který začal hned před týdnem. Potíral v něm velmi duchaplně a výstižně knihu pátera Berthiera — nedávno vyšlou a ostatně dosti prostřední — o svaté Terezii Ježíškově, jejíž nebeský úsměv, pokušení povrchních pitomců, zůstane navždy nejkrvavější a nejlépe chráněnou růží rajských zahrad. Deklamoval si sám pro sebe tichým hlasem, přerývaným ustavičně oním nepochopitelným smíchem, nejpodarenější stránky. Nacházel vždycky veliké zalíbení v tom, když si mohl vzít na mušku některého z těch poučujících kněží, jejichž bledá horlivost plodí neúmorně nečitelné knížky. Pudila ho k tomu chuť, přistihnout při chybě tyto kněze, anebo nedostupnou svatost? Nikdy se mu však ještě nezdálo, že by byl cítil netrpělivost tak palčivou, sebevládu tak dokonalou a jasnovidnost tak pronikavou.

Kdo by ho byl takto viděl, jak přechází těžkým krokem při červenavém odrazu lampy, postavené stranou, zatím co se v oknech třásly sivenavé paprsky měsíce, kdo by si byl všiml jeho mohutných ramenou, pohybujících se sotva zna-

telně pod napjatou látkou sutany, a jeho mohutné dolní čelisti, sahající silnými kořeny až k neohrožené šíji, ten by mu byl záviděl tuto klidnou sílu, která však byla už uvnitř nahlodána a smrtelně poraněna . . . »Ale co je mi vlastně k smíchu?« řekl si najednou. A vtom ho zarazil zvláštní přízvuk toho smíchu, ačkoli ještě nevěděl proč.

Abbé zamířil šikmo ke dveřím a cestou sfoukl lampu. Sinavé přítmí, které padalo oknem, se nejprve nerozhodně zatřáslo, potom vyšplhalo podél vysokých záclon, a pak si lehlo jako potměšilé zvíře na zem pod studeným a bledým oknem a odepřelo jít dál. Abbé Cénabre, pohlédnuv níž, uviděl na podlaze něco, co s počátku nemohl rozoznat. Zdvihl to a podržel si to trochu překvapeně a trochu s odporem konečky prstů u očí: byl to límec abbého Chevance.

Proč se nad tím pozastavovat? Nebylo to celkem nic. A opravdu, kanovník viděl jenom chvíli tento čtverhranný kus černého sukna. V duchu se mu v témž okamžiku vynořil problém, kterým bylo všechno zase rázem obráceno v pochybnost . . . Možná, že ‚problém‘ je slovo příliš hrubé: byla to spíše jakási námitka, která se v něm ihned ozvala, nejprve jen zcela bázlivě, ale čím dál tím byla naléhavější, až na konec nabyla v jeho vědomí, pořád ještě znepokojeném, strašné nehybnosti. Abbé Cénabre, ačkoli si toho nebyl vědom, dospěl právě k tomu rozpoložení,

v němž je vnitřní rovnováha zázrakem šťastných okolností, nepředvídaného souhlasu, a kdy nejmenší překážka vzbouří nesmírnou vlnu, právě tak jako skalní útes ve víru vod. Ať dělal co dělal, nemohl se už zbavit nepřátelské myšlenky, a k tomu, aby před ní uprchl, neměl dosti sil.

Ten límec se asi starému knězi odepjal právě v tom okamžiku, když jím jeho strašný protivník tak surově smýkl... Abbé Cénabre viděl zase v duchu jeho natažené tělo, sutanu, která se mu vyhrnula nad hrubé černé punčochy, jeho nohy chlapecky kopající... Proč jsem ho udeřil?

Teď, když už jeho tajemná zuřivost minula, zdálo se mu toto nenadálé násilí, tato neobyčejná zráta sebevlády, čímsi nevysvětlitelným. Ať se sebe víc namáhal nabýt zase obvyklé lhostejnosti, anebo si aspoň namluvit, že jí už zase nabyl, zůstával tu přece tento nepatrný fakt, tento nepatrný, ale nenapravitelný fakt... Dokud v něm trvala pochybnost, nemohl nijak převést noční události na obyčejné rozměry. Klid a pohotová, poněkud pyšná ironie abbého Cénabra je všeobecně známa, stala se už skoro legendární. Za těchto okolností bylo nesnadno vysvětlit surovou popravu plačtivého Pernichona — a co teprve říci o věcech, které přišly potom?

»Proč jsem ho uhodil?« opakoval, mluvě stále šeptem. »Byl jsem jistě bez sebe!« — Jeho myšlenky ustavičně narážely na tuto překážku. Všec-

ko jeho úsilí bylo napjato k tomu, aby vypátral, co ho vrhlo s takovou nenávistí, že ji dosud ještě cítil v srdci, proti nepříteli pro budoucnost zmi-
zelému, vyhlazenému, zničenému . . . Proti komu?
Proti čemu?

Vtom uslyšel opět svůj smích a trhl sebou.

Nebyl to ani tak smích jako spíše křečovitý, bezděčný pošklebek, podivně vybuchující a cizí. Doprovázel už chvíli jeho úvahy jako nějaká sou-
stava tajemných značek, a s počátku si ho ani neuvědomil, tak těsně byla spjata tato nepocho-
pitelná věc s jeho nejskrytějšími, nejméně při-
znanými a nejchoulostivějšími myšlenkami. Jeho pozornost byla náhle upoutána podstatným ne-
poměrem tohoto smíchu nikoliv k jeho úvahám, nýbrž k jeho postoji, k jeho chování, ke všem jeho posunkům, ustavičně vážným a odměřeným, zkrátka ke všemu, čím se projevoval navenek. Jeho úžas byl velmi živý, ale rozplynul se právě tak rychle jako to, z čeho se zrodil, a brzy z něho nezbylo nic než neurčitý neklid, jakási tajná po-
zornost. Při každém slově cíhal na návrat tohoto podivného svědka, zatím co se jal znovu přechá-
zet se strojenou lhostejností sem tam po pokoji.

Při tom položil na stůl otřepaný límec, plný tabákových skvrn a tabákového zápachu (bývalý farář costerelský totiž mnoho šňupal), a potom se vrátil k oknu a rozhrnul daleko obě záclony. Ale bylo to marné. Samota ulice a šumění větru

mu znovu přivedly na mysl starého kněze, a abbé si ho představoval, jak se vrací opuštěným městem až do svého hotelového pokojíku, jehož bídu jednoho večera sám poznal. Jeho duch se však nepozastavil při pouhé vzpomínce na abbého Chevance, nýbrž při pomyšlení na jeho naprostou, nezměnitelnou, neúprosnou samotu. Zdálo se mu, že chápe teprve v té chvíli, jak je ten člověk sám, opuštěný a sám mezi ostatními lidmi, od kterých je odloučen více svou zvláštní povahou nežli prostorem a časem. Živě se z toho zaradoval. Co záleží na takové mátoze, ať je to přítel nebo nepřítel? Co zmůže tento špinavý a bázlivý stařec pro něho nebo proti němu...? Byl uprostřed zástupu jako cizinec, kterému nikdo nerozumí, a kdyby se snad byl pokusil o nemožné a chtěl se učinit srozumitelným, bylo by všechno jeho úsilí v tomto smyslu (jak se stává, když různost mezi dvěma stranami je naprostá a nezměnitelná) jenom ještě ztížilo původní nedorozumění a bylo by se obrátilo v hanbu pro něho samého.

»Chudák stařec!« řekl smutně.

A hned potom uslyšel po třetí svůj smích. Aťsi byl sebe kratší a tlumenější, jeho číhající pozornost se ho ihned zmocnila, zachytila jej takřka v letu. Překvapila ho opět, a tentokrát ještě zřejměji, neúměrnost tohoto smíchu k jeho vnějšímu vzezření, dokonce i k výrazu jeho obličeje, který přece při posledních slovech znězněl soucitem.

Ano, pocit této neúměrnosti byl ještě jinak jasný a naléhavý. Nechápal ještě jeho příčiny, avšak stačila mu vteřina, aby nahmatal bolestivé místo, a to v samých hlubinách své pýchy. Ten, jehož nazval Mgr Dutoit v jedné své slavné řeči »nejjemnějším a nejpronikavějším mužem své doby«, se přistihl při sprostém smíchu.

Studený klid autora »Taulera« je právě tak proslulý jako jeho nucený úsměv. Kdo si nevšiml, že i tohoto úsměvu se dostane zřídka komu? Všecko nahrazuje jeho pohyblivý a živý pohled, který často náhle ztrne a pak se ihned skryje pod víčky. Málokdo se ho slyšel smát, ačkoli bystrý a rozkošný Toulet napsal, že by byl jednou málem křičel úzkostí, když se tento kněz na hostině u paní de Salverte najednou rozveselil. Snad mu není docela neznáma tato jeho podivná zvláštnost nebo nebezpečná slabost. Ale ať si jí byl vědom nebo ne, v té chvíli ho překvapilo něco mnohem neobyčejnějšího. Toto podivné počechtávání vycházelo sice z něho, o tom nebylo pochyby, ale on ho nepoznával, nebo aspoň nad ním neměl žádné moci. Přistihnul se při něm, poslouchal je s odporem, tak jako když se před námi náhle zableskne a my zahlédneme u svých nohou nějaké nečisté zvíře, a hned potom se zase všechno ponoří do tmy. Nepoznával ten smích a přece jej nemohl připisovat příčině čistě fy-

sické, nemohl jej odloučit od jisté tajné a stržené části svého myšlení, od oné části, kterou snad nebylo možno vyjádřiti jiným způsobem. Tento tučný mlaskot vzduchu v hrdle, aťsi byl sebe záhadnější, neměl vlastního bytí, nýbrž byl v jakési těsné závislosti... ale na čem? Byl to nejenom zvuk, nýbrž ozvěna... Ale jaká ozvěna?

Nebyl by to mohl říci, a přece byl jeho nepokoj dosti mocný, aby ho nenechával myslit na nic jiného nežli na tuto novou okolnost. Dopustil se dokonce té dětinskosti, že se snažil úmyslně vzbudit to, co objevil jenom náhodou, dodávaje si ze všech sil odvahy k tomu, aby shledával tuto schovávačku se sebou samým směšnou, avšak to, co takto vyloudil ze svých úst — nejprve jenom báživě, potom už s hněvem — nepodobalo se nikterak onomu prvnímu smíchu, nemělo to vůbec onoho přízvuku. Abbé Cénabre se zastavil.

Ačkoli se vždycky bál šílenství, byl by dal nevím co za to, kdyby byl mohl v této chvíli pochybovat o sobě, o svých smyslech, kdyby byl mohl mít za to, že to byla na příklad sluchová halucinace, jedna z těch halucinací, kterým přiznávají autoři kritických životopisů svatých pole tak rozsáhlé! Avšak ten, kdo by třeba jen na okamžik předpokládal, že by taková dvojsmyslnost byla možná, nerozuměl by vůbec strachu, který ho mučil. Abbé Cénabre už věděl, že tento pokořující smích je prostě projevem jisté objem-

né skutečnosti, jistého konkrétního života, jemuž se odjakživa snažil zůstat cizí. Nejsa s to, aby popřel zřejmou skutečnost, namáhal se aspoň od-
dálit její nevyhnutelný výbuch.

Jisté zvláštní formy odříkání se vymykají jakémukoliv rozboru, poněvadž svatost čerpá vždycky sama ze sebe to, co si umělec vypůjčuje od světa forem. Svatost se čím dál tím víc zvnitřňuje, až se na konec docela ztrácí v hlubinách bytí. Nechápe me u ní už vztahů mezi pohnutkami a činy, a nemůžeme-li už nalézt spojitost, kterou jsme jednou ztratili, zdá se nám, jako by skutky, které pozorujeme, pozbývaly souvislosti a takřka se rozpadávaly v nesmyslnost, kdežto ony jenom splývají tím těsněji s logickým řádem, který jim přísluší. Abychom zase navázali přetrženou nit, musili bychom se sami jediným skokem a proti vší možnosti povznést k vysokému cíli, který hrdina uviděl hned od prvního kroku svého výstupu, kterého se jeho sžíravá a trpělivá touha zmocnila předem a který je hlubokou jednotou jeho života.

Život abbého Cénabra má také svůj klíč: pokrytectví takřka absolutní.

Tím se nesmí rozumět jenom ustavičné hledání mravního alibi před druhými lidmi, ani nic takového, co by se mohlo zaměřovat s výpočty čiré ctižádosti, nýbrž cosi víc: horoucí náklonnost ke lži, šílená vášeň pro ni a ustavičný život podle

ní, život, který vede konečně k opravdovému zdvojení bytosti, k zdvojení opravdu obludnému. Původ tohoto hnusného zla nutno hledat velmi daleko, bezpochyby hned v raném dětství, když ten malý venkovánek hrával takřka nevinně a pudově u rodinného krbu chmurnou komedii svého povolání. A je pravda, že ji už tenkrát hrával ten mladý lakomec smutně a mračně! Někteří pokrytci, i ti vytrvalí a přesní, mají občas chvíle slabosti, vkládají někdy do své úlohy jakýsi rozmar, přepínají někdy svou přetvářku, osvobozující se tak na čas sami od sebe. Málo lidí je tak vytrvale pilných, aby utvářeli svou lež zvnitřku. Avšak tomuto neobyčejnému muži, kterého vidíme v této chvíli po prvé se potácet, bylo dáno vzdorovat vítězně po dlouhá léta všem vzpourám duše. Onen podivný abbé de Saint-Genest, který umřel jako misionář v Hué, se kdysi v nižším semináři v Nancy obviňoval, že pociťuje k tomuto svému žákovi, který byl přece jeden z nejpilnějších, nepřekonatelný odpor. A když se ho ptali po příčině, odpovídal:

»Mám za to, že nemiluje; n e m i l u j e a n i s e b e.«

A byl to přece pilný, učenlivý žáček, ženoucí se do práce, jako se lidé honívají za ziskem, zcela bezúhonný. Avšak jeho srdce se hned od prvního kroku zavřelo a nemělo se už nikdy otevřít. Setkáváme se dosti často v seminářích s těmito ho-

chy předčasně zralými a tvrdošíjnými, které přivedl ke kněžství buď jejich vlastní sebeklam anebo slepá marnivost jejich příbuzných, a kteří, nemajíce se už odvahy vymaniti, přijmou na konec závazky svého stavu právě tak, jako se jiní podrobují požadavkům světské kariéry. Jsou z nich aspoň prostřední kněží, které lze většinou všechny snadno poznat a kteří vykupují dvojakost svého života neklidem, pochybnostmi, vším pathosem lidí, kteří se minuli s povoláním . . . Ale tenhle ten nelže napolo, nikdy nelhal napolo.

Ostatně kdyby to nebyla bývala lež naprostá, bez výhrad, přijatá do všech důsledků, nebylo by se mu dostalo odvahy, aby vytrval, neboť je to muž silných vášní. Byl by býval bezpochyby zahánán hned od prahu, kdyby se nebyl uchýlil do nitra pevnosti. Jsa příliš hrdý, aby se spokojil jen vnějším zdáním, a příliš chytrý, aby nevěděl, jak křehká je lidská duše, učinil násilí i jí. Kdo by ho byl kdysi viděl, s jakou pilností a dokonce s jakým zápalem vykonává dvakrát do roka duchovní cvičení, nebyl by se ho odvážil obviňovat z neupřímnosti, neboť ten zvláštní hoch do toho vkládal úzkostlivou svědomitost dělníka vášnivě zaujatého pro svou práci a pracujícího pro své uspokojení. Když ho abbé de Saint-Genest pozoroval na příklad při jeho každodenním rozjímání, jak vážně vraští obočí a hledí upřeně před sebe, zmocňovala se ho někdy pochybnost a požádal

ho třeba znenadání, aby mu laskavě zhruba naznačil, do jakých myšlenek je takto pohroužen, a tu mu hoch odpovídal bez váhání, se zřejmou upřímností. Jeho pozornost se totiž opravdu ani na okamžik neodvrátila od daného předmětu a on jej poctivě vyčerpал až do dna. Jeho bystrá chápavost, směřující ostatně k pozorování vlastního nitra, si záhy přisvojila nejenom jazyk, nýbrž i ducha života duchovního, takže mladík projevoval už v těchto věcech znamenitý takt. Stejně i jeho zpovědi by byly oklamaly kněze nejprozíravějšího (bylo by k tomu bývalo potřebí bleskového úsudku takového faráře z Arsu), neboť byly právě tak upřímné; Cénabre v nich neopomíjel nic nežli onu ďábelskou a zvrácenou zatvrzelost, která ho pozvolna měnila v kámen. Nezamlčoval ani svých zmatků, které sousedily s touto zatvrzelostí, na příklad pochybností o víře — anebo onoho znamení ještě znepokojivějšího a tajemnějšího: totiž svého odporu k umučení našeho Spasitele a nepřekonatelné hrůzy z něho, která působila, že i pouhé pomyšlení na ně bylo tak bolestné jeho nervům, že bezděky odvracel oči od kříže . . . Ale jeden rys jeho povahy se bude zdát ještě neuvěřitelnější. Jeho zpovědník páter Brou mu uložil dosti tvrdá umrtvování, z kterých hoch nevynechal ani jedině, a potom mu nařídil, aby si vždycky před spaním probral v duchu všecky hlavní děje kalvárské oběti. Cénabre to

splnil, a to s takovou námahou, že mu někdy tekla po tváři pot a že jeho soused slýchal v noci skrze tenkou dřevěnou přehradu jeho tlumené stenání.

Tak přesně vykonával všechny své povinnosti, přinášeje si k dílu své záhuby neslýchanou sílu vůle. Byl snad opravdu už od té doby posedlý? Jest třeba hledat v jeho nejskrytějším dětství jeden z těch mateřských hříchů, které klíčí pomalu sice, ale houževnatě, a mají sílu zahubit celou rasu? Kdo se to kdy doví? Snad by bylo možno lehčeji přijmout druhou hypotézu: podobal se možná herci, který se tak vžije do své úlohy, že napodobí po nějaký čas otrocky život figury, kterou hraje, a vnáší tuto úzkostlivou podobnost i do všedního života.

Mohutné přirozenosti abbého Cénabra, kterou se dalo oklamat tolik lidí, svedených jeho zdánlivou lehkostí, se přiči nedokončená práce, a podnikne-li tento muž něco, nepopustí, dokud mu nedojdou síly. Tento malý sirotek, ode všech opuštěný (jeden jeho děd byl zapleten do aféry metzských topičů a umřel v káznici, jeho otec byl alkoholik a jeho matka, brzo ovdovělá, prala a zašivala v své ubohé chatrči v Sarselatu sousedkám prádlo a umřela v nemocnici v Bar-le-Duc) — tento osiřelý chlapec tedy neměl na vybranou: byl ctižádostivý a hladověl po slávě, musil však růst na místě, vydávaje se v nebezpečí, že ztratí

všechno jediným nerozumným krokem, a byl odsouzen nejenom ke kněžství, nýbrž i k tomu, aby v něm vynikl nad své šťastnější a oblíbenější soupeře. Jeho zdravý rozum, předčasně dospělý, jehož pevnost se mu, bohužel, nikdy nezpronevěřila, ho už tenkrát poučil, že jeho vynikající nadání by ho samo o sobě spíše jenom zostudilo a že se musí nejprve snažit očistit bezúhonným chováním od své minulosti a od svého původu, a potom že si teprve může vymáhat pozornost svými schopnostmi. Strach, že bude přistižen při své lži, jejíž tkáň byla ještě tak nová a křehká, ho pomalu přiměl k tomu, že se po několika bázlivých a marných pokusech o osvobození přimkl k nejtuzší a nejprísnější kázni — i když ho nikdo neviděl, i v tajnosti svého srdce — takže by byl oklamal i sám sebe, kdyby nebyl velmi brzo ztratil chuť — anebo odvahu — dívat se sám sobě do očí.

Tato přetvářka by mohla překvapit u chlapce, který sotva odrostl dětským letům. Nechceme-li věc dramatisovat, můžeme mít za to, že nešťastník poznal teprve po nějakém čase záludnou a úplnou posedlost své lži. Běda, jak žalostné jsou konce! Když je tato lež naprostá, když obsáhne celý život a ovládne každou myšlenku, nelze už očekávat odpočinek na vyprahlé a osudné cestě. Jest třeba každý den znovu začínat dílo, které se každý den znovu rozpadá, až konečně přijde oka-

mžik, kdy dosáhne tato dvojitá bytost vrcholu své dokonalosti, své hrozně zralosti, pozná, že už pro ni není místa na zemi a zajde v nadpřirozené nenávisti, z které se zrodila.

Neboť ať se sebe víc snažíme nalézt pro tuto tragická poblouzení přirozenou příčinu, jak máme ospravedlnit jejich složitě vystupňování, jejich neužitečný a přebytečný ráz, který svědčí o vědomé náklonnosti a vědomé rozkoši? Jak si na příklad představit, že se tento žák chlapeckého semináře v Nancy podroboval nejen zdánlivě, nýbrž skutečně nejvyšší praxi duchovního života, a neměl z toho nikdy užitku? Zadržoval při tom bezpochyby svůj vnitřní souhlas a dával jen tu povrchní část duše, která se jmenuje intelligence, pozornost. Ale jak to, že ho to nepokoušelo, aby šel dál, aby dal Bohu něco víc — jeden jediný skutek lásky anebo aspoň dobré vůle — když přece pole bylo už přeoráno a čekalo už jenom na setbu, na jediné zrno! Je pravda, že jeho povaha je ku podivu suchá, a tak napolo chápeme, proč se jeho pýcha děsila toho, že by měl dát na pospas své poslední a svrchované útočiště, když všechno ostatní už odhalil. Snad nepoznal nikdy oné potřeby, u mnoha jiných tak neodolatelné, potřeby vnukat přátelství a oplácet je, milovat a býti milován, jako by chápal, že jeho lež by se mu potom nesla mnohem tíž? Ale jeho nejlepší zbraní proti milosti byla především jeho inteli-

gence, ovládaná neobyčejně tvrdou vůlí. Jeho intelligence, živená jistou zvědavostí, jejíž vzpruhou je patrně jakási krutost, dala se brzo opojit svými tajemnými výboji, tak obratně skrývanými. A tak se rodilo v tomto dětském mozku jeho potměšilé, zatvrzelé dílo, jeho jiskřivé a vyprahlé knihy s otráveným jádrem, vzory lstivé, pronikavé a nemilosrdné analysy, knihy, jejichž inspirace i pracovní metoda je tak složitá, že se vždycky najde dost lidí, kteří se jimi dají napáliti. Neboť tyto knihy se noří hluboko do vlastního života autorova, mnohem hlouběji, nežli by si kdo myslil, tak hluboko, že často vyjadřují leccos z jeho duše, nač on už sám zapomněl, různá příkoří, jejichž palčivost ještě trvá, ačkoli vzpomínka na jejich příčinu se už vytratila, různé lsti, které se už staly neužitečnými, ale které ho znamenaly nesmazatelnou rýhou . . . »Mě vždycky přitahovala svatost,« řekl jednou panu de Colombières, »mou zvědavost vždycky dráždily její formy nejneobyčejnější a nejskrytější.« — Ve skutečnosti chápala jeho hrubá přirozenost velmi těžce tento výmínečný stav duše, jehož příčiny se jeho rozum namáhal proniknout.

Abbé Cénabre stál chvíli nehybně a potom vyšel prudce z ložnice, vstoupil do knihovny a zavřel za sebou pečlivě dveře. Hned při prvním kroku zakopl o lampu, kterou mrštil o zem, a musil rozmrzele hledat po tmě druhou. Té však

už dlouho nikdo neužíval a sotva ji teď Cénabre vzal do ruky, poznal hned podle toho, jak byla lehká, že v ní není petrolej. Konečně nahmatal na krbu osmiramenný svícen z těžkého stříbra, dar kněžny Salmové, a zapálil s horečným spěchem jeho svíčky. Když jej stavěl na ubrus svého psacího stolu, všiml si, že se mu třese ruka.

Konečně měl před sebou arch bílého papíru, po němž tolik toužil! Čekal ho tam, ale on jej odstrčil. Obracel stoje roztržitými prsty stránky popsané svým malým smělym písmem, ostře zašpičatělým, strašně jasným — jeho oči po nich těkaly, ale nečtly jich. Někdy utkvěl jeho pohled pozorněji na některém šťastnějším slově, na některém známějším odstavci, ale pak se zase rychle odvracel. Toužil takřka nevědomky po něčem, co by přerušilo toto ticho, po nějaké pravděpodobné zámince, nebo dokonce po svítání. Noc však nebyla nikdy okolo něho tak hustá a němá. Ustoupila sotva za světelný kruh lampy a číhala pozorně ve všech koutech, zakrytých stínem, v tmavých záhybech záclon, vládla svrchovaně venku, nad ulicí docela opuštěnou, nad celým městem, kde v tuto dobu usíná i prostopášnost.

... Ne, nebyla docela opuštěná ani němá, neboť se najednou ozvaly na dlažbě zvučné kroky a blížily se rychle s jakousi mechanickou pravidelností, až najednou přestaly. Mlčenlivá prázdnota se tím ještě prohloubila, anebo se aspoň

zdálo, že se prohloubila, a to tak náhle, že kanovník to ucítil až kdesi u srdce a pohnul rukou jako na obranu . . . Pak chytil vztekle arch bílého papíru a hodil jej do koše.

Jak vyjádřit jeho zmatek, jeho hanbu? Jak vyjádřit jeho zklamání, které bylo ještě trpčí, ačkoli méně prudké? Tak tedy jeho obnovený klid byl jenom vnadidlem, jeho iluze byla novou pastí? Což na tuto noc opravdu nikdy nezapomeneme a nikdy ji nebude moci napravit? Což jeho zhroucení nepochází opravdu od nějaké vnější překážky, což se to opravdu zhroutila jeho vlastní síla? V hrdle mu zachroptělo hněvem a jeho prsty rozmetaly všecek ostatní rukopis. Abbé Cénabre pozdvihl oči a uviděl na druhém konci světnice, v nejtmařejším koutě, na zdi obílené vápnem — kříž!

Vtom zaslechl svůj smích.

Tentokrát se mu nesnažil vyhnouti ani jej udušit — leč poslouchal jej srdnatě. Chtěl jej takový, jaký opravdu byl, o nic méně štěkavý, o nic méně sprostý. Přijal jej celou svou bytostí, zcela si jej osvojil . . . Jeho okamžitou odměnou byla nesmírná úleva, a nic nevyjádří lépe představu tohoto nenadálého osvobození, nežli přirovnáme-li je k vředu, který pukl. Ucítil ihned, ucítil to nejprve s úžasem, potom s jistotou a na konec s opojením, že to, co se v něm bouřilo a co už nemohl snést, si konečně našlo průchod a provalilo se.

Dítě, které se blíží v noci se strachem ke strašidlu a místo něho potom namaká ručkama známý neškodný předmět, cítí radost poněkud podobnou, ale jenom poněkud, neboť se přestane prostě bát a nepohrdá tím, čeho se bálo, nemůže se pomstít za svůj trach . . . Abbé Cénabre se však celý otevřel této trpké rozkoši, sotva ji poznal.

Sklopil oči, uviděl opět na stole nevinnou knihu pátera Berthiera a dal se znovu do smíchu, tentokrát z plna hrdla. Ozvěna tohoto smíchu uprostřed nočního ticha se stávala nepřírozenou. Kdyby při tom byl býval jediný svědek, byla by stačila nákaza jeho hrůzy bezpochyby k tomu, aby urychlila rozuzlení tohoto nesnesitelného výjevu. Ale když se takto dalo všecko v tajnosti, blížilo se rozuzlení jenom pomalu a věci přecházely pozvolna od skutečnosti k děsivému přízraku a od přízraku k jakési nadpřirozené hanebnosti. Běda, kolikrát v nás propukne uprostřed zmatků naší duše tato hnusná radost, ale my jí neslyšíme! Snad je třeba těchto řídkých a zvláštních okolností, aby zlo takto prorazilo hranice své vznešené říše a projevilo se našim smyslem tak, jak je, buď pohledem nebo hlasem.

Kdo by byl v tomto okamžiku uviděl klíčovou dírkou tohoto muže, kypícího ještě silou a zdravím, s rameny tak mohutnými, s postavou tak klidnou, silnou a smělou — kdo by ho byl uviděl, jak se celý otrásá šíleným chechtotem, nebyl by

věřil svým očím. Così, nač bývá peklo obyčejně tak žárlivo, dávalo se tady bez výhrad, s neslychanou brutalitou a nestoudností. Byl to cynismus duše už zatracené? Či snad to byl spíše poslední milosrdný pokus o záchranu, o zdvižení stavidla pro hnusná tajemství duše, pro jedovaté myšlenky, dušené už dvacet, třicet let — vynucené, nedobrovolné, makavé a přece ještě osvobozující přiznání, zázračné vybočení pokrytectví, které se prodralo navenek posunkem a hlasem, když už dosáhlo poslední možnosti soustředění, posledního stupně zločinnosti, a nemůže se už proto srovnat s životem, podobně jako břicho někdy vyměšuje samo od sebe jed, jehož míra byla znenadání dovršena?

Avšak onen svědek, který ustavičně bdí, zachovává si svou jasnovidnost i uprostřed rostoucího šílenství. Ať nás nepřítel svírá sebe pevněji a mocněji, přece mu není dáno, aby zcela zaujal naše místo: uprostřed jeho nejšílenější radosti, právě tak jako uprostřed nejúplnějšiho a nevyšlovného zoufalství, zůstává v něm vždycky pochybnost, hlodající jako červ. Zůstává pocit nedostatečnosti a ubohosti rozkoše, která v nás nemůže žít a zcela nás proniknout, která se do naší duše jenom vloupává a udržuje se v ní jenom násilím.

Ovšem, abbé Cénabre měl o tom, čím v té chvíli byl a co jím tak zuřivě zmítalo, vědomí jen velmi

neurčité a zmatené. Kdyby se byl jasně viděl a slyšel, byla by ho hrůza ihned dohnala k tomu činu, ke kterému byl pokoušen o okamžik později, a byl by jej jistě v té chvíli spáchal. Nadpřirozené milosrdenství však mu bezpochyby dopřálo té milosti, že ho na nějaký čas oslepilo, anebo snad vůbec nikdy nedopustilo, aby uviděl svou bídu až na dno. Dokazuje to několikero svědectví, která odhalují u tohoto neblahého muže poslední sebeklam, velmi houževnatý a takřka pošetilý a dětinský. Spisovatel, jehož zvědavost se tolik zaměstnávala všemi možnými zkouškami svatých, zejména zkouškami nejneobyčejnějšími, stal se tu bezděčnou obětí kritické manie svého vlastního ducha: myšlenka na posedlost o něho ani nezavadila.

Pozvolna začal pociťovat nesmírnou únavu. Noci bylo už na mále; Cénabrův těžký pohled se odpoutával čím dál tím méně od úzkého pruhu světla, který mu ležel u nohou. Čím dál tím víc se ho zmocňovala ospalá ztrnulost. Ačkoli ještě nedovedl změřiti sílu, která ho zdvihla tak vysoko a potom ho nechala spadnout jako kámen, měl přece nejasné vědomí neslýchaného úbytku svých sil, vědomí promrhaného života.

Jakmile se octl na nakloněné ploše, jeho vůle se vzdala a celá jeho bytost se naráz zhroutila. Znovu si s hrůzou uvědomil, že jeho rovnováha je porušena, že už pro něho není obvyklých pře-

chodů, které dávají vnitřnímu životu míru a rytmus, že po celou tu hroznou noc okouší radosti i bolesti jenom jako rozpoutaných vášní, jejichž dvojitý víchř na konec splývá v pocitu těžé společné úzkosti.

Příčina tohoto prudkého ochromení byla prostá, ba takřka komická. Ale ihned se nafoukla. »Jsem volný!« zvolal před chvílkou a od té doby opakoval ta slova polohlasem opět a opět, nechápaje jejich smyslu... »Od čeho jsi volný?« zeptal se ho náhle ve svědomí ironický hlas, s počátku takřka neslyšný. Potom však v jediném okamžiku nesmírně zmohutněl a přehlušil všecko ostatní: »Od čeho jsi volný? Od čeho jsi volný?«

Propukl zase v smích a jeho zvuk mu byl najednou nesnesitelný. Cítil, že se tento smích nyní obrátil proti němu, že ho drásá a rve. Bezděčné slovo, které mu vyklouzlo z úst, znamenalo sice pramálo, ale zasáhlo ho právě na nejcitlivějším místě. Minulost, kterou zapřel, od níž se cítil zachráněn — kterou pokládal za zničenou navždy — ho nechávala tváří v tvář budoucnosti neméně duté, neméně prázdné, nutíc ho k nové lži, právě tak odporné... Od čeho je volný?

Marně se pokoušel uniknouti, po každé byl zase znovu chycen. Ostatně kdyby byl ještě déle takto zápasil, byl by docela přišel o rozum. Bylo mu milejší hledět nové pohromě zpříma do očí. Běda, pronikal její příčiny a přes své poloviční

delirium ji rozbíral s jakous takous prozíravostí. Co si má počít s touto svobodou, které si opět dobyl? Přicházela příliš pozdě, i kdyby jí snad byl býval vůbec kdy hoden. Po jeho nuzném a krutém dětství zůstávala jedinou pevnou a kladnou částí jeho života dosud jenom ona přísná kázeň, které se tenkrát podrobil. Jaký smysl, jaký cíl by měl jeho život, kdyby nebylo této kázně, kdyby nebylo jejího nutkání, k němuž se připojuje ještě jiné pouto, nevýslovné pouto lži? K čemu by byla každodenní námaha? Žádný jiný řád by ho nebyl docela uspokojil a on už byl ostatně příliš stár, aby začal novou lež. Neměl neřestí, které by byly volaly po ukojení, a považoval je většinou všechny za hloupé a nesmyslné rozptylování: opovrhoval takovou marnotratností jako pravý lakomec . . . Co si má tedy počít? Nemohl by prostě pominout tuto krisi bez východiska jako věc nepatrnou a chopit se zase svého úkolu tam, kde jej včera opustil? Zůstalo by to jeho tajemstvím, nikdo by se o tom nic nedověděl, kromě jednoho kněze, který je příliš úzkostlivý, aby o tom mluvil, a kdyby promluvil, nikdo by mu neuvěřil . . . Nemohl by tedy . . . Nuže, ne, už nemohl!

Každá novota ho odpuzuje, aniž se pokouší vysvětliti si proč, a přes to přese všechno se mu zdá roztržka mezi jeho minulostí a přítomností jasná a rozhodující. Bylo by marné chtít předstírat, že

stará a pracně upevněná lež jeho života žila jenom v jeho podvědomí. Avšak tím, že se mu zjevila v celé své nahotě, v plném světle jeho duše, už tím mu odňala cosi podstatného, jakýsi nepatrný neklid a nezbytnou nejasnost, podobně jako se některé látky stávají prudkými jedy, jakmile nějaká rozhodující součást poruší jejich chemickou rovnováhu. Nikdy už nebude moci zapomenout na zkoušku, kterou právě podstoupil, a ta vzpomínka mu nedopřeje stálého a zdravého klidu. I kdyby dovedl oklamat druhé, sám sebe neoklame. Jak se mu teď zdají jasné a pochopitelné jeho jisté duševní stavy, na příklad onen temný hněv, který tolikrát v sobě cítil, trpký vzdor a vášnivá, bolestná, nenasytná zvědavost, která ho popouzela proti hrdinům jeho knih! A on se domníval, že je miluje! Domníval se, že je miluje tak jako ten neb onen historik, který chová k současníkům Ludvíka XII. nebo Karla Velikého tentýž přátelský cit jako k svým nejbližším známým nebo k svým přátelům z mládeží. Teď už takřka nepochybuje, že je ve skutečnosti nenávidí. Proč by teď usiloval o pomyslné dobro, o strašnou prázdnotu jejich osudu? Dosud ho poháněla, aniž to tušil, hluboká naděje, že jim vyrve jejich tajemství, ale nyní už ví, že nemají tajemství, že není nic. Ach, jaká nestoudná myšlenka!

Úspěch, sláva, autorita mu už nejsou ničím.

S řemeslem slavných mužů se to má tak, že kdo v něm nepostupuje, upadá, a abbé Cénabre si je jist, že už nebude postupovat, že se mu nedostává důvěry, že vzpruha jeho díla je zlomena. Ba i jeho smělosti, které pohoršovaly hlupáky, byly smělostmi jenom vzhledem k relativnímu řádu jeho života, vzhledem k jistému souladu, který je nyní porušen. Teď se mu zdají mělké a nicotné . . . Co tedy vlastně chce? Nechce nic.

Táž závrať ho zase strhuje do svého ďábelského víru: cítí v prsou touž prázdnotu, týž žár ve spáncích, týž mrazivý chlad v ramenou. Nic by nemohlo lépe vyjádřit zaslepenou divokost a rozvrát jeho ducha nežli prudký křik — a zatím je v pokoji slavnostní ticho. Toto ticho, obklopující jeho zoufalství, je čím dál tím hutnější a nehybnější. Cítí všemi svými nervy — neboť v takových okamžicích vnímá člověk bolest a smrt celým tělem — že překročil osudnou hranici, že jeho pád se teď bude sám od sebe zrychlovat. Nemá už naděje, nedovede si už ani představit, že by se mohl vrátit, že by se mohl zastavit v svém kolmém pádu. Ale nikoliv, jest ještě příliš živý, aby mohl takto spadnout jako špalek! Začne se ohmatávat, ohmatává posunky takřka dětsky pathetickými svou kulatou tvrdou hlavu, své svalnaté paže, svou hrud'. Kdo však může zachytit v letu sebevražednou myšlenku, když se vrhne na duši jako orel? . . . Hle, jest už v něm. Zaryla

se mu do srdce, nežli ji mohl pojmenovat. Nemůže-li zastavit nevyhnutelný pád, ať jej tedy aspoň urychlí, aby byl všemu konec...! — Došel právě až k této myšlence, když najednou uviděl, že drží v pravé ruce svůj vlastní revolver.

Nelze říci, že by si byl přiložil hlaveň revolveru ke spánku — on se na ni doslova vrhl. Byl to děsivý okamžik, neboť v takové chvíli je celé peklo jedinou nenávistí, jediným plamenem šlehajícím proti ohrožené duši, plamenem, který proniká vším a který by strávil i samého anděla — jenom u paty kříže se zastaví. Rychlost, přesnost a nezadržitelná síla toho pohybu byly hrozné. Nic jej nemohlo překazit, jenom zázrak, a jakýsi zázrak se vskutku stal: spoušť revolveru se zaklínila a nehnula se. Ruka Cénabrova se sevřela tak křečovitě, že se mu prst poranil o ocelovou hranu a krvácel. Abbé Cénabre se domníval, že zbraň je zajištěna, avšak přesvědčil se k svému velikému úžasu, že tomu tak není.

Přendal rozvážně revolver do levé ruky a mírně tiskl spoušť. Chvilku odolávala, avšak potom sklouzla do žlábků. Hlaveň byla namířena na zdařbůh. Kulka ťukla o cihlovou zeď a odrazila se do záclony u dveří a ta se jenom lehce zčeřila. Ke stropu se pomalu vznesl obláček modravého kouře, kovově páchnoucího, a pak se rozplynul.

Abbé Cénabre, pořád stejně klidný, vzal zbraň

do pravé ruky a přiložil si její strašné studené ústí za ucho. Byl si sebou jist. Byl si sebou tak jist, že si dopřál ještě minuty času, nikoliv na rozmyšlenou, nýbrž jen tak minuty odkladu... Zvláštní věc! Sebevražda, kterou chtěl spáchat, se mu zdála čímsi zřejmě nesmyslným, ba dokonce obludným, obludným v své nesmyslnosti, ale právě v tom byla jeho poslední sžíravá radost. Všecko, co se za tu noc zběhlo — každý čin, každá myšlenka — jaký to byl řetěz podivných a nesouvislých událostí! Chtěl úmyslně připojit k těm mučivým přízrakům ještě jednu epizodu, právě tak nepochopitelnou a šílenou — ba ještě nepochopitelnější a šílenější — jako bláznivou pomstu. Osvítil ho blesk nenávisti. Nezahlédl v něm minulosti a neměl kdy odhadnout budoucnost. Myslí jen na pomstu, kterou hodlal čerpati sám ze sebe. Ano, toto osvícení netrvalo o nic déle nežli blesk... Jakou nepatrnou chvíli čekal!

Vtom však zavadil náhodou očima o ciferník hodin. Krk měl docela ztuhlý. Tlak malého oce-lového ústí na hlavě za uchem se stal neobyčejně bolestným. Ramena ho také bolela, jako by byl býval dlouho v jedné poloze. Díval se pořád ještě s přihloupplou naléhavostí na černé ručičky a nechtěl věřit svým očím. Neboť ve chvíli, kdy si přiložil zbraň po druhé k lebce, ukazovaly hodiny tři a pět minut, všiml si toho úplně bezděky.

A nyní ukazovaly za deset minut čtyři. Otálení, které se mu zdálo tak krátké, trvalo skoro padesát minut!

Byl by mohl pochybovat, ale nepochyboval. Při pomýšlení na dlouhé snění, do kterého byl zahlobán s prstem na spoušti, se otrásl hrůzou, méně hrůzou ze smrti nežli z nebezpečí, že by byl mohl takto naráz sklouznout ze snu do nicoty. Stačila křeč v prstě nebo bezděčné stisknutí a byl by býval konec navždy. Sebevražda by byla bývala spáchána, ale byl by ji spáchal na slepo... Byl by tak býval až dokonce ošálen nepochopitelným šílenstvím. Táž strašná noc by mu byla uloupila nejprve život a potom i smrt... To pomýšlení ho podráždilo.

Ještě jednou sevřel pažbu a snažil se soustředit svou pozornost, zkrotit své nervy. Kdyby byl někdo ještě v této chvíli pochyboval o jeho neodvolatelném rozhodnutí, byl by se mu dal do smíchu. Byl si jist, že neuvidí úsvitu. A přece mu jeho vzpurná myšlenka už potměšile vzdorovala, uhýbala se k horečnatým představám. Slyšel hluchou, přidušenou ránu. Kovový hrot kulky provrstal čelní kost a roztříštil lebeční stěnu. Oko vyskočilo na stůl a on viděl na ubruse bílou oční bulvu obalenou šarlatovým slizem... Hodiny odbily čtyři.

Výkřik, který uslyšel, nebyl výkřikem smrtelným, nýbrž opravdovým řvaním bezmocné zuři-

vosti. Ruka trochu přestala svírat zbraň. Tím hůř! Jeho mozek začal pracovat volněji, síly, které soustředil s takovou námahou, se rozkládaly, nacházely si východiště v prázdných úvahách... Začal zase pozorovat, stával se zase divákem.

Odhodil revolver tak prudce, že se zatočil na zemi a odrazil se dvakrát až ke zdi. Hned potom se rozběhl k němu, zdvihl jej a položil jej na stůl, tak aby jej měl po ruce, a pozoroval jej pohledem hned vzteklým, hned zasmušilým, a chvílemi podivně zmateným a poníženým... Ve skutečnosti nemyslel na nic určitého, jeho myšlenky těkaly od jedné věci ke druhé. Pak rysy jeho obličeje ztuhly, kůže na tvářích mu zesinala a jeho velké tělo se vzpřínilo tak náhle a prudce, že to vypadalo jako skok. V ruce se mu opět zatřpytila ona malá kovová věc a přiblížila se mu rychle k čelu. Každý jeho pohyb byl pohybem člověka, který se rozbíhá, který se chystá ke skoku, neboť poslední útok pokušení, který přijde po zrádném odkladě, je vždycky nejprudší a nejkratší. Ještě nikdy nebyl tento strašný kněz tak blízko svého konce. A přece i tentokrát se mu v srdci cosi zlomilo. Jeho šílený rozmach, který se zdál neodolatelný, se zhroutil a selhal: na zdi se zapotácel knězův stín. Cénabre sice neztratil ani na okamžik vědomí, poněvadž nebylo zasaženo jeho tělo, nýbrž jeho vůle, a to na místě nejchoulostivějším a nejživotnějším, ale skácel se

na koberec obličejem dolů, s rukama roztaženými, a válel se stenaje po zemi. Jeho celá bytost se octla v stavu hnusné likvidace.

Tiskl tvář do tlusté vlny, která byla brzy promočena slzami, zahrabával se do ní, svíral ji mezi zuby. Zmítaje se křečovitě octl se jednu chvíli na zádech, ale aby unikl nesnesitelnému světlu, převrátil se zase na tvář a zařval.

Zdalo se, že nepřátelské síly, které o něho spolu takto zápasily, zanechaly v tomto okamžiku veškeré přetvářky a chytily se nad ním do křížku jako dva bojovníci, kteří drží jeden druhého pod krk nad něčí mrtvolou. Zmocnila se ho ona nesmírná úzkost, při které se uvolňují všechna pouta, při které se i tělo účastní svou potupnou ubohostí strašné pohromy duše a nevyjadřuje už bolest žádným jednotlivým projevem, nýbrž vypocuje ji všemi póry. Je to podívaná hnusná a zároveň velkolepá, takže i sám soucit se před ní vzpíná jako kůň. Pokušení může na sebe vzít všechny masky, ačkoli si mnoho naivních lidí myslí, že Satan se projevuje jenom jako logik. Leckterý potměšilý stařec si jej představuje v podobě akademického protivníka, ale to je tím, že pozorovatel přestává na hříčkách a malichernostech. Někdy, ačkoli jen zřídka, vítězí černá žádost škodit nad ostatními rozkošemi méně pohodovými a méně drsnými. Tehdy se zlo projevívá takové, jaké vskutku je, ne už jako jistá forma

života, nýbrž jako útok proti životu. A tak tedy vytryskla tato zuřivá nenávist, která zpracovávala abbého Cénabra až do té chvíle s takovou důmyslností, docela mimo svatyni jeho vědomí. Jeho zmučené a vzdávající se tělo bylo strašlivě věrným obrazem poskvrněné a zneuctěné duše. Jeho hrůza totiž dosáhla vrcholu, když se zdálo, že se toto robustní tělo přestalo bránit, že se podrobilo utrpení a hltalo je, jako hltáme hanbu . . . Ano, jednu chvíli bylo Cénabrovo pokoření úplné.

Ležel jak dlouhý tak široký, hlavu měl schovánu v ohnuté paži a nehýbal se už. Vlna bolesti se přes něho převalila, aniž ho zabila. Jeho bída byla dokonalá. Nepokořovalo ho už ani, že přišel k vědomí v této poloze mučeného zvířete, anebo to bylo ono pokoření, které se dostavuje po rozkoši: osudné odpoutání od sebe samého. Cítil neurčitě, že už není svědkem, nýbrž trpným předmětem jakési kruté a dvojité zkušenosti, že se o něho vede nesmiřitelný boj. Když propukla v jeho srdci nenávist, způsobila mu tak bolestnou popáleninu, že nevěnoval ničemu jinému pozornosti. Ale ta nenávist se k ničemu nevztahovala, byla to nenávist neosobní, paprsek čiré, pouhé nenávisti. Neznal ještě jejího předmětu. Nesmírné opovržení, které ho drželo ve spárech a tisklo mu tvář k zemi, nepocházelo z této nenávisti, nýbrž z jiné síly, která v něm působila, ze síly mnohem tajemnější, zastíněné na okamžik

prudkou křečí — ačkoli cítil nejasně, že kdyby tato síla protrhla hráze a vylila se, že by s sebou strhla všecko, ba že by roztrhla i zbroj jeho duše. Ano, zdálo se, že se obě síly na okamžik smísily, ale bylo čím dál tím více jisto, že působí proti sobě. Nenávist, aťsi byla sebe krutější, ho ponoukala k obraně, nutila ho, aby se napjal, kdežto jeho pokoření podlamovalo tento odpor a oslabovalo jej s pozvolnou vytrvalostí a se strašnou účelností. Jestliže jedna z těchto dvou sil způsobila zpoždění jeho sebevraždy a potom ji docela překazila, byla to tato.

Abbé Cénabre si toho byl vědom. Chápal, že si tato síla žádá v náhradu za život, který mu v poslední chvíli zachránila, statku mnohem dražšího nežli život, totiž jeho pýchy. Útočila na tuto pýchu zvnitřku, rozkládala ji. Nebyl to posměch ani urážka: jedno i druhé by bylo spíše postavilo ubožáka na nohy. Byl to smutek plný hořkosti, ale zároveň plný neznámé sladkosti, smutek, ke kterému by se mohl přirovnat jenom něžný, srdcervoucí nářek, volání přicházející z veliké dálky, ale jehož sílu a plnost uhádne sluch i přes tuto dálku, podle pouhého zvuku. Ten nářek mu jistě zněl v srdci, byl by otrásl i srdcem nejtvrdějším. I samo tělo na něj odpovídalo jakousi unylostí, která se podobala lásce, která byla jakoby stínem lásky. Abbému Cénabrovi vstoupily do očí slzy, tak jako prostupuje voda kámen,

a on ucítil jejich vlhkost na tváři s neobyčejnou úzkostí. Nežádal si těchto slz, neměly pro něho smyslu. Byly mu jenom smyslovým, nerozluštitelným znamením čísi přítomnosti, proti níž se s hrůzou bouřil. Byly to slzy marně prolité. Byl by se musil poddat, byl by musil zanechat neúčinného zápasu, byl by musil udělat posunek, kterým člověk uznává svou porážku a vzdává se vítězi, aby se v něm byl mohl otevřít pramen opravdových slz. On se však děsil tohoto osvobození víc nežli kterýchkoli muk. Opovrhoval sebou, nenáviděl se v své bídě a hanbě, ale za nic na světě nemohl mít nad sebou lítost.

K tomuto pohrdání sebou samým se přimyká jako k jedinému bodu, který zůstal pevný, když se všechno ostatní ztroskotalo. Pýcha, jejíž pekelná strategie je svrchovaně mocná a pronikavá, byla na okamžik ohrožena a nyní vedla útok tím způsobem, že se zdánlivě vzdávala jisté části sebe samé, kdežto ve skutečnosti nabízela ubohé duši, zápasící se smrtí, jenom falešný a svatokrádežný obraz božské pokory. Silná povaha totiž, je-li vyvržena ze stavu milosti, hledá svou rovnováhu daleko mimo onu spokojenost se sebou samou, v níž je jediná radost této země. V zuřivosti zdánlivě nesmyslné, která ji takto obrací proti ní samé, je tedy bezpochyby nutno spatřovat počáteční závrať onoho strašného opo-

jení, jehož konečnou dokonalostí je peklo se svým naprostým mlčením.

Kromě toho si uchoval abbé Cénabre i tentokrát z oné úzkosti, která ho třikrát za sebou tak nebezpečně napadla, jenom vzpomínku na vnější projevy a skutky, které si teď stěží dovedl vysvětlit. Onen revolver na ubruse psacího stolu nebo ony slzy, jejichž zdroj se marně snažil zastavit, byly svědky jeho šílenství — ale jaké to bylo šílenství? Mohl mít tento náhlý rozvrat života tak spořádaného, tak uzavřeného, toto zhroucení, ba úplné dočasné odumření a vymizení jeho kritického smyslu, právem ve světě proslulého — mohlo to mít jinou příčinu nežli nějakou tělesnou nemoc, dosud neznámou? A mělo-li se soudit podle prudkosti těchto příznaků, byla ona nemoc jistě vážná. Cénabre zkoumal v zrcadle své atletické tělo, pohled dosud mladistvě živý, vzezření pyšné a zasmušilé, pokrčil pohrdavě rameny a na okamžik zatoužil umřít, zatoužil potom s takovým rozmachem celé bytosti, že se mu zdálo, jako by se jeho rozum znovu zakolísal. Cože, ten zlý sen tedy ještě nepominul? (Udeřil se sevřenými pěstmi silně do prsou). — »Jsem klidný, nabyl jsem zase svého klidu, mám sebe úplně v moci,« opakoval si několikrát se studeným hněvem a s jistým řečnickým pathosem, jehož důraz už naháněl hrůzu, neboť volal do uzavřeného pokoje smrt nebo šílenství.

Namáhal se ze všech sil, aby od sebe zapudil to, co už v duchu nazýval svou mystickou kríží, aby to zapudil do prázdnoty snu. Myslíl si: Zhroucení tak náhlé, které se dostavilo bez jakékoliv vnitřní přípravy, bez jakéhokoliv předchozího nepokoje, dá se těžko přičíst na vrub pochybnostem a skrupulím, o kterých mě tolik poučily dějiny duší. Ztratil-li jsem víru, stalo se to nenáhlým vývojem, a nehledě k směšnému strachu, který cítím, nemohu připustit, že bych byl dnes jiný nežli včera. Ostatně už ani toho strachu není. Dokazuje to dostatečně ta okolnost, že bych teď už za nic na světě nevolal toho starého hlupáčka Chevance. Nemohu si ani představit, jak a proč jsem ho zavolał... Přece však... Přece však...

Vyšel z knihovny, vrátil se do ložnice a sedl si na lůžko. Tváří v tvář utrpení zůstává člověk stále dítětem: pokud není docela zdeptán, pokud si ještě zachovává jádro svého odporu, svou životní vzpruhu, která je jakýmsi článkem, spojujícím duši a tělo, a zároveň slabinou celé zbroje, dotud člověk, právě tak jako dítě, nevidí jiného léku pro svou nemoc nežli naivní a marný útěk. Abbého Cénabra napadla také tato ubohá myšlenka... Mezinárodní společnost pro psychická studia, které předsedala Frau Eberlein, dokud nepropadla šílenství v svém strašlivém bytě ve Schlettstadtě, plném šílených zvířat, vymohla si na slavném historikovi slib, že se zúčastní je-

jího kongresu, konaného ve Frankfurtě, anebo aspoň slavnostní závěrečné schůze, a že na ní prosloví přednášku »O mystice v církvi lutherské«. Datum toho závěrečného sezení bylo stanoveno na 20. ledna, do kterého chybělo ještě devět dní, ale kongres byl zahájen hned před dvěma nedělemi. Rozhodl se, že ještě ten den odjede do Německa. Jeho srdci se poněkud ulevilo už při pouhé myšlence na toto náhlé zmizení, tak neočekávané zejména u tohoto muže, známého přesností, s jakou plnil povinnosti svého stavu, svědomitostí v dodržování schůzek, ať už si je sám vyžádal anebo jenom přislíbil, úzkostlivým pořádkem, v jakém udržoval svou korespondenci. Nebyl to snad jakýsi pokus, velmi bážlivý pokus o bezpečnější útěk? ... Abbé Cénabre zavřel oči.

Octl se na ulici, duše se takřka čerstvostí jitra. Vlhký dech města, ještě plného temnot, se pozvolna rozplýval a opadával jako stojatá voda až k zemi, s níž jej omládlý vzduch tajemně smýval až kamsi do hlubin sklepů z cementu a železa, které nikdy neokusí žáru ušlechtilého vína. Kráčel rychle s cestovním vakem v ruce, stěsnán do cestovního obleku z ošklivého anglického sukna, který mu byl od posledních prázdnin malý. Vytáhl jej právě ze svého kufru, ne-

všímaje si, že je pomačkán a plný skvrn. Snadno uvěříme, že tvář slavného spisovatele nebyla k smíchu.

Nevyznal se vůbec v pařížských ulicích. V této chvíli byly docela opuštěny a to ho mátko ještě víc. Nejsa vůbec s to, aby věnoval sebe menší pozornost nejprostším značkám a aby četl na příklad jména ulic na modrých emailovaných tabulkách, řídil se neurčitě značkami, které znal jenom on sám, na příklad nějakým krámem na rohu, výkladem nějakého bukinisty, nějakým známým domem nebo dokonce vzpomínkou, která se mu vynořila v mysli a kterou znenadání poznal uprostřed ustavičného hemžení svých myšlenek. Ale železné záclony výkladních skříní, tisíce zavřených okenic a prázdné chodníky byly pro něho takřka cizím městem. Došel takto až na boulevard de Sébastopol.

Teprve poblíž ulice de Rambuteau si uvědomil, jak je pošetilý takový překotný odjezd, a vzpomněl si, že nezanechal zpráv ani pokynů ani pro svou hospodyně ani pro svou domovnici. Co si o něm lidé pomyslí?

Utěšil se, že hodí před odjezdem vlaku na poštu dopis pro mladého Desvignesa, jakéhosi svého dobrovolného tajemníka, jehož služeb někdy používal.

»Ano, před odjezdem vlaku,« pomyslí si potom. »Ale kdy odjíždí vlak?« — Došel až sem,

aniž to věděl, aniž se o to vůbec staral... Taková roztržitost se může odpustit některým nenapravitelným větroplachům, ale pokud šlo o něho samého, uvědomil si v tom okamžiku celý její smysl a nemohl se klamat: octl se tím v rozporu sám se sebou, nepoznával se. Jsa člověk puntičkářský a zřídka vycházeje z domu, připravoval si dosud rozvrh každé cesty s takovou úzkostlivostí, že to vzbuzovalo úsměv u jeho nečetných důvěrných přátel. Nebylo by ho zmátlo samo o sobě to, že porušil tak hrubě své dosavadní zvyky anebo i podivnůstky, které přece souvisely s podstatnou částí jeho života, kdyby nebyl musil uznat, že je porušil proti své vůli. Tato zapomnětlivost byla makavá a nedala se popřít, i byla skromným, avšak nezvratným svědectvím jeho hlubokého vnitřního zmatku. Tento nešťastný kněz, znechucený marným bojem, svěsil hlavu a přemýšlel, nemá-li se otočit na patách, nemá-li se vrátit domů jako přemožený. Před očima se mu vynořil obraz světnice, kterou před chvílí opustil, světnice kdysi tak dobré a útulné, nyní však navždy poznamenané hnusnou vzpomínkou... Najednou zatajil dech a zadržel slinu. Vzpomněl si jako šlehnutím blesku, že zanechal v své pracovně všechny stopy svého tajemného zápasu — revolver na stole, rozbitou lampu na podlaze, sutanu pohozenou v koutě — a že by se tato podívaná jevila v bílém denním světle

ještě nepochopitelnější. Tento poslední důkaz jeho nemohoucnosti ho zdrtil. V příštím okamžiku kráčel drobnými kroky zpět po bulváru, vracuje se k svému osudu.

Čím dále kráčel, tím více ochaboval, a hanba, že ustupuje před strachem z pomyslného nebezpečí, nabývala opět vrchu nad samým tímto strachem. Naproti ulici de Rivoli se rozhodl, všecek bled zuřivostí, že vytrvá stůj co stůj při svém původním úmyslu, i kdyby měl způsobit skandál. Pojede do Německa, a je-li nucen uprchnout, uprchne až tam, a ještě dále, bude-li možno, a všechno omlouvání a vysvětlování odloží na dobu pozdější. Tento odjezd znamenal pro něho porážku, avšak porážka, kterou jsme uznali, ačkoli nebyla úplná, není nikdy nenapravitelnou pohromou. Vyklizoval území, ponechávaje si naději na odvetu, kdežto kdyby se byl ještě jednou, bez oddechu a bez rozhodujícího zpytování svědomí, utkal s neobyčejným nepřítelem, který ho už povalil, vrhal by se tím doslova do záhuby, anebo by se vydával v šanc novému poblouzení, ještě potupnějším. »Musím změnit vzduch,« zabručel mezi zuby... Prostota a všednost této rady, kterou si sám dal, mu byla sladká.

Než došel na prostranství před kostelem svatého Vavřince, úplně se rozednilo. Na hodinách Východního nádraží, zruřovělých odrazem červánků, bylo pět hodin. Nalevo vytahoval jakýsi

ospalý sklepník, všecek zsinálý pod vrstvou své špíny, s velikým lomozem železnou roletu svého krámu. Zadíval se na tohoto ranního chodce nepopsatelným pohledem. Abbé Cénabre překročil práh takřka pokorně a usedl.

Cítil se tak osamělý, že tam vstoupil úplně pudově, jako jdeme umřít na opuštěném bojišti po bok neznámého člověka. Usedl na úzkou lavičku s hlubokým povzdechem a sledoval pohyby svého jediného společníka, přecházejícího sem tam, očima takřka strhanýma, nevyjadřujícíma žádnou myšlenku, plnýma neurčité něhy. Číšník už zatím pojal úctu k tomuto tajemnému zákazníkovi, v kterém věřil nějakého pokojného opilce, jenž sem zabloudil po noci záviděníhodných požitků, a přistrčil mu beze slova na stůl koflík horké kávy a sklenici kořalky. Potom se jal znovu s odbornou diskretností, v níž se zračilo počínající přátelství, prudce drhnout špinavým hadrem stoly, našlapuje při tom na podpatky svých sešmaňaných střevíců.

V té chvíli zaúpěl po druhé v srdci abbého Cénabra jakýsi soucit a do očí mu vstoupily tytéž nevysvětlitelné slzy, které mu byly už jednou darovány a které on zadržel — slzy, poslední vynález slitování, výkupné všeobecně platné! Kolik lidí, kteří se také domnívali, že už navždy unikli útokům duše, probudilo se v náručí svého anděla, obdrževši na prahu pekla tento posvátný

dar slz jako nové dětství! Spustil hlavu do dlaní a poddal se. Celá jeho obrana záležela v tom, že odvracel svou pozornost, že ji nechával bloudit v prázdnotě, že plakal bez příčiny, tak jako lidé uléhají ke spánku anebo k smrti . . . »Plakal jsem dlouho únavou a znechucením,« napsal později. Ale když to psal, věděl dobře, že lže. Neboť jak mu tekla mezi prsty tato slavnostní vláha a padala až na sprostý mramor, tak s ní odtékala všechna únava a on v sobě cítil chvění nesmírné síly, proti níž se jeho zlomená vůle jenom stěží vzpírala. Kdo ho asi zavedl až sem, tak daleko od jeho malého světa, kde dosud žil, z kterého čerpal svou podstatu, na němž se rozvíjela jeho pýcha, kde by byl živil výčitky svého svědomí — a vydal ho v jeho směšném přestrojení tak úplně na milost a nemilost jemu samému? Kdyby byl jenom jediný paprsek lítosti vytryskl na povrch jeho vnitřních temnot, kdyby byla pronikla do oblasti jeho vědomí třeba jenom jediná vzpomínka na mládí tak brzo zničené vypočítavostí a přetvářkou, ale přece aspoň na okamžik věřící a nevinné, už to by bylo stačilo, aby v něm bylo bývalo prolomeno mlčení, které tak zoufale udržoval, kterým vzdoroval ze všech sil vítěznému Bohu. A není pochyby o tom, že právě tady se dovršil jeho osud, pokud ovšem se člověk může odvážit nějakého soudu v takové věci. Nikdo není vržen do propasti, kdo dříve neucítil stisknutí strašné

a sladké ruky, dokud z ní nevytrhl svého srdce a neodstrčil ji. Nikdo není opuštěn, kdo se dříve nedopustil základní svatokrádeže, kdo nezapřel Boha nejen v jeho spravedlnosti, nýbrž i v jeho lásce. Neboť strašný dřevěný kříž se může před námi vztyčit na prvním rozcestí, aby nás zavolal zpět vážným a přísným hlasem, avšak poslední obraz, který se nám zjeví, nežli od nás odejde navždy, toť onen druhý kříž, kříž z masa a z krve, rozpínající ramena jako žalostný přítel ve chvíli, kdy se i nejvyšší z andělů s hrůzou odvrací od Tváře Boha zklamaného.

Nad tímto hlubokým prolínáním zla stojí moralista beze slova. Jeho zásada — zásada tak špinavě ubohá, že mnohý duch, zrozený pro svobodu, se raději vrhl v naprostou lhostejnost, nežli by byl přijal toto hrubé vidění duchovního světa — zní takto: dokonalost vnitřního života vyplývá z jisté rovnováhy pudů. Věc druhotná je takto povýšena na věc podstatnou a z tohoto základního bludu vzniká theoretická konstrukce, kterou lze pro její falešnou samozřejmost a divokou logiku srovnat jenom s mechanickým výkladem životních jevů. Lze ovšem říci, že se tento neblahý muž, jež tížilo v této chvíli třicet let lži tak dokonale strávené, že se stala takřka jeho podstatou, jeho hlubokou a osudnou přirozeností, odevzdává z daleka a takřka neznatelně do rukou Tomu, jenž mohl chtít v době své slávy všecko

uchvátit a vstřebat do svého strašného jasu, který však nikdy nežehnal — On, obludný rozum, jež láska, sotva na okamžik zahlédnutá v božské propasti, náhle svrhla do noci. Aťsi je však nepřítel sebe lstivější, jeho nejdůmyslnější nástraha může zasáhnout duši jenom oklikou, tak jako se dobývá města tím, že se otravují jeho prameny. Klame tedy úsudek, poskvřňuje obraznost, bouří tělo a krev, zneužívá s nekonečným uměním našich vlastních rozporů, zavádí na scestí naše radosti, prohlubuje naše zármutky, falšuje naše úmysly a činy v jejich tajných vztazích — ale když takto všecko poboří, nic není ještě zničeno. Na nás musí vynutit poslední souhlas, a toho souhlasu nedostane, aniž by nepromluvil Bůh. Aťsi sebe déle zdržoval milost boží, ona na konec přece musí vytrysknout, a on očekává její nutné a nevyhnutelné vytrysknutí v nesmírné hrůze, neboť celá jeho trpělivá práce může jí být v okamžiku zničena. Kde udeří blesk? To on neví.

Když abbé Cénabre zase zdvihl hlavu, uviděl před sebou prostomyslného svědka tohoto výjevu, jak ho pozoruje se zvláštním přihlouplým soucitem, stejně dojemným jako ony záblesky, které se někdy kmitnou v očích zvířat. I dal se na útěk.

D R U H Á Č Á S T

Autor »Života Taulerova« vyšel právě z Národní bibliotéky a kráčel dolů ulicí Richelieuovou, nad níž se vznášel zlatý prach, mihotající se v šikmých paprscích slunečních. Město, které úpělo celý den pod neúprosnou parou, žhavou jako dech peci, protahovalo se jako nějaké báječné zvíře, jeho hukot se tlumil, a ono ohmatávalo večerní stíny s touhou plnou úzkosti, s tajnou nedůvěrou, neboť města volají toužebně noc, svou spoluvinnici, a zároveň se jí děsí. Avšak abbé Cénabre kráčel klidně svými dlouhými stejnoměrnými kroky, jsa stejně lhostejný k tomuto hrubému jasu, jak by byl býval bezpochyby lhostejný ke křiklavému shonu dusného odpoledne nebo k čistému a srdce drásajícímu dechu

jitra, které zabloudilo mezi spousty městského kamení jako raněný pták. Mysl abbého Cénabra už dávno neměla spojení s vnějším světem a on vychutnával její jedy s podivuhodnou krutostí.

Když se před šesti měsíci vrátil z Německa, kam uprchl před svou úzkostí, rozhostil se v něm takřka bez přechodu, bez vnitřních svárů, hluboký klid. Aspoň on tomu stavu tak říkal, poněvadž mu poskytoval illuse naprostého ticha, které přichází po bouři, illuse dokonalé nehybnosti. Temné síly, jejichž počet a mohutnost se sotva odvažoval odhadnouti a které se srazily v strašném zápolení, v němž už cítil hynout svou duši, se nejenom uklidnily, nýbrž i spolu splynuly, jako by byly uzavřely obludný spolek. Usadil se v samém jádru svých vnitřních svárů právě tak, jako si ubohé lidstvo staví bídny stan mezi pahorky, vyvřelými před věky ze země za neslýchané zuřivosti živlů, a aby se uživilo, seškraňuje zchládlou kůru hvězdy, na níž ustavičně hučí podzemní propasti. Žil tam docela sám, daleko od lidí, kterých se stranil, daleko od své strašné minulosti, která se mu nyní stala strašnější a záhadnější nežli budoucnost, od té minulosti, které unikl jenom zázrakem a kterou slyšel ještě řvát na druhé straně jako divokou šelmu, která se domáhá své kořisti. Ale nicméně se zdálo, že roztržka je úplná.

Takové roztržky nejsou tak řídké, ale bývají

většinou výsledkem zvláštních, nepředvídaných okolností, vzpoury smyslů nebo pýchy nebo rozumu, vzpoury, která náraz strhne všechny překážky a nechá za sebou zklamání tak bolestné, že vůle je tím oslabena navždy a v člověku zůstane jako zárodek smrti tajná touha po té části nás samých, kterou jsme ze sebe vyrvali. A tu se znovu rodí záludné pochybnosti, ještě houževnatější nežli předtím, neboť se jim daří v tomto úrodném prostředí úplného rozkladu. Málo lidí ujde v takovém postavení dvojí pasti: buď propadnou dvojsmyslné něze a tesknotě po tom, co zapřeli, anebo neplodné a vysušující nenávisti, která je jenom jinou formou jejich výčitek, a docela je zneuctívá. Nikdo se nedá oklamat jejich nehoráznostmi: všichni vidí, že žebrají s pěnou u úst o chléb, který právě zahodili a po němž věčně hladovějí. Co záleží na tom, lichotí-li si v své pýše, že jsou svobodni, že sami sobě vládnou. Je tomu právě naopak: mají obrovskou potřebu druhých, jsou s trůnu sesazeni a statků zbaveni.

Avšak abbé Cénabre postoupil prostě těmto zmatkům část území jako vojevůdce, který ustoupí v úplném pořádku a nenechá se napadnout. Jeho smysly byly nedotčeny — nedotčena a nepřístupna byla i jeho pýcha, kterou až dosud neochromilo žádné vážné zklamání. Dospěl tak daleko, že pokládal už i záchvat úzkosti, který po-

znamenal poslední období jeho pozvolného a tak-
řka metodického odlučování od lidí, za příhodu
sice bez vší pochyby rozhodující, ale samu o sobě
celkem bezvýznamnou a zbytečnou. S počátku
proto pociťoval hanbu, ale pak jí pohlédl pevně
do očí a tím ji zničil. Chránil se dokonce s ne-
obyčejnou prozíravostí toho, aby nebyl na svou
tragickou krizi marnivý jako tolik jiných, a byl
by býval jistě neschopen udělat si z ní literární
námět. Ošklivil si Renana, nebo spíše pohrdal
jím zcela pudově, z hloubi své přirozenosti, tak
jako jedna rasa nenávidí druhou rasu.

Tato okolnost by mohla překvapit, jest však
významná. Kdo by se nesnažil vypátrat tajný
důvod tohoto pohrdání, tomu by jistě zůstal abbé
Cénabre cizí. Renanovy rozpory, jeho ženská cit-
livost, jeho marnivost, lstivé sobectví a výbuchy
nenadále rozněžnělosti — to všecko svědčí o duši,
která se snaží čemusi uniknout úmyslnou mar-
notratností. Toto ustavičné unikání vydává svě-
dectví Bohu, právě tak jako klikatý běh pronásle-
dované zvěře prozrazuje přítomnost lovce, kte-
rého nevidíme. Život abbého Cénabra je naopak
jedním z řídkých příkladů — a možná že jedi-
ným příkladem — odmítnutí naprostého. Aby-
chom si udělali představu o duši takto opuštěné
a odsouzené k neplodnosti, musíme myslit na
peklo, kde se i samo zoufalství podobá bezvětří
na oceáně bez břehů, bez přílivu a bez odlivu.

A přece nemůžeme mít za to, že by se byl tento podivný člověk narodil ve znamení tak strašného prokletí. Ať mělo jeho mládí jakýkoliv podíl v jeho lži, přece přišla mezi všemi hodinami jeho života jistá jediná hodina, v které se jeho lhostejnost změnila v úmyslné, uvážené a jasné odřeknutí. Tuto hodinu však neznáme.

Neznal jí ani on. S nejbolestnějšími příznaky jeho choroby zmizel, aspoň zdánlivě, i jeho hněv, který jím jednu chvíli tolik zmítal. Nyní spal. Ani svědomí mu ostatně nic zřejmě nevyčítalo, nepocítoval vůbec nepokoje. Jeho rána se zavřela, jakmile se odvážil pohlédnout si do očí a pojmenovat věci jednou provždy jejich jménem. Nevěřil už. Ztratil docela víru. Byl tak obratný — neboť jeho lstivost se vyrovná jeho síle — že odolal pokušení, aby odsunul nezbytnou operaci na neurčito a neodhodil všechny symboly, zbavené už předem veškeré podstaty. Zrušil docela veškeré spojení, a to takovým způsobem, že návrat byl už nemožný, že si jej nebylo možno ani představit. »Metafysický smysl,« přiznal se jednou, »je ve mně takřka vyhlazen.« A tím ještě nebylo řečeno všechno. Jenom málo těch, kteří se mu podobají, se dovedlo vytrhnout sladkosti zjemnělého spiritualismu a přistat u drsnějších břehů agnosticismu. Ale i tam žijí ještě nevědomky uprostřed známých tváří. Abbé Cénabre měl za to, že se mu podařil naráz odvážný kousek, kterým se zbavil

nejenom veškeré víry, nýbrž i veškeré naděje. Na konci jeho úsilí není už nic. Ta myšlenka ho opojovala: obíral se s ní ustavičně, tak jako obracíme tisíckrát v paměti sladkou vzpomínku, o které neví nikdo kromě nás. Tato duše, která byla už dávno zasvěcena svým zločinem samotě, vzdávala se jí teď docela, vrhala se do ní bez návratu. »Mezi mnou a nicotou,« říkal si, »je jenom tento vrávoravý život, který lze zničit pouhým dechem, pouhým přeseknutím cevy.« A ihned vždycky cítil, jak se mu okolo srdce ovíjí plamen.

Nicota je přijímána nejčastěji jako jediná možná hypotéza, když všechny ostatní selžou, proto možná, že ji nelze nijak dokázat ani vyjádřit, že je mimo dosah rozumu. Lidé ji přijímají se zoufalstvím a s odporem. Abbé Cénabre však dával nicotě opravdu svou víru, svou sílu, svůj život. Chtěl, aby tomu bylo tak, chtěl jenom ji. Nerozeznával v této neobyčejné volbě, v této nadlidské zálibě účast záští, které se v něm nahromadilo za dlouhá léta útlaku. Takový objev by ho byl hluboce pokořil. Naopak, domníval se najisto, že jednal bez vášně a bez zaujatosti, že přijal mužně věc nevyhnutelnou, a pokládal si za čest, že si nebyl u nikoho vědom žádného dluhu, ani dluhu nenávisti ani lásky.

Přes to však věděl, že se provinil jednou slabostí, které dosud nechápal, že totiž k sobě zavolal abbého Chevance. Poněvadž byl napříště je-

diným majetníkem a vládcem sebe samého a v své naprosté samotě čerpal sám ze sebe všecku radost i bolest, byla mu tato vzpomínka nesnesitelná. Podobaje se lakomci, který už nemá radosti ze svého pokladu, poněvadž mu z něho nepatrnou částku vzali, a jenž promrhává svou vzácnou a drahocennou rozkoš tím, že touží po tom, čeho nemá, nemohl se abbé Cénabre utěšit z toho, že si dal nedopatřením vzít něco ze svého života. Jakási mezera zůstávala otevřena. Jakási předtucha ho nepřestávala dráždit.

Kromě tohoto nepokoje si byl jist sebou, neboť neponechal nikdy nic náhodě a nedopustil se žádné jiné neprozřetelnosti. Po svém návratu z Německa se na několik dní zavřel, aby si mohl věci náležitě v duchu rozebrat, a návštěvníkům dal vyřizovat, že je nemocen. Ale ani tenkrát neměli jeho nemnozí přátelé, kteří se k němu kdy přiblížili, jistě nejmenšího podezření. Od té chvíle byl pevně rozhodnut, že nezmění vnější řád svého života, že bude žít a umře jako kněz.

Bude se zdát bezpochyby divné, že když tak dlouho hryzl udidlo, nepokládal tuto příležitost za dosti vhodnou, aby se osvobodil docela. Jemu však šlo jenom o to, aby se osvobodil sám od sebe, aby se už nemusil rdít sám před sebou. Když takto dokončil svou vzpouru, neomezovala ho tato nezbytná přetvářka v jeho obnovené svobodě, naopak, činila mu ji ještě makavější svým

hmotným kontrastem. Byl by se jistě velmi divil, kdyby mu byl někdo řekl, že jeho rozhodnutí bude příčinou několika tragických událostí, které jeho moudrost nemohla předvídat a jichž by nebyl jeho zdravý rozum ani připustil. Neviděl nebezpečí této přetvářky, necítil ani její hanby od té chvíle, co zachránil svou pýchu. Naopak, vykonával všechny povinnosti svého stavu s marnou horlivostí a s úzkostlivou přesností, se zvýšenou důstojností, vážně a dokonce smutně, takže by byl zmátl i lidi nejprozíravější. Sloužil každý den ráno v kapli Sester Mariiných mši svatou a starý kostelník, který mu přísluhoval už tolik let, ho nevidal nikdy dříve tak soustředěného.

Právě vyšel pátý svazek »F l o r e n t s k ý c h m y s t i k ů« a nelišil se ničím od knih předcházejících, leda snad ještě pronikavější kritickou metodou a úzkostlivější věcností. Nebylo tam už onoho lehkého výsměchu při výkladu sporných míst, oné dřívější komiky poněkud chmurné, ani dřívější podrážděnosti a občasně prostořekosti. Imprimatur dostal ve lhůtě co nejkratší, ale přes to se mu hrnula blahopřání od mladých kněží, kteří byli nadšeni pověstnou smělostí jeho ducha a tím, co nazývali v svém naivním žargonu a zároveň opatrným opisem jeho moderností. Ve skutečnosti napsal poslední kapitoly v náramném spěchu, přičiňuje se jenom o to, aby byl už už u konce. Jeho záliba v hašteření zmizela jako

kouzlem s posledními pochybnostmi jeho svědomí. Umiňoval si, že se napříště bude držet jenom úlohy historika a že bude zužitkovávat své zápisky. Ostatně čekal.

Nečekal však, jak bychom se snad domnívali, na některou z těch nepředvídaných událostí, které obnovují rázem rovnováhu rozvráceného života, které uvádějí v soulad zdání a skutečnost a posvěcují lež. Ne, nečekal na nic takového, naopak, byl velmi hrd na to, že se mu podařilo dosáhnout zase spojení se starými zvyky a nepotrhat nic v jejich choulostivém pletivu, vpravit se do nich dobře a bezpečně, kdežto tolik jiných na jeho místě by bylo bezpochyby podlešlo slepé žádosti zpřetrhat všecko okolo sebe a pomstít se tak za přestálé a přemožené úzkosti. Jeho osud byl už naopak ustálen a jeho život měl cestu vyznačenu až do smrti, po které netoužil a které se nebál, neboť nosil její obraz zvláštním způsobem v sobě. Ona byla jeho jistotou a jeho odpočinkem. Nelze jen tak říci, co vlastně očekával, je však jisto, že byl dalek toho, aby se domníval, že jeho boj je sotva začat — a že je patrně jedním z těch bojů, které nemají ani začátku ani konce. Objevení samoty, do níž se zřítíl, ho s počátku opojilo a naplnilo důvěrou, silou a opovržením. Bylo toho zajisté dost, že přerušil tak dokonale spojení s ostatními lidmi a že teď mohl žít jenom pro sebe a ze sebe. Domníval se upřím-

ně, že nikdy nevyčerpá až do dna tuto rozkoš tak vzácnou a šíravou. Však hle, zakrátko ji už musil vyhledávat a ustavičně znovu prožívat a ona mu už poskytovala jenom radostí nuzných a neochotných. Začal pociťovat, že opovržení si samo nestačí, že se musí napájet a obnovovat z citu trvalejšího — avšak z kterého? Nebyl dalek toho, aby uhádl povahu toho citu, ačkoli vynakládal všecky své ubohé lsti na to, aby nemusil vyslovit jeho jméno. Cítil totiž, že tento nový netvor, který se v něm zrodil, si žádá jenom jediného pohledu a že pak ihned obludně vyroste a zůstane sám v popleněné duši jako rakovina, která na sebe bere dokonalou podobu toho údu, který rozežrala, a rozmnožuje ji hnusným způsobem do nekonečna. Abbé Cénabre by ovšem ještě nebyl mohl vydat přesný počet z neurčitých úzkostí a předtuch, ze všech těch slepých věcí, plazících se na dně jeho svědomí, a domníval se prostomyslně, že mu zbývá už jenom poslední úsilí, aby se docela osvobodil. Ať už tomu tak chtěl anebo prostě došel na konec svého pozvolného, ale neuvěřitelného ponížení — celý jeho život spočinul na pýše a on si lichotil, že mu takto našel silnou a bezpečnou základnu. Byl to podivný omyl toho muže, který ještě nevěděl, že pýcha nemá nic vlastního, že je to jenom jméno duše, která požívá sebe samu. Když tato hnusná zrůda lásky vydá svůj plod, má už jiné jméno,

významnější a podstatnější: nenávist.

Jako si milenec uprostřed toho, co nazývá svou extasí, najednou s hrůzou uvědomí, že tělo, které svírá, už nemá, co by mu cenného dalo, že je prázdné a už opuštěné, tak cítil někdy abbé Cénabre na okamžik pochybnost svého triumfu, ubohost své kořisti. Klid, do kterého upadl, mu už nedával v takových okamžicích jistoty, spíše ho uváděl v podivení. Když pozoroval svůj život, tak podobný dřívějšímu, když se viděl zase jako svědomitého kněze a přesného pracovníka, který navštěvuje stejné přátele a vede o všech možných věcech tytéž hovory, cítil nikoliv výčitky svědomí, nýbrž nedůvěru, a bál se, že se v přetvářce tak snadné skrývá možná past a že je to třeba jenom dočasné příměří. Bylo by mu bývalo milejší, kdyby se mu to nebylo podařilo napoprvé, kdyby se byl musil namáhavě a horlivě učit své úloze, kdyby si byl musil dělat násilí. Místo toho však se v tom cítil hned jako doma a zdálo se mu, že tomu nebylo nikdy jinak. Tyto zvláštní pochybnosti byly ostatně jenom jistou formou neurčitého nepokoje, někdy se však vynořovaly na sám povrch vědomí, takže se cítil zasažen na jednom ze svých citlivých míst. Bylo to na příklad při některé z těch ranních mší, které sloužil obyčejně s naprostou lhostejností, dávaje pozor jenom na pohyby a na slova, která článkoval velmi pečlivě, třebas šeptem, jako by si dával zá-

ležet, aby se nesnížil k zbytečné lsti a aby posluchači nepřišli zkrátka, když si zaplatili. S počátku několik dní váhal, ale nyní už vyslovoval klidně konsekrační formulí, nikoliv — jak se aspoň domníval — pro tajnou rozkoš ze svatokrádeže, nýbrž proto, že pokládal za nedůstojno sebe, aby šidil — třebaš jen neškodným opominutím — staré babky, které mají za okamžik přikleknout ke Stolu Páně... A najednou se vždycky přihlásilo ono bolestné místo, takže se mu zarazil dech a on ztrnul na chvíli v úplné nehybnosti, často v poloze nejvýš nepohodlné, s rukama pozdvihujícíma hostii nebo s rukou napřaženou k žehnání. I vystupoval potom ze sebe, jako se vynořujeme ze snu, a pozoroval se nikoliv s hrůzou, nýbrž jenom s nesmírnou zvědavostí. Tu zvědavost nelze popsat; bylo v ní cosi zároveň tak pathetického a tak křehkého, že bychom si musili zoufat, kdybychom chtěli podat její nezfalšovaný rozbor. Nepodobala se nikterak lítosti, ani té nejneurčitější, nepodobala se záchvěvu milosti, ba ani obyčejného strachu. Naopak, zdávalo se mu v těch chvílích, že to, co v něm ještě zbývá citlivého a trpícího, se prudce uzavírá, a cítil, jak tuhne v průtahu neobyčejného očekávání. Očekávání je slovo, které je tu na místě, ačli se mu dá absolutní smysl. Jsa zároveň hercem i divákem tohoto podivného zjevu, očekával cosi a nevěděl co, cosi, co se snad zrodí z jeho pýchy, roz-

nícené až k šílenství, napjaté jako sval, který se div nepřetrhne. Tak stál tento vzpurný kněz se ztrnulým pohledem tváří v tvář svému zrazenému Bohu a čekal na jakési nové a blízké zjevení, které však vyjde z něho samého a nikoli z té bronzové figury, studené a němé, ani z malého bílého kotouče, tak křehkého, že skrze něj viděl tančit plameny svíček... Jaké to mělo být zjevení? Proč se mu teď protivilo toto neslýchané ticho, tato jasná lhostejnost, na niž býval jindy tak hrd, proč se bouřil proti své vůli a co vlastně chtěl? ... Kdo by se mu byl v té chvíli pozorně zadíval do tváře, byl by dovedl bezpochyby odpovédět.

Tyto zvláštní záchvaty byly sice čím dál tím prudší, ale zároveň čím dál tím náhlejší a kratší, tak náhlé a krátké, že se sotva prozrazovaly zajíknutím hlasu celebrujícího kněze, překvapeného uprostřed věty. Cénabre na ně ihned zapomínal a nemyslíl na ně, vychutnávaje nevědomky zemdlenost, která se po nich dostavovala, blaženou únavu, kterou se mu třásla kolena pod sutanou. Díval se také, jak mu teče pot po rukou, a nemohl to pochopit. Když kostelník skládal po mši albu, nežli ji schoval do truhlíku, velmi se divoval, že je skrz naskrz propocena.

Jda přes Carrousel sedl si na chvíli na jednu z kamenných laviček, vytesaných ve zdi, ale po-

něvadž ho tam vyrušovalo mnoho chodců, dal se ihned zase na cestu, kráčel však už mnohem pomaleji. Už šest neděl si shromažďoval poznámky, dělal si výpisky a pracoval namáhavě o plánu své knihy, stavěje se svou obvyklou důkladností kapitolu za kapitolou. Dílo se mu už zdálo nudné a nutil se do něho jenom s odporem, ačkoli si od něho předtím sliboval měsíce pokojné práce a klidný úspěch, tak rozdílný od dřívějších úspěchů, otrávených obavou ze skandálu, theologickými rozpravami a censurami . . . A hle, teď se ukázalo, že ty obavy byly částí jeho života, částí jeho radosti! Ba, ještě mnohem víc! Byl-li dříve nucen uchýlovat se ustavičně ke lsti, vypočítávat si úzkostlivě své naděje na úspěch, útočit s boku, přerušovat včas polemiku, když mu hrozilo nebezpečí, že by se nevhodně prozradil, zkrátka počínat si zároveň i jako lovec i jako štvaný, bylo mu to právě tak drahé jako sláva, a nyní po tom opět prudce zatoužil. Byl si však zároveň jist, že je to zničeno navždy a že to zničil vlastníma rukama.

Přidal znovu do kroku, běžel už takřka podél opuštěného nábřeží a cítil, jak v něm stoupá závrať šílenství. Jeho mučivá netrpělivost se podobala netrpělivosti člověka, který si dlouho a takřka nevědomky vzpomínal na zapomenuté číslo nebo slovo a který zrovna cítí, že se to už už vynoří z jeho paměti a že na tom závisí jeho život.

Tísnila se v něm a vrážela do sebe nesmírná spousta myšlenek, zmítajících se v neuvěřitelném chaosu, a jemu se zdálo, ba věděl to už jistě, že jakmile odpoví na otázku, kterou si právě dal, přestane tento zmatek jako nějakým kouzelným slovem. Ale takřka ihned se zastyděl za takové vzrušení a přinutil se jednou z prudkých reakcí své vůle, jakých byl jenom on schopen a v nichž utrácel své síly s úžasnou marnotratností, k tomu, že se zastavil a zůstal dlouho nehybně stát s rukama zkříženými na zábradlí, tváře se jako klidný chodec, který se dívá za letního večera na kalnou vodu v řece. Pak se pokusil ovládnout tento obludný sen a vyvést jej násilím z jeho temnot do oblasti jasného vědomí, i snažil se jej vyjádřit srozumitelnými slovy, dávaje si tichým hlasem otázky a odpovídaje na ně, tak jako by hovořil s přítelem:

»To je velmi prosté: nechám najisto své knihy, nechám téhle práce a začnu tím, že ještě dnes večer spálím své poznámky.« — »Nač to? Jsi hlupák!« — »Je přece dost námětů, které mě vábily ještě před měsícem. Budu mít jen potíže s výběrem.« — »A proč jsem takový hlupák? Proč bych už neměl odvahu k práci?« — »Nevěřím už — dobrá — to je pravda. Nevěřím už ... Nevěřím už v nic. Nevěřím už v nic. Nevěřím už v nic. Nevě—«

Přistihl se, že opakuje mechanicky tuto poš-

tilou větu (kdo ví, po kolikáté už!) — a zpozoroval na deset kroků od sebe jakéhosi starce, který stál s hlavou nachýlenou na stranu a smutně se na něho díval, když se však jejich oči setkaly, začervenál se a odešel.

Cénabre si zakryl rukama tvář a snažil se pokračovat v své samomluvě tam, kde přestal, dělal si šeptem tisíce výčitek, povzbuzoval se chlapeckými výkřiky jako »jen do toho! jen do toho!« a nalézal opět v hloubi své paměti úskoky vzorného žáka, který se namáhá připoutat svou pozornost k obtížnému textu. Ach, proč se neuviděl v té chvíli, tak jak byl, v hlubokosti svého pádu! — »Jen se toho nebát,« říkal si, »jen se podívat věci na kloub! Jen nezůstat viset ve vzduchu! Což jsem nenapsal s chutí tolik knih? Ano. Ano, ano, ano! To je docela jasné. A proč jsem měl za to, že musím nechat tohoto námětu? Vždyť je to látka tak bohatá, ba nevyčerpatelná! Nu tak, pozor! — Toto je druhá choulostivá věc. — Nu, dejme tomu, že si vezmeme na příklad svatost, že ji vezmeme samu o sobě, nebo spíše objektivně — že ji budeme studovat z vnějšku, naprosto neosobně — svatost na příklad... Ne, ne! Tisíckrát ne!« vykřikl tentokrát docela nahlas a udeřil pěstí na kámen. »Jest třeba něco udělat! Musím se rozhodnout!«

Pohlédl kradmo napravo a nalevo, aby se přesvědčil, neslyšel-li ho někdo. Nábřeží však bylo

opuštěné až k Pont-Neuf. Siréna vlečného parníku nejprve slabě zastenala, potom vyrazila smrtelný výkřik a její poslední drásavý tón dal, doznívaje, znamení k soumraku.

Abbé Cénabre udělal bezmocný posunek a probral se. Nebe bylo jasné a docela blízké, olemované od východu k západu sírově žlutým oparem. Obrovské platany na břehu kývaly malátně svými větvemi. Sto tisíc oken, obrácených k západu, najednou zažehlo rudé svítilny, které však hned zase pohasly. Teprve potom se probudil svěží větřík.

Jeho hodinky ukazovaly deset, i zasunul je zase rychle do kapsy, jako se zbavujeme nepohodlného svědka. Potyčka, která se v něm právě dokonávala a kterou vedl s pocitem takové úzkosti, byla už jenom zmatenou vzpomínkou, rozplývajícím se snem, a zanechala po sobě jenom zřetelné vědomí ztraceného času. Bylo tomu tak sice při všech předcházejících krisích, ale žádná ho ještě tak krutě nezmučila, žádná ho neponořila tak hluboko do jeho vnitřních temnot. A žádná ho ještě nevydala na pospas takovému šíravému hněvu a hořkému zklamání.

Přešel po mostě Pont-des-Arts, dal se ulicí Bonapartovou, pak se pustil vpravo jakousi opuštěnou uličkou, pak zahnul do jiné a ještě do jiné. Jeho zlý sen se už docela rozptýlil, nezůstalo po něm ani stopy. Cítil jenom potřebu, přemoci úna-

vou mučivé vzrušení, které nemohl ovládnout, a pudově si vybíral pro svou procházku bez cíle uličky čím dál tím užší a tmavější. Poslední ústila na boulevard Saint-Germain, docela už opuštěný. Vtom vrazil ramenem do jakéhosi starého chudáka, který stál ve výklenku jedněch dveří a bezpochyby spal. Cénabre na okamžik ztrnul překvapením a potom se na neznámého osopil: »Co chcete?« — Řekl to s takovým přízvukem, že se za to ihned zastyděl.

Avšak stařík, bezpochyby už dávno vycvičený v takových kouscích, se nikterak nezarazil a odpověděl mu s podivuhodnou pohotovostí žebráků:

»To mi vás sám milej Pámbu posílá, pane falář! A v e M a r i a ! D o m i n u s !«

Pak strčil ruku do díry v kazajce a vytáhl z ní jakýsi špinavý papír.

»Tady mám vysvědčení. Hned vám to povím. Měl jsem také vysvědčení od pana komisaře s propouštěcím lístkem z nemocnice, ten byl na tom připíchnutej špendlíkem. Ale sem nešťasnej člověk, můj ty Pámbíčku roztodivnej! Ztratil sem to oboje, pane falář! Takovou mám smůlu! To je aspoň vidět, že sem poctivej člověk. Jářku, ščestí maj' jenom lumpi a cizopásci!«

Strčil pomalu ruku do jiné díry, vytáhl ji prázdnou a řekl trpce a odevzdaně:

»Jakáž pomoc! Dejte mi, prosím, jenom deset sous!«

Abbé Cénabre zahlédl dvě malá šedivá očka, třpytící se mezi dvěma špinavými měchýřky, a srdce se mu sevřelo odporem. Ale k svému velikému úžasu odpověděl takřka bezděky s přízvukem podivně vlídným:

»Máte hlad?«

»Mám-li hlad! Mám pořád hlad! Od narození mám hlad! A vy se mne ptáte, mám-li hlad... Ach, já nešťasnej... Ano, mám... mám hlad!«

Zdvihl svou černou ruku, rozevřel ji a s největší upřímností vzal nebe za svědka svých slov. Při tom hrál podivuhodně člověka roztrpčeného, ačkoli jeho stará tvář byla celá prozářena náramným vnitřním taškářstvím. »To je falář pro chudáky,« řekl si. »To se mi povedlo!«

»Rád bych pro vás něco udělal,« promluvil zase laskavě abbé Cénabre. »Ale ať vám dám deset sous anebo deset franků, to vás nevytrhne. Nebudete proto o nic bohatší. Musíme najít něco lepšího, příteli!«

V očích chud'asových se ihned objevila náramná nedůvěra.

»Chcete, abych pracoval,« začal sklíčeně vysvětlovat, »ale to bych se musil nejprv trochu spravit. Sem slabej jako děcko, pane falář! Nemám sílu, sem nahranej! To raději chcípnu!«

Vklouzl znovu do dveří a zmizel tam. Abbé Cénabre viděl už jenom spodní část jeho obličeje, osvětlenou zdola, a všiml si, že jeho hubená spod-

ní čelist cvaká hněvem a zklamáním.

Slavný historik udělal zklamaný pohyb jezevčíka, který si dal upláchnout kořist. Ještě okamžik váhal a ačkoli se za sebe styděl, nemohl se přece odtrhnout a poddával se pomalu neodolatelnému nutkání. Tato náhlá slabost mu byla den ze dne známější, takřka bez jeho vědomí, a den ze dne mu byla méně bolestná a znepokojovala méně jeho rozum. Přizpůsobil se už jejímu zvláštnímu rytmu, ustavičně stejnému. První náraz takové myšlenky se nedal ani předvídat ani odvrátit. Vynořila se znenadání, zdánlivě neškodná, ale už neopustila pole vědomí, nehýbala se a zarazila vždycky naráz všechny ostatní myšlenky a představy, tak jako když se dostane nějaké cizí těleso mezi jemná kolečka... Pak se celá bytost napne k nejvyšší pozornosti a zcela se pohrouží do nové představy, tak jako když se člověk upřeně a tupě zadívá na roh nějaké zdi a neodváží se od ní odvrátit oči, dokud nenajde ztracené slovo... A pak přijde osvobozující záchvat zuřivého vzteku, prudké uvolnění pokořené duše.

»To jsou bezvýznamné maličkosti!« utěšoval sám sebe, kdykoli se mu zase vrátil klid. Neboť prostota a pravidelnost jeho každodenního úkolu, jeho úmyslná a dobře uvážená jednotvárnost v něm udržovaly klam, že tyto rušivé záchvaty jsou jenom pozůstatkem a posledním dozvukem choroby už dávno. Ale rozhloďovaly samu pod-

statu jeho života, jdouce neúprosně svou cestou a hledající si východ jako podzemní vody. Úvahy v úzkostech začaté a potom náhle přerušené, zahnané s výšin duše, se rozvíjely dále v temnotách a pak se najednou znovu vynořovaly, jako by si byly — když jim byly zakázány všechny ostatní průchody a když byly zatlačeny až do samých hlubin vědomí — jako by si byly lstivě prorazily cestu bolavým tělem a pronikly tajemnými sítěmi mozku a nervů a pak znenadání přepadly vůli a na konec se vloupaly do vědomí.

Táž hloupá umíněnost ho zadržela u tohoto ubožáka, kterému neviděl do očí, jako by byl od něho čekal nějakou rozhodující odpověď. Stařík, znepokojený tímto mlčením, se pomalu protáhl v svém úkrytu, zabořil ruce do kapes, přitiskl si je k stehnům a zatajil dech. »Ten flandák je zašpuntovanejš!« řekl si filosoficky, ačkoli abbé Cénabre stál tak blízko u něho, že slyšel, jak ubožákovi tluče srdce... I natáhl najednou ruku, nahmatal jeho rukáv, ztuhlý špínou, sevřel prsty a vytáhl mužíka bez námahy a bez krutosti, ba naopak pohybem velmi pomalým a odměřeným, z jeho kouta, a prohlížel si ho s rostoucí zvědavostí. Držel to staré tělo v natažené paži jako pytlík peří a cítil, jak chud'asovi jezdí kůže volně po kostech. Viděl už teď jeho pohled, zároveň ustrašený i potměšilý, podivně naivní a dokonce dětinský, žádající pokorně o milost. Jeho nohy

se směšně vzpřičily, jako by se pokoušely o malomocnou obranu nebo jako by se chtěly také zúčastnit té znamenité legrace. »Už dost, už nehraju!« řekla mrtvola se strašným smíchem.

Nehybný obličej abbého Cénabra zrudl a on sám by nebyl mohl říci, bylo-li to hanbou, zklamáním nebo hněvem. Ale zklamání bylo bezpochyby silnější. Přistihl sám sebe v stavu onoho polovědomého šílenství, kdy jeho slova, pohyby, ba i úmysly měly dvojí smysl, podobající se oněm textům, za jejichž zdánlivou všedností se skrývá tajnější a hlubší význam, známý jenom zasvěcencům. Toto krátké poblouzení se však vždycky brzo rozplynulo, zavadilo jenom zlehka o oblast šílenství, ale neproniklo do ní a zanechalo za sebou jenom neurčitou vzpomínku, zmatenou a zcela nevysvětlitelnou. I tentokráte se ještě pokoušel jeho rozum, na čas zemdlelý a jakoby zaskočený, navázat znovu přetržený řetěz, i tentokrát si ještě budoval zabezpečující hypotesu, jako když si pavouk obetkává síť okolo podezřelé kořisti. Co může být přirozenějšího a pochopitelnějšího, nežli že ho ten žebrák vytrhl z jeho úvah a že on potom na okamžik podlehl návalu netrpělivosti nebo dokonce bezděčné krutosti? Taková roztržitost není ničím zvláštním, všichni snílkové ji dobře znají. — Tak mu domlouval vnitřní hlas, on však jej přes to cítil jako hlas cizí, neboť znal dobře jeho neupřímný

prízvuk a pohrdal jím... Nevěřil tomu hlasu, nepředstíral ani, že mu věří. Neměl dost odvahy, aby znovu namáhavě budoval ubohou lež, kterou by nejbližší zkušenost bezpochyby zase povalila. Co tedy chtěl tomuto tatrmanovi? Co od něho čekal? Neměl o tom nejmenší představy a nevěděl nic víc, nežli že vytáhl ze stínu tohoto starého hastroše, jako by byl chtěl vyrvat ze svého ubohého srdce živoucí úzkost, která ho svírala až k smrti, a že si ho nyní prohlíží tímž dychtivým pohledem, kterým by byl pátral v svém vlastním svědomí. A jako své vlastní svědomí tak i toho chudáka by byl nejraději odhodil od sebe, daleko od sebe, a potom na něj skočil a rozdupal jej a rozdrtil... Celý tento výjev netrval déle nežli mžiknutí oka. Potom se jeho prsty uvolnily.

»Achich,« zaúpěla mrtvola, »líp to už nešlo! Hrome, tohle je pěst!«

Vyfrkl nosem krátký, bázlivý smích a vydal abbému Cénabrovi pokorný pohled strašného padesátiletého dítěte, ukázal mu své bledé zornice, jejichž strašného výkřiku abbé nesnesl. Obrátil se k němu zády a pomalu od něho odcházel, tak pomalu, že ho stařík mohl snadno dohonit. — A vskutku za sebou brzy uslyšel kroky svého záhadného společníka, nejprve váhavé, ale potom už zcela rozhodné, a najednou uviděl na černém asfaltu u svých nohou tančit jakýsi šaškovský stín.

»Žádné hlouposti, a mých deset sous sem!« požádal ho stín hlasem, který se namáhal, aby zněl statečně. »Jenom deset sous, pane falář, a vezmu roha! Deset sous pro starýho chudáka, kerej rozumí špásu! Pak hned odprejsknu, nebojte se! Nejsm veš!«

»Ne, ne, jen pojd'te se mnou,« řekl abbé Cénabre. »Nechtěl jsem vás propustit bez pomoci. Snad se dohodneme cestou o nějakém způsobu, jak bych vám mohl prospět. Na mne také doma čekají, přáteli!«

Mluvil přívětivě, ba usmíval se dokonce do úzkostlivého obličej, který byl k němu pozdvižen. Ulice, do které zahnuli, se skláněla šikmo k Seině. Potkali v ní jenom ospalého strážníka, a když ho starý pobuda uviděl, naplnily se mu oči hořkostí. Supěl a pokulhával pořád vedle abbého Cénabra — vláčel totiž jednu nohu — a dospěl už až k důvěrnostem, vysvětluje mu své zaměstnání a svůj život, a sypal při tom ze sebe úžasné lži, zároveň mazané i naivní, a proplétal je vložkami jako: »Vy jste akorát, vy mi jistě porozumíte,« nebo: »Já vám to řeknu rovnou, jak si to myslím,« anebo: »Vy nejste na hlavě padlej, vám stačí říct slůvko...« atd., atd. — Nade všecko želel toho, že se k němu jeho rodina zachovala tak hanebně a dala mu jméno Ambrož, to jméno prý je příčinou všech jeho neštěstí. — »Je to sprostý jméno, pane falář,« breptal usta-

vičně, »jméno pro špinavce, každý si z něho uleví, jméno pro tulpasy! Má-li člověk takový jméno, nedobude si vážnosti, ať se třeba na hlavu staví. Když sem chodil do školy, říkali mi kluci, Ambrož — za groš', a učitel mě nemohl cejtít — taky proto, že sem byl sirotek. Když sem přišel do dílny, byla to zase stará muzika! Zavolejte mě tím jménem na trhu a všichni kumpáni se tam potrhají smíchy. Můj otec byl dobrý dělník, ale neměl filipa. Matka zase měla rozum, ale žádný chování. Jednoho krásného dne kejchla s jedním strážmistrem od policie, ale ten se jí potom chtěl zbavit a dal ji zavřít pro přestupky proti mravopověstnosti. Byla to pěkná koza!«

Mohl už sotva mluvit, poněvadž abbé Cénabre přidával do kroku a vůbec mu neodpovídal, ba ani neotočil hlavu. — »Myslil jsem, že ho omráčím, a zatím on zdvihl perka mně,« pomyslí si trpce ubohý taškář a přemáhal stenání, ačkoli ho dna zle trápila. »Špinavec, krkoun, držgrešle!« nadával v duchu, ale nebyl by za nic na světě popustil, dokud neměl čisté svědomí, že udělal, seč byl. Poháněla ho bezpochyby jakási nejasná touha dělat dobře svou práci, jakési stavovské svědomí, které odkázali jeho bídě jeho neznámí předkové, houževnatí sedláci z Beauce — oni hladomřivci, kterými tento svobodný pobuda podle svého mínění opovrhoval.

Jakým starým otrockým pudem, jakou příšer-

nou jasnovidností uhodl tento ubožák, že ten vážný kněz, jehož těžký pohled sotva mohl snést, od něho tajně žádá a očekává právě to, co i žebrák obyčejně skrývá před svými chleboďárci, totiž jeho špinavý kapitál, to, čemu on příšerně říkal »můj tyátr«? Zanechal totiž velmi brzy obyčejného repertoáru dojemných povídaček a mluvil teď, co mu slina na jazyk přinesla, ponižoval se jako naschvál s jakousi nečistou marnivostí, s jakýmsi cynismem, nad jehož nesmyslnou a dětinskou lživostí by bylo puklo i srdce nejtvrdší. — »Ten chlapík se pod kůží směje,« říkal si mezi dvojím říhnutím své hnusné radosti a dělal dále šaška, přemáhaje ospalost, držel se zuby nehty své úlohy, podobaje se utahané kurvě, která hraje neřestnici. — »Ach, ten lišák!« myslil si. »Ať mě čert, jestli ho otravuju! Jsou takoví patroni, znal jsem jich už kolik!«

Ostatně abbé Cénabre projevoval občas ne-li zalíbení, tedy aspoň jistý zájem, a povzbuzoval ho sem tam nějakou stručnou odpovědí nebo neurčitým a kradmým úsměvem, a to bylo pro toho ubožáka pochoutkou. Kráčeli chůzí poněkud volnější po nábřeží k vzdálenému nádraží Jižní dráhy a viděli už mrkat v mlze jeho ohromné oko. Ručička na hodinách už překročila půlnoc a autor »Ž i v o t a T a u l e r o v a« se pořád ještě nemohl odhodlat, aby se nadobro odtrhl od svého podivného společníka, jehož hnusné tlachání nebylo

nevhodným doprovodem k jeho vlastním myšlenkám. Byl by rád pokiádal onen blahý pocit, který to v něm vzbuzovalo, za soucit, ačkoli nebyl nikdy, v žádném jiném okamžiku svého života, méně schopen soucitu nežli v té chvíli. Avšak ona přísná kázeň, kterou si už tak dlouho ukládal, právě se bez jeho vědomí uvolnila, a on okoušel toho, co vyhledává s takovou dychtivostí mučená pýcha, totiž krátkého a nestálého osvěžení hanby. Neboť pokora není statkem jenom nebeským, stvořeným pro lidi boží, jak ji obyčejně vymezují hlupáci. Ani podlá přirozenost, která ji nenávidí, nemůže vysušit její zdroj, skrytý v samých hlubinách lidské bytosti, neboť tím by odsoudila samu sebe k neplodnosti. Je to s ní jako s prvky radia, po němž nacházíme v zemi rozbořem nerostů jenom nepatrné stopy. Domníváme se třeba, že už vyschla, ale ona se znenadání zase objeví, k nepoznání změněná, tak jako když tenký pramének vody prosákne půdou a utvoří na povrchu blátivou kalužinku, do níž může nešťastník, umírající žízni, ještě namočit ústa. Plné vědomí zla není z tohoto světa. Dokonalé a naprosté výčitky svědomí by probudily v člověku peklo a strávily by ho na místě.

Abbé Cénabre pocítoval jakousi hanbu, která ho nijak nebolela, naopak, oddával se jí s mírnou rozkoší. Okoušel jí bez jakékoliv tajné zálohy, jsa pln radosti, že může na okamžik uniknout

svému věčnému protějšku, mlčenlivému a tragickému. Bylo to po prvé po tolika letech, že porušoval úmluvu přísné a neúprosné vnější disciplíny, a nedivil se takřka ani své odvaze, nebyl si jí takřka ani vědom. Nevyhledával už ani temné uličky, nýbrž vlácel svého společníka plným světlem, jako by odpovídal na něčí vyzvání, ale ten ubožák se teď sám krčil co nejvíc, tlačil se ke zdem, tlumil svůj smích a přál si už tomu udělat konec, i kdyby měl za to obětovat svou pochybnou odměnu, v kterou už pomalu přestával doufat. Ale bylo by bývalo velmi nemoudré, kdyby se byl někdo domníval, že tu noc abbého Cénabra nějak zarmoutí nebo obměkčí.

Neboť tato noc mu připomínala onu druhou noc, zapadlou už hluboko do minulosti, ale přes to nezapomenutelnou. Oživovala ji s takovou silou, že jí stála po boku takřka jako sestra, kryla se s ní docela přesně, ačkoli oba obrazy přece jenom nemohly splynout, podobajíce se oněm jemným kresbám, které se proměňují nepatrným posunutím linií nebo jejich vzájemných vztahů tak, že z téhož obličeje může vzniknout jeho tragická nebo šaškovská nápodoba. Když se Cénabre zadíval přes rameno na svého společníka, musil myslit na abbého Chevance, na jeho smutné oči, viděl ho, jak se válí po zemi, zdvíhal jeho dřavý límec. A najednou ucítil, jak mu v hrdle chroptí tíž zuřivý smích.

Ona zvědavost plná úzkosti, která ho s počátku vtáhla do tohoto zvláštního dobrodružství, ustupovala pomalu jinému, mnohem hlubšímu pocitu, jehož neodolatelnou přitažlivost si už nemohl zatajovat. Směřoval už k jinému cíli a zdálo se, jako by se chtěl mstít této nevinné oběti za to, že věřil, že je tímž člověkem jako dříve, že tomu věřil ještě v té chvíli, třebaš proti své vůli, že v to ustavičně doufal. — »Neztratil jsem nic. Ale můj život byl zřízen na tom jistém předpokladě, byl jeho funkcí, čerpal z něho důvod svého bytí, všecku svou vážnost. Bůh je nutným zvykům, mé práci, mému stavu. Budu tedy žít, jako by byl. K tomu se musím rozhodnout jednou provždy.« — Učinil tak, ale tento postoj, ke kterému se odhodlal tak prostě, který tak snadno zachovával, proti kterému se nebouřilo ani jeho cítění ani jeho rozum — tento postoj byl doprovázen nevysvětlitelnou vnitřní činností, pozvolnou a neustávající přeměnou nejtajnějších sil jeho bytosti. Byl zbaven veškeré víry, očištěn ode vši minulosti, nepociťoval lítosti ani výčitek svědomí, zkrátka dosáhl onoho výminečného stavu smrtelného života, kdy člověk dochází ne-li klidu, tedy aspoň nehybnosti, neboť nemá už co ztratit, jeho zisky jsou pro budoucnost stanoveny a vypočteny do posledního haléře. A přece v sobě cítil ustavičně ono nepopsatelné klouzání, ono podivné uplývání — uvědomoval si je aspoň

podle nezvyklého napjetí své vůle, tak jako námořník pozná i potmě sílu proudu nebo oživení větru podle napjetí kotevních řetězů. Bůh mu nescházel, neboť Cénabre měl za to, že on sám víru neodvrhl: to ona od něho znenadání odpadla. Co to tedy bylo?

Každý jiný nežli abbé Cénabre by byl připisoval jenom nepatrnou důležitost této noční procházce s neznámým pobudou nějakou pařížskou čtvrtí, po půlnoci už opuštěnou. Který kněz nebyl už takto osloven a pronásledován? Avšak abbé Cénabre odedávna choval pod svým pohrdavým vzezřením nejenom odpor, nýbrž úplnou hrůzu k lidem špatně oblečeným, hrůzu společnou tolika učencům, kteří vidí v každém chudákovy živočicha neznámého plemene, vždycky odhodlaného spalovat knihovny, roztrhávat papíry a pustošit laboratoře těžkými okovanými botami. U abbého Cénabra je tento předsudek pilného maloměšťáka ještě zdvojnásoben zarytým záštím k tomu zpustlému stádu, z kterého unikl, jak se domnívá, jenom neobyčejným úsilím své inteligence a své vůle a ke kterému se nikdy nemůže přiblížit bez jistého dětinského strachu, v němž ožívají všechna příkoří jeho bídného dětství, a bez jakési neurčité úzkosti, že bude najednou poznán a zavolán jménem. Neboť pýcha má i u největších lidí tyto zarážející naivní rysy.

Tento člověk, který v dvanácti letech prosil

úpěnlivě o dovolení, aby směl ztrávit prázdniny v semináři, vymýšleje si pro to důmyslné lži, velmi poučné pro jeho představené, a to všecko jenom proto, že se mu prostě protivil otcovský dům, jehož nezapomenutelný zápach, zápach chudoby, hrubého sametu a rozpuštěné slaniny nemohl nikdy vdechnout, aby se hned na prahu nezačervenal až po uši — tento člověk ve skutečnosti nikdy neznal chudého. Z nižšího semináře přešel do vyššího a potom na Sorbonnu, uniknuv šťastně kasárnám, a celý ten čas žil životem nuzného a hrdého studenta, ostýchajícího se bohatých druhů a ostatními pohrdajícího (při tom však dbal pečlivě o to, aby skrýval své záliby a svůj odpor a aby se stýkal jenom se svými nejpracovitějšími a nejlépe zapsanými soupeři, jejichž stoupající dráhu opatrně sledoval), těšil se ne-li lásce, tedy aspoň vážnosti, až konečně první paprsek jeho slávy okolo něho shromáždil ctitele dosud váhající. Každý krok kupředu pro něho znamenal roztržku s minulostí, s rodinou, z níž mu už teď zbývalo jenom několik málo bratranceů a sestřenic, jejichž jména už zapomněl, s jeho rodným krajem, kterým nemohl nikdy projít, ba ani projet vlakem, aby se mu srdce bolestně ne sevřelo, s jeho diecésí, z níž uprchl a jejíž starý biskup byl jedním z jeho nejprísnějších a nejnebezpečnějších kritiků. Obklopuje se čím dál tím pevnější hradbou svého pracovitého života, přísně

bezúhonného, dával si záležet na tom, aby ne-
vzbuzoval u nikoho závisť, a projevoval za všech
okolností touž prozíravost a týž bezpečný vkus,
s jakým se pozvolna obklopoval přepychem tak-
řka neviditelným, oním vzácným nábytkem a po-
divuhodnými uměleckými předměty, které doved-
lo ocenit jen několik znalců, kdežto ostatní si
jich takřka ani nevšimli. Všecko jednání abbého
Cénabra mělo až dosud charakter lstivosti poně-
kud hrubé, avšak pečlivé, trpělivé a metodické,
lstivosti, která na konec zvítězí nade vši nedů-
věrou, anebo ji aspoň otupí. Jedinou slabou strán-
kou této obrany tak promyšlené, trvající tolik
let, byla úmyslná obojetnost, kterou v sobě udr-
žoval, lhostejnost k Bohu den ode dne hlubší, až
se jí konečně odvážil dát její pravé jméno. Od
nynějška už věděl, kdo vlastně jest: kněz bez
víry. Nabyl o tom už úplné jistoty, zápas byl
u konce. Pokrytec je především nešťastník, který
si neprozřeteleně stanoví svůj poměr k bližnímu,
dříve než má odvahu udělat pořádek v sobě sa-
mém, neboť se mu protiví vidět se takového, jaký
jest. Hledá v sobě upřímnost, obětuje této ne-
jisté sázce jisté výhody a na konec oklame sám
sebe. Aby člověk mohl lhát užitečně, účinně a
s plnou bezpečností, musí znát svou lež a musí
se jí učit milovat.

Abbé Cénabre takto ze sebe vyrval s divokou
zuřivostí tu zkaženou část sebe samého, která

byla už dávno odsouzena k zániku a nyní už byla mrtva. Jeho strašný a tvrdý praktický rozum, který nemůže docela zničit ani nejhroznější úzkost, mu vnukl, aby dovedl tento proces až do poslední meze, aby tomu udělal naráz a navždy konec. Uvažoval často nad osudem nešťastných odpadlíků, třebaš slavných, kteří na konec zůstávají vězet v jednotvárných a ponižujících sporech, nemohouce se docela vymanit ze starého chomoutu, a kteří vypadají, jako by s sebou vláčeli svého potupeného boha jako zajatce na řetěze, spílající mu. Uvažoval často nad těmi nešťastníky a slíbil si slavnostně, že zůstane neproniknutelný až do konce, až do smrti. Měl za to, a ne neprávem, že pochybení těchto úzkostlivých a zmítajících se popěračů Boha záleží v tom, že osvobodili jenom své mozky, zatím co v nejtajnějších a nejméně přístupných záhybech jejich citovosti víra dosud živoří a pomalu hnije. Tento rozpor, tak hluboký a skrytý, je mučí tím krutěji, že si o něm nedovedou udělat jasnou představu ani jej vyjádřit, leda snad nenávistným koktáním, marným a dětinským. Nejsou už účastníky víry, ale zůstávají stále jejími vzpurnými otroky. Co záleží na tom, domnívají-li se, že ji v sobě zabili? — »Zůstávají přivázáni k mrtvole,« říkával o nich s opovržením abbé Cénabre. Lichotil si totiž, že nebude nikdy podoben těmto ubohým vyděděncům, a aby sám aspoň trochu unikl po-

citu své vlastní mravní osamělosti, utěšoval se pomyšlením, že v Církvi je bezpochyby mnoho těch, kteří se mu podobají, duší silných, pevných a bdělých, schopných zachovat tajemství.

Tu však utrpěla jeho pýcha ránu nejkrutější.

Věc podivná, neuvěřitelná! Jeho nejistota se znovu probouzela a byla ještě zrádnější a nebezpečnější. Marně se snažil přesvědčit nezvratnými důvody sám sebe, že zřekl-li se rozhodně jisté vnitřní disciplíny, jeho zájem i jeho důstojnost mu nicméně přikazují, aby jí přizpůsobil svůj život. Ale vnější kázeň, která se mu zdála až dosud tak lehká, tak dokonale shodná s jeho smyslem pro pořádek, pro důstojnost a pro práci, ho teď tížila tak, že ji sotva snášel a že se z ní pokoušel lstivě vymknout. Nejprve se mu přiházely jenom ony nepatrné poklesky, které se sice podobají pouhé roztržitosti, ale které přes to nikdy neujdou pozornosti tajemníka anebo hospodyně. Abbé Cénabre býval často neoholen, zanedbával své ruce — a měl krásné ruce — vysedával u jídla, prodlužoval siesty. Stávalo se mu, že si lehl oblečený na lůžko, takže se potom jeho hospodyně divívala, když bylo večer rozházeno, když byla prošívaná přikrývka z rudého saténu zamazána od bláta a když na ní bylo vidět otisky abbéových hrubých střevíců. — »Pán« (říkávala ,pán' s limousinským přízvukem) — »pán začíná být nečistý,« svěřovala se svým přítelkyním. —

»Člověk, který na sebe tak držival!«

»K čemu je to všecko?« myslíval si, aniž se odvážil přiznat si, že tato neblahá otázka, která je začátkem každého znechucení, vyjadřuje jenom zpola jeho zvláštní změnu. Lid říká o člověku, který už neodolává omrzelosti, že se spouští, že se zapomíná. Jenže abbé Cénabre se nezapomínal, nýbrž utíkal úmyslně sám od sebe anebo aspoň od té představy, kterou si o sobě tak trpělivě vytvořil. Okoušel ještě bázlivě a ne bez neurčité rozkoše tohoto nepořádku, o kterém se kdysi domníval, že jej tolik nenávidí, a pociťoval při tom spíše zvědavost nežli odpor, tak jako cudná dívka nejprve klopýtne na prahu nečisté myšlenky a potom se do ní ponoří nadobro . . . Když mu uplynul den v zahálce, býval nervosní a podrážděný, svíjel se opovržením k sobě samému, ale zároveň v sobě cítil nesmyslnou žádost ztrávit příští den v téže mučivé nečinnosti. Byl by si ostatně mohl všimnout ještě jiných příznaků, mnohem podivnějších. Tak na příklad najednou pociťoval nevysvětlitelný odpor k některým vzácným exemplářům knih, které kdysi tak miloval, jako by ho urážely přepych a nádhera vazeb, bělost ořízek, příjemná vůně krásného, neposkvrněného papíru. Jednou večer položil nesmyslně mastný palec na předsádkový list neporušeného holandu, jako by chtěl rozmáčknot nějaký hmyz, ale potom se otrásl han-

bou, vzal potupenou knihu a hodil ji pohybem vraha do kamen.

Ti, kdož se sami s podivuhodnou skromností nazývají psychiatry, byli by v tom bezpochyby viděli předzvěsti velikého pohlavního zmatku, kterým bývají ohrožena padesátá léta, a byli by mu poradili podle starodávného zvyku cestu do Itálie. Avšak jenom cesta do říše stínů mohla přinést abbému Cénabrovi pokoj a mlčení. Byl ustavičně obklopen jakýmsi zmateným halasem, který neumlkal ani ve spánku, a abbé Cénabre si na něj tak zvykl, že už se jím ani nenechával vážně vyrušovat, ačkoli v něm tento halas udržoval jakousi temnou podrážděnost, která končila prudkými výbuchy a kterou zdolával jen velmi pozdě, a to s nesmírnou námahou. Těmi výbuchy se onen neúnavný bzukot na chvíli utišil, ale pak se zase zvolna a opatrně probouzel, tak jako když se ozve při zdvihnutí taktovky dirigentovy sbor poddajných zpěváků... Ale proč nazývat bzukotem to, co nemůže zaslechnout žádné lidské ucho?

Neboť sledujeme-li takto podrobně a zblízka, krok za krokem, pozvolné klesání lidské duše, její šikmý pád, vydáváme se v nebezpečí, že se bude zdát, jako bychom připisovali upřílišenou důležitost některým zevnějším známkám, kterých si sám pacient skoro ani nevšimne, anebo kterými je znepokojován jenom napolo. Abbé Cé-

nabre byl tenkrát zcela neschopen toho, aby věnoval těmto různým příhodám opravdovou pozornost, a ony mu obyčejně splývaly v jedinou nevolnost, hlubokou, ale snesitelnou, tím snesitelnější, čím více jeho odpor ochaboval. Žádný člověk neuvěří jen tak snadno, že se v něm něco změnilo, dokud vůle, takřka nedotčená, rozkazuje ještě svalům, řídí pohyby a jednání. Avšak tomuto nešťastníkovi měla být osudná jiná past, kterou by nebyla dovedla objevit ani nejvýminečnější bystrozrakost, poněvadž byla nastražena v nejnepřístupnějším a nejchoulostivějším místě jeho bytosti, takřka u samého kořene jeho života. Abbé Cénabre se ve skutečnosti vůbec neproměňoval, naopak zdálo se spíše, že se vrací k své minulosti, že sestupuje zpět k svému prameni. Neobjevoval v sobě nového člověka, nýbrž nacházel člověka starého, nacházel pozvolna sám sebe. Takový byl neočekávaný, nepředvídaný, nadpřirozený výsledek toho, že se sjednotil tak naprosto a bez výminky se svou lží. Mohutná socha, kterou svým životem vytvořil, umělá a klamná osobnost, kterou pokládali všichni — i on sám — za skutečného a živoucího člověka, se pozvolna rozkládala a po kusech od něho odpadávala. Zdálo se, že se tento pracný výtvar jeho píle hroutí zrovna na vrcholu své dokonalosti, jako by byl býval ožívován jako nějakou duší právě onou nepatrnou nejistotou nebo po-

chybností, onou hnusnou obojetností, kterou se odvážil napadnout zpředu a zničit. Tak jako se večer za nějaké vzpoury vidíme rojit se všech stran zapomenuté lidi, které najednou vychrlily na město podzemní sklepy a vězení a kteří pospíchají mlčky tam, odkud se ozývá křik a vyšlehuje požár, plížíce se opatrnými a kradnými kroky, oslněni světlem — tak by byl mohl i abbé Cénabre rozeznat a spočítat tisíc tváří svého dětství, hemžících se najednou okolo něho. Pýcha a ctižádost založily v této duši, poznamenané mezi všemi, příliš brzy svou vládu, a jeho neoblomná vůle nezvítězila vlastně nad různými mátohami, nýbrž spíše je jenom zatlačila a zadupala do stínu. Všecky temné kouty se teď hemžily prudkým zárodečným životem — myšlenkami, touhami a žádostmi sotva vyvinutými, elementárními, a ačkoli v nich jejich kel spal, byl přece živý. A tento obludný nárůdek, který se najednou vynořil z lůna paměti, hrnul se a motal na práh vědomí a bylo jej právě tak nesnadno poznat a pojmenovat jako ony padesátileté skřítky bez věku a bez pohlaví, kteří straší v obraznosti posedlých malířů.

Muž, který ucítí ve věku zralém nebo v stáří, jak se v něm probouzejí drsné pudy mládí, ví aspoň, s jakým nepřítelem má co dělat a jaká je jeho síla. Avšak nešťastný kněz neměl před sebou nic, s čím by se mohl chytit do křížku a co

by mohl povalit. Nebyl vlastně dosud nikdy pokoušen, anebo byl-li, mělo jeho pokušení nejistotu a neurčitost mladistvé zvědavosti. Tělo, které je tak citlivou částí naší bytosti, tak obnaženou a snadno zranitelnou, tělo, jehož hluboké reakce by nás mohly často varovat před zrádnějšími a nebezpečnějšími útoky zla, jenom kdyby se z nich náš rozum odvážil těžit v svůj prospěch, tělo zůstávalo u něho chladné a lhostejné. Je už známo, že jeho nesmírná pýcha ochromila a otupila jeho smyslnost ještě více nežli jeho pracovitý život, ale teď se tato smyslnost přece probouzela. A první příznak tohoto probuzení byl právě tak nesnadno vysvětlitelný, právě tak temný. Kdežto dříve si lichotíval, že nenechává své nejvyšší schopnosti nikdy zahálet, že přemýšlí a uvažuje ustavičně, i na svých samotářských procházkách, přistihoval se nyní při tom, že těkal dychtivým nebo kradným pohledem po tolika zevnějších a cizích věcech, kterými kdysi opovrhoval. Vyhledával teď se zvláštní tesknoutou a nepopsatelnou něhou to, co by mu bylo dříve bezpochyby vnukalo jenom opovržení a odpor, na příklad šťastný shon na předměstích v polední době, veselou tlačenicí davu, jeho hrubý a bratrský život, jeho ustavičný příliv a odliv. Někdy si přál utonout v tom životě, ale pak se mu zase stavěl na odpor a vyzýval jej s pocitem pochmurné rozkoše. Bával se totiž dříve davu a jeho sho-

nu a teď mu působilo rozmarné potěšení, mohl-li přemáhat tuto nesmyslnou bázeň. Dovedl ho nesmírně vzrušit třebaš nedůvěřivý pohled nějakého chlapíka, nadávka, kterou zaslechl z nějaké krčmy, aniž hnul brvou, smích pouliční holky nebo její bázlivé zavolání, zkrátka tisíc drobných pouličních dobrodružství. Nikdy necítil svou samotu tak pronikavě jako v těch chvílích, nikdy netoužil horoucněji, aby jí unikl, aby stůj co stůj prorazil začarovaný kruh, aby se vydal s tělem i s duší na milost a nemilost. Podobalo se to jednomu z těch prudkých nárazů větru, které člověku vyrvou dech ze samých prsou a podrazí mu kolena. Měl sto chutí zavolat na ty šťastné lidi — na ty, které pokládal naivně za šťastné: »Vezměte mne mezi sebe! Vysvobodte mne! Nebo mě aspoň urážejte!« — Neboť každý lhář zná tuto potřebu dráždit k urážkám, které nezasahují jeho, nýbrž to, čím se zdá, přetvářku, jejímž se stal otrokem, jeho masku.

»Ne, pane,« řekl pobuda, »už nemohu. Tím je vinen můj strhanej nerv, bodá mě jako rozpálený železo... Vy máte rád psinu, já se jí také neodříkám — ale s dovolením, neráčeť se rozčilovat! To není křesťanská láska, nechat mě s takovouhle nohou klusat za sebou jako pejska! Mám svůj kumšt a je to k popukání, když to vy-

pravuju všelijakejm chlapíkům. Ti z toho mají jundu! Ale víc dělat nemohu, vašnosti!«

Jeho žalostný hlas se třásl ne hněvem, nýbrž únavou. Hleděl pokorně na abbého Cénabra, jsa celý zahalen v jeho stín, a opíral se zády o zeď, s nohou skrčenou pod sebe, podobaje se zlověstnému ptáku.

»Vy jste se zbláznil, příteli,« odpověděl mu drsně kněz. »Neposmívám se nikdy chudým. Ostatně jednal jsem sám neprozřetelně. Měl jste mne zarazit dřív, to je všecko.«

»Nic se nestalo,« odtušil tulák. »Odpovídal jste mi vždycky slušně, to se musí říct. Oh, však já vím, co v tom vězí: kněz, to je člověk vzdělanej a zdvořilej, ten ví, co to dá práce. Je mi líto, že jsem vám neudělal větší psinu, ale nejsem dnes v náladě, to je škoda! Jinak se mi nikdo v psině nevyrovná. Lidé mě chytají, jen co vystrčím zobák někde pod lucernou. Ano, zrovna včera jsem se vytáhl před dvěma Američany v ulici Richer, naproti Folies-Bergère. Byli oba nalití jako slívy . . .«

»Budete-li už mlčet!« vykřikl abbé Cénabre. »Zakazuji vám, abyste si myslil . . .«

Ihned se však vzpamatoval a dodal prostě:

»Lituji, příteli, že jste mě mohl mít za schopného takové krutosti. Chybil jsem, že jsem vám z nerozvážnosti způsobil zbytečnou námahu a že jsem vás nechal hrát tu nesmyslnou komedii, jako

bych se jí byl dal oklamat, anebo si jí byl přál.«

»Nechal se oklamat anebo si jí přál,« opakoval ubožák učenlivě a idiotsky se zašklebil. »Kdepak to, kdepak to! Nechal se oklamat anebo si toho přál! Takové řeči!«

»Dejte mi už pokoj, rozumíte!« vykřikl abbé Cénabre všecek bez sebe. »Nepřestanete-li, nedám vám ani sou, abyste věděl! Už tři čtvrti hodiny se namáhám dostat z vás nějaké rozumné a upřímné slovo a vy mi zatím žvaníte buď lži, kterým by nevěřilo ani malé dítě, anebo mi vypravujete hnusné anekdoty. Vím už, co jsem chtěl vědět.«

Vytáhl peněženku, vzal z ní stofrankovou bankovku a zašustil jí mezi prsty.

»Nemám drobný...« řekl nenapravitelný pobuda.

Udělal při tom posunek, jako by byl chtěl zachytit svůj vtip v letu jako mouchu. Když však uviděl, že kněz schoval toužebně žádaný papír a místo něho vytáhl obyčejnou desetifrankovou bankovku, zahleděl se na něho vyjeveně.

Byl to jenom jeden z těch žebrajících pohledů, zmořených dlouhým očekáváním, pohled cynický, ale zároveň bezelstný. Abbému Cénabrovi však přes to ztrnulo srdce. Nebyl to strach, nýbrž pocit, který předchází strach a který se podobá úderu na gong v noční temnotě.

»Nedostanete nic!« vykřikl. »Nejsem vám nic dlužen!« A po druhé se k němu obrátil zády.

Dal se skoro do běhu, až došel do ulice la Harpe, a vrhl se jako šílený do jejího přítmí. Noc byla tak teplá, že se na jednom kaštanu za zdí probudil pták a zanotoval jakýsi trilek. Ulice však stoupala tak příkře do vrchu, že kněz musil zpomalit kroky. Nachýlil trochu hlavu. Jeho neškodný nepřítel byl naproti ulici de Luynes a pospíchal za ním klopýtavou chůzí. Konečně už byl asi tak zoufalý, že se dal do jakéhosi poklusu, jako nějaká chromá herka.

Abbé Cénabre by byl mohl uprchnout, nebylo k tomu potřebí mnoha námahy. On však naopak šel ještě pomaleji, dáváje jako po prvé pozor jenom na to, aby se nedal dohonit příliš brzy. Jeho hněv se ještě neutišil, ale on sám v něm cítil zklamání neúprosné zvědavosti. Okolo tohoto odporného tuláka se na okamžik seskupily a ustálily rozptýlené obrazy jeho úzkosti a zdálo se mu, že jakýmsi nevysvětlitelným způsobem poznává v jeho hnusných přiznáních některé ze svých nejtajnějších a nevyslovených myšlenek. Ulevilo se mu po tomto přívalu bahna, jako by se bylo vyvalilo z jeho vlastního nitra. Přál si, aby teklo ještě dál, aby s sebou strhlo ještě i jiná přiznání, i jiné lži, které nemohl až dosud v hloubi svého vlastního svědomí zasáhnout. Neodvážil si to sice přiznat a možná, že to sám nevěděl, ale

dotýkal se s příšernou rozkoší tohoto zvrhlého života, který se mu právě odhalil. Ohmatával jej a potěžkával se zkušeností a s jistotou znalce, a skrze to všecko hloupé chvastounství a žalostnou marnivost cítil jeho pohnutky a úmysly, jeho obhroublou potměšilost. Zatoužil po tom znovu.

Měřil únavu toho nešťastníka podle toho, jak šoupal nohama po asfaltu, a slyšel v nočním tichu jeho zuřivé a úporné supění. Potom už neslyšel nic. Otočil tedy hlavu a uviděl groteskní siluetu pobudovu stát nehybně na kraji chodníku, zakrytého pruhem stínu. I vrátil se pomalu drobnými kroky k ubohé mátoze.

»Teď aspoň vidíte, co z toho máte, když děláte hloupého. Aspoň kdybyste si z toho uměl vzít ponaučení! Zatím jste to odnesl jenom tím, že jste se trochu zbytečně proběhl. Koupil jste si tím ještě dost lacino radu, abyste napříště méně žvanil, abyste tak nepospíchal brát a abyste byl zdvořilejší... Což jste se doopravdy tak udýchal?«

»Ano, vašnosti,« odpověděl pobuda beze stínu zloby. »Měchy ještě táhnou (udeřil se do hubených prsou) — ale to všecko dělá ten nerv. Šku-be mě až za srdce, bestie! Ach, bože rozbože! Ach, milostpane!«

Vzal z prstů abbého Cénabra stofrankovou bankovku a zastrčil si ji pod košili, až na kůži. Po-

tom srazil paty, pozdravil po vojensku a zvolal:
»Přímo hled'!«

»Byl jsem vám dlužen tohleto odškodnění,«
řekl kněz. »Teď jsme vyrovnáni. Teď už nedo-
stanete ode mne ani sou, ať děláte co děláte, za-
pamatujte si to! Kdybyste mne ještě jednou
oslovil, odevzdám vás bez řečí prvnímu strážní-
kovi, který bude po ruce. Rozuměl jste?«

»Život je život,« odpověděl melancholicky sta-
rý šašek a doprovodil toto odevzdané prohlášení
nevýslovným pošklebkem.

»Ještě slovo,« řekl abbé Cénabre, »ještě jediné
slovo! Pokuste se aspoň jednou v životě odpo-
vědět a neselhat. Proč hrajete tuto hloupou ko-
medii? Proč se ponižujete?«

»Já se neponižuju,« odpověděl pobuda. »Já
ukazuju jenom svůj kumšt.«

»Nechte hloupostí! Zítra zase můžete hrát svou
komedii před někým jiným, budete-li chtít, to je
mi jedno! Ale teď se pokuste aspoň na minutku,
aspoň na jedinou minutku, najít své vlastní vě-
domí, máte-li jaké. Dívejte se mi hezky do očí.
Ztrávili jsme spolu už více než hodinu, poslou-
chal jsem vás trpělivě, dokonce jsem se vás sem
tam na leccos ptal. A vy jste nepromluvil ani
jedno slovo — rozumíte: ani jedno slovo! —
které by mohlo vnuknout člověku trochu sou-
citu s vaší bídou. Vy se snažíte jenom vzbuzovat
odpor. Nu tak, co je s vámi?«

»Já už chápu, kolik uhodilo,« řekl pobuda po chvíli. »Vy mi chcete vzít mých sto koulí.«

»Dal bych vám ještě druhé sto, kdybych z vás dostal jediné slovo, které by nebylo hnusné a zvrhlé.«

»Zvrh, návrh, podvrh,« zabreptal idiot a zachichtl se tak, že by byl odstrašil každého, jenom ne tohoto zuřivého kněze, který pronásledoval proti své vůli tuto duši, jako by to byl jeho nepřítel. A přes to si přál, aby ji nikdy nenašel. Přál si z celého srdce, aby neměl před sebou nic víc nežli tuto hromadu špíny, tuto mrtvolu.

»Zasloužil byste pár facek,« řekl pobudovi.

»To je možné,« odvětil stařík s největším klidem. »Jak mám poznat, co po mně vlastně chcete? Nejste pohodlnej zákazník. Jsou zákazníci pohodlní a zákazníci nepohodlní. Mou skromnou úlohou je, abych vám posloužil k vaší spokojenosti, a o to se přičiňuju. Ale, prosím vás, což pak může člověk předělat svou náтуру? To už mám všecko od narození. Jinak není povolnějšího a učelivějšího člověka nade mne. Vždycky jsem dělal lidem psinu, mám už takovou náтуру. Jednou do mne nalili na Montmartru litr rumu — počítali jedna, dvě — až do šesti. Pak jsem ještě obešel na rukou celý stůl, s nohama ve vzduchu a s tácem v zubech, do toho jsem vybíral peníze. To je taky jeden můj kumšt. Jenomže jsem tenkrát málo jedl, byl jsem prázdnej jako má kapsa,

břicho jsem měl dutý jako dětskej balon. Kdyby na mne byl někdo stoupl, byl bych pukl jako ryba. Tak tenkrát bych byl málem natáhl papuče. Mezi náma řečeno, takové věci nejsou pro člověka. Nu ale vylízal jsem se z toho, Ambrož - za groš jenom tak nesplaskne. Jsem klidnej člověk. Pasáci, holky, policajti, to na mne neplatí. Umím se pohybovat ve společnosti, vím, co je to zdvořilost, dovedu se vyjadřovat. Rád poslouchám, tak je to. Lidé mi zaplatí, a hotovo. Dejme tomu, že mi někdo dá takový návrh: sto kopanců do zadnice, za každý kopanec sto sous. Ujednáno: vystrčím zadnici a dělám mrtvýho. Hleďte, ani mi snad nebudete věřit, když vám řeknu, že jsem jednou k ránu v lese u dauphinské brány dělal tenisovou síť! Byl to takovej chlapík s dvěma slípkami — bim, bum — trefovali mi tenisovými míči do držky. Ó jémine, to byste se byl nasmál! — Měl jsem oči naběhlý jako brambory, krvácel jsem z nosu, odevšad. — »To už stačí,« povídá on. (Byl už dost při letech). — Ještě, ještě! křičely slíčky. — Dej mu jich padesát, dej mu jich sto! — Ta jedna byla — ty můj Pámbíčku, jaký to byl kanárek! — taková růžovoučká, taková mladoučká, taková kudrnatá — ta by se byla rozplývala na jazyku, milostpane! Ach, to byla fešanda! Ta vždycky ke mě přišla, utřela mě hedvábným kapesníčkem, ale pak, bim, bam!... ta do mne tloukla nejvíc, a vždycky trefila! Pová-

dala, že prej sem podobnej jejímu nebožtíku tátkovi, dyž byl nalitej a pomlátil se s kamarády. Ale teprv byste se nasmál . . .«

»Lžete,« řekl abbé Cénabre svým pomalým tichým hlasem. »Mohl bych vám přesně říci, při kterém slově jste zase začal lhát. Čtu ve vás vaše lži, nežli je vůbec vyslovíte! Čtu je ve vašem mrzkém srdci, vy hlupáku! Nechte si své hnusné historky pro někoho jiného! Ale počkejte, ještě spolu nejsme hotovi! Máte-li tady ještě něco — a přitiskl mu prst tak silně na prsa ještě supající, že nešťastník nemohl zadržet zastenání — je-li tam ještě něco, já to z vás vytáhnu!«

Cítil, jak se mu to ubohé bezbranné tělo třese pod rukou, ale neměl s ním slitování. Hleděl mu upřeně do bledých očí, které se ani neodvažovaly odvrátit a dávaly se mu úplně na pospas jako oči spráskaného psa, který se třese netrpělivostí, aby vykonal pánův rozkaz, ale nic nechápe. Nepůsobila už skoro na něho tupost a hnusná prostomyslnost starého opilce. Všecka jeho pozornost byla obrácena k tomuto ponížení, k této skutečné a živoucí formě zvrhlosti, které dosud nikdy nepoznal, kterou sotva tušil a která se mu teď konečně odhalila a zajala ho svým strašným kouzlem. Jakou váhu mohly mít tváří v tvář takovému divadlu výpočty a důmyslné hypotézy historika a psychologa, tak pyšného na své výzkumy? V této chvíli ho znova šířala ona netrpěli-

vost, ona dychtivá žádost poznati a proniknouti skrytou část duší a úplně se jí zmocniti, táž vášnivá touha, která ho kdysi mučívávala, když se octl u konce svých podivuhodných závěrů a marně se vyptával svých světců a světic na jejich tajemství, nejsa ani s to, aby je odsoudil, ani aby je ospravedlnil. Tentokrát však nebyla kořist, po které dychtil, mimo něj, mimo jeho dosah: viděl ji jakoby v hloubi vlastního nitra a očarovávala ho jako světelný odraz v černé vodě.

»Hm, hm, koukejme! Těžká věc, povídám, těžká věc! Tak dejme tomu, že jsem lhal, ale ta historie o tenisových míčích je přece jenom dobrá historie, to zas všecka čest! To je moc dobrá historie, dojemná historie! Když nemám co dělat, když zákazníci neberou, vypravuji si ji sám pro sebe, a dělá mi to psinu. Já sem chudej člověk, poctivej člověk, a nesmejším s nikým zle. Mé zaměstnání je poslouchat, už jsem vám to jednou povídal. S bohatejma musí bejt člověk jako z másla, pane kníže! Ale buďte spravedlivej, milostpane! Nemohu se přece potřhat pro vaše potěšení!«

Začal stenat, vzdychat zhluboka a škytat jako děcko. Při tom však ohmatával rukou pod košilí drahocenný papír.

»Nešklebte se,« řekl abbé Cénabre. »Víte tuze dobře, co po vás chci: odpovídejte na otázky,

které vám budu dávat, a nelžete! A nejprv mi řekněte, proč brečíte?»

»Protože . . . protože . . .« koktal starý taškář vzlykaje, »protože . . . protože nemohu . . . ach, ty můj Pámbíčku roztodivnej! . . . protože nemohu . . . ach, jsem to dobytek . . . protože už nemohu . . .«

»Co?»

»Cítím, že budu zase lhát,« řekl nevyrovnaným hlasem. »Jde to ze mne samo od sebe, teče to jako voda, člověk to nemůže zarazit. Rozbijte si mně třeba držku, vemte si třeba nazpátek svejch sto koulí, řeknu vám zase to samé. Jsem chudák, milostpane, takovej nešťasnej chudák! V celé Paříži nenajdete nikoho podobnýho, na mou čest! Mně se nikdo nevyrovná!«

Vypadal, jako by bral za svědka celé ohromné město, a jeho bledé oči, které se vyhýbaly očím Cénabrovým, byly v té chvíli jistě plny kamených perspektiv a nescíslných ulic, v kterých ztratil všechno, ba i svou pravdu, ba i své jméno.

»Já vám trochu pomohu,« řekl kněz (a hlas se mu přece trochu zachvěl). »Hleďte, starý brachu, byl jste přece také mlád! Byl jste také dítětem!«

»To je svatý!« odpověděl mužík se strašlivým přízvukem.

Nachýlil hlavu kupředu, vysunul ramena a vypadal, jako by hluboce přemýšlel.

»Nu tak,« mluvil dále neúprosný kněz, »vždyť

jste přece nespával vždycky na chodnících, nejedl jste vždycky z kbelíků na pomyje, ani jste vždycky nebýval v noci míčem opilým ženštinám?«

»Cosi takovýho mně už kdosi jednou říkal,« poznamenal konečně nešťastník po dlouhém mlčení. A zatím co se tvářil, jako by sbíral namáhavě své vzpomínky, vytáhl posunkem tak přesným a rychlým, že jej abbé Cénabre spíše uhádl nežli zahlédl, bankovku zpod vesty a zastrčil ji do holinky, kterou pak ještě chvíli držel konečky prstů, jakoby jen tak mimochodem, z roztržitosti. Tak tak že při tom bylo slyšet slabounký šelest papíru.

»To jste udělal opatření zcela zbytečné,« řekl klidně abbé Cénabre. »Když někomu něco dám, už mu to nevezmu. Ale poslouchejte: dostanete možná ještě jednu takovou, dáte-li si říci a budete-li mluvit jako člověk a ne jako hovado.«

»Dobrá,« odpověděl stařík (na lících a na čele se mu objevila jakási neočekávaná, děsivá červeň, a hned zase zmizela). Pak začal zase stenat, nejprve potichu, ale čím dál tím hlasitěji a na konec tak hlučně, že mu musil abbé Cénabre udeřit drsně na rameno, aby ho umlčel. Chatrné tělo staříkovo sebou křečovitě škubalo, nejspíš napolo schválně, neboť zvláštní zešklebení jeho obličeje vyjadřovalo právě tak prohnanost jako bolest nebo hrůzu.

»Jsem špatně živenej,« stenal. »To není práce pro člověka, kerej je tak špatně živenej. Takovýchle otázky!... Co vám mám povídat o svejch mladejch letech, můj ty Bože! Dybych se na hlavu postavil, nevymyslím si spatra žádnou povídačku... Už jsem si na něco vzpomněl! Tak abych začal z kraje, má nebožka matka byla...«

»Budete zase lhát,« řekl mu abbé Cénabre svým klidným hlasem.

»Ať mě Pámbu...« začal pobuda a zdvihl slavnostně pravici jako k přísaze, ale najednou umkl a jeho obličej se ozářil upřímným překvapením. Spustil ihned ruku.

»To je možný,« řekl jako pro sebe. »Musím si to rozmyslit...«

Ještě jednou hlučně posmrkl, vyplivl své poslední slzy na zem a spustil zase, jako by s něho bylo spadlo náramné břímě:

»Neměl sem proč plakat, sem příliš citlivej. Ráčeť vědět, milostpane, tohle všecko nemám v repertoáru, a tak sem z toho janek.«

Oddychl si znovu jakoby s velikou úlevou.

»Viděl jsem už všelijaký podivíny... tolik jsem jich už viděl... Ale vy... Ale vy, můj ty Pámbíčku roztodivnej... Vy jste mi šáhl tak říkajíc do srdce a vytrhl jste to ze mne! Jsem jako jinej člověk, jako bych se znovu narodil.«

»Co je to zase za komedii?« zeptal se ho ostře abbé Cénabre. »Co jsem z vás vytrhl?«

»Historii mé drahé matinky,« řekl pobuda s širokým úsměvem. »To je švanda! Abych řekl pravdu, ani nevím, byla-li to kurva nebo ne. — Umřela, když sem ještě cucal palec, takhle! Jenže jsem už vypravoval tu lapálii ani nevím kolikrát. To všechno dělá ten můj zatracenej kumšt. Je to bída, milostpane! Člověk splete všechno dohromady, pravdu i lež! Ani bakalář by se v tom nevyznal... Ale vy!... Ale vy... Vy jste to ze mne vyrval jako stoličku.«

Na chvílku se odmlčel, přešel si labužnický jazykem po rtech a doložil, vynakládaje patrně vrcholné úsilí svého života na to, aby porozuměl:

»Nejste o nic víc falářem nežli já, to je můj názor. Faláři jsou samí srabaři.«

»Poslouchejte,« řekl mu abbé Cénabre, »nenamluvíte mi přece, že jste tak zapomněl na svou minulost, že v ní už nerozeznáte pravdu ode lži. Ano, ano, však vy dobře rozumíte, co po vás chci! Cože?«

»Samo sebou, samo sebou,« odpověděl neurčitě pobuda.

Jinak však nabyl jeho obličej ihned zase obvyklého výrazu, výrazu přihlouplé mazanosti, a pobuda zatahal abbého Cénabra slabě za rukáv, aby šel dál.

»Odpovězte mi,« opakoval kněz. »Odpovězte mi hezky klidně a upřímně. Vždyť vám nechci

ublížit. Vyhovíte-li mi, budete-li se mnou mluvit upřímně jako s přítelem, nepřestanu na tom, rozumíte? Postarám se o vás, budete mít co jíst a co pít a budete spávat hezky v posteli, a to ne jednou, ani dvakrát, nýbrž vždycky.»

»Jak to?« zeptal se starý šašek. Hladil si třesoucí se rukou čelo a krk a jeho zvláštní pošklebek, při kterém se mu sbíhalo s tváří ke kořeni nosu tisíc vrásek, se pomalu ztrácel. Jistě už mnoho let se nezračila v jeho obličejí taková starost. Zdálo se, jako by nejprve váhal na okraji špinavé minulosti, ale pak se do ní spustil střemhlav. Abbé Cénabre měl dojem, jako by se byla nad jeho vychrtlou kostrou — tak lehoučkou! — zavřela hladká a temná voda olověné barvy.

»Vy mi špatně rozumíte,« řekl nešťastník. — »Myslíte si asi, že sem nějaký balík. Ale to není ze zlé vůle. Jsem od přírody spíše chytrej člověk, ale jsem špatně živenej, to je to celý neštěstí. Mám v břiše vzduch a střeva mám jako hedvábněj papír... Co se týče paměti, nebojím se nikoho, to si pamatujte! Jenomže jsem se už tolik natloukl světem, tolik jsem se už natloukl světem... Člověk už nemá svou pravou barvu, jako tuhle můj kabát... S tímhle tím...«

»Kolik je vám let?« zeptal se ho abbé Cénabre.

»Mám to napsáno na vysvědčení: osmapadesát let.«

Zdál se najednou sám omráčen velikostí toho čísla, roztáhl si před očima všech deset prstů a zadíval se na ně s jakousi hrůzou. Potom zakroutil hlavou a pronesl vážně tato málo jasná slova:

»Jste hovado, s vodpuštěním... Ještě nikdy jsem se nad tím nezamyslíl.«

»Umíte číst?« zeptal se znenadání kněz.

Pobuda váhal.

»Tak trochu,« řekl pak opatrně. »Přijde na to. Abych řekl pravdu, nedostává se mi příležitosti.«

Abbé Cénabre pokrčil rameny.

»Jaké jsou to řeči! Člověk buď umí číst nebo neumí, nevykládejte hlouposti! A umíte-li číst, příteli, tedy jste chodil do školy, ano, byl jste ve škole, byl jste dítětem jako ostatní. Nejsou přece v Paříži divoši!«

»Divoši, to je nápad...!« řekl pobuda.

Poodešel vrávoraje o několik kroků, ruce měl v kapsách, hlavu svěšenu, záda shrbená, ramena vystrčena dopředu, a zdál se tenký jako stín. Vláčel se tolik let městskými ulicemi, nemajícimi ani začátku ani konce, plnými nástrah a podzemního hukotu, a teď dělal první krok do tajemné minulosti.

»Však já vím, co v tom vězí,« začal potom temným hlasem. »Nejsem tak padlej na hlavu. Vy mi chcete vyfouknout můj trik. Co vám může bejt k čertu do toho, byl-li sem taky mladej nebo

nebyl? Vy mi vyfouknete můj tyátr, jako že je Pámbu nade mnou! Nemohu se bránit, nejsem žádnéj chlap. Abych to řekl jedním slovem... já... já...«

Otrásl se, jako by ho byla přeskočila smrt. Ani abbé Cénabre, aniž kdo jiný se už nedověděl, co chtěl říci ‚jedním slovem‘.

»Ve škole, povídáte? To bylo pěkný svinstvo! Kručelo mi už tenkrát v břiše tak jako dnes, ale uměl jsem v tom chodit. Nechci se chlubit, ale sem rád, dyž mě lidé tejraj', mám to už v krvi. Nestojím o to, aby si mne lidé vážili, kašlu jim na jejich uctivost. Copak si vážím sám sebe? Houby! Kdybych si vážil sám sebe, mohl bych chcípnout. Ale nedělám to jenom proto, abych nechcípl. Dělán to, protože mě to baví. Cože? Chtěl jste něco říct, vašnosti? Tak tedy v té škole, jak jste povídal, byli samí kluci jako já, jeden větší chudák než druhej. Pletlo se vám to pod nohama jako krysy, dávalo to pozor, odkud přiletí jaká facka, a drželo si to rukama zadnice, protože se to bálo kopanců. Takoví osli! Já jsem se spíše držel těch velikejch, těch ulejeváků, těch kujónů — člověk tak vždycky k něčemu přijde, vždycky z toho něco má, jenom musí umět vyhovět. Když jsem dostal pár takovejch, až to zaluskalo, ani jsem nekvíkl. A jim to dělalo leg-raci. Nu a potom přišlo remunerací, chápete, vašnosti? Tu nějakej ten groš, tam zas nějaká kůrka

nebo něco jinýho. Dali mi jméno jako holce a k tomu ještě příjmení, kerý nemohu před váma vopakovat. Byl tam taky jeden, jmenoval se Srdce, Amadeus Srdce, byl to syn jednoho řezníka z ulice Haxo, to byl kabrňák! Nosil jsem mu psaníčka do dívčí školy a on mi votloukal hlavu vo zem, dyž holka dělala cavyky. Jinak to byl dobrej kluk. Kradl svýmu starýmu kusy masa a já jsem je jedl syrový, to je vydatnější. Byl to štramák, povídám vám! Člověk by si byl dal vod něho po hlavě šlapat. Jednou mi dal napít inkoustu, to byste ani nevěřil! To vám byla psina! Měl jsem tlamu černou jako mopslík a střeva načisto naruby. Učitel se napařoval, jako by se mne chtěl zastat, ale to bylo pro kočku. Povím vám hned, milostpane, co si myslím o soucítě a o takovejch věcech: tím se jenom chudákům, co nic nemaj', bere síla, abyste věděl!«

A s odporem si odplívl.

Ozvěna těchto podivných slov se rozlehla v nočním tichu a potom do něho zapadla jakoby nerada. Sžíravá zvědavost, horoucí a nemilosrdná žádost, která pudila abbého Cénabra k strašnému a grotesknímu chodci, tentokrát se poněkud zakolísala, ne sice soucitem, ale jistě úžasem a možná i hrůzou. Neboť tato směšná zpověď, kterou už hodinu poslouchal a která by byla bývala pro každého jiného hnusná a odporná, měla pro něho skrytý smysl, obsahovala pro něho naléhavější

a hlubší pravdu. Nepoznával ještě v nevyrovnaném neštěstí tohoto ubožáka, oloupeného o sebe samého, nic ze své vlastní bídy, ale toto nenadálé odhalení přece jenom rozvrátilo jistou část jeho duše, která byla dosud klidná a chráněná. Jeho vlastní úzkost se pozvolna zmocňovala bídy ubožákovy, těsně se s ní snoubila a prodlužovala ji do nekonečna, propůjčujíc jí svou formu i svůj rytmus. Avšak poslední slovo jako by bylo docela přetrhlo tento hluboký soulad.

»Eyl to zkrátka váš přítel?« zeptal se laskavě abbé Cénabre.

Tulák nahnul hlavu na stranu, dvakrát zdvihl a stáhl obočí a potom řekl s důvěrným smíchem:

»Přítel? To je nápad!«

A pohroužil se opět do svého snění.

Teď došlo na abbého Cénabra, aby ho následoval, neboť tulák se od něho vzdaloval drobnými kroky, vleka za sebou svou chorou nohu, potáčeje se a vrávoraje jako němý stín. Kněz pozoroval s nesmírnou hořkostí svou žalostnou kořist, vyplašenou z tisíce jiných a už docela bezbrannou, podobající se uštvané zvěři, když lovec i jeho oběť jsou už v koncích se svými silami a supajíce klusají vedle sebe po nekonečné pláni, na kterou se snáší noc, nepřestávají však v svém pomalém a slavnostním pronásledování.

»Milostpane,« breptal pobuda, »neviděl jsem ještě člověka jako vy. Jsem unaven, milostpane.

Cože? Čím to je, že jsem už v koncích? To dělá těch osmapadesát let, hrách a kroupy! Když se to vezme kolem a kolem, je to zatraceně dlouhá doba! Osmapadesát let, milostpane, to není maličkost při takovém řemesle! Ale mně to šlo všechno rovnou do střev, ani jsem to necejtil.«

»Vypravujte mi aspoň to, co si pamatujete,« řekl abbé Cénabre. »Máte pravdu, nejsem člověk jako jiní. Takové věci mě zajímají, náramně zajímají. A ostatně . . .«

Položil na okamžik ruku na hubené ramě chudákovo a cítil, jak se třese a uhýbá pod jeho prsty.

»A ostatně se vám tak aspoň uleví, příteli.«

»Možná věc,« řekl stařík.

Šel stále touž ostýchavou chůzí, hluboce vzdychaje a upíraje oči do země, jako by hledal v prachu rozptýlené trosky své minulosti, která tak podivně zahynula, zmizela a potopila se jako vrak ztroskotané lodi . . . Pak se sklíčeně zastavil.

»Chtělo by to ven, ale nemůže,« řekl.

Abbé Cénabre dělal překvapeného.

»Myslím to doopravdy,« mluvil dále nešťastník. »Nemohu nazpátek — vzhůru do svahu, je toho na mne moc. Zdá se mi, jako bych byl s něho sběhl naráz, jako bych byl sjel po zadnici. Vám to dělá legraci? Kdybych byl zabíjel nebo kradl, měl bych si aspoň nač vzpomenout, to by bylo aspoň něco makavýho. Ale nebyl jsem nikdy dost

zdráv, abych se mohl stát pořádným lotrem. Takto si však musím hledat pamlsky v pomyjích. A co se týče mého tyátru, ach, ty můj Pámbíčku roztodivnej, tady to vězí! Dělán, co lidé chtějí, říkám, nač se ptají, natahují mě jako gumovýho panáka a dávají mi všechny možný podoby. Myslíte, že zase blábolím? Nemám nic svýho, mé čestné slovo! Když člověk nemá sílu, musí mít filipa, musí se protloukat jakž takž. Někteří troubové chtějí vzbuzovat soucit, ale ten špás nevynáší, je to mizernej špás. Já nejsem na to, abych seděl v průvaně na kamení a tvářil se zkroušeně, aby mi nějaká pobožná koza hodila měďák, až půjde z kostela. S chudým se nikdo nemazlí — říkám vám to a ještě jednou vám to říkám — chudej se požívá. Oko za oko. Rozumíte?«

»Trochu,« řekl abbé Cénabre, »ale jen mluvte dále, hned vám porozumím docela.«

»Pozoruji boháče,« začal zase pobuda. »Já ho vidím pod širým nebem. Vycházím jenom v noci. Jenom v noci si může člověk udělat představu o světě. A v noci požívá boháč chudýho, to je má filosofie.«

»Požívá chudého?« řekl abbé Cénabre.

Stařík se na něho podíval úkosem a pak se dal do nedůvěřivého a trhaného smíchu.

»Sem tam. Však to známe. A co vy děláte, vášnosti? Někteří se spokojí mým tyátrek. Ale vy musíte mít pravdu, vy musíte mít samýho

člověka. Kdo jste? Kde jste se vzal? Co děláte? — Nemějte mi za zlý, nechci vás urazit. Rád bych vám vyhověl, ale nemám v tom cviku. Je to těžká věc, ty můj milej Bože, nevím si už rady. Nemohu ze své skořápky. Ale jindy, to byste koukal . . .«

Najednou se mu rozzářila tvář příšernou radostí.

»To je po prvé, co jsem se setkal s člověkem vaší odrůdy. Dal jste mi co proto. Mám raději veselé kumpány. Ve dne spím poblíž Observatoře a vydávám se na obchůzku až k půlnoci. Dřív jsem si to vždycky pomalu šinul k Montmartru, ale teď chodím raději někam k la Concorde anebo taky jinam, na tom nezáleží. Nedělám si plán napřed, jdu vždycky po čuchu. Nejprve si, vašnosti, okouknu své lidi. Mají-li sebou ženský, tím líp. A nejlepší je, když jsou v černejch šatech. To jdou z dancingů, jsou rozšoupnuti. Nejtěžší je, jak je zahákovat. Na první pohled nejsem zrovna vzhlednej, zarážím jim chuť. Ale když už je to k ránu, víte, má už takovej chlapík dost muziky a hedvábí a krajek a voňavek, co stojí láhvička sto franků. Na konec se mu z toho už vobrací žaludek. A když mu tak padne do náručí pravej chudák, to ho zase postaví na nohy, vrátí mu to apetyt. Je rád, že mu Pámbu neudál příliš krátkou kůži, že se mu v ní hezky dřepí. Je líp, když našinec nahání ošklivost, než když vzbuzuje soucit,

to je stará vesta. Nejprv přijde překvapení. „Ach, miláčku,“ piští ženské, „jaký trhan! Jak smrdí! Brrr!“ — A tu začnu dělat psinu, to je pravá chvíle. A když jim ukážu svůj tyátr, jsou celý pryč, nechtěj' se hnout, musím začít znovu.«

»Mluvíte pořád o svém tyátru,« řekl abbé Cénabre. »Co to vlastně je?«

Pobuda pokrčil pohrdavě rameny.

»To se nedá naučit, to mám tak sám vod sebe. Vymejšlím si vtipy, anekdoty, nejsem nikdy na suchu, vidím každému na vočích, co chce. Lžu, že byste tomu nevěřil. Člověk by se z toho poblil, milostpane! Ale našinec se na to nesmí vohlížet! Čím mastnější, tím líp!«

Natáhl svou černou ruku, jako by uzavíral nějakou pekelnou smlouvu.

»Život je život.«

A umkl všecek užaslý.

Abbé Cénabre ho chvíli pozoroval, nechtěje přerušit mlčení. Na tulákovi bylo už chvíli znát přes nepřiznanou hrdost jeho pohledu jakýsi nepokoj, jakousi neobratnou a horečnou netrpělivost, podobající se rozčilení a neurčitému strachu zvířat, když jim hrozí neznámé nebezpečí nebo smrt. Tento zneuctěný lidský živočich se zahleděl sám na sebe, snad po prvé v svém životě, a nepochopil se. Podobal se lodnímu vraku, který se ještě jednou vynoří na povrch a potom se potopí navždy.

Ale kněz to nemohl vydržet, divoká úzkost mu sevřela hrdlo. Promluvil, článkuje pečlivě každé slovo, tak jako by hovořil s hluchým nebo s bláznem:

»Slíbil jste mi, že mi budete vypravovat . . .«

Nedomluvil. Příšerný stařec se začal třást na všech údech, přistrčil obličej až k obličejí svého kata a vypouliv na něho své bledé oči, rozšířené utrpením, kterému by nebyl dovedl dát jméno, zvolal:

»Co vám mám vypravovat? Nic nevím! Jsem poctivej člověk, rozumíte! Žil jsem až dosud klidně, neměl jsem se čeho bát! Ano, vašnosti! Byl bych klidně chcipl! Co vám mám vypravovat? Mám právo sám na sebe! Mám právo bejt, čím chci, a můj tyátr a to všecko je podle zákona! Takovej chudák jako já nemá historie. Proč mi chcete mermomocí nějakou dát, u všech čertů! Tady se to hemží (rozhrnul svůj kabát, pod nímž se objevila vrásčitá kůže) — jsou to samé lži! Jak to mám rozmotat? Je to už příliš starý, srostlo to už dohromady, je to všecko jeden chumáč! Ty můj milý Bože! Osmapadesát let!«

Přimkl se oběma rukama k sutaně abbého Cénabra a zaječel mu do vtáře:

»Měl bych vás dát zabásnout, rozumíte?«

Ostatní slova se udusila v husté pěně, která se mu vyhrnula z úst. Padoucnice mu už ovíjela bedra svými mramorovými pažemi. Nešťastní-

kovy bulvy se ještě víc vypouhly, ztrnuly a potom se pomalu otočily v důlcích. A kněz zahlédl k svému ohromení v těch strhaných očích nešťastníkovu šťvanou duši, konečně chycenou, jak se v nich na okamžik objevila a zase zmizela, jako by ji byl stáhl hluboký vodní vír.

Lehoučké tělo tulákovo se mu skácelo do náručí. Hlavou se mu opíralo o rameno, zády spočívalo na jeho otevřené dlani, a jenom okamžik cítil na lýtku chvění tuhoucích nohou, opírajících se pažami o prázdný a sinavý chodník, na který vrhaly dvojité zašpičatělý stín. Dlouhou chvíli se kněz neodvážil ani pohnout, napjatě poslouchaje. Slabý, takřka dětský chrapot byl čím dál volnější, až na konec docela přestal. Potom už bylo slyšet jenom tichounký šelest slin a praskání vzduchových bublinek mezi sevřenými zuby... Oni dva chodci, kteří je před chvílkou předešli, už zmizeli za rohem, ulice byla docela opuštěná. Kdesi daleko v Jardin des Plantes bylo chvílemi slyšet směšný křik jakéhosi zvířete. Abbé Cé-nabre se ještě jednou rozhlédl, potom vzal na záda své lehké břímě a pustil se pomalu ulicí dolů.

Když se vrátil o třech hodinách ráno domů, nenavštíviv pana Guiroua, našel na stole obálku pečlivě zabalenou v papíře, na který jeho hospodyně napsala tužkou:

Přinesl to pánovi sluha o 8. (osmi) hodinách. Spěchá to.

Abbé Cénabre vzal dopis a obrátil jej několikrát mezi prsty. Byla to jedna z těch obálek, jaké bývají v podložkách bídných kaváren, a byla zalepena dvěma čtyřhrannými kousky lepicího papíru. Na rubu bylo napsáno zběžným písmem: **Velmi naléhavé. Odevzdati do vlastních rukou. Pernichon, 98, rue Vaneau. Paris.** Pokrčil rameny a hodil dopis na stůl.

Jeho vnitřní trýzeň už přestala. Už dávno necítil takovou nedočkavou chuť k tomu, aby se zpytoval, aby si vypočítával své možnosti. Ono noční setkání s těmi krutými a nesmyslnými jednotlivostmi, hnusně sřetězenými, a s tím strašným rozuzlením, ho podivuhodně osvobodilo. Tvrdošíjný zápas s neznámým tulákem, zuřivý a nevysvětlitelný boj, vedený až do konce se strašnou upřímností a s vášnivou snahou, aby nic nezůstalo skryto ve stínu, se mu teď zdál jakýmsi vítězstvím, kterého dobyl sám nad sebou. Když skládal ten lehoučký chuchvalec hadrů, z kterého vycházelo dětské stenání, za smíchu celé strážní pohotovosti do rukou jednoho strážníka, cítil jakousi strašnou radost, o jaké se mu nikdy ani nesnilo. Policejní sekretář, kterého zdržela v úřadě jakási naléhavá věc, hleděl na slavného kněze, kterého poznal ještě dřív, než

pronesl své jméno, očima opuchlýma ospalostí a nudou a stěží zakrýval svůj úžas přívalem banálních řečí, vyslovuje své politování, že takový pobuda, známá kořist vši pařížské policie, zdržel cestou muže tak vynikajícího, který má důležitější věci na práci. — »Je to zaběhlé zvíře doslova, pane . . . Sbíráme ho ob den a ještě častěji. V chudobinci ho už nechtějí. Máme s ním psí práci. Považte, ztratil své papíry, nemá už občanského stavu . . . Víte, co to je? Vaše povolání . . . chci říci váš kněžský úřad . . . má jistě těžké povinnosti, ale náš je ještě obtížnější. A zdá se, jako by si kde kdo dával záležet na tom, aby nám jej ještě ztěžoval. Je to k neuvěření.«

Abbé Cénabre neposlouchal, co mluví, a neodvracel očí od hromady skučících hadrů, hozených na pryčnu mezi vojenský pás a prázdnou krabici od camembertu. Čekal, že se z ní ozve ještě něco, snad nějaké pronikavější zastenání, nějaký srozumitelný výkřik, plný bolesti. Pozoroval jej přivřenýma očima, s tragickou účastí. Byl by ho nejraději vzal zase do náručí a znovu se ho vyptával, jako by byl nešťastník provedl to strašné taškářství a skryl schválně v hloubi své hanby nejužitečnější a nejvzácnější část jejich společného tajemství, jeho část kouzelnou. Ale v témž okamžiku cítil, že jeho obava je marná, že ztracená příležitost se už po druhé nenaskytne, ačli se vůbec kdy naskytla. Zůstane mu z toho ze všeho

jenom trpká a hnusná radost, známá jenom jemu samému, nesdělitelná radost, že se dotkl samého dna svého vlastního svědomí, že tak podivuhodně zneužil své vlastní duše . . . Poslední pohled, který vyslal ještě od prahu na svého fantastického společníka, vyjadřoval méně nenávist nebo soucit nežli ukojenou žádost.

Přemýšlel o všech těchto věcech s nohama roztaženými, s botami položenými na podušce stříbrem lemované a s rukama spuštěnými tak hluboko, že se dotýkal konečky prstů vlněného koberce. Jeho únava mu byla příjemná, spát se mu nechtělo. Ve spáncích mu bušilo lehkou horečkou a on se těšil z tohoto ticha, z této samoty, jako by se byl vrátil z dlouhé cesty. Zdálo se mu, že začíná nový život, že se sebe svalil v těch několika hodinách jakési ohromné břímě, podobaje se prostopášníkovi, který se po dlouhé a mučivé zdrženlivosti přecpává rozkoší.

V pootevřené zásuvce mezi dvěma hromádkami bílého papíru čouhalo dobře známé pouzdro podezřelého tvaru, jeho pistole *S t a r*, nyní už docela neškodná. Divná věc! Když ji tenkrát v noci tak prudce odhodil, rozskočil se její závěr a on se pak občas bavíval tím, že se snažil dostat jemná pera zase na místo. Při každém pohybu bylo slyšet chřestot polámaného mechanismu, bláznivá spoušť povolovala pod prstem, kohoutek běhal volně ve žlábků a Cénabre zastrčil vždycky zbraň na ko-

nec zase do pouzdra, rozechvěn pocitem příjemného vzrušení... Tentokrát jenom sevřel pevně rty.

Ani vzpomínka na nebezpečí, které kdysi na tomto místě přestál, ho nemohla oklamat: obraz smrti nebo zločinu neměl té síly, aby zakryl jeho očím prostřednost toho nepatrného světa, do kterého chtěl uzavřít svůj život. Ale teď mu už vzdoroval, cítil se silnějším nežli on. Žádná vnější dekorace ho už nemohla napálit. Pozoroval své nynější okolí s uvědomělým odporem a věděl, že bude rozkoš tohoto odporu ještě dlouho vychutnávat. Zavřel oči a představoval si tuláka, jak stojí v své vlastní podobě mezi těmito přísnými stěnami, poslouchal jeho kroky na voskovaných parketách, tiskl si znovu na prsa toto žalostné břímě. Přelud byl tak mocný, že si najednou odplivl na hedvábnou podušku, mezi zaprášené střevice. Odplivl si a usnul.

T Ř E T Í Č Á S T

Světlo v oknech najednou pohaslo, ale pak se zase objevilo jako dvojitý sinavý pruh, a ten se brzy také rozplynul. Po pokoji se rozprostřel cár šedivé mlhy, uprostřed tmavý, ke krajům prosvítající bledým světlem, a začal se pomalu pohybovat, táhl majestátně vzduchem. Hned se v něm však objevily otvory oslnivé záře, mrak se chvíli vlnil, začal se zuřivě točit, roztrhl se od shora dolů a odkryl zase klidné okno, jímž procházel týž šikmý paprsek, jakoby ztuhlý ve večerním vzduchu. Abbé Chevance si zlehka protřel oči.

»To je mrzuté!« řekl docela nahlas, »co je to za nemoc? Co mám dělat?«

Sedl si nazdařbůh na lůžko a vzdychl si. V jeho těkavém pohledu byl onen nevinný dětský smu-

tek, tak prostomyslný, že se takřka podobá radosti, a jeho ústa byla stažena tak netrpělivě a po dětsku, že člověk nevěděl, má-li čekat pláč nebo smích. Dveře se najednou otevřely.

»Paní de la Follette,« řekl ubohý kněz, »měl jsem zase závrať. Víte, dělá mi to už starost. Je to divné, vidíte?«

Ale domovnice jenom pokrčila spornými rameny.

»Pan de la Follette,« řekla, »se dneska zdrží v kanceláři a povečeří v městě. Dala jsem ohřát zelený bob s malou uzenkou. Přeje si pán, abych mu to přinesla sem? Je už půl osmé.«

Abbé Chevance se zarděl do tmava.

»Opozdil jsem se trochu,« přiznal se. »Zapomněl jsem na to. Není mi opravdu moc dobře. Ostatně nechal jsem si otevřené okno, abych slyšel bít hodiny u sv. Eustacha.«

»Nu a co je?«

»Hm, jak bych vám to řekl, paní de la Follette? ... Mívám teď večer hučení v uších a hlavu mám těžkou, rozumíte? Zkrátka není mi dobře, nejsem v své kůži, není se mnou cosi v pořádku. Jak je to mrzuté!«

»Kdo se o sebe moc bojí, na světě dlouho neobstojí,« odbyla ho paní Follettová. »Ale abych řekla pravdu,« dodala, »býváte poslední čas po páté hodině červený jako kohout.«

Zastavila se, tisknouc si k prsům malý stolek

z nenatřeného dřeva, a změřila svého strážníka od hlavy k patě pohrdavým pohledem.

»Pan de la Follette,« řekla konečně, »je toho názoru, že kněží by si měli každých čtrnáct dní dávat pouštět žilou. Jinak vás krev jistě zadusí. Je to bída!«

»Ach, vždyť nejsem přece příliš krevnatý,« bránil se abbé Chevance. »Vidíte přece, jak málo jím! Možná, že je to právě tím, že jím tak málo! Ale nevím si už rady, nutím se do toho ze všech sil.«

»Kdo jí přes moc, nemine ho nemoc,« podotkla aforisticky paní de la Follette, rozprostírajíc ubrousek. »Každý ať se stará sám o sebe. Svoboda je pro všechny.«

Otočila hlavu a poslouchala:

»Zatracený budíček! Copak ten krám nebude potichu?«

Rozběhla se do sousedního pokoje a vrátila se ihned s niklovým budíčkem v ruce. Mrštila jím vztekle na postel.

»Nemohu to už vydržet, bodá mě to do uší, stahuje mi to žaludeční nerv, zbláznila bych se z toho! A k tomu ke všemu to ještě ukazuje tři čtvrti na deset, to pitomé křepadlo!«

»Paní de la Follette,« řekl přísně abbé Chevance, »vy jste jej pokazila! Člověk musí být spravedliv, rozumíte, a to i k ubohým neživým věcem! Hodinář udělal, co mohl, paní de la Fol-

lette! Musil složit dohromady tento stroj s největší péčí. Vy ani já bychom to nedokázali. Nesmíme tedy pohrdat jeho prací, milá paní! Ach, nejsme dobří jedni k druhým, paní de la Follette! Ne, nejsme k sobě dobří! Nechci vás urážet, paní de la Follette, ale měli bychom si dát záležet na tom, abychom žili i zemřeli v pokoji.«

»Umíte hezky mluvit,« řekla domovnice povýšeně, »ale jednáte docela naopak. Pan de la Follette nemá rád pátery. Je to člověk, který se sám udělal tím, čím je. Když mu bylo patnáct let, chodil do večerních kursů. Rozumí se samo sebou, že toho má v hlavě víc než vy a já dohromady. Divím se jeho duševní síle, s jakou snáší všelijaká protivenství, rýmu a to všecko. Vzdělání dělá mnoho, to je známá věc! Však pan de la Follette nebyl vždycky tím, čím je dnes, aspoň ne jeho rodina. Jeho praprastrýc byl plukovníkem nebo kapitánem za císařství: vidíte, to dělá dědičnost, příroda! Kdežto vy — odpusťte, že se tak musím vyjádřit — vy fňukáte od rána do večera. Jednou vás bolí hlava, po druhé máte závrať nebo mlhu v očích, po třetí nemůžete spát, nechutná vám jíst a tak i n l i m f i n i t u m. Je to s vámi bída, člověk vám těžko vyhoví! Už toho začínám mít dost! A řeknu vám to rovnou: jestli mi zase chcete nechat boby stát, nebudu se vám s nimi tahat až do pátého poschodí. Je toho beztak moc na mé křečovitě žíly!«

»Paní de la Follette,« uznával abbé Chevance, »v tom, co jste právě řekla, bylo mnoho pravdy. Nevypadá to se mnou valně . . . Oh, nejsem v své kůži!«

»Už zas!«

»Nu tak . . . ano . . . dobrá!« řekl s nešťastným úsměvem. »Nemluvme už o tom!«

»Dobrá, dobrá! Však já ve vás čtu jako v novinách,« odpověděla opovržlivě domovnice. »Jste sice jenom obyčejný páter, ale zdvořilostí a hladkostí se vyrovnáte jesuitovi. Jenomže si necháváte moc věcí pro sebe, a to mě mrzí, mám-li říci pravdu. Povězte, co máte na srdci? Nu tak?«

Ještě nikdy nebo aspoň už hodně dlouho nedolal bývalý farář z Costerel-sur-Meuse takovým výzvám. Nežli odpověděl, pohlédl smutně na své střevice.

»Paní de la Follette,« prohlásil konečně s důrazem, »podle naší smlouvy jste se zavázala, že mi budete každý den ráno leštit boty . . .«

»Zavázala,« vykřikla, »zavázala! Pane Chevanci, stydím se za vaši nepoctivost! Abych vám mohla čistit boty, musila bych je vždycky najít u vašich dveří. Ale vy je tam nikdy nepostavíte, ať už ze zapomnětlivosti anebo ze zlomyslnosti! Ať přijdu kdy přijdu, máte je vždycky na nohou. Pane Chevanci, špatné vychování není hříchem. Ale přece vás musím upozornit, že nejsem taková ženská, abych si někomu klekala k nohám

a čistila mu boty. A teď mi řekněte, mám-li vám přinést boby anebo nemám!«

Ubohý kněz upustil úžasem kapesník, který držel v ruce, a zadíval se vážně a pozorně na svého kata.

»To je pravda,« řekl konečně, »máte docela pravdu. Zapomínám je postavit ke dveřím. Musím vám říci, paní de la Follette, že jsem žil bohužel až dosud ve světě s přílišnou prostotou, takže to už budí pozornost. Kněz, chce-li být bezúhonný, nesmí budit pozornost. O pařížském kleru, paní de la Follette, je známo, že se šatí slušně, ba elegantně. Bývalému venkovskému faráři se zajisté nesluší, aby to posuzoval. Je lépe přizpůsobit se tradici a ustálenému zvyku. Nechci před vámi zatajovat, že mě to stojí trochu práce. Budu se od nynějška dávat holit dvakrát za týden, a to je veliká útrata. Ale ať je, jak Bůh chce! Už jsem vám kolikrát říkal, paní de la Follette, že se moje jmenování očekává každou chvíli. Budu brzy farářem. Možná, že budu mít pod sebou i kaplana, a to je velká odpovědnost! Budu musit dělat čest své malé obci!«

»Říkal jste mi to už kolikrát, ale já tomu nevěřím!« odpověděla paní de la Follette. »Myslím aspoň, že vám něco napovídali. Kdepak pařížský farář, to je něco docela jiného!«

»To je pravda,« řekl abbé Chevance, »jenomže teď je málo rukou. Musí se brát, co je. To je

k neuvěření! A ostatně má farnost (vyslovil tato dvě slova s božskou něhou) — má farnost je jednou z těch malých předměstských farností, právě založených. Považte, nemá ještě ani jména . . . Je tak chudá, tak chudičká! Jen si to představte! Nemá ani jména!«

Zkřížil bezděky ruce na prsou, jako by chtěl ten poklad přitisknout k srdci.

»No, už vidím, že vám něco nabulíkovali,« opakovala domovnice umíněně. »Vy si myslíte, že už máte v hrsti dobré místo, to je chyba! Pan de la Follette je vážný člověk, a přece se dal taky napálit. Myslí, že se dostane za prvního úředníka do zastavárny v ulici de Rennes — ale kde nic tu nic!«

»Ujišťuji vás, paní de la Follette . . .«

»Ach, co pak vy! Jen si ujišťujte! Ale už jste dost starý, měl byste si už dovést všechno rozvážit a vypočítat! Bylo by dobře, kdybychom udělali taky pořádek mezi sebou. Dobré platy, dobří přátelé! Kdybych byla poslechla pana de la Follette, nebyla bych vzala do nájmu žádného úředníka, zvláště ne pátera. Ale co se stalo, stalo se, mluvením se už nic nespraví. Říkají o mně, že se třesu na halíř, ale co se týče obchodu, nenajdete poctivějšího člověka! Domáhá-li se člověk svého, tím přece nevydírá, či ano? Chtěla jsem vás tedy upozornit, že první měsíc, za který jste mi zaplatil předem — dvě stě franků za byt s ná-

bytkem, tři sta franků za stravu — už před týdnem vypršel, jak se říká. — Nu, vyjadřuji se snad špatně?»

»Já... vás... zkrátka, vyjadřujete se velmi správně... Vyjadřujete se dokonale...« koktal nešťastný kněz. — »Paní de la Follette, omluvte mě za mou zapomnětlivost... za mou roztržitost... Oh, naložil jsem si toho příliš mnoho, příliš mnoho!«

Vytáhl z kapsy druhý kapesník, rozprostřel jej pečlivě po krbu, pak otevřel peněženku a hrabal se v ní dlouho dvěma prsty, tváře se při tom neobyčejně vážně.

»Zaplatím vám zítra,« řekl konečně, »zaplatím vám zítra večer na halěř, paní de la Follette. Jsem právě trochu v tísní...«

Vzal svůj kapesník a utřel si křečovitě čelo a obličej.

»Nu, jakáž pomoc,« odpověděla paní de la Follette, »ale je mrzuté, že musím čekat na peníze. Pravá křesťanská láska začíná u sebe. Poctivý člověk utrácí jenom tolik, kolik má. Dobře je tomu, kdo se podle toho řídí. Tak tedy dostanu zapláceno za své lezení vzhůru dolů do vašeho pátého poschodí gratis pro deo, jak říkáte při mši.«

»Počkejte ještě, paní de la Follette,« ozval se starý kněz s hlubokým povzdechem. »Je pravda, že zacházím velmi špatně se svým malým důcho-

dem, nemám v tom pořádku. Ale bolelo by mě, kdybyste podle mne posuzovala mé spolubratry. My kněží jsme většinou dobří zákazníci, velmi dobří zákazníci. Vy jste žena šetrná a rozumná. Pán Bůh takovým ženám také blahořečil, paní de la Follette. Nemyslete si, že si nevážím pořádku! Je krásné, když má člověk pořádek! V ráji je také pořádek. Co se mne týče, spokojoval jsem se vždycky málem. Nejsem útrata, ale říkám vám to ještě jednou, paní de la Follette: musím vydávat mnoho peněz vzhledem k svému budoucímu jmenování. Musím dbát na svůj stav, dostal jsem v té věci velmi přesné pokyny. Musím se podle nich zařídit, je to má povinnost. Až má fara bude vystavěna . . .«

»Tohle je dobré!« podotkla trpce domovnice. »Nemá ještě postavenou faru a už vykládá, že bude farářem!«

»Ovšem, ovšem, to je mrzuté,« připustil abbé Chevance v hlubokém zamyšlení. »Ale vždyť mám aspoň tady slušný byt, velmi slušný byt, vidíte? Budu moci přijímat návštěvy v sousedním pokoji, to bude můj salon. Ostatně máme odtud dva kroky k bráně de Vannes. Pojedu tři čtvrti hodiny tramvají a jsem na místě. Nesnáz bude jenom v tom, že budu musit odcházet hodně brzy, poněvadž budu moci mluvit se svými farníky jenom brzy ráno anebo pozdě večer, jak budu chtít. Ve dne spí.«

»Ve dne spí! A co pak tedy dělají ti vaši far-
níci?«

»Jsou to většinou hadráři,« prohlásil vážně
abbé Chevance. »Oh, nejsou hadráři jako hadráři,
paní de la Follette!«

»Hadráři! Ach, vidím to až odtud! Záplato-
vaný vůz a bouda jako na králíky, fakanů jako
myši, a vši, až Bůh brání! Myslím, že bude líp,
když vás upozorním napřed: pan de la Follette
si vzal obyčejnou dělnici, ale potká-li někdy na
schodech nějakého toho zavšivence, kopne ho —
nechci říci kam — že vyletí až na ulici, jako že
je Bůh nade mnou! To vám mohu slíbit!«

»Však já už to nějak spravím,« řekl abbé Che-
vance, »všecko se dá nějak spravit. Ujišťoval
jsem vás, paní de la Follette, že budu co nevidět
jmenován farářem. Není nic divného, že ne hned
farářem u la Madeleine! Jsem si ve svědomí
jist, že jsem vás vědomě neklamal... Bliží se
rozhodující okamžik mého života — ano, rozho-
dující okamžik! Budete-li mít ještě trochu strpe-
ní, všecko bude v pořádku. Bolavým místem
v celé té věci je ovšem moje zdraví...«

»Bije osm hodin!« skočila mu domovnice bez
okolků do řeči. »Můj bob se jistě připálil!«

»Dovolte! Dovolte!« řekl abbé Chevance. »Nej-
raději bych... Kdyby se vám to nezdálo nenále-
žitě, obešel bych se dnes třeba bez večeře. Ne!«
dodal najednou sklíčeně a jeho třaslavá ústa se

bolestně stáhla, »myslím, že opravdu nemohu dnes večer jíst! Je mi tuze zle.«

»Oh, vy jste ufňukanější než těhotná žena!« poznamenala paní de la Follette s naprostou lhostejností. »Lidé tak choulostiví jako vy nedojdou daleko. Byla jsem ošetřovatelkou v nemocnici, mám tedy zkušenost a vím, co mluvím. Nebudete dlouhého světla pálit!«

»Je to možné?« zeptal se ubohý kněz se slzami v očích. »Měl jsem jít už dávno k lékaři, vidíte? Bylo by to stálo ovšem peníze, ale taková útrata je užitečná, potřebná. Teď jsem za to přísně potrestán. Umíralo by se mi těžce, paní de la Follette...«

Ta si položila obě ruce na ústa, nadula obě tváře a řekla vesele, zadržujíc smích plný kruté naivity:

»To nebaví nikoho,« řekla. »Tu práci bych ochotně odevzdala sousedovi.« Mlčela chvíli a pak dodala: »Na mou věru, de la Follette vás odhadl na první pohled! Nejste docela normální člověk! Člověk by řekl, že jste chlapec: bránit se neumíte a nápady máte k popukání. Mezi námi — měla jsem za to, že kněz má víc zkušeností! A proč by vám vlastně přišlo tak za těžko umřít?«

»Oh, paní de la Follette, já se nebojím vlastně smrti, abyste mi rozuměla! Ale měl jsem takovou radost, že budu mít hodně práce, už jsem si dělal plány...«

Pohlédl úkradkem do úzkého zrcadla nad postelí a vjel si horečnou rukou do vlasů.

»Nejsme ovšem ještě tak daleko, paní de la Follette! Ale kdybych byl opravdu nemocen, dělalo by to špatný dojem. Vyrozuměl jsem, že biskup by rád spolehl na své spolupracovníky. Okolnosti nedovolují žádnou polovičatost. Válka je válka! Tím hůře pro chromé opozdilce!«

Zasmál se opět tím dětským smíchem, jehož přízvuk byl tak bolestný, ale docela bez hořkosti.

Přistoupil k oknu a postaviv se co nejvíc do světla, zeptal se: »Hleďte, paní de la Follette, řekněte mi upřímně, jak se vám zdám?«

»Jak se mi zdáte?«

»Ano, tělesně.«

»Tělesně?«

»Ach, však vy mi dobře rozumíte! Paní de la Follette, dovolte, abych vás upozornil, že to od vás není hezké, když se mi posmíváte. Nemocní jsou k politování . . . ó ano, to je stav pro přírodu velmi pokořující. Člověk neudělá nic dobrého, chuť k modlitbě je ta tam. Člověk myslí jenom na práci, která na něm leží, na propasené příležitosti, na ztracený čas, na daremný chléb, který jí . . . Nemluvím o všelijakých těch drobných bolestech, které se hlásí hned tu, hned tam. Díky Bohu, já takřka netrpím, nevěnuji tomu mnoho pozornosti . . . Ale poslouvejte, přece se mi zdá,

že mi ubývá sil. Jde to se mnou s kopce, paní de la Follette!«

Hleděla na něho upřeně a zvědavě svýma klidnými a prázdnými očima a ústa se jí při tom trochu zkřivila odstínem krutosti takřka zvířecí — měla úplně týž výraz, s jakým jste ji mohli vidět v neděli v Jardin des Plantes před klecí hroznýše, když se dívala na malého králíčka, krčícího se před ohromnou měkkou tlamou obludy.

»Věřím vám, že nejste konec konců zlomyslný,« řekla pak zádušně, »ale proč mě už týden trápíte se svými nemocmi?«

»Ó, kdepak týden! Přepínáte trochu, paní de la Follette! Jsem opravdu nemocen teprve od předevčíra... nebo ne... od úterka... nejdéle od úterka. Přišlo to na mne znenadání, rozumíte, a začalo mě to vochlovat. Víte, nejvíc mě trápí ty závratě a potom také začínám nějak špatně vidět a nedoslýchám. Mám strach, že nebudu moci kázat, zpovídat... Ale snad vidím věci černější než opravdu jsou! Dovolil jsem si tedy obrátit se na vás. Osoba nezaujatá dovede líp posoudit zevnějšek, výraz obličeje, a co všecko. Věřila byste tomu, paní de la Follette? Jsem tak málo zvyklý pozorovat sám sebe, že neznám ani — jak bych vám to řekl? — svou vlastní tvář... Až do nynějška jsem se na sebe málokdy díval do zrcadla, to je pravda.«

»Co vám říci, pane Chevanci? Vypadáte tak

bídně, že už ani bídněji vypadat nemůžete. Ale přes to je možné, že budete živ třeba sto let, kdo pak ví? Já vám to přeji z celého srdce. Ale musím říci, že máte málo ješitnosti, když se ucházíte o politování, o útěchu, o poučení a bůhví oč ještě u cizí ženy, která na vás ještě nikdy nechtěla nic jiného, nežli co jste jí dlužen . . .«

Ubohý kněz si najednou přitiskl ruce na bedra a trochu se nahnul dozadu, obrátil ke zdi svůj žalostný obličej, jehož všechny vrásky se naráz zdály hlubší. Jeho pohled byl v té chvíli proniknut bolestí tak děsivou, že domovnice otočila diskretně hlavu a dělala, jako by utírala cípem zástěry sklenici.

»Vidíte, vidíte, paní de la Follette,« koktal abbé Chevance svým mírným selským hlasem, »je to vážné, je to velmi vážné. Ach, kdyby mě Jeho Eminence byla viděla takto, byl bych býval ztracen. Tolik jsem se naujšťoval těch pánů, že mám železné zdraví! Zakouslo se mi to do beder, paní de la Follette . . . co by to mohlo být?«

Utíral si pomalu čelo zmuchlaným kapesníkem, který křečovitě svíral.

»Já bych řekla, že jste se nejspíš namohl.«

»Můj Bože, to jsem si nejprv také myslil,« odpověděl žalostně. »Ale jsou tu ještě jiné příznaky . . . Musím se vám přiznat, paní de la Fol-

lette, že se mi zdá, že mi . . . ledviny pracují jaksi obtížně a nedostatečně . . .«

»Chcete říci, že se nemůžete vyscat?« vyjekla a ušklíbla se.

Stařec se začervenál a něco zakoktal.

»Je tohle drzost, na mou věru!« rozčilila se tělnatá domovnice. »Povídat takové věci mně, to je hrůza! Že vás není hanba! A já už vás tady poslouchám tři čtvrti hodiny! Aby vás —!«

Chytila vztekle za kliku a jediným trhnutím své ohromné ruky otevřela dveře dokořán . . . Tu však ji hlas abbého Chevance doslova přikoval na místě.

»Paní de la Follette,« oslovil ji, »až dosud jste urážela jenom pozemského červa, jako jsem já, člověka nepatrného a nicotného. Ale tentokrát jste urazila těžce Pána Boha. Musíte to napravit, paní de la Follette, musíte to rychle napravit! Oh, my lidé jsme pošetilí, nic si neuvědomujeme! Není vždycky snadné mít účast s utrpením bližního a rozumět mu. Nesmíme je však nikdy obracet v posměch a zneuctívat je, paní de la Follette, nikdy, nikdy! Vidíte, bolest v našem ubohém světě, to je sám Bůh! Jdeme okolo něho a nepoznáváme ho — nu, budiž! Ale když ho poznáme a urážíme ho, oh, to je těžký hřích, to je velmi těžký hřích! Chtěla jste honem vyběhnout, paní de la Follette, málem byste byla vylomila dveře. Myslila jste, že máte přede mnou strach

— přede mnou, jen si to považte! Nemáte strach přede mnou, nemyslete si, máte strach sama před sebou. Byla jste schválně krutá, rozumíte? Zabila jste jedinou ranou svoji duši, jako byste s ní chtěla být stůj co stůj hotova. Ano, viděl jsem umřít vaši duši, paní de la Follette! A teď se stydíte. Tím lépe, že se stydíte — ale konec konců — ne? — je to jenom prosté hnutí přirozeného citu, rozumíte? Stojíme tváří v tvář andělům a držíme tuto mrtvolu v náručí jako Kain. Jsme velmi zmateni a zahanbeni. Co po nás Bůh žádá víc? Jenom málo. Abychom litovali, že jsme se dopustili zlého, abychom si to přáli napravit, někdy jenom, abychom pohlédli k nebi, abychom si přáli být lepší, poznat, pochopit... Každý podle svých sil, podle osvícení, kterého se mu dostalo, podle milosti — co já vím? A co se mne týče, já vám dávám své požehnání, paní de la Follette, já vám žehnám z celého srdce!«

Pot mu stékal ustavičně po tvářích a on jej utíral tímž mechanickým pohybem, jeho dětská ústa byla zkřivena úzkostlivým úsměvem a do jeho nádherných očí padal šikmý paprsek zlatého večerního světla, křehkého a tragického. Tak doznívá drásavý tón, kterým vrcholí symfonie. Staré tělo knězovo, černě oblečené a zdánlivě nehybné, ale jakoby oživené z vnitřku nadlidským zápalem, se naklánělo nepatrně napravo a nalevo, hned se vzpřimovalo a hned se zase napínalo ku-

předu, zasazujíc své neviditelné rány s nevyrovnatelnou jistotou a s neslýchanou rychlostí. Tato tajemná dialektika, zrcadlící se celá ve vznešené žádostivosti jeho pohledu, nemá modlitba jeho rukou, strašný rozmach jeho hubených ramenou — to všecko bylo tak neodolatelné, že ta hrubá, tupá žena ustupovala pomalu do tmavého kouta, vrtíc hlavou, a její široká tvář byla rozrušena jakýmsi smutkem. Potom uprchla.

Abbé Chevance si sedl na postel a zavřel oči. Oknem vanul do pokoje lehký větřík a stařec mu nastavoval tvář a nechal se od něho hladit, třesa se únavou. Neurčitá, ale hluboká a pronikavá bolest, která ho trápila už nějaký čas (nebyl by dovedl říci, jak dlouho to už trvalo), jako by byla v té chvíli ztrnula, nebo spíše se mu zdála ještě neurčitější, rozptylovala se záludně po celém těle a prostupovala je skrz naskrz, pronikala všude s krví, všude byla přítomna. Každý jiný nežli on by byl bezpochyby brzy vyčerpal svou odvahu v tomto nerovném zápase, byl by promrhal za několik dní zálohy duše, kterých je každému z nás na tomto světě vyměřena jenom jistá míra. On však odolával se zázračnou mírností a odevzdaností, s nebeskou trpělivostí. — Vzdal se hned napoprvé, tak jako dítě otvírá posvátným posunkem svou drobnou náruč smrti, a nedovedl si vůbec představit, že by se mohl nějak bránit, jsa v neuvěřitelné prostotě svého srdce

odhodlán nejenom trpět, nýbrž trpět malichernou, nízkou bolest, trpět zbaběle, pohoršovat bližního. Ani sebou nepohrdal, měl prostě soucit sám se sebou, litoval svého trápení, tak jako by byl litoval utrpení hmyzu nebo oněch nevinných květin, které někdy kupoval a které mu vždycky brzy zvadly, protože je zapomínal zalít. — »Jsem od přírody lehkomyšlný,« říkával rád svým vážným zpěvavým hlasem, chtěje tím patrně říci, že se mu naprosto nedostává oné síly duše, které se tak podívoval a po které tak toužil. — »Náš Pán,« říkával také, »posílá velikým duším svého království bolest privilegovanou, ale malým dušičkám posílá jenom sklíčenost a pokoření.«

Když dostal konečně úřední oznámení, že mu bude co nejdříve svěřena nová farnost na předměstí, farnost tak chudá, že odstrašila i ty nejodvážnější, umínil si ihned, že se usadí na tom nejistém území, na pozemku, který arcibiskupství koupilo s tím úmyslem, že tam postaví prozatímní kapli a boudu z nadehtovaných prken, pokřtěnou na faru. Ale jeho ochránce kanovník Mesurier ho od toho brzo odradil a varoval ho, že by se mohla taková horlivost zdát Jeho Eminenci nevhodná a nepravá. — »Mějte se na pozoru, abyste příliš nespíchal,« radil mu ten moudrý muž. »Vypadalo by to třeba, jako byste chtěl dávat svým představeným naučení.« — Nuže, abbé Chévance se v tomto okamžiku svého

života, který pokládal za tak rozhodující a důležitý, ničeho nebál tak, jako aby se nezdálo, že se mu nedostává opatrnosti, této hlavní ctnosti, o které se domníval, že si ji osvojil s velikou námahou, ale o niž se potají ještě ustavičně snažil s mravenčí vytrvalostí a trpělivostí, mučen nejistotou a pochybnostmi. — »Dobrý farář má být dobrým správcem,« připouštěl s dojemnou vážností při každé návštěvě u svého přítele kanovníka, ačkoli měl o správě farnosti a o jejích tajemstvích představy nejpodivínštější. Leč vědělo se o něm, že je právě tak dobrým almužníkem jako špatným počtářem, neboť byl jedním z těch prostých lidí, kteří se zrodili k tomu, aby prošli životem boháčů a rozkošníků, vedouce se s chudobou za ruce.

Opustil tedy svůj pokoj v hotelu Saint-Etienne a najal si hned u stanice předměstské tramvaje hnusný byt s nábytkem, jež však nicméně pokládal za velmi slušný. Vstal hned první den před úsvitem a klusal až do večera vyprahlou plání, která kvasila pod srpnovým sluncem, a hned ten první den ucítil k svému hlubokému úžasu, že mu už selhávají síly, že jeho staré tělo, které bylo znenadání zaskočeno, mu možná odepře službu. Kdyby člověk jako on byl býval schopen zoufalství, byl by se už v této chvíli zhroutil. Avšak zoufalství je pro něho jenom jedním z těch neurčitých a abstraktních slov, při kterých

se jeho myšlenky nikdy dlouho nepozastavovaly. Čisté duše si nemohou představit tento stav samy od sebe a neznají ho aspoň dotud, dokud trpělivá jasnovidnost nenávisti neobjeví v jejich nevinné radosti nějakou nepatrnou trhlinu.

Zoufalství sice neznal, trpěl však hořkou hanbou. Byl si jist, že neudělal nikdy nic dobrého, ba ani užitečného, a teď měl takto propásti jedinou příležitost, která se mu tak znenadání naskytla. Přiznat se k své slabosti svým představeným, to by ho bylo na místě zabilo. Nemohl si na to ani pomyslit, aby se o něho nepokoušela mdloba. Báł se také, že se dovědí příliš brzo o jeho churavosti a že mu odeprou nejvyšší štěstí jeho žalostného života. Rozhodl se tedy, že se zavře doma, že se nebude ukazovat, a utěšoval se, že takto třeba vyčerpá a stráví svou bídu hezky v tajnosti. Leč marná naděje! Za jediný týden ho tato heroická samota zdrtila. Poněvadž nikdy nepoznal jiného léku pro své utrpení, nežli že zahrnoval své bližní uprostřed svého nejhlubšího smutku zázračnou útěchou svého srdce, stravaného otcovskou láskou, dusil se brzy tímto uzavřením v sebe samého. Přiznával se k tomu někdy hnusné společnici svého umírání a snažil se prolomit její tupou lhostejnost, promrhávaje v tomto šíleném podnikání posvátné síly své duše, rozhazuje plnými rukama její ušlechtilou horoucnost, genia své lásky. Tak se zbavoval po-

sledních zbytků své mystické krve.

Domníval se, že se ubytovává v samotě a zatím se už propada! do stínů smrti. Jeho tělo, které si podrobil a zkontroloval s takovou laskavou neúprosností, už stenalo úzkostí, ovanuto věčným mrazem, a ačkoli je držel svou vůlí, takřka nadlidskou, ještě v otroctví, ono už uvolňovalo potají svá pouta a chystalo se po prvé uposlechnouti zákona své přirozenosti a potichu stranou dokonat. Jakýsi jednotvárný nářek, podobající se bučení stáda opuštěného uprostřed široširé noci, pokorný, neustávající nářek, mu svíral srdce. A takřka bezděky zatoužil po tváři přítele.

Ze všech lidí, které by byl chtěl mít u sebe, byla by mu bývala slečna de Clergerie nejmilejší. Tato dcera podlézavého historika, který umřel málem stoletý, přežil nevysvětlitelným způsobem slávu tolika nenáviděných soupeřů, kterou tak dlouho trpělivě ohlodával svými pracovitými a neúnavnými zuby, není už teď pro nikoho ničím víc nežli bledým preludem, který se rozplynul. Ono nejasné drama, v němž zahynul tento život tak světlý, jako by ji bylo navždy přikrylo příkrovem svého bláta, jako by ji bylo pohřbilo pod pečetí jedné z oněch mnohých novinářských zpráv, které mají příchut' tak zneuctívající. Zapomenutí, po kterém tolik toužila, jí bylo dáno v této ošklivé podobě, nechť v něm tedy odpočívá v pokoji!

Pan de Clergerie věděl o něžném přátelství abbého Chevance k této dívce, která se ze všech jediná odvažovala prokazovat starému knězi čest před světem, a nemyslel na to bez jistého znepokojení, ačkoli považoval starého dobráčka za originál a jednu chvíli se o něm dokonce vyslovil jako o druhém Vincenci z Pauly. Jest už osudem bývalého faráře, že upoutává svou prostotou pozornost a dokonce i obdiv hlupáků, kteří se domnívají, že prohlédli napoprvé tajemství této prostoty. Jak je jim příjemná taková svěžest! Jaký divoký květ, uniklý z ráje! Avšak jakmile k němu přijdou blíž, objeví se znenadání jak tomu nejobhroublejšímu tak tomu nejchytřejšímu tajemná síla tohoto nepatrného kněze, síla, které se stěží odvažují dát jméno, a zvolí-li konečně nějaké, zvolí vždycky úmyslně jméno falešné. Jsou buď překvapeni nebo rozrušeni a shodnou se dodatečně všichni na tom, že tento kněz je špatně vychován.

Pan de Clergerie si toho všiml také dosti brzo a nezatajil své dceři trpkost tohoto zklamání. Potom si stěžoval — ne bez otcovské důstojnosti — že musí zasahovat do takového sporu, neboť prý nepochybuje, že jeho autorita přestává na prahu vnitřního světa jeho dítěte. Nicméně prý se už rozhodl a jeho názor je od nynějška hotov. Abbé Chevance je patrně znamenitý kněz, jeho představení si ho cení a chválí jeho horlivost,

avšak ne všechno, co zasluhuje chvály, smí být bez opatrnosti napodobováno. Mladá dívka musí být zdržlivější nežli kdo jiný, zlomyslné jazyky na ni číhají se všech stran. Vyvolit si za zpovědníka kněze, který vzbuzuje posměch, byť nevinný, není bez jistého nebezpečí, i když to dvacetiletý mozek sotva dovede pochopit. »Bojím se, že v tvé volbě je trochu domýšlivosti. Vezmi si tedy jiného zpovědníka,« doložil, »aspoň před veřejností. Neodpírám ti dovolení, abys směla abbého Chevance dále navštěvovat, myslím, že je neškodný. Jenom mi pomoz zarazit zlé jazyky. Jak bych ti mohl něco vyčítat? Vždyť i já sám jsem na čas podlehl neobyčejnému, evangelickému kouzlu našeho ctihodného přítele. Vážím si ho nesmírně. Budu si ho vždycky vážit.«

Chantal rozevřela ještě víc své veliké, klidné, usmívající se oči.

»Chudák abbé Chevance!« zvolala. »Uvidíte, že ho to bude mrzet!«

»Milá Františko . . .« začal podlézavý historik.

»Oh, chtěla jsem jenom říci, že bude v první chvíli trochu překvapen, nic víc! Ale potom na to brzy zapomene, uvidíte! Je tak roztržitý!«

»Ne, ne, milá Františko,« odpověděl vážně pan de Clergerie, »neoklameš mne! Obět, kterou od tebe žádám . . .«

Chantal zakroutila opět se smíchem hlavou, přitulila se blíž k němu, položila mu na každé

rameno jednu ruku a nastavila svůj klidný pohled jeho úzkým mžikavým očím.

»Já vás nikdy neklamu,« řekla. »To není pravda. Jsem šťastna tak, jak jsem, jsem stále, stále šťastna. Nejste rád, že jsem šťastna? Nic mne nikdy netrápí, tatínku! Máte mi za zlé, že jsem šťastna?«

Zachytil její ručku a ta se s chvěním poddala jeho prstům.

»Děláš mi starosti, Františko,« přiznal se upřímně. »Nevím, rozumím-li ti. Můj Bože, nejsi ovšem schopna toho, aby ses skrývala. Proč tedy mám dojem, jako bych tě ustavičně pronásledoval a nikdy tě nemohl dostihnout, jako bych se tě vždycky minul jenom o vlásek, jako ve snu? Minu se tě po každé o vlásek, to je to pravé slovo!«

Chantal trochu svraštila obočí a potom odpověděla:

»To je nejspíš tím, že se trochu mnoho dohadujete... historikové jsou všichni takoví, ne? Já vám potom zmatu vaše dohady a ani o tom nevím. Vy mě máte za loď s dobrým lanovím, s bohatým nákladem, s podivuhodným kapitánem, se vším, čeho je třeba — a já jsem zatím jenom ubohou prázdnou lodičkou, která pluje, jak se dá.«

»Ano, klameš mne,« opakoval s důrazem pan de Clergerie. »Klameš mne bez své vůle, protože

se nepřinutíš ani na minutu, abys viděla mýma očima, abys mluvila mým jazykem a ospravedlňovala se důvody, kterým bych rozuměl. Jak mám o tobě vědět něco víc, milé dítě, nežli co každý z nás sem tam projeví v rodinném a všedním životě ze svých zvyků, náklonností a zálib? Nuže, ty nemáš zálib, ty se zdáš spokojena se vším. Už to je v tvém věku obludné, ale u tebe je ještě něco horšího: ty neumíš uvést žádnou záminku pro tuto věčnou veselost. Člověk ji musí vzít, tak jak je. Jest, protože jest.«

»Můj Bože, berte ji tedy tak, jak mi přichází!« odpověděla. »Nejsem vůbec tak složitá...«

»Tak jsme zase tady! Oh, mám já to lehkou úlohu!« řekl trpce.

Obrátila k němu pohled tak průzračný a tak smutný, že ho nevydržel a lehce se začervenal.

»Aspoň mi přiznej, že se mám právo trochu divit! Nikdys nelhala, jsi poctivost sama. Nu, dejme tomu tedy..., hm, dejme tomu, že by mi byly kladeny jisté otázky... vzhledem k tvé budoucnosti... velmi prosté otázky... nemohl bych na ně vůbec odpovědět. Co z tebe bude za ženu? Který mudrc by to dovedl říci? Líbí se ti doma, dobrá! Zdá se dokonce, že jsi děvče velmi domácké. Ale řeknu-li ti zítra, že pojedeme do Indie nebo do Kanady, vsaďme se, že přijmeš tu zprávu s tímž spokojeným úsměvem! Máš ráda společnost? Nemáš ji ráda? To je zase záhada,

kterou si netroufám rozřešit. Ukazuješ mezi lidmi rozkošnou živost a chápavost. To zrovna tak stačí, aby ses ve společnosti líbila, ale nestačí to, abych si byl jist, že tobě se v ní opravdu líbí. Svým přítelkyním jsi věrna až do maličkostí, až k úzkostlivosti. A přece se od nich necháváš klamat s dobrosrdečností, nemám-li říci s naivností, která mne rozladuje. Někdy se tvá vůle prudce projeví, jako když šlehne blesk, ale hned zase zaujme pokorně své místo v klidném běhu tvého života. Kam směřuje? Kde ji skrýváš? Vím, že ji skrýváš! Člověk by musil být slepý, člověk by tě nebyl směl nikdy vidět, aby mohl pochybovat, že jsi podobna své nebožce matce, že máš totéž srdce, touž vášnivost... Když tě tak vidím, zmáhají se mne bolestné předtuchy. Oh, vím, že nejsi z těch, které se vyhýbají překážkám nebo které je aspoň dovedou obejít. O kterou překážku se roztrháš? Kdo ví... Neplač, Františko!« zvolal najednou. »Vidíš přece, že jsem ubohý člověk!«

Chantal neplakala, ačkoli se jí ústa chvěla únavou.

»Ale vždyť nepláči!« odpověděla, nutíc se do smíchu. »Tolik bych si přála, abyste byl se mnou spokojen! Ale vy mne ustavičně pozorujete a vidíte ve mně mnoho věcí, kterých já nevidím. Nevidím jich, opravdu!«

Zavřela pěst, opřela si o ni bradu, přivřela oči,

tvář se jí napjala vnitřním úsilím, a dívka řekla tiše:

»Jsem velmi, velmi prostá. To je všechno.«

A ihned zbledla, jako by jí byli vyrvali ze srdce toto dětské tajemství.

»Odpusť mi, prosím!« začal zase pan de Clergerie. »Možná, že ti ubližuji. Je těžko se někoho vyptávat a nějak se ho při tom nedotknout... Víím, že máš skvělou povahu, ale ne, ne... tím není všechno vysvětleno. — V osmnácti letech člověk o všeličems sní. O čem ty sníš?«

»O čem sním?« zeptala se slečna Chantal.

»Ano, snívá se na příklad o budoucnosti...«

»Oh, nestarám se o budoucnost,« řekla a zakroutila hlavou. »O tu vy jste se už postaral. Nač se tedy ještě starat?«

»Rozuměj mi přece: nejsi z těch lehkých hlav, které nevidí dál než do zítřka. Naopak, máš vzezření, pohled, hlas — co já vím? — a onen jasný klid ženy, která už vykonala svou volbu, která je už rozhodnuta. Tahle tvá veselost má přece jistě nějaký smysl. Ale jaký? Pravíš, že o ničem nesníš — a zatím i tvé mlčení je plno snění, takže se z něho nevědomky usmíváš.«

Chantal spustila bezradně ruce.

»Co vám mám odpovědět, tatínku?« řekla.

»Hleďte, jsem už taková, nezlobte se proto na mne! Zdá se mi, že nemohu být jiná. Budoucnosti se ani nebojím, ani se na ni netěším. Ve-

liké zkoušky jsou pro veliké duše, vidíte? Malé dušičky projdou životem docela potichu... Já nejsem veliká duše. Jednou jsem viděla takového starého chudáka, a ten mi řekl:

„Mé povolání je, abych dostával. Stačí mi tak málo na živobytí! Zůstávám tedy moudře u kostelních vrat, natahuji ruku k Pánu Bohu a doufám, že mi do ní vždycky položí dva sous...“«

»To je velmi hezké,« odpověděl chladně pan de Clergerie. »To vede rovnou ke klariskám.«

»Ke klariskám!« zvolala Chantal se smíchem. »Jak vás mohlo napadnout, že bych mohla být někdy klariskou anebo jenom karmelitkou!«

Pan de Clergerie si vjel nervosně prsty do vousů.

»Nechci ti ani dost málo odporovat,« řekl. »Vím, že tvá zbožnost je hluboká a dokonce osvěcená, při tom však velmi klidná a rozumná. To je o důvod víc, aby sis lehkomyšlně nevypůjčovala od mystiků životní pravidla vhodná jenom pro ně.«

»Ach! (Její celá tvář se rozčeřila radostí.) Vypůjčuji si jenom svůj maličký díl, svůj díl žebráka, v tom máte tisíckrát pravdu! Což vypadám jako mladá dívka, která vyhledává pokořování, poslušnost, chudobu? Nepůjdu k nim nikdy, buďte klidni! Umřela bych úzkostí hned při prvním kroku! Co vy nazýváte mou jasností, mou veselostí, to je právě ta jistota, že nejsem k niče-

mu, a také naděje, že budu takto na Posledním soudě souzena, že mi bude dána milost. Nebudu se bránit. Podívejte se na mého psa Tabala: budu-li dělat, jako bych se do něho chtěla pustit, dá se na útěk. Pustím-li se za ním opravdu, lehne na záda a zdvihne pracky do vzduchu. Já jsem taky taková, nebráním se. Chtěla bych, aby toho Bůh víc nežádal. Nevolám na sebe nic — ani bolest, ani smrt, ba ani malé trápení: bála bych se, že je probudím, že je rozhněvám. Kdybych viděla, že se ke mně blíží nějaká zkouška, jistě bych se v první chvíli trochu uhnula, to je přirozené... Ale hned bych si řekla, že nemám vůbec síly, lehla bych si na zem, skrčila bych hlavu do ramen a zavřela bych oči. Hrdinství je v podstatě jenom jedno, jsem si však jista, že je sto způsobů strachu, a přála bych si, aby mě Pán Bůh naučil tomu způsobu, který je mu nejméně nemilý. Člověk má vždycky dost síly, dostávat rány a nevracet je, a jakmile nečekáme sami od sebe nic jiného, jakmile nežádáme nic víc, spíme na konec klidně. Člověku nebrání ve spaní strach, nýbrž vypočítávání možných úspěchů.«

Pan de Clergerie ji poslouchal bez hnutí. Když umlkla, díval se na ni ještě dlouho s neobyčejnou pozorností. Pak začal oběma rukama nervosně rovnat papíry roztroušené po stole, jako poražený advokát sbírá svá akta.

»Ty žertuješ,« řekl.

Jeho ctihodná hlava se několikrát pomalu zakolébala, jako by byl sám sobě s úzkostí odpověděl »ne«. V jeho těkavých šedých očích se na okamžik zjevilo čtyřicet let houževnaté a bezduché práce, ohrožované pletichami neméně bezduchými, hořké vědomí vlastní nicoty, dětinský strach před jakoukoliv pravdou a před jakoukoliv prostotou, v které vidí jeho nedůvěřivost jenom složitou lest, přetvářku, kterou je nesnadno odhalit, zkrátka celý jeho život, celá jeho nesnesitelná prostřednost. Ale to všecko byl jenom pouhý záblesk, neboť slavný historik ihned zase odvrátil oči a zhluboka si vzdychl.

»To všecko je dobré a krásné,« řekl ještě. »Ale je to neurčité, hrozně neurčité . . . Ne, to nemůže být životním pravidlem! Ostatně tě musím upozornit, žes mi neodpověděla na otázky, které jsem ti dal.«

Pozdvihl hlavu a v zamyšlení si hvízdal.

»Ujišťuji tě, že schvaluji . . . co je možno schvalovat. Jenomže náležím — díky Bohu! — ke generaci, která dokázala — více než kterákoliv jiná generace — dokonalost method míry, analysy a rozumové kontroly. Nejsem nepřitelem nadpřirozena, doufám dokonce, že zůstanu dobrým katolíkem, ale přes to jsem pevně přesvědčen, že nehledě k několika výjimkám (které jsou dohromady zázračnou, až dosud nezvratnou skutečností) zůstáváme ty i já — a my všichni — těsně

závislí na okolnostech a životních podmínkách, a tvůj sen o dokonalém a prostém přijímání věcí pokládám za neuskutečnitelný. Obávám se dokonce, že ty o něm smýšlíš stejně a že tvůj postoj je nucený. Tak!«

Pan de Clergerie uhodil dlaní zlehka na okraj stolu.

»Nenamluvíš mi, že dovedeš obětovat tak snadno... na příklad svého zpovědníka!«

»Proč?« zeptala se. »Oh, vy jste mi špatně rozuměl! Mluvíte o oběti... ale já nejsem ještě tak daleko, tatínku! Já bych nedovedla nikoho obětovat! Vy mě berete příliš vážně, tatínku, to je celá obtíž! Je mi tak málo za těžko poslechnout, že musím mít chtěj nechtěj za to, že mé trampoty nemají o nic víc ceny nežli já sama, a já jsem docela bez ceny. Já neumím trpět a stydím se za to. Snad se tomu nikdy nenaučím?«

»Ale přece jenom,« řekl, »mohlas aspoň ukázat... mohlas dát aspoň najevo... Zkrátka, zdá se mi... Je to nepravděpodobné, milé dítě... Abbé Chevance ti vždycky projevoval náklonnost... Chtěl jsem tě ovšem požádat, aby sis... zvolila zpovědníka rozumnějšího... méně... méně podivínského... ale nikterak jsem ti nechtěl zapovídat... zkrátka, bude stačit, když jej budeš řidčeji navštěvovat...«

»Děkuji vám, tatínku,« řekla Chantal. »Jsem ráda k vůli němu...«

»Tak vidíš!« zvolal a pohlédl na ni úkosem. »Vědělas právě tak jako já, že by mu byla tato roztržka nepříjemná, ba i bolestná... Má tě velmi rád.«

Chantal otevřela ústa, pohnula rty a začervenala se. Pak se její tvář prozářila tajemným nadšením, které však nesetřelo jejího úsměvu, a řekla svým tichým hlasem, který byl právě tak klidný jako její pohled:

»Oh, tatínku, on nelpí příliš na tom, co má rád!«

— — — — —
— — — — —

»Tady máte oběd!« oznamovala paní de la Follette klidně, ačkoli bylo znát v jejím hlase jakousi výminečnou vážnost.

Ale teprve když odstrčila svou velikou vycpanou bačkorou dveře, uviděla napravo natažené a nehybné tělo abbého Chevance, obrácené tváří ke zdi.

»Už je jistě po něm!« zabručela ubohá žena mezi zuby. »To už je hotová věc, že ten starý blázen neudělá nic jako druzí lidé! Člověku tuhne krev z takové patálie — a k tomu ještě v mém věku!«

Z bobů na stole se kouřilo. Budíček zapadl mezi stěnu a postel a tikal tam poplašeněji než

kdy jindy. Domovnice už ustupovala pomalu ke dveřím, dívajíc se do země, tu však se mrtvý pozdvihl na loket jakoby nic, pomalu se otočil a konečně se mu podařilo sednout.

»Jaká hloupá příhoda!« koktal. »Nejspíš jsem sklouzl na dlaždici... špatně jsem asi šlápl... Odpusťte mi, prosím!«

»Sklouzl na dlaždici, to je dobré!« řekla paní de la Follette mrzutě. »Takhle vypadá člověk, který špatně šlápl? Podívejte se na sebe do zrcadla! Vždyť ještě nevíte, čím jste!«

»Ale ano, ale ano, vím velmi dobře,« odpověděl abbé Chevance poněkud podrážděně. »Kdo by to byl řekl! Vždyť to byla jenom závrať. Neztratil jsem vědomí ani na okamžik. Cítil jsem docela jasně, jak padám.«

»Nu dobrá,« řekla hospodyně. »Věřte si tomu, můžete-li. Já myslím, že to máte všechno ze slabosti, musíte si trochu osvěžit krev. Jezte, dokud je to teplé!«

Postavil se na nohy a otáčel namáhavě hlavou. Oči měl ještě jako opilé. Konečně se přiblížil drobnými krůčky ke stolu, zachytil se jednou svou malátnou rukou židle a těžce na ni klesl. Na rtech mu tkvěl strašný úsměv.

»Tak vidíte, tak vidíte,« říkal svým pokorným hlasem. »Děkuji vám, paní de la Follette! Myslím, že se budu musit... trochu zotavit... Den se nachyluje, paní de la Follette! Strašně se při-

pozdívá . . . Už skoro ani nevidím, paní de la Follette!«

»Co to povídáte?« vykřikla nedůvěřivě. »Nedělejte vtipy a raději jezte, to vám víc prospěje! Čekám, až budete hotov, abych mohla jít dolů. Pan de la Follette si šel sehrát partičku, ale může tu být každou chvíli. A on není takový člověk, aby dělal okolky!«

Pozorovala ho potají a pásala se bez zlomyslnosti na této podívané, podobající se oněm populčním výjevům, které působí komicky i při své hrůze. Rozpačitý úsměv nešťastného starce, rozvázná zdlouhavost jeho pohybů, jejich neobratnost a zvláštní klátivost, kterou vždycky najednou ovládl, to všecko mu dodávalo onoho vzezření směšně slavnostního, jaké vidáme na zamýšlených a pracně krácejících opilcích, kteří se potácejí s jednoho chodníku na druhý, razíce si pomalu cestu rozpustilým davem. Právě v té chvíli hukot venku trochu uslábl a otevřeným oknem, zejícím široce do předměstského večera, pronikl z ulice z jakéhosi šantánu hnusný refrén jakési odrhovačky, tak jako když se na špičce třaslavého vodního paprsku zajiskří chumáček pěny, a rozlehl se v smutném pokoji, do něhož znenadání zavál proud svěžího vzduchu, tak tlumeně a čistě, že byl k nepoznání.

»Paní de la Follette,« řekl, »když mi bylo patnáct let, musil jsem jeden čas v nižším semináři

v Montligeonu — odpusťte mi — jíst náramné spousty syrového masa. Bylo to na výslovný rozkaz lékařův, rozumíte? Když si na to vzpomenu, zdvíhá se mi ještě teď žaludek! To vám bylo odporné!«

Chopil se mísy, nabral si na talíř až po okraj a drže vidličku v sevřené pěsti, dal se chvatně a hltavě do jídla.

»Nu tak vidíte, že to jde! Už přicházíte k sobě. Vypadáte už líp!« řekla hospodyně.

»Cítím náramnou prázdnotu v hlavě,« přiznával se ubožák, žvýkaje plnými ústy. »Má závrat byla nejspíš od toho. Pochází to všechno ze slabosti, to je jisté.«

Jeho hlas zněl pořád jaksi vesele, a to paní de la Follette uklidňovalo. Nemohla však spustit oči s jeho rozpáleného, svítícího se, ale ztuhlého obličeje, v kterém se pohybovaly jenom čelisti.

»Mám velikou žízeň,« dodal ještě. Nalil si dvakrát za sebou sklenici vína a vypil ji po každé náraz. Tenký červený pramének mu pomalu stékal od koutku úst až na bradu.

»Budete musit rozsvítit lampu,« ozval se za chvíli tichým hlasem. »Stmívá se velmi brzo... Jindy, oh... Paní de la Follette, rybníky mého rodného kraje... rybníky, to je zvláštní... rybníky se lesknou dlouho do noci — to je velmi zvláštní... A je taková jedna svěží chvíle, velmi svěží, nejsvěžejší chvíle, kdy vodíme napájet naše

voly, ta krásná zvířata! Dům není daleko, na konci pěšiny, která se černá mezi stromy, pod stromy... To je ráj. Tam povedu své děti, své ubohé děti... Jen si to považte, paní de la Follette... Zním ženy, které živí své maličké polévkou z bramborových slupek. Lidé potřebují mléka, mnoho mléka... Tolik mléka se promrhá, paní de la Follette! Přetéká dolů z vědra, teče do trávy, bílá pěna se na ní usazuje a rosa ji pomalu umývá. Tolik mléka se zkaží! Říkal jsem to dcerce Šimona Closa, když jsem šel jednou ze školy. „Sylvie, Sylvie!“ volám na ni. „Postav džber rovně, děvečko!“ Ale ona nabrala dřevákem ze studánky vody a vychrstla mi ji do tváře. Chrst! Chrst! Přímo na mou novou zástěru... Jakže, Eminence?... Eminence, naši lidé umírají hlady! Co mám říci lidem, kteří umírají hlady?»

Nalil si ještě jednu sklenici, přinesl ji třesoucí se rukou až ke rtům, potom k ní dvakrát přičichl a postavil ji vážně zase na stůl.

»Nu tak! Nu tak!« vykřikla na něho paní de la Follette.

Viděla, že otáčí hlavou, jako by slyšel něco z hlubin svého snu, anebo se to namáhal uslyšet. Slyšela také mlaskat dásně v jeho prázdných ústech.

»Poslouchejte, copak spíte?« zavolala na něho. »Nedělejte hlouposti!«

Dával jí znamení, aby neměla starost, aby ho

nechala na pokoji. Jeho stará ruka udělala ve vzduchu nejasný posunek a potom pomalu sklesla na ubrus, schoulila se prsty do sebe, dlaní vzhůru, a ležela tam jako zvíře, které dodělává.

»Paní de la Follette,« zamumlal, »můžete beze všeho mluvit hlasitěji. Říkal jsem to už včera panu arciknězi: stačí mi, když se trochu prospím, jenom trochu. Kolik je hodin? Ach, dejte si říci, vím, že se zbytečně strachujete — ano, ujišťuji vás! Rozumím všemu, paní de la Follette, naprosto všemu! Vidím vás velmi zřetelně, i stůl, i sklenici... vidím i tenhle ubrus... hleďte, svírám jej teď mezi prsty, takhle, podívejte se! A o té hlouposti už ani slova... Ať se o tom nikdo nedoví, prosím vás... Slibte mi to...«

»Ty oči!« zaječela paní de la Follette. »Já se z něho zblázním!«

Abbé Chevance totiž právě pozdvihl svou žalostnou tvář s neúnavnými čelistmi a pod řasami se mu pomalu a majestátně otáčely šedivé oční bulvy, ztopené v slzách. Najednou prudce zavířily a ukázaly na okamžik vyděšené a křečovitě stažené zornice.

»Ale co je mu? Co je mu?« stenala hospodyně, šířaná zvědavostí, silnější nežli strach. »Co je tomu potrhlému páterovi?«

Ucouvla prudce od něho, odplížila se kus podél zdi a potom se k ní přitiskla celým tělem, roztáhla ruce a z prsou se jí vydral chraptivý po-

vzdech napjaté pozornosti. Nešťastný kněz se chytil oběma rukama za kraj stolu, zlomil se takřka ve dví, ramena vysunul dopředu, jako by ho jeho dusivý záchvat rval takřka ze země, otevřenými ústy lapal po zrádném vzduchu a strašlivě stenaje bránil svého života. Viděla, jak mu naskakují na kůži pod potůčky řinoucího se potu tma-vočervené skvrny, jak mu zesinal nos, jak se mu krk ošklivě nadouvá. Dlouho si takto hleděli člověk a smrt upřeně do očí a nikdo se nechtěl vzdát. Potom se stará prsa knězova sesula, jako by se v nich bylo něco strhalo, propadla se pod černým sukнем sutany, chrapot v hrdle se utišil a abbé Chevance, ještě jednou škytnuv, vyplivl na ubrus malou hromádku krvavého bláta.

»To prase! Vždyť je opilý!« pomyslila si paní de la Follette, tisknouc si všech deset prstů ke rtům jako začarovaná.

Řekla to nejspíš nevědomky docela nahlas, neboť týž hlas, který by byla poznala mezi tisícem, jí po chvílce zase odpověděl.

»Nejsem opilý, paní de la Follette... Poslouchejte raději, co vám řeknu, poslouchejte dobře... Je mi už líp... Už to přestává... Jděte, prosím vás... jděte rovnou a zavolejte... objednejte drožku... nebo zkrátka nějaký vůz... Jděte hned! Mám neodkladnou cestu... hrozně nutnou... Nevyhnutelnou...«

»Co to mluvíte? Kam chcete jet v takovémhle

stavu!« zvolala a všecka zčervenala zmatkem. »Odpočiňte si! Půjdu pro pana de la Follette... Není-li doma — nu, uvidíme, snad mi kolega z čísla 12 pomůže. Dáme vás na lůžko. Musíte si lehnout, dejte si říci!«

Čekala odpověď, čekala minutu, dvě minuty, tři minuty... Stařec konečně promluvil, článkoval pečlivě každé slovo, takřka jen šeptal, ale mělo to týž přízvuk neoblomné mírnosti.

»Nechci se hýbat,« řekl. »Čekám... abych se vyhnul novému záchvatu... Je to jenom z opatrnosti, rozumíte?... Pro nic jiného. Síly se mi už zase vracejí... Běžte honem a objednejte povoz, paní de la Follette... Abbé Cénabre!...

»Dejte si přece říci!« opakovala. »Mějte přece rozum! Vždyť to můžete odložit na zítřek!«

Seděl ještě pořád na tom místě, kde ho černá paní pustila ze svého objetí, seděl s rukama zkříženými, s tváří opřenou o stůl. Odpověděl trpělivě:

»Zítra ne, zítra ne — ještě dnes. Budu musit zůstat ležet třeba pět dní, třeba týden... kdopak ví?... Ztrácíte hlavu pro takovou maličkost, paní de la Follette? Nestydíte se? Budete-li se ještě rozmýšlet, půjdu si najít povoz sám, uvidíte! V pěti minutách budu zase na nohou, však se znám! — Ach, stáří je tu, paní de la Follette, musím se šetřit! Jindy by mě to nebylo tak do dělalo! — Tyhle... tyhle záchvaty nejsou pro

mne nic nového... nemyslete si... Ale musím se přiznat, že tentokrát to trvalo trochu dlouho... A to je mi trochu divné... Tak, tak... už je zas dobře. Už jsem zase chlapík.«

Ustoupila před ním, všecka se třesouc. Bral se kupředu nestejnými kroky, jednu paži měl lehce napřaženu, druhou nehybně svěšenu. Po jeho mramorové tváři se pořád ještě hrnul pot, na lících se ssedala šedivá pěna a stékala mu až na ramena, oči měl přivřeny. Uhnula mu, aby mohl projít, a viděla ho, jak se zapotácel a zachytil se oběma rukama zdi. Pak pokročil přímo k ní, uviděl v zrcadle svůj vlastní obličej a usmál se.

»Není na mne zrovna příjemná podívaná! Snadno by se mne mohl někdo polekat!« řekl. »Ale to nevadí, nesmíme soudit lidi podle tváře, paní de la Follette! Trochu vody to spraví: nikdo... nic... nepozná...«

»Cože...!« zvolala paní de la Follette...
»Cože!... C o ž e ! ... «

Auto zahrulo prudce napravo, zpomalilo poddajně jízdu a pak se zase rozjelo plnou rychlostí. Jelo hebkou a lehkou tmou, která se teprve nedávno snesla a v níž dozníval ještě hukot dne. Teprve později se probudí šílené a temné dunění nočního města a utiší se až za svítání. Nekonečná cesta, v této chvíli už opuštěná a lemovaná

domy se zavřenými okenicemi, běžela z nejzazšího okraje předměstí až do srdce mateřského města a vinula se líně v předním skle automobilu, nořícím se střídavě do stínu a šlehaném na rohu každé ulice dvojitými trsy šikmého a oslňujícího světla. Ale pohled abbého Chevance už v něm rozeznával jenom jakýsi marný a groteskní tanec, který se podivně shodoval se zrychleným rytmem jeho srdce. Tento jednotvárný a nesnesitelný tlukot ho už chvíli zcela pronikal, ať se sebe víc snažil nabýt nad sebou vlády. To, co mu ještě zbývalo z vědomého života, bylo nevysvětlitelným způsobem spoutáno s divným úprkem jeho tepen. Sotva v jeho ubohém zmateném mozku opanovalo s neslýchaným úsilím ticho, bylo zase ihned probořeno, rozbito na kusy, rozdrobeno neúprosnou kadencí, jejíž ozvěnu odrážela jeho šílená obraznost do celé sítě bolavých nervů. Marně si svíral zvučící hrud', jeho vysílené tělo se zachvívalo až do nejposlednějších vláken, a to znění mělo zvláštní prudké výbuchy, mezery podivného ticha, černé díry, v kterých jeho zledovatělá úzkost po každé náraz utonula. Byla to hotová hra chytrých lstí, nenadálých útoků, zrádných přestávek, strašlivá hra, která zaskakovala jeho vůli zezadu, unavovala ji marnou námahou, rvala ji z duše kus po kuse. — »Je to jenom tlučení srdce, obyčejné tlučení srdce,« opakoval si nahlas s onou laskavou tvrdohlavostí,

kteřá mu tolikrát pomohla v jeho životě plném hořkosti. Ale sotva bylo klamavé slovo vysloveno, úzkost se zase vracela a byla silnější než předtím. Nejenom to, ona se zmocňovala všech jeho smyslů, jednoho po druhém. Někdy se zdálo, jako by se ten směšný tlukot zrychloval, takže už byl na konec jediným souvislým hukotem, nejprve temným, potom čím dál pronikavějším, a když dosáhl vrcholu zvukové škály, rozpukl se v tisíc bublin oslnivě rudých. Ten přelud byl tak krutý, že nešťastník svíral ze všech sil prsty, aby unikl pokušení, které ho pudilo pochytat tyto záhadné koule, omakat je, vyzkoušet jejich pružnou odolnost. I pokládal zoufale hlavu do vyvátovaného rohu a týmž stenáním vzýval noc i ticho... Vzpomínka na rozhodnutí, které pojal, na čin, který přísáhl vykonat stůj co stůj, zůstávala bezpochyby dále v kterémsi koutě jeho paměti, ale podobala se zastřené a nepoznatelné tváři, setrvávající nehybně uprostřed omračujícího víru závratí, a on se jí neodvážil vyptávat, poněvadž se bál, že zůstane němá, že se od něho mlčky odvrátí a že s sebou navždy odnese statek drahocennější nežli život... Jenom aby neztratil v jediném okamžiku svou nejvyšší možnost!... Jakou možnost? Koho se týče ta možnost?... Do jeho rozvráceného rozumu skanula tichá a andělská útěcha, jako by byla přišla z nebe. Věděl bezpečně, že drží v svých starých rukou ni-

koli svou vlastní spásu, nýbrž spásu jiného člověka, člověka mnohem nešťastnějšího, mnohem opuštěnějšího, nežli je on sám... Kterého člověka?... Ach, však mu odpověď přijde, až jí bude třeba! Zapomněl jeho jméno, nerozeznával jeho obličej, poněvadž byl zamřížován tolika podivnými podobami, ale šel rovnou k němu, spěchal mu na pomoc, chystal se ho přitisknout na srdce. Byl to zvláštní, ač ne tak řídký zjev, že jeho delirium bylo jen částečné a nechávalo beze škody tu nějakou vzpomínku, tam zase nějaký nedávný obraz anebo cíp vzdálené minulosti, jako když se někdy z husté mlhy vynoří hned hřeben střechy, hned roh zdi anebo jednotlivé okno. Ale nebyl ještě s to, aby tyto vzpomínky spojoval mezi sebou podle zákona známé perspektivy. Přicházely k němu jedna po druhé, vzdalovaly se a zase se znenadání vynořovaly. Někdy dokonce slova předcházela myšlenku a on je vyslovoval mechanicky a takřka nevědomky. Teprve dlouho za nimi — aspoň se mu tak zdálo — přicházela představa, pozvolna se vybavovala... — »To jsem mohl čekat,« šeptal si. »Jsem den co den slabší, sil mi ubývá... ubývá...« — Pak zase uviděl zelený empirový salon kanovníka Degraisa, stůl, lahvičku s éterem, kterou kdosi ve spěchu přinesl, starostlivou tvář toho dobráka, jeho soucitný pohled... Ucítil znovu prudkou křeč v lýtku, bolest, která mu pronikla jako blesk

až do kyčle, pak podivný hukot v uchu, jako když voda šumí, a hned potom pád do tmy... Teprve v tom okamžiku začal namáhavě chápat smysl slov, která pronesl o chvíli dřív: tak totiž odpověděl na úzkostlivou otázku svého přítele, když po dlouhé mdlobě otevřel oči... Ostatně i tato představa, před okamžikem ještě tak zřetelná, se už pomalu rozplývala, opouštěla oblast vědomí, šílené srdce bušilo zuřivě o žebra, pekelný rej jeho halucinací spínal a rozpínal své jiskřivé kruhy, jeho nadlehčené a prázdné tělo povívalo vzduchem jako nicotný hadr, zatěžkaný jenom ohromnou bolavou hlavou, která ho tlačila k zemi jako olověný balvan. — Hle, tu leží za pravého pole dne pod topolem, dětské bosé nohy mu vyklouzly z dřeváků, malá sevřená pěst svírá rukověť biče... Kráva Stračka mu jezdí čumákem nemotorně po kazajce, on cítí skrze látku její teplý dech, pohladí ji ze spaní a něžně ji odstrkuje, poslouchá její bučení, ale vtom už v něm zase poznává přerývané houkání automobilové trubky, slyší hrčet motor, vidí za spuštěným oknem osvětlenou ulici, uvědomuje si svou žalostnou agonií, kterou vleče mezi davem, uprostřed tolika neznámých tváří... »Půjdu k němu... Najdu ho... Řeknu mu... Budu mít jistě ještě dost síly, abych mu řekl...« — Ten muž stojí už před ním, vzpřímený, všecek černý, neoblomný... Ach, jaká žalost! Jaká bída! Byl už čas!... Kdyby

aspoň to srdce tlouklo chvilku pomaleji, kdyby aspoň na chvilku zmírnilo svůj šílený dusot... nebo kdyby je aspoň neslyšel! — »Ne, nepředstoupím před Boha, dokud vám nedám políbení míru... Já... Já vím... Já sám.. Já vám mohu odpustit Jeho jménem... Mějte slitování sám nad sebou! Já... já...« Ale slova se mu tísňí a matou a potom odlétají všechna najednou jako roj much divoce bzučících... — »Co po mně tedy chcete?« ptá se ho muž s přátelským úsměvem. I sbírá všechny síly a pokouší se vyrazit ze sevřeného hrdla výkřik, jediný výkřik: »Váš život! Váš věčný život!«... Však běda, cítí v té chvíli, že jeho život, jeho vlastní život, jeho ubohý život mu uniká tisícem neviditelných průduchů... Jak se všechno náhle soustředilo!... Jak všechno ztichlo! Ba i jeho šílené srdce jako by najednou váhalo... jako by se chtělo zastavit... už se zastavuje... všechno zmlklo.

»Slyšíte mne, pane?« ptá se šofér. »Slyšíte mne už?«

Vstoupil k němu totiž přední stěnou vozu, která se bez hluku otočila, jako by to byly obyčejné dveře. Abbé Chevance se marně snaží pozdvihnout hlavu a pohlédnout oknem.

»Kde pak to jsme, příteli?«

Ale ten druhý jenom pokrčí rameny, vezme na krbu svíčku a pohybuje jí chvilku před samým-

ma očima starého kněze, že mu div neožehne brvy.

»Raději ještě počkám,« praví muž.
»Za chvíli to zkusím znovu.«

»Nečekejte!« prosí úpěnlivě abbé Chevance.
»Mám velmi na spěch, nemohu ztratit ani minutu! Stalo-li se vám něco s vozem, pane, pomozte mi raději vystoupit... Nemohu poznat, kde vlastně jsme... U... u Saint Germain — des — Prés, ne? U Saint — Germain — des — Prés, to stačí. Pusťte mne ven!«

Svírá ze všech sil zápěstí člověka, který s ním mluví a který ho dlaní mírně odstrkuje na lavičku, řka:

»Půjdu si umýt ruce. Nemusíte ho držet, ale nesmíte od něho odcházet.«

»Děkuji, děkuji vám...« řekl abbé Chevance, hrozně zmaten. »Ale musím se vám ještě přiznat, pane... mám špatné oči... tuze špatné oči... Nemohu rozeznat číslo na počítadle... A mimo to jsem spal, pane, a jen tak tak že se probouzím... Co jsem vám dlužen?«

Probouzí se opravdu — aspoň část jeho bytosti se probouzí, jenom malá část, ale ta stačí, aby za sebou vlekla ostatní těžkou a nehybnou hmotu. Shledává se opět pozvolna se svým utrpením a pociťuje při tom takřka jistou radost, protože je to utrpení skutečné, účinné, a nikoli už ten oškli-vý sen. Vklouzává do něho pokorně a s rozva-

hou, s nesmírnou opatrností, tak jako si oblékáme staré, obnošené, ale věrné šaty. Každý jiný nežli on by byl za stejných okolností a při stejné odvaze bezpochyby promrhal z přílišného spěchu tyto drahocenné vteřiny marným úsilím, on však se neukvapuje. On vždycky dovedl trpělivě přijímat věci, ať byly dobré, všední anebo špatné, a obracet je v svůj prospěch. To, co Bůh odepře, je zbytečné. Co dá, to stačí... Abbé Chevance už stojí na kraji chodníku před zaraženým šoferem.

»Co jsem vám dlužen?«

»Jedenáct franků padesát, pane. Noční sazba.«

»Ach!«

Zdá se mu, jako by se mu chodník bořil pod nohama, ulice se s ním začíná pomalu točit napravo a nalevo a potom se houpe zlehounka na místě jako loď připoutaná na kotvách... Jedenáct padesát!... Hmatá ztuhými prsty s horečným spěchem v peněženke, sčítává si zoufale v hlavě číslice a číslice, jen aby nabyl času... Ach, kdyby si jen mohl na chvíli položit hlavu do dlaní a trochu se soustředit!

»Tu máte, příteli,« praví konečně a podává šoferovi peněženku. »Vezměte si sám, co vám patří! Já už na to nevidím...«

»Není nic horšího nežli tato křečovitá forma!« odpovídá hlas, ale ně-

jak vzdálený, jako by mluvil někde za zástěnou. »Jen zachovejte klid! Hned se vrátím!«

»Vraťte se!« křičí abbé Chevance z plna hrdla. »Dejte zavolat abbého Cénabra! Chci tomu! On přijde! Chci... Žádám si toho!«

Ale šofér jde odměřenými kroky k svému autu, jako by ho neslyšel, a chudák kněz se stydí, že tolik křičel. Co vlastně křičel? Nemůže si na to už vzpomenout.

Ještě dlouho stál nehybně na témž místě a tvářil se jako člověk, který se chce nejprve rozhlédnout kolem dokola, nežli se rozhodne, na kterou stranu půjde. Přitom však pokradmu nespouštěl s očí auta, které se pomalu rozjíždělo. Byl tak sklíčen, že by v sobě nebyl našel sílu, aby odpověděl na nějakou novou otázku, byť si byla jakákoliv. Raději by byl umřel. Bývalý farář costerelský si vzpomněl snad po prvé v svém životě, po prvé a naposledy, uprostřed pařížské křižovatky na prosté radosti, které kdysi znal a které bez lítosti opustil, navždy ztratil. V přestávce mezi dvojí úzkostí si jeho staré tělo konečně uvědomilo svou ochablost, a byla to nejen únava po nesmírné námaze, nýbrž líná, neodolatelná ochablost, měkká malátnost lenosti, podobající se umdlévání duše. Autobusy, přijíždějící až z dale-

kého nádraží mont-parnasského, projely vřdycky jako jedním skokem přes opuštěné náměstí a zastavili se s hukotem na dva kroky od něho. Uviděl opět dveře okrově žluté fary, dvorek zarostlý travou, rozlámanou psí boudu, úzkou, tmavou chodbu, chladnou a svěží, a ucítil — ach, zejména ucítil! — vůni čerstvého plátna a levandule, vůni své bývalé postele. Ach, vždyť tam mohl umřít, tak hezky tiše! — »Býval jsem farářem v Costerelu,« říkával často, jako vypravujeme lidem nějakou legendární a málo pravděpodobnou věc, aniž valně doufáme, že nám někdo uvěří... A nyní mu přišla na rty táž prostá slova a on se je neodvážil vyslovit, protože se bál, aby se nerozplakal.

Vydal se drobnými krůčky na cestu, šel podél prostranství před kostelem a zašel za roh... Polekal se však nenadálé samoty v ulici de l'Abbaye a jeho útlá, pomalá a černá silueta se za chvíli zase objevila v pospíchajícím davu. Na chvíli se zamyšleně zastavil před portálem, neodvažuje se pozdvihnout oči, a pozoroval kradmo a se strachem stíny chodců, potácející se na zdi. Hlava ho už zase tak bolela a byla tak těžká, že by byl při každém prudším pohybu hlasitě zanaříkal, kdyby nebyl ze všech sil zatínal zuby. Bál se totiž, že by ho mohl někdo uslyšet, že by si ho mohl třeba všimnout a dokonce se ho na něco vyptávat... Tak došel až na roh bulváru, plížil

se podél mříže obklopující trávník, až se dostal do tmavého kouta u zdi, zavěsil se rukama na železné tyče, bradu opřel o ruce a ssál do sebe posledními silami ticho malého sadu, vdechoval je hlučně a dlouze.

V tom okamžiku dopadlo šikmé světlo mohutného reflektoru na jedno z barevných oken příčné lodi a vykříslo z něho dešť jisker. Obrovská kamenná zeď jako by se byla zachvěla od shora až dolů, ale ihned zase stála pevně na svých mohutných základech, a obrátivši se zase do tmy, vedla s ní dále svůj strašlivý rozhovor.

»Milý příteli,« šeptal abbé Chevance, »ubohý, nešťastný příteli...!« Pronášel ta slova docela tiše a ačkoli snad do nich nevkládal ani určitého smyslu, jeho srdci se po nich přece po každé ulevilo, takže si je opakoval znovu a znovu. Byl přesvědčen, že se mu na konec přece podaří probudit těmi slovy pozvolna a jemně onu zdráhající se vzpomínku, skrytou v hloubi jeho paměti a do té chvíle marně pronásledovanou... Jenom kdyby něco nepotrhalo její jemnou tkáň, sotva poněkud upevněnou a tak křehkou!... Za ním byl hluk, světlo a shon, ale on nespouštěl očí s malého stinného výklenku v kamenné zdi, chráněného hubeným a chorým vavřínem. Země kolem dokola se slabě leskla, mezi kamením prorážela tenká travička a lehounký větřík, který zavanul

při samé zemi, pozdvihl tiše trochu prachu...
»Milý příteli, ubohý příteli...!« — Schovával se co nejvíc, tiskl se hrudí k železné mříži a snažil se zapomenout na chvíli na ohromné a daremné město, kterému dal třicet let tuhé práce a jež mu nyní chtělo uloupit i ten poslední statek, který mu ještě zůstal a který si ještě nenechal vzít, totiž jeho ubohý smrtelný zápas. A jistě by ho nebylo ani napadlo, aby se s ním o něj přel, protože už tak dávno neměl nic svého! Ale tento svrchovaný dar byl už vyhrazen jinému, už s ním nemohl svobodně nakládat, neměl-li se dopustit zrady... Jinému... jinému...! Ach, ty prázdná hlavo! Ještě jednou se bázlivě pokusil projít znovu místo od místa vykonanou cestu, doufaje, že snad ještě najde v některé zapomenuté zátocině rozřešení záhady, která se už vytratila do té míry z jeho vyčerpané paměti, že si nemohl vzpomenout ani na její znění. Všechny podrobnosti jeho žalostného dobrodružství se mu vybavovaly najednou a všechny zase najednou mizely, jako by byly všechny v téže rovině, nejsouce spolu spjaty jako příčina s účinkem, anebo se dokonce rozvíjely obráceně podle nesmyslné logiky snů, takže mohl jenom s velikou námahou postupovat proti jejich proudu. Ostatně jakmile se znenadání vyskytla sebe menší překážka, sebe menší nesnáz, všechno se zase naráz zakolísalo a on zůstával vězet u nějaké malichernosti, dokud

nějaká blouznivá představa nesvedla jeho myšlenky zase na scestí a nezapletla ho znovu do bludiště výstředních myšlenkových pochodů, z nichž hledal pracně východiště. Ale i v té chvíli, když v něm sláblo i pouhé vědomí velitelské a neodkladné povinnosti, pro jejíž splnění byl odhodlán dát poslední výdech svých prsou, nesl ho rozlet jeho lásky k neznámému příteli, jehož nebezpečí bylo větší než nebezpečí jeho. Ani největší úzkost nemohla přetrhnout toto bratrské pouto, naopak, stahovala je ještě těsněji. Svrchované tajemství tohoto starého kněze bylo tajemstvím lásky.

Konečně přestal zápasit, jsa spíše poražen nežli zbaven odvahy. Uprostřed rozvratu veškerého jeho vědomí povolila i jeho vůle, do té chvíle napjatá až po nejzazší mez, a prosila o milost. Zdálo se mu, že cítí pod lebeční kostí svůj rozbolavěný mozek, jako by to byl pahýl po odňatém údu. Jeho slabost byla nesmírná. Aby se udržel na nohou, musil se opírat celou svou vahou o železnou mříž a koleny při tom narážel o kamennou podezdívku. Konečně vybavil levou ruku, zastínil si jí oči a dívaje se s hrůzou na zeď, jak na ní vyrůstají a zmenšují se stíny chodců, dal se zcela tichounce do pláče.

Plakal, jak někdy plakávají děti, nikoliv z únavy nebo z mrzutosti, nýbrž prostě proto, že je

třeba plakat, poněvadž je to jediná účinná odpověď na jisté kruté rozpory, na jisté podstatné nesrovnalosti života, zkrátka proto, že nespravedlnost na světě skutečně je a že by bylo marné ji popírat... Jeho scvrklé rty nalézaly pudově totéž dětské sešklebení a jeho stará ramena týž posunek naivní a upřímné nemohoucnosti, proti které není léku. A opravdu, nemohl už nic, ani pro sebe, ani pro druhého, a poslední zbytek svých sil stravoval v neúčinném úsilí, aby nepadl na ulici, aby ještě na konec nedal veřejné pohoršení a nevystavil svůj smrtelný zápas zvědavosti pouličních chodců. Tento pocit nevýslovné zemdlenosti a nekonečného ponížení mu omýval srdce. Žádné slovo by to nebylo dovedlo vyjádřiti, žádná modlitba, aspoň ne lidská, by o tom nebyla mohla vydat svědectví Bohu, neboť jeho jistota zářila daleko za hranice jeho bídného obtíženého těla, daleko mimo svět symbolů a obrazů. Rozeznával už mezi prsty jenom tenoučký pramének bledého světla, stékající po kamenné zdi. Avšak slavný kostel ho už přijal do svého stínu, byl s ním jako nerozborná hradba a jeho kořeny sahaly až k srdci města. Kolikrát jej viděl, když vstal před úsvitem, kolikrát jej viděl svýma očima tenkrát ještě živoucíma, svým skutečným lidským pohledem, jak tak stál pozlacený sluncem, všecek nahý, přísný a čistý! Ale odcházel od něho, nic nechápaje. Třebas si byl sebe více jist, že je služebníkem

neobratným a málo prospěšným, zbývala mu aspoň síla jeho údů. Ale teď už není ani této síly, není už nic. Může vstoupit bez námahy, takřka rovnýma nohama, navždycky, do velké prostoty Boží.

»Dejte už pryč to umyvadlo,« řekl muž s červenýma rukama. »Není ho už třeba, krev už neteče.«

Utírá si pomalu prsty jeden po druhém, potom se najednou sehne a hmatá nemotorně po prostěradle. Spadl mu skřípec.

Okno se sotva začíná probělávat. Na krbu hoří pořád ještě svíčka. Pokoj se plní lehkým šumem, který pomalu zase slábne.

Abbé Chevance zase narazil prudce koleny o kamennou zeď... Marně se chtěl zachytit jedné z železných tyčí a přimknout se k ní. Jako by jím byl někdo zatřásl a vyrval mu ji z rukou... Nesmírný osvětlený bulvár mu zavířil před očima se závratnou rychlostí a pak se najednou bez hlesu zastavil.

Starý kněz se svalil na chodník, povstal a znovu se svalil. Nikdo ho neviděl, byl to jenom chybný krok... Ale kdo, můj Bože, kdo ho tak surově srazil k zemi?... Už jednou...? — »Chtěl jsem vás poprosit, abyste mi dal požehnání,« řekl smutně. »Chtěl jsem vás poprosit o tu milost,

nežli vás opustím navždy . . .« Ach, můj Bože!

Tiskne si ruku na prsa a zdá se mu, že omdlí radostí. Nežli se postaví na nohy — má už teď k tomu dost síly — opakuje ještě ta spásná slova a každá ta kouzelná slabika se vrací zpět do jeho duše a přináší s sebou vzduch, světlo, teplo, jistotu, život . . . »Chtěl jsem vás poprosit, abyste mi požehnal . . . Chtěl jsem vás poprosit o tu milost . . .« To jsou táž slova, která už jednou promluvil, poznává je — ba co víc! — poznává v nich sám sebe, nalézá se opět — neporušeného, osvobozeného, stále živoucího. Jediná vzpomínka — jasná a zřetelná vzpomínka, zcela vytrysklá z jeho snu — vzpomínka pevných obrysů a bezpečných opěrných bodů v prostoru i v čase — jediná vzpomínka stačila, aby potrhala temné tkanivo jeho halucinací. Jeho paměť se jí hned zmocnila a už jí nepustila. Na tomto jediném pevném bodě založila v okamžiku jako zázrakem rovnováhu své pracné a kolísavé budovy a rozptýlila do tmy děsivé příšery. Jak se všechno zjednodušilo a zjasnilo! Š e l k a b b é m u C é n a b r o v i, když ho ten záchvat srazil k zemi! Ve skutečnosti nikdy neztratil se zřetele tuto základní věc: jenom jméno ztratil, a ačkoli se k němu ustavičně přibližoval, ono mu ustavičně unikalo . . . Ale jeho rozhodnutí nebylo proto méně pevné, méně neodvolatelné. Nic — žádná síla na světě — by ho nebylo na dlouho odvrátilo od této neodkladné

povinnosti. Jeho hodina přišla, to je všecko. — Ale proč právě dnes — proč ne včera anebo zítra? Ale co na tom ještě záleží? On sice neví jistě, odkud přichází, ale ví, kam jde: nač se ještě dále ptát? — »On mě volal,« říká si abbé Chevance, »tím jsem si jist. On mě volá...« Některé okolnosti, které jsou zatím nejasné, se vysvětlí samy sebou... Opět vidí vysokou velitelskou postavu, jak vystupuje ze stínu, vidí napřaženou paži, která ho odstrkuje, sráží surově k zemi... »Chtěl jsem vás poprosit, abyste mi dal požehnání... chtěl jsem vás poprosit o tu milost...« Bylo třeba toho, — Bůh tomu tak bezpochyby chtěl — aby byl nejprve zlomen všecken odpor a pak aby se vrávorající rozum náhle vztyčil na okraji samé propasti při pouhé ozvěně těchto ubohých slov beze slávy, ale prosvícených láskou. »Byl jsem šílený,« šeptá si abbé Chevance s blaženým úsměvem... »Ztratil jsem docela hlavu. Jaká příhoda...!« Přechází už drobnými krůčky bulvár, vyhne se opatrně jakémusi povozu a diví se, že všecky věci vypadají tak bezpečně, tak pravděpodobně. Když došel na roh ulice Bonapartovy, dopřál si trochu oddechu. Uviděl, že má na sutaně skvrnku bláta, i čistil ji dlouho a pečlivě... Běda! Všiml si najednou, že si roztrhl při pádu nad loktem rukáv. Sáhl si na to místo rukou, a když v něm ucítil pronikavou bolest, začal si je třít, stenaje, konečky prstů...

»Dejte pozor, aby si nesahal na obvaz,« řekl kdosi za ním.

»To je s ním trápení,« odpovídá paní de la Follette, »pořád sebou hází...«

(Chudák paní de la Follette...! Ale už se vzdaluje a její stín za ní. Abbé Chevance je už zase sám.)

Ulice je opuštěná. Všecko na ní zve k odpočinku, všecko vyzývá ke spánku. Ticho je tak hluboké, že abbé Chevance musí napínat sluch, aby slyšel zvuk svých kroků: zdá se mu, jako by šlapal po sametě. Jako pravý sedlák z Vosges myslil vždycky v stejném rytmu se svými nohama: tak jak se jeho tělo hroutí, i jeho myšlenky se nadlehčují, pozbývají vší hmotné tíhy, dávají se znenadání v let jako skřivánek... Abbé Chevance zrychluje krok, necítě únavy, a nejraději by se pustil do běhu. Kdykoliv si až dosud pomyslí na nové setkání s abbém Cénabrem, vždycky se mu bolestně sevřelo srdce a — máme-li říci všecko — pocítil nadpřirozenou úzkost. Kdo by mohl zachovat takové tajemství a necítit při tom hnus? Kdo by si je nepřál zapomenout? — »Jsem jediný člověk,« říkal si někdy abbé Chevance, »před kterým by se o n mohl červenat.« A čekal dny a zase dny a potom neděle a potom měsíce a nemohl se zbavit předtuchy, že takový nezdár je už nenapravitelný a že zahubí nadobro ubo-

žáka beztoho už krutě pokořeného. Jsa příliš prostý, aby se mohl domnívat, že je sám ze sebe schopen o něco se pokusit, doufal ubohý kněz jenom v nějaké tajemné znamení, v nějaké zavolání, tak často slýchané, ale božské milosrdenství zůstávalo k jeho naivnímu úžasu němé. Okolnosti nijak nesbližovaly ty dva muže, ba zdálo se naopak, jako by oddalovaly starého kněze čím dál tím víc od jeho slavného soupeře, který se po krátké přestávce objevil zase ve veřejnosti, počínaje si stejně svobodně a směle, byť i se jeho jednání teď vyznačovalo větší opatrností a nádechem jistého smutku, v kterém jeho věrní viděli zklamání veliké duše. Avšak to, co takto chodilo sem a tam, sbírajíc spravedlivou daň obdivu a pocty, bylo pro abbého Chevance jenom klamným zdáním člověka, člověkem dutým. Pravý Cénabre náležel jenom jemu. Jenom jemu, Chevanceovi, náleželo přiznání, vyrvané zoufalství a hanbě: »Ztratil jsem víru!« — Bylo to méně přiznání nežli výkřik, upřímný výkřik. Nebude musit odpovídat Bohu z toho výkřiku? Vyslovoval sám takřka den co den tato slova, před nimiž měl hrůzu, vyslovoval je z podivuhodné jasnovidnosti své lásky, jako by se bál, aby neupadlo v zapomenutí toto poslední zastenání povalené pýchy, tato nemocná modlitba, jakou je asi slýchat na samém prahu pekla, a poněvadž se přece jenom neodvažoval mluvit takto se svým Pánem,

skládával s chvěním toto tajemství v nejtemnějším koutě Svaté Panny, neboť přelaskavé srdce mateřské nemůže nic odmítnout. V nesmírnosti svého smutku někdy sníval o zázraku, že snad se pokoj už zase snesl na to krásné velitelské čelo, konečně pokořené . . . »Ale byl bych se s ním přece ještě setkal,« říkal si, »byl by mě sám zavolal!« Ostatně jeho znalost duší a jeho pokorná prozíravost ho nemohly nechat na pochybách: člověk, kterého viděl onu noc, nebyl navštíven obyčejným pokušením: ten člověk zápasil o své bytí a nebytí. Výsledek toho zápasu mohl být jenom jeden. »Kdyby se byl obrátil,« říkal si také abbé Chevance, »bylo by ho to pudilo především k tomu, aby mě prosil za odpuštění.« Věděl totiž lépe než kdokoliv jiný, že je takřka vždycky marné chtít zmoci takové duše násilím anebo je nějak zaskočit. Čekal tedy, nejprve trpělivě, potom s úzkostí, zápasil sám jako jediný svědek, jediný důvěrník, s mlčením, které se už zase zavíralo nad vzbouřencem jako kletba den co den tíživější. Báł se, že umře příliš brzo, že s sebou odnese na věčnost poslední naději poraženého, jeho možné ospravedlnění. — »Jsem teď jeho jediným přítelem!« — Nepochybná zřejmost jejich společné samoty ho drtila. Býti takto proti své vůli a v úplné tajnosti spoután se slavným knězem, jehož jméno kdysi vyslovoval jenom s dětinským obdivem, sdíletí se s ním — do jaké míry? —

o jeho strašný osud, to se mu dlouho zdálo jako zlý sen, z něhož se kterousi chvíli jistě probudí. Pochyboval někdy, že vůbec co viděl a slyšel. Vyčítal si, že je hrubý člověk, že se nevyzná v jemných odstínech, a že mu jenom pouhá náhoda vydala do rukou tajemství, kterého on v své prostotě nedovedl nijak využít. Vracel se s vášnivou horlivostí k své každodenní práci, nemohl však přece udusit tichý vnitřní hlas, hlas prostoduché, ale nezvratné námitky: »Proč se tedy nevrátil? Ví přece, jak mi ublížil...« Pak si přísahal, že tomu udělá konec, určoval si lhůtu, kterou po každé překročil, a byl buď zmítán nekli dem anebo zkrušen hanbou při pomyšlení, že abbé Cénabre by mohl každý z těch opovážlivých dohadů právem považovat za urážku. — »Snad Bůh aspoň nedopustí, abych umřel, dokud nepoznám svou povinnost a dokud ji nesplním.« — Jenom tato myšlenka přinášela ubohému knězi trochu pokoje. Domníval se, že jeho lhůta je ještě dlouhá. Jeho lhůta se však právě končila.

Jeho lhůta se končila, on to však po krátkém okamžiku jasnovidnosti už nevěděl. Smrt se mu zjevila znenadání, jako když se objeví za okenní tabulkou něčí hořká tvář, a on si z toho zapamatoval jenom temnou jistotu, že jakékoliv otálení už od nynějška nemá smyslu, že všecka moudrost záleží v tom, běžet co nejrychleji, běžet rovnou k cíli, poněvadž čas je mu už odmě-

řen. Možná že si ještě neurčitě vzpomínal, že trpěl, že trpěl až po nejzazší hranici svých sil, ale nebyl by mohl říci, jaké to bylo utrpení, a ani se to nenamáhal dovědět — k čemu také? — Zdálo se mu spíše, že ona nesmírná bolest, místo aby ho zdrtila, ho skrz naskrz obnovila, očistila, a jako by ho byla naráz celého vyssála tisícem svých malých horlivých úst, jako by v něm byla zanechala úplnou prázdnotu. S bolestí uplynula i celá jeho minulost, ať byla jakákoli, dobrá nebo zlá, co na tom záleží? Zbývala jenom přítomnost — přítomnost svobodná, neporušená, svěží a nová, jako by nebyla nikdy odpočívala v lůně kalné a pochybné budoucnosti — a tato přítomnost, to byl jen a jen Cénabre, Cénabre, ke kterému ho nesly jeho staré nohy s takovou rychlostí, kroky tak podivně tichými... Cénabre!

V tom okamžiku otevřel abbé Cénabre dveře a usmál se.

Držel v pravé ruce měděný svícen, podobný svícňům, jaké čistila každý týden paní de la Follette. Jeho levá ruka, napřažená jako na pozdrav, se mu zdála ohromná. Malý plamínek poskakoval, ohýbán průvanem, a s ním se točily okolo jeho ledového obličejě všechny stíny ve světnici.

»Čekal jsem vás, pane,« řekl Cénabre. »Je velmi pozdě.«

»Dovolte!« zvolal abbé Chevance neobyčejně

prudce. »Já jsem vás čekal také! Už dávno jsem si přál pokračovat s vámi v jisté . . . v jisté rozmluvě . . . přerušené . . . přerušené proti mé vůli. Nezasluhuji nikterak výčitek, pane, vůbec jich nestrpím! Budiž to řečeno jednou provždy: to je mezi námi vzájemná úmluva, vzájemná dobrovolná úmluva! Ostatně kdyby tu nebylo svědků . . .«

»Zbláznil jste se?« řekl přísně abbé Cénabre. »Jsme tu sami. Přeji si, abyste se o tom sám přesvědčil.«

Zavřel zprudka dveře, zdvihl svícen nad hlavu a vkročil do bytu, vleka svého hosta za sebou. Světnice byly holé, docela holé, a dunělo to v nich. Při každém kroku se zvířil na podlaze obláček prachu, ale hned se zase usadil. V poslední světnici se abbé Cénabre opřel zády o zeď a stál dlouho mlčky a nehybně. Potom najednou řekl klidným a smutným hlasem:

»Přejete-li si, ukáži vám místo, kde jsem vás tu noc povalil na zem. Znáám je dobře. Ale vy jste je pominul a neviděl jste je, ačkoli jste člověk svědomitý a přesný a domáháte se zaplacení svého účtu na krejcar. Já vás však upozorňuji, že vám už nejsem nic dlužen: ujišťuji vás, že už ode mne od nynějška nic nedostanete, ať děláte co děláte. Prodal jsem nábytek, koberce, ba i knihy — ano, své knihy! — nenajdete tady ani jedinou. Žiji v naprosté chudobě, pane, v dokonalé

chudobě, v chudobě opravdu evangelické. Proč mě pronásledujete? Ano: *Quid me persequeris, Chevance?*«

Přistoupil k němu, položil mu obě ruce na ramena a zahleděl se upřeně do očí zaraženého kněze.

»Já už jsem vám odpustil, Cénabře,« řekl abbé Chevance. »Víte to dobře. Jak se tedy opovažujete takto mluvit?«

Slavný historik pokrčil pohrdavě rameny a řekl:

»Vidím, že my dva si nerozumíme,« řekl suše. »Jste takový mudrácký páteřík. Už dávno jsem se chtěl s vámi sejít. Udělal jsem k vůli vám, co bych nebyl udělal k vůli nikomu. Oloupil jsem se o všecko, odsoudil jsem se k bídě jenom proto, abych napravil nepatrný poklesek, pouhý nával špatné nálady. Nemám už ani přátel. Právě tuto noc jsem se rozešel s posledním, abych vás mohl v klidu očekávat. Jsem nahý a nuzný jako v hodině svého narození. Ani Bůh není chudší nežli já.«

Postavil svícen na podlahu, prudce se vzpřímil, rozpřáhl ruce a vzlykaje objal starého kněze. Ale zklamané srdce abbého Cénabra se bolestně sevřelo a on odvrátil beze slova hlavu.

»Vy mě nenávidíte,« řekl Cénabre s hořkým úsměvem. »Věděl jsem to. Ostatně stál jsem za vámi ještě před chvilkou a sledoval jsem vás až sem. Neušla mi ani jedna vaše myšlenka. Ach,

milý příteli, jste samá lest! Ale přes to bych vás odmotal jako přadeno, nit za nití, jenom kdybych si chtěl dát s vámi práci, za to vám ručím! To jsem vám chtěl říci.«

Rozšlápl zuřivě svíčku a zející jícen noci jako by byl v letu zhltl poslední zvuk, který mu vyšel z úst.

»Ne, ne,« stenal tiše abbé Chevance, »nevěřím vám! Víím dobře, že se mi to všechno zdá, nepochybuji o tom ani dost málo... Paní de la Follette, prosím vás — žádám vás důtklivě — prosím vás úpěnlivě, rozsvěťte světla, rozsvěťte všechna světla, ani na jedno nezapomeňte... Balík svíček je vespod v zásuvce... Stačí jen natáhnout ruku, paní de la Follette!«

»Má oči docela otevřené,« řekla slečna de Clergerie. »Zdá se mi, že mluví. Ach, řekněte mi, pane, že nám bude moci dát aspoň požehnání, než umře!«

»Je to podivuhodná povaha... opravdu podivuhodná...« začal abbé Chevance, avšak jeho ostatní slova se rozplynula v nesrozumitelném šepotu.

»Slyšíte mě, Cénabře...? Kde jste?... Cénabře!« volal abbé Chevance třesoucím se hlasem.

»Už ta komedie trvala dost dlouho, nezdá se

vám?» odpověděl mu kněz drsně. »Chtěl jsem uvádět rozumné a promyšlené důvody a vy si zatím počínáte v tomto ctihodném domě jako blázen. Ano, jste jistě blázen, hotový blázen, když můžete třeba jenom na okamžik pochybovat, že jsme tu sami. Kdybyste se tady jen trochu poohlédl, jistě byste se přesvědčil, že se k vám chovám docela poctivě. Mám za to, milý příteli, že máte nejspíš horečku a blouzníte. Ale ať už jste v posledním tažení nebo ne, já vám zakazuji, Chevanci, umřít v mém bytě!«

»Oh, nepřejí si nic jiného nežli umřít,« řekl abbé Chevance. »Jenom vás prosím, abyste mne nenechával umřít takto, v téhle tmě, jako slepého. Chtěl bych ještě jednou vidět světlo boží, Cénabře! Jenom jednou, jenom na chvílečku, jenom na malou chvílečku! Ať ještě uvidím aspoň vaše oči! Byl jsem vždycky člověk neužitečný, a teď jsem prázdný, docela prázdný, jsem vám docela vydán na milost a nemilost. Ale vy víte právě tak dobře jako já, že takováhle noc je jako peklo.«

»Nemylte se,« odpověděl mu abbé Cénabre. »Já sleduji jednu z nejzajímavějších zkušeností a nemohu proto žádným způsobem připustit vaši nesmyslnou tvrdohlavost, která ještě všechno pokazí. Ostatně když vás tak slyším sténat, snadno poznávám, že vaše směšné zdraví nebylo nikdy lepší. Nejste o nic víc nemocen nežli já.«

Zatím co Cénabre ještě mluvil, abbé Chevance

vykročil neobratně do tmy a napínaje sluch snažil se jít co možná po hlase. Cénabre náhle umkl. I ponořil starý kněz obě paže do tmy, vytáhl z ní měkkou a bezvládnou ruku a přitiskl si ji stejně na prsa.

»Nechte mou ruku na pokoji!« zabručel Cénabre zpola se smíchem, zpola rozmrzele. »Pustte ji! Jaký jste blázen!«

»Já jsem váš přítel, já jsem váš poslední přítel,« mluvil úpěnlivě starý kněz. »Doženete-li mne k zoufalství, zřítíte se tam se mnou. Můj Bože, nemohu pro vás najít ani jediné slovo, v hlavě se mi to plete. Nemám-li vám být docela neužitečný až do konce, vyjděme odtud. Pojdme někam jinam, někam jinam, abyste mě aspoň viděl umírat!«

»Neodepru vám to,« řekl Cénabre, »ačkoli mám vážné důvody, abych se obával pasti. A ostatně, milý příteli, dejme tomu, že vás budu vidět umírat: nechápu, jaký prospěch bych z toho mohl mít? To všechno se mi zdá velmi zvláštní, velmi divné, nemám-li říci něco horšího.«

Vykřísł jiskru a začal foukat na troud, jak to kdysi dělával hošík Chevance na pastvisku, když si zapaloval oheň z chrastí a pak do něho házel kaštany, hezky jeden za druhým... Avšak plamen svíčky osvítil jenom roh holé zdi, hned potom lstivou hlavu abbého Cénabra a na konec jeho červenou ruku, kterou zakrýval svíčku.

»Nu tak!« řekl Cénabre.

»Jste tvrdý člověk!« vykřikl abbé Chevance, všecek bez sebe.

»Naopak, je mi vás líto,« odpověděl Cénabre. »Je-li pravda, že jste nebezpečně nemocen, musíme bez otálení vyrovnat své účty. Jsem vám docela k službám.«

»Kdo s vámi mluví o vyrovnávání účtů?« zeptal se starý kněz, všecek se třesa. »Posmíváte se mi jako vždycky. Jsme už tak daleko, Cénabře, že už nejste dlužen nikomu, jenom Bohu!«

»Povalil jsem vás na zem,« odpověděl lhář chmurným hlasem. »Dal bych tisíckrát život za to, abych se vás nebyl nikdy dotkl. Ať dělám co dělám, už se vás nikdy nezbavím, jsem připoután k vaší odporné bytůstce na věky. Ať vás peklo pohltí!«

»Proč se rouháte Bohu, blázne!« zakoktal abbé Chevance. »Proč chcete zahubit sebe i mě?«

Vrhl se k němu, ale půda mu uhnula pod nohama, takže mohl lézt jenom po kolenou k vysoké tmavé postavě, stojící nehybně ve stínu.

»S Bohem jsem se už vypořádal,« řekl Cénabre tímž chmurným hlasem. »Oloupil jsem se o všechno, má nuzota je naprostá. Kdo nic nemá, není nic dlužen — všimněte si, prosím, jak dokonale správný je můj úsudek! Kdyby mi zbývala ještě sebe menší věc, ihned bych ji zničil, protože v mé povaze je spíše ničit nežli dávat. Nikdo mě

však nemůže za to kárat, poněvadž jsem sám první obětí svých neúchylných závěrů. Vymykám se spravedlnosti právě nesmírností své vlastní bídy, tak jako dlužník, který nemůže platit. Jsem přesvědčen, že ještě nikdo nikdy neměl před Bohem tak silné postavení. V této věci je má bezpečnost úplná. A co se týče mých bližních, ať mrtvých nebo živých, nelze mi také nic vytýkat, protože nejsem nikomu z nich nic dlužen, kromě vás. V y j e d i n ý můžete po mně žádat účet z j e d i n é h o násilného činu, kterého jsem se kdy dopustil, ba troufám si říci z jediného nerozumného činu, ke kterému jsem se dal kdy strhnout. Ať je takový nebo onaký, ať se zdá sebe nepatrnější, přece jím vniká do mého obtížného počtu jakýsi nerozložitelný prvek. Kdybych byl tak prostomyslný a přijal vaše odpuštění bez odvety, rozvrátil bych stavbu svých výpočtů od základu, neboť odpuštění se nedá nikterak umístit v účtech náležitě spravovaných. Kdybyste už nebyl na světě, vy malá zmije, byl bych od nynějška prost všech závazků.«

Pozdvihl svícen až k bradě a abbé Chévance uviděl, jak mu právě mezi očima vytryskl tenký hrot oslnivé bělosti. Ostrý plamen svíčky, tenký jako nit, se prudce vymrštil, šlehl mu nejprve k čelu, potom do vlasů, sjel mu po šíji jako blesk ocelového ostří a v zápětí vzplála celá hlava Cénabrova jediným tichým požárem.

Nežli se mohl starý kněz pohnout anebo vykřiknout, pozbyla hořící hlava vší lidské podobnosti, ačkoli se pořád ještě zdálo, že stojí zpříma na ramenou, a najednou uviděl k svému ohromení, jak se k němu tato plající koule zvolna otáčí a jak mu dvakrát kyne jako na rozloučenou. Necítil jinak hrůzu, nýbrž jenom nesmírnou únavu a ochablost, podobající se ochablosti před probuzením.

Abbé Chévance cítil, že jedna jeho paže leží bez vlády a druhou že mu tiskne asi ve výši lokte čísi chvějící se ruka. I spustil šíji nazpátek a vtom si uvědomil, že leží naznak.

»Cénabře!« řekl tiše. »Cénabře!«

Z černé siluety Cénabrovky už viděl jenom neurčitý a zmenšující se stín, který už bylo sotva rozeznat od bledého světla, rozprostírajícího se po zdi. Pak se i on rozštěpil a abbé Chévance zavřel na okamžik oči, aby neviděl jeho podivné putování po světnici, v které se pomalu probouzel šum života.

»To je všecko, co mohu udělat, víc toho na mě nezádejte,« ozval se čísi vzdálený hlas a uvízl potom v jakési prázdnotě. »Mám za to, že teď už zůstane při vědomí až do konce.«

Ozvěna těchto posledních slov ještě dlouho znívala ve vzduchu, chvílemi jako by odumírala a zase oživovala, až konečně splynula s jiným, silnějším šumotem, v němž už jenom zněla jako

jediný zvonivý tón, poněkud jednotvárný, ale nevýslovně čistý, až se na konec i on rozplynul v skutečném ranním světle... Právě v té chvíli se vynořil celý pokoj Chevancův z modré mlhy, podobající se nehmotné, vzdušné vodě, a zesláblý pohled umírajícího, vyssáv nejprve všecku její svěžest, spočinul teprv s nechutí na známých věcech svého okolí, ale hned je zase opustil a obrátil se s tesknou srdce rozdírající k průzračné propasti okna otevřeného dokořán. Prsa umírajícího se trochu nazdvihla a on teprve potom pozdvihl docela víčka a upřel dlouhý ztrnulý pohled na sinavou zeď ložnice, nepoznávaje jí. Konečně uviděl rozházené lůžko, umyvadlo na prostěradle, velikou rudou skvrnu, a znenadání zpozoroval svou kostnatou ruku s nehty fialově lemovanými, která už byla rukou mrtvoly. U stropu se vznášela bělost žalostného svítání. Oknem zavanulo až k němu ostrou vůní ranního deště.

Viděl to všecko, ale všecko se mu to mátlo. Jeho oči těkaly s jednoho předmětu na druhý, jako by byl ztratil vládu nad jejich jemnými svaly, a po každé se pomalu stočily k světlému okenímu otvoru, v kterém stoupal bledý kotouč sluneční, utonulý ve vločkovité mlze. Když však odvrátil s nesmírným úsilím poněkud hlavu, setkal se s oním pozorným, trpělivým, pevným pohledem, který na sobě cítil možná už celé hodiny, i skrze husté závoje svých mrákot, a připjal se

k němu ze všech sil, jako k jedinému pevnému bodu uprostřed všeobecného uplývání. Podléhal jeho něžnému nutkání, ještě než v něm mohl přechít sebe kratší srozumitelnou myšlenku, a slyšel jeho němou prosbu. Kruh života se pomalu zužoval a uprostřed posledního závitu spirály zbýval už bezpochyby jenom tento poslední odlesk duše, ustrnulý mezi dnem a nocí, tento bdělý pozorovatel na povrchu temnot... Ještě okamžik se zdálo, že ticho je čím dál tím hlubší, ale pak se najednou roztrhlo. K jeho sluchu pronikl určitý hlas — ne už jenom neurčitý šumot, nýbrž určitý, nepochybný hlas, a on bleskem poznal jeho barvu i přízvuk. Překvapení starého kněze bylo tak veliké a procitnutí jeho vědomí tak krutě bolestné, že se nebožák pokusil vyskočit z lůžka. Avšak jeho zesláblá a už ledovější ruka nemohla nazdvihnout ani příkrývku.

»Ležte potichu,« řekla slečna Chantal. »Za chvíli budete jistě moci mluvit. Slyšíte mě?«

Kývl slabounce hlavou, že slyší. Pásl se očima na trapném nepořádku světničky — přes stůl byl přehozen svrchník, vedle ležely manšety potřísněné krví, kolem dokola se válely ubrousky, jeho vlastní šaty byly zmuchlány na podlaze, na hřebíku visela dlouhá punčocha z černé vlny a na kamnech stály zbytky poslední večeře, prázdný plecháč a kousek chleba. Na všem tkvěly stopy zahanbující porážky jeho bídného života.

»Umírám, děvečko,« pravil.

Při těch slovech sklouzla tiše na podlahu, opřela se bradou o sepjaté ruce a vší silou svých klidných hrdých očí podpírala jeho nuzný těkavý pohled.

»Ano,« odpověděla. »Aspoň oni mi to řekli. Jsem tak šťastna! Ráno jste byl tak sláb, že se nám zdálo, že už vám ani srdce nebije. Tolikrát jsem si přála, abych umřela první — vzpomínáte si? — a vy abyste mi naposledy požehnal. Ale už tím prokazujete velikou čest své děvečce, že ji necháváte u sebe až do konce.«

»Umírám,« opakoval s jakousi zatvrzelostí. Pak otočil hlavu ke zdi a umkl.

Pootevřenými dveřmi úzké světničky, kterou nazýval abbé Chevance svým salonem, donesl se až k nim tlumený smích a v zápětí zanikl v šepotu číchsi hlasů. Na kamnech syčel kotlík s vodou a prskal při každém závanu větru.

»Mám zavřít okno? Není vám zima?« ptala se slečna Chantal.

Viděla, že hýbe namahavě jazykem a převaluje na něm hustou slinu. A takřka zároveň mu v prsou zahrčelo. Udělal však posunek, jako by byl něčím překvapen, a chrapot ustal.

»Co to se mnou je?« řekl po chvílce. »Což se už nedá nic dělat?«

Slečna de Clergerie na něho hleděla dlouho

upřeně a beze slova, s výrazem nevýslovného úžasu.

»Zavolám lékaře,« řekla. »Je s tatínkem ve vašem přijímacím pokoji.«

Avšak umírající ji zarazil rozkazujícím pohledem, začal znovu přežvykovat sliny a pronesl na konec několik slov, z kterých zaslechla jen poslední:

»... nikdo ... vy sama ... chci vědět.«

Zastavila se váhající, se svraštěným obočím, její drobný obličej byl napjatý a jaksi zestárlý vnitřním zjevením, jakýmsi objevem, který se v ní znenadání vynořil a jenž byl tak zdrcující a tak prudký, že z jejích zesmutnělých očí naráz vymizela všechna naivní radost.

»Je to otrava močí,« řekla na konec pomalu, naklánějíc se až k uchu starého kněze. »Blouznil jste celou noc. Pořád jste mne volal a také myslím pana abbého Cénabra. Vzkázali tatínkovi kolem šesté hodiny. Přivedli jsme s sebou našeho lékaře, doktora Glorieuxa.«

Sebrala všechnu sílu a dodala právě tak zřetelně: »Doktor říká, že se už sotva dá co dělat, že budete brzy před tváří Boží.«

Zdálo se, že neslyší, ale poduška pod jeho šíjí se poněkud více probořila a dech v prsou mu zase začal hrčít. Potom zas chrapot náhle ustal, právě jako předtím. Abbé Chevance se zahleděl ke dveřím přijímacího pokoje a upřel pak oči na

slečnu de Clergerie s nepopsatelným výrazem hrůzy a napětí vůle.

»Rozumím vám,« řekla velmi tiše. »Už jdu.«

Přešla světnici, nahlédla dveřmi do sousedního pokoje, zavřela je a klekla si zase bez nejmenšího hluku na dřívější místo.

»Myslím, že spí,« zašeptala. »Vaše domovnice jim půjčila dvě lenošky. Neslyšeli nás. Chtěl byste ještě něco?«

»Už nic,« odpověděl.

Trhl několikrát neobratně rameny, takže se trochu posunul na posteli, a potom zůstal nehybně ležet. Oči měl zavřeny. Pod pokrývkou bylo znát strašlivé uvolnění jeho svalů a chrapot, který mu unikal z hrdla, neměl už nic z lidského zvuku: bylo to duté stenání uštvaného zvířete. Slečna de Clergerie si zakryla rukama tvář.

»Což mi už opravdu nemáte co říci?« zeptala se. »Docela nic? Jste se mnou nespokojen? Neodporučíte svou děvečku Bohu — co nevidět — za malou chvíli?«

Zmlkla, napínajíc sluch, a posunkem prozrazujícím dětskou úzkost si přitiskla na oči všech deset prstů. Neslyšela však nic kromě tohoto jednotvárného oddechování, které bylo hned pronikavě ostré, hned hluboké a těžké, najednou se však zrychlilo a z pomalého bušení tepen, prodírajícího se bahnem zatopených plic, vyprošťovala se namáhavě slova jedno po druhém.

»Já nechci...« mluvil. »Já nechci... Já... ne... chci...«

»Co nechcete?« otázala se.

»Já bych ještě nechtěl umřít, děvče,« řekl zřeteleně.

Spustila ruce a podívala se mu přímo do tváře s výrazem úžasu tak upřímného, že to bylo strašnější než pohrdání. Jeho hlas byl jen pouhým dechem, a ona spíše uhádla nežli postřehla jeho neobyčejnou palčivost. V jeho šedém obličejí vystoupila na okamžik červeň a vyznačila obrys jeho lícních kostí. Pak zase zmizela.

»Můj Bože!« zvolala naivně, »což je to tak těžké? Nebyla bych tomu věřila! Ujišťovali mě, že už nebudete trpět, že období blouznivosti už pominulo, a co já vím, co všechno ještě! Ano, ano, věřte mi! Řekli mi, že to bude agonie velmi klidná, velmi tichá, velmi radostná. Vzpamatujte se přece, vždyť je třeba jen trochu trpělivosti! Hovořte se mnou něco, uleví se vám! Mám jemný sluch, jen si vzpomeňte! Stačí, když budete jenom hýbat rty, já vám porozumím. Pomyslete si, že sem mohou každou chvíli přijít — stejně je budu musít na konec zavolat. Máme už spolu na tomto světě jen těchto pár ubohých minut. Což nedělám dobře, když je na vás chci? Mrzíte se na mne?«

Upírala oči do očí starého kněze a snažila se jimi proniknout až na dno. Ale nemohla z nich

vyčíst nic jiného kromě oné nepoddajné tvrdošíjnosti, která se podobala tupé ztrnulosti. Chopila se tedy zlehka jeho ruky už už tuhnoucí a položila si ji na čelo.

»Aspoň mi dejte požehnání!« řekla. »Uleví se vám. Požehnejte mi, jako jste mi už tolikrát požehnal! Požehnejte mi jednou provždy.«

Cítla, jak jí jeho prsty klouzají po hlavě a po šíji, aniž se ohýbají, jako by to bylo pět dřevěných kolíků.

»Mlčte,« vydechl umírající. »Vy mi z toho nepomůžete, ani vy, aniž kdo jiný. Tak k čemu to? Je kruté umřít, děvečko!«

»Člověk neumírá rád,« dodal po chvílce.

Ještě jednou se statečně pokusila o úsměv. Oči měla plny slz.

»Nedal jste mi požehnání,« řekla. »Což i to mi odepřete?«

»Co je vám to platno?« odpověděl suše a hlas se mu najednou upevnil. »Jakou cenu může mít pro vás požehnání člověka, z kterého bude zítra jen trochu hlíny? Proč mne nenecháte skonat v pokoji? Či snad mi můžete něco dát, děvečko?«

»Chtěla bych vám dát to, co mám,« řekla tiše, »to, co jste tolik miloval a čeho už teď nepotřebuji — už toho nebudu nikdy potřebovat — svou radost vám dám, svou ubohou radost, která vás těšivala! Vždycky jsem vás uposlechla bez námitek a ráda, tak jak jste si to přál. A konec konců

ta moje radost byla možná lichá, ale což! Nebyl jste i vy jednoho dne překvapen, jak veliké věci může Bůh pro sebe vytěžit z úsměvu dítěte? ... Snad mi také prospěje, když se naučím šetřit té zázračné naděje, o níž jsem se domnívala, že její pramen nikdy nevyschne, kterou jsem rozdávala marnotratně a bez váhání, pošetile, jako dar úplně bez ceny. Naděje, toť konec konců slovo Boží a slovo Boží je zároveň sladké i strašné. Příliš jsem se usmívala na smrt — stejně jako na ostatní věci: je tedy spravedливо, abych dnes uviděla její pravou podobu. A uviděla jsem ji už. Přijímám ji tak, jakou jste mi ji ukázal: přijímám ji vpravdě z vaší ruky. A teď ... A teď ... jak vám to říci ... Teď vás úpěnlivě prosím, abyste byl už jenom šťasten ... šťasten, jako jsem byla já dnes ráno, když jsem vás tak viděla spát, tak klidného, už kdesi mimo náš svět, zpola ještě ve stínu a zpola už ve světle. Neodvracejte se takto ode mne, tak navždy, po tom posledním slově tolik smutném! Slyšíte mě? Neboť po Bohu jste to byl vy, komu jsem byla zavázána za svou radost, věřte mi! Nuže, vezměte si ji zpět! Vypijte ji, prosím, do poslední krůpěje, jediným douškem, abyste se posílil na cestu tím krátkým průcho-dem! Líbí-li se vám nechat mne v pochybnostech, nešetřte mne! Je-li však pravdou to, co ... se mi zdá nemožné ... že byste mne totiž potřeboval, myslím, že bych si našla způsob, jak bych vám

mohla být k užitku ... myslím aspoň ... kdybyste totiž chtěl ... Chcete?«

Naznačil jí posunkem, že nemůže mluvit, přiblížil si pomalu ruku až k ústům a obrátil se očima k své dcerušce s týmž rozkazujícím pohledem. I utřela mu cípem prostěradla rty slepené pěnou a přitiskla mu lehce prsty na čelisti křečovitě sevřené.

»Není pro vás dobré, dívat se na mne, jak umírám,« řekl konečně. »Není to k ničemu. Není to zhola k ničemu. Odejděte!«

»Odejdu tedy!« řekla. »Nemluvte už. Šetřte si trochu sil. Vzkázali panu faráři od sv. Pavla dnes ráno v pět hodin, aby sem přišel. Poslal kaplana, ten vám dal poslední pomazání. Ale slíbil, že přijde ještě sám, jakmile nabudete vědomí. Vzkáži mu — náš vůz čeká u dveří.«

»Ne!« řekl abbé Chevance.

»Přivedu tedy, koho budete chtít,« řekla, aniž se odvážila zesílit hlas. »Půjdu kamkoliv. Doktor k vám půjde místo mne. Beztoho jsem ho měla už dávno zavolat.«

Pohlédl na ni a jeho tuhnoucí tvář nabyla na okamžik zase svého bývalého čistého a pokorného výrazu. Porozuměla, že tento poslední pohled patří jí a že to je už všecko, co po něm ještě může chtít na tomto světě.

»Jste dítě,« řekl. »Je to má vina. Byl jsem jím též. Ve smrt však musím vstoupit jako do-

spělý člověk, jako člověk vpravdě nahý. Nejsem už ani hříšník — jsem už jenom člověk, nahý člověk. Nesnažte se hledat v tom ve všem smysl. Není dobré chodit příliš nablízko k takovému umírajícímu, jako jsem já. Vyrvěte mne ze svého srdce, dceruško moje, odhodte mne, jak i On mne odhodil, aniž se ráčil naposledy ohlédnouti na svého pokorného služebníka.«

Viděla, že chvílku váhá, jako by byl nerad a proti své vůli pronesl slovo každému jinému nerosozumitelné, slovo, o které se mu není možno sdělit s nikým z živých.

»Maria,« řekl, »služebnice umírajících!«

Pak opět zavřel oči a vdechnuv zvolna a trpělivě do plic vzduchu, promluvil zase, aniž zdvihl víčka, a jeho tváře se trochu zarděly jakýmsi studem.

»Chtěl jsem vás poprosit, abyste sem přivedla pana . . . pana abbého Cénabra, protože bych rád přijal z jeho ruky poslední rozhřešení. Ale není to už možné. Nezdá se mi slušné, abych ho zbytečně obtěžoval. Omluvte mne, prosím, také u pana faráře od sv. Pavla. Toto je můj konec.«

Pokrývka, kterou svíral všemi deseti prsty, se nepatrně zvlnila a pak se trochu vyhloubila. Chantál myslila, že je už mrtev. Ale najednou zazněl znova jeho hlas, neobyčejně zvučný a jasný.

»Milá děvečko,« zvolal, »vzal jsem si, co jste mi dala!«

Teprve potom si uvědomila, že se celá křečovitě a nezadržitelně třese. Jakmile chtěla své chvění ovládnout, zdvojnásobilo se. Nebyla to bázeň, nebyl to ani soucit, bylo to obojí dohromady a ještě cosi nad to, cosi, co se podobalo nadpřirozenému přesycení, hlubokému znechucení duše. Od úsvitu bděla s láskou u této agonie, očekávajíc od ní cosi nebeského, božské znamení, kterému otvírala vstříc svou jasnou duši, ale v té chvíli cítila, jak neočekávané, nepředvídané zklamání proniká svou hořkostí až k neznámému prameni její radosti. Už ji to přemáhalo: vstala, stále se chvějíc, a její zářící hlava byla skloněna k zemi v slavnostním tichu. Žádné slovo nepřešlo přes její rty, neboť se právě postavila vrávorajíc nad jakákoliv slova: každé slovo by bylo od té chvíle lhalo. Tento umírající byl její nadějí, její ctí, její pýchou, sladkou jistotou jejího života, a nyní to ztrácela všechno zároveň. Unikl jí kradmo, jako zloděj. Ale co na tom! Věrolomná pochybnost jí kmitla hlavou — ale i kdyby ji byla zabila, nebyla by ji poskvřnila. Stála před Bohem o všechno oloupena, jak nikdo nebyl oloupen, ale neotřesená v svém odhodlání přijmouti všechno bez výhrad, podrobiti se bez nářku. V tomto rozhodném okamžiku soustřeďovalo se všechno její úsilí jenom k tomu, aby se poddala co nejpokorněji, aby ji Boží rána zasáhla bezpečně, až do samých kořenů, až k srdci. Její bílá ručka bázlivě

ohmatávala prsa starého přítele, hledajíc tam zpomalený tlukot jeho srdce, nyní už takřka nezatelný, a přijala v úplné prostotě, bez jediného slova, tajemné pokoření této smrti, osvojila si je, zasnoubila se s ním navěky.

»Františko,« řekl toho večera pan de Clergerie své dceři, »zkouška, kterou jsi dnes prožila, zanechá stopy na tvém celém životě, a já mám za to, že zejména nyní je nutno, aby sis zvolila moudrého a spolehlivého duchovního rádce, opravdového lékaře duší. Přiznám se ti, že vůle abbého Chevance je pro mne zřejmá. Není jistě bez důvodu, že jsme ho slyšeli tolikrát vyslovovat v jeho blouznění totéž jméno. Podle mého mínění tě odporoučel abbému Cénabrovi. Promluvím hned zítra s naším drahým přítelem. Kéž bys zaujala v tomto nevyrovnatelném srdci, tak uzavřeném, tak zneuznávaném, místo uvolněné nesmyslnou a nepochopitelnou smrtí toho ubohého pošetilce Pernichona!

G. B e r n a n o s

O D P A D L Í K

I

Přetvářka

23. svazek Knih dnešku. Vydal
v březnu 1931 v překladu Jana
Čepa a v úpravě F. Muziky dr. Ot.
Štorch-Marien, Praha II., Pur-
kyňova 6. Prvních dvacetpět vý-
tisků je tištěno na holandu, čís-
lováno a autorem podepsáno.

Vytiskl Jos. B. Zápotočný

v Rokycanech

ODPADLÍK

II

G E O R G E S B E R N A N O S

—

O D P A D L Í K

D Í L D R U H Ý

R A D O S T

V P R A Z E 1 9 3 1

A V E N T I N U M

R A D O S T

P R V N Í Č Á S T

I

Otevřela zpolehounka dveře a stanula na okamžik nehybně na prahu, pozdvihujíc ruku v černé rukavici bez prstů. Pak kráčela dále drobnými krůčky, jako pokradmu, všecka oslepena světlem, s hlavou trojnásobně ovinutou černou vlněnou šálou, podobajíc se svou osamělostí uprostřed bílého dne chodící mrtvé. Šikmý sluneční paprsek protínal napříč celou světnici, z jednoho konce až na druhý. Když se zastavila, pohyboval se dále na stěně zářící stín lípy.

»Kdo vás sem pustil, maminko, a proč?« zeptal se pan de Clergerie. »V takovou dobu! Tak brzo ráno! Copak dělá Francina?«

Pan de Clergerie se objevil na druhém konci sálu, na očích měl kostěné brejle, na hlavě noční

čepičku a přes noční košili měl přehozen župan se šňůrami. Avšak ona se na něho jenom upřeně dívala, jako by ho chtěla lépe poznat a najít mu místo v tajemném a neúprosném postupu svých myšlenek. Přistoupil k ní, pokrčiv rameny, a mlčky jí trochu stiskl rámě.

»Kde jsou klíče?« zeptala se.

»Snad jste je nechala na nočním stolku? Už včera, maminko, jen si vzpomeňte... Hleděte, zdá se mi, že je máte v kapse. Tady jsou!«

Její vrásčitá ruka na ně skočila s mrštností malé šelmy. Přiložila si je k uchu, zaštěrkala jimi a pak se zlomyslně usmála. Hlas jejího syna, stisknutí jeho prstů, jeho pouhá přítomnost ji vždycky uklidňovaly. Ale její rysy tentokrát povolily jenom na okamžik a ona si zase začala sama pro sebe cosi šeptat.

»Však já vím, co vám dělá starosti, ano, ano,« řekl, nepouštěje její paže, jejíž bezmocný odpor cítil skrze tlustou látku. »Já to vím. Ale nelamte si hlavu... Ona ještě nevstane, ona nevyjde ze svého pokoje. Spoléhám docela na vás, maminko!«

»Jaké slabé zdraví, ubohý hochu!« povzdychla si stará paní, když chvíli o čemsi hluboce uvažovala. »Jaké slabé zdraví... Ale to je jedno. Já na všechno dohlédnu, milý chlapče, jen se nestarej. Cítím se dnes tak čilá, tak veselá, že je to k neuvěření. Musíme teď dát pozor na

prádlo. Vrátil Edmund klíč od senníku? Oh, takový dům jako náš dá člověku starostí... S tvým otcem je to zlé, velmi zlé...«

Poodhrnula si cíp šály a ukázala šedivý pohled, ještě plný nedůvěry, ale už pevně upřený. A její rámě najednou samo od sebe povolilo v svém odporu, vzdalo se. Stařena se dala do osvobozujícího smíchu.

»Proč přede mnou tajíš, že ona je mrtva, milý hochu?« řekla. »Tady je svazek jejích klíčů. Povídáš, že ještě dnes nevstane, chudinka. Ba věru, že nevstane, to bych řekla! Jaká ošklivá komedie! Copak si myslíš, že jsem se zbláznila?«

»Ale kdepak, maminko, ale kdepak!« odpověděl pan de Clergerie, začervenav se. »Vidím naopak, že jste nyní docela při zdravém rozumu, to vám nemusí vrtat hlavou. Napsala jste nám už pro dnešek jídelní lístek? Dám jej donést do kuchyně.«

»Tady je, tady je,« řekla, vytahujíc hbitě ze záňadří čtverhranný kousek papíru, popsaný nerozumitelnými značkami. »Mám veliký hlad. Mám náramný hlad. Za jejího času — nechci jí nic, chudince, vyčítat, ale bylo tomu tak — kuchařka dělala, co chtěla. To bylo jídlo!... A přitom mě napadá... přitom mě napadá, milý hochu...«

Zatukala si několikrát špičkou ukazováčku na bradu a do tváří se jí nahrnula krev nenadálým

hněvem. Její pohled pozbyl zase pevnosti.

»Snědla včera sama polovičku jídla, viděla jsem to na vlastní oči — kus ledviny, takový tučný, až se to svítilo. — Je to hřích, opravdový hřích. Copak nemocní mívají takovou chuť na jídlo, prosím tě? Ale ty jsi důvěřivý jako dítě.«

Neodvažoval se ji přerušit, neodvažoval se už ani vztáhnout ruku na to křehké tělo, třesoucí se hněvem. Její hlas se podivně zaostřil stářím, neztratil však přitom své barvy a byl to stále týž hlas, kterého se naučil bát jako malý hoch, ale který zároveň vždycky utišil jeho úzkost, rozťal jedním slovem jeho pochybnosti, který za něho odpovídal před lidmi, a jemu se zdálo, že střeží celé všední tajemství jeho života, jeho smutné radosti, výčitky jeho svědomí, a že je vezme jednou s sebou do říše stínů. Miloval jej, miloval jej zvláště proto, že to byla jediná živoucí věc, kterou plně chápal, kterou chápal tak, jako chápeme to, co milujeme, pouhým hnutím hluboké a takřka tělesné sympatie. Byl by si přál, aby jej mohl slyšet v hodině smrti, tak jak mu zněl v té chvíli, nikterak změkčený a ochablý, nýbrž zvučící tímž zvláštním přízvukem, tímž odstínem tlumeného hněvu nebo opovržení, který tolikrát utišil jeho nervy, když se za svého nuzného dětství náhle v noci probouzel, třesa se úzkostí. »Hlupáku!« říkával mu tento očekávaný a osvobozující hlas. »Nic jsi neviděl... A pro-

budíš-li tatínka, něco si ode mne slízneš!« — A on vychutnával s rozkoší svou hanbu, zahrabává se do přikrývky, a jako by s něho bylo po každé spadlo nesmírné břímě.

Pan de Clergerie je malý, zasmušilý mužík s krysí hlavičkou. Jeho neklid je také neklidem krysy, projevuje se týmiž drobnými a ostrými pohyby, týmž věčným šukáním a pobíháním. Dvanáct svazků jeho knih je napsáno na jeho úzké tváři, která se ustavičně svrašťuje a zase uvolňuje touž tajnou myšlenkou, bdělou a vytrvalou, myšlenkou, která se nikterak nezměnila střídáním jeho životních období a která je s ním tak srostlá, že jí už ani nepoznává, že by ji už nedovedl vyjádřit srozumitelnými slovy: přežvykuje v sobě ustavičně neštěstí svých soků, nemrhá však přitom nenávistí, neboť jeho srdce je přesné a pracovité. Má sám za to, že jenom odhaduje své možnosti. Má totiž čest býti členem Akademie duchovních věd a uchází se o křeslo v Akademii francouzské.

Avšak milosrdenství Boží, které je všude přítomno, nedopustilo, aby tento mužík dělal něco víc nežli hlodal a hryzal, jak mu to káže zákon jeho přirozenosti. Brousí si své příčinlivé zuby jenom na věcech nepatrné ceny. Každá velikost ho přivádí v podivení a on před ní couvá v ztrnulém úžasu. Sotva se jí odváží pozorovat z dálky, docela bez chuti, prohrabává se si přitom neklid-

nou rukou krátké šedivé vousy. Jeho zloba má jenom podobu duchaplné hlouposti a je smrtelná jenom hlupákům méně duchaplným nežli je on sám. Jediná síla tohoto miniaturního ctižádostivce záleží v tom, že se nepodivuje ničemu a nikomu, pokládáje sám sebe za ubohého člověka, a dychtivě zakrývá svou nicotu. Táhne ho to tedy pudově k duchům prostředním, kteří se mu podobají, a on s nimi nakládá s jakousi strašnou upřímností. Vniká do jejich lži, nedávaje se ani na okamžik odvrátit ubohými překážkami, jejichž chatrnost zná. Leč každá bytost, ať ji pokládáme za sebe ubožejší, má přece jakousi svou pravdu. Ale co záleží na pravdě jiných lidí tomu, kdo se nikdy nepokusil hledat svou vlastní pravdu?

Mezi svými kolegy z žurnálů a z akademie, na něž příznivě působí široké schodiště jeho domu v ulici de Luynes, je pokládán takřka za velmože. A takový vskutku je: v městě pánem, na venkově sedlákem. Staří hospodští mudráci, slynoucí zkušenostmi a slávou velkolepých rvaček, kteří dovedou odhadnout jediným pohledem váhu pytle mouky i plodný objem boků jalovice, se v tom nikdy neklamali: vidí v něm sedláka jako jsou sami, jenomže už osláblého, sedláka, který se stal už jenom pouhým divákem nesmírné plodnosti země, divákem zatrpklým a litujícím. Jeho skrblictví je okouzluje. Jeho pověstná zbabělost — je o něm totiž známo, že se bojí právě

tak opilců jako pytláků — je dojíká. To, co se dovídají z novin o jeho pracích a o jeho úspěších, je naplňuje zlomyslnou radostí a oni z toho nevěří ani slova, odhadujíce v duchu, co asi zaplatil za tu slávu. »Cože!« říkají. »Je celý po taticovi! Hloupej není, ale je chudák.« — Jejich myšlenka je příliš složitá, aby ji dovedli vyjádřit jinak nežli němým smíchem anebo chytráckým zamžouráním.

Omyl slávy, je-li nepochopitelně odepřena opravdovému geniovi, je jistě čímsi tragickým, avšak i zneuznaná prostřednost má svou kalvarii. Její břímě je tak těžké panu de Clergerie, tlačí ho bez jeho vědomí už tolik let, že mu působí jakousi chmurnou rozkoš, může-li si obnovovat v mysli vzpomínky na své mládí, kruté vzpomínky na dobu, kdy byl jenom hubeným hošíkem na gymnasiu v Coutances, hošíkem churavým, potměšilým, který se nevyznal v žádné hře. Nepřál si tenkrát nic jiného, nežli aby se mohl jednou pomstít svým kamarádům tím, že se stane bohatým statkářem, starostou své vesnice a snad i generálním radou. Avšak jeho první úspěchy na universitě rozhodly jinak. Když obhájl skvěle svou thési o sporu o investituru, ráčil si biskup z Bayeux, který právě konal biřmovací cestu po diecési, schválně zajet do Courville, aby mladému doktorovi živě blahopřál. Ten měl sice potají hrůzu z toho nenadálého povýšení, avšak začal

hrát od toho dne chtěj nechtěj úlohu učeného šlechtice, blahosklonného rádce společnosti dobře smýšlející a budoucího akademika. Otcovský obdiv mu už nedopřával pokoje. Ačkoli byl spíše zrozen pro kariéru a ne pro život, musil se přece v třiceti letech oženit s Louisou d' Alliges, malou provençalskou vílou s očima jako mořská voda, kterou její pitomý poručník obětoval na oltáři historie a archeologie. Milovala ho srdcem bez poskvrny. Umřela za krátký čas nudou, jak se sama domnívala, ve skutečnosti však výčitkami svědomí, že shledávala svého muže proti své vůli hloupým a ošklivým, jí nehodným. Zanechala po sobě děvčátko staré půl druhého roku, Janu Františku, které se její babička ihned zmocnila, jako se opět shledáváme s ukradeným majetkem. Tato stařena sice neřekla nikdy své snaše jediného urážlivého slova a neudělala jediného nenáležitého posunku, pohrdala však se selskou rozvahou a šetrností touto cizinkou se smutným očima, která si nikdy pořádně neodvážila máslo a zapomínala na stole klíče. — Klíče...

*

»Maminko,« řekl konečně, »děláte mi velikou starost. A k čemu to? Vím přece, že kdybyste jenom chtěla, byla byste právě tak rozumná jako já. Chcete, aby se vám Francina vysmála? Snadno by nás mohla slyšet.«

»Lidé sem chodí jako do mlýna,« podotkla šílená příslovečně. »Bylo tomu tak odjakživa. Nejsi pranic nedůvěřivý, právě tak jako tvůj otec... Jaký to tady byl nepořádek za jeho života! A ještě mi pověz, chlapče, proč se tak třesu? Copak je mi zima?«

»Rozhněvala jste se, maminko, to je všecko.«

»Už si na to nemohu vzpomenout,« řekla po chvílce. »Na koho jsem se rozhněvala? Je to možné? Nemluvím nikdy bez rozmyslu. Poslouchej, ty jsi nešťasten, velmi nešťasten, já to vím. Nemáš charakteru, to je to pravé slovo, ani tolik charakteru, co by za nehet vešlo. Nu a ona také ne.«

»O kom to mluvíte, maminko?«

Zadívala se na něho chvílku potměšilým pohledem.

»Tahleta roční doba ti nesvědčí, milý hochu,« řekla. »Máš červené uši, krev se ti hrne do hlavy. V tom to všecko vězí. A přece to nic není, vůbec nic. Jdi, jdi, ty se pořád obíráš jenom sám sebou, svým zdravím. Sázím se, že si ještě měříš dvakrát za den teplotu, jako když ti bylo dvacet let, pamatuješ se? Vyhodila jsem ti teploměr oknem. A k tomu se ještě oženíš s nemocnou ženou, ty můj Bože! To byla zkáza domu!«

»O kom to mluvíte, maminko?«

»Nedělej se hloupým! Jak se tak můžeš ptát?«

Uchopil nazdařbůh ruku v černé rukavici, kte-

rá ležela na stole, a podržel ji v své ruce.

»Mlčte přece aspoň, buďte trochu rozumná! Zazvoním na Francinu, aby se s vámi šla do snídaně trochu projít. Nu tak!«

»Uhýbáš mi s odpovědí,« řekla, »jsi kos! (Pohrozila mu volnou rukou). Můj Bože, jak jsem unavena! Víš, já neprohlédnu tvé chytráctví hned napoprvé, ale potom si to vždycky rozmyslím, mám v tom už zkušenost. Tak na příklad Louisa je už deset let mrtva, možná že dvacet let. Proč bych ti tedy měla věřit, když jsi mi před chvílkou řekl: Jen se nestarejte, ona dnes nevstane? Ubožátko! Už se nemusím bát, že ji potkám na chodbě s jejími krásnými zuby a s mými klíči v ruce. Ta bláhová! K čemu jí byly klíče, prosím tě! Vždyť jakživa nic nezamykala, ani jednu skříň!«

»Proč se k tomu vracet? Neměla jste ji ráda, to je všechno.«

»Cože! Já že jsem ji neměla ráda?« vykřikla stará paní a přeložila si křečovitě přes prsa oba cípy své šály. »Byla mlsná, to je pravda! Kolik dobrých kousků mi vzala z mísy před nosem! Tenkrát jsem si toho ani nevšimla... ale teď na to musím pořád myslet: vidím všechny ty kousky, dostávám přitom hlad, je to už hotové bláznovství. Taková věc v mém věku... A víš ty co? Musím ti říci, že nejsi zdráv, jak se sluší na muže. Sníš také hrůzu věcí, ale není ti to nic

platno, obrací se ti to všecko ve žluč. Ona měla hrůzu z tvé žluté barvy, chudinka malá! Matka vidí všecko. Ona si to jistě vyčítala, jistě to na sebe žalovala ve zpovědi. Tys nikdy nerozuměl ženám, milý hochu!«

»To je možné,« řekl a pokrčil rameny, dívaje se netrpělivě ke dveřím. »Nechápu jenom, jakou můžete mít radost z toho, že mě trápíte. Mám přece tolik práce, maminko, tolik práce!«

»Tu to máme!« řekla. »Práce! Musíš pracovat! Musíš si drát nervy, práce je tvé zdraví! Kdyby jí nebylo, játra by tě zadusila, říkala jsem to vždycky! Ty se nepodobáš svému otci, máš to všecko po nás.«

Najednou se zarazila, napjatě poslouchala, a když se otevřely dveře, sklopila svůj ledový pohled k zemi.

»Francino,« řekl pan de Clergerie, červenaje se, »matka půjde dnes na procházku trochu dříve než obyčejně. Dejte pozor na úpal a jděte po levé straně aleje. Na křižovatce se obrátíte a vrátíte se pomalu habrovým a lískovým lesíčkem. Uděláte dobře, když s sebou vezmete plášť, abyste jej mohla přehodit milostivé paní přes ramena, kdyby si třeba chtěla trochu sednout do stínu.«

Stará paní při té řeči zesinala a cítila se patrně pokořenou až do hloubi duše, pomalu však zase napřimovala svou malou postavu a snažila se

skrýt pod šálou třesoucí se ruce. Konečně se zdálo, že se uklidnila.

»Je mi líto, Francino, že vás tak brzo vytrhují, a to ještě ve čtvrtek!« řekla. »Je tolik práce! Zítřka budeme mít prádlo. Já...«

Hladila si pomalu spánky konečky špičatých prstů, snad aby ještě na chvíli zadržela ve vyčerpaném mozku myšlenky, které najednou pozbývaly vší váhy, formy i barvy, anebo se zase prudce rojily a bzučely jako hejno much.

»Musím se podívat, jak to dopadá se zedníkem. Bude-li to ještě týden odkládat, zdrží ho jeho práce v městě a my ho už neuvidíme. V tento čas to vždycky tak dopadne, však víš... Dříve jsme si brali cihly rovnou z cihelny. Jen si to rozvaž: sto cihel nás stálo deset sous! A stodola Dernaultova nás stála i se střechou tři tisíce franků.«

Její ruce se zase začaly třást únavou a opět zmizely pod pletenou vlnou. Svrchovaným úsilím, kterému se dívka se žlutými vlasy krutě usmála, sevřela silně rty, aby zadržela nesmyslná slova, slova nebezpečná, která se jí už už drala z úst, kterých by už její vůle neovládla. Čelo měla vlhké, pohled kalný, ale ještě tvrdý, i pozdravila syna úsměvem a odešla, neproniknutelná, drobnými krůčky ze světnice.

Pan de Clergerie pokynul Francině a řekl jí tiše:

»Nechte jít milostivou paní docela volně na-

před, netvařte se, jako byste na ni dávala pozor, nepřibližujte se k ní, není-li toho nutně třeba. Ještě jednou vás také musím požádat, abyste před ní mluvili mezi sebou co nejopatrněji. Její paměť stářím sice velmi oslábla, ale její vůle a rozum jsou neporušeny. Rozumí všemu, chápe všechno, i když se toho třeba nejméně nadějete. Víím, že na vás mohu spolehnout, Francino, vidíte? . . . A potom také řekněte slečně, že bych s ní rád mluvil, hned jak se vrátí z kostela.«

»Ano, milostpane . . . Udělám všechno, milostpane . . . Milostpán mi může věřit . . .« opakovalo děvče, kývajíc směšně kulatou hlavou a dívajíc se bystře na pana de Clergerie.

Vyšla ven, dohonila na prahu u kuchyně svou paní a řekla s největším klidem, nezvyšujíc ani nesnižujíc hlasu:

»Musíš doumývat schody, Frantíku, já povedu velblouda na procházku.«

Sluha zdvihl na okamžik sinavý obličej a pak se zase zadíval na své krásné kožené trepky.

»To jsou fraky!« řekl. »Hod' ji někam do louže k ropuchám. Budeš mít nesmrtelnou zásluhu.«

Stará paní se poslušně zastavila na svém obvyklém místě, v tmavém koutě pokoje, a dívala se pozorně do okna. Už dlouho a dlouho, den za dnem, bývala účastna s umdlévajícím srdcem této ranní besedy, a každé to potupné slovo (rozuměla podivuhodně jejich smyslu) ji zasáhlo do ubo-

hých prsou jako rána. Ale ať se namáhala, jak chtěla, nebyla s to, aby je oddělila od svého vnitřního snu, od jednotvárného přežvykování ztrnulé paměti. Byla ta slova vskutku pronesena? Či jenom žila v její představě, jako v ní žilo tolik věcí, o kterých nikdo jiný neměl potuchy a o která se nemohla s nikým sdělit? Marně přivírala oči, marně pásala pohledem po rtech mluvícího služebnictva, snažíc se na nich přistihnout urážku, zachytit ji v letu, dříve než bude vyslovena, marně při tom utrácela nesmírnou trpělivost a úskočnost. Bylo to promrhané úsilí. Viděla v bezcitných tvářích posměšné stažení úst a zdálo se jí, že kruté slovo ji udeří vždycky teprve za dlouhou, dlouhou dobu, jaksi pozdě, příliš pozdě. Lež uctivých posunků služebnictva na ni působila proti její vůli. Nepravděpodobnost takové muky se před ní vynořovala jako zlý přízrak. Ostatně její všední život jí byl kromě jejího syna jedinou takovou hádankou, a ona se jí sotva odvažovala řešit, protože se bála, že její rozum se ihned zakolísá. Jednou už ztratila trpělivost a napohlavkovala děvčeti se žlutými vlasy, avšak všeobecný zmatek a soucit, který čtla ve všech očích, zranily její pýchu krutěji nežli jakákoliv urážka. Trpěla už potom raději mlčky, nestěžujíc si, ostražitá a houževnatá jako zvíře.

»Poslouchej,« mluvil dále sluha, »zapamatuj si dobře, co ti řeknu, má rozmilá! V tomhle domě

nebude za chvíli k vydržení, o velbloudovi ani nemluvě. Ať žije Paříž! Fjodor mě zatáh na poker, hráli jsme celou noc.«

»Nu, však se jen na sebe podívej do zrcadla,« odpovědělo mu klidně děvče zase týmž tónem, »ničíš si zdraví! Holečku, to není jen tak, panu Fjodorovi se nikdo nevyrovná!«

»Panu Fjodorovi... Panu Fjodorovi... Proč panu? Proč Fjodorovi? Hm, dobrá, je to bývalý ruský důstojník — ale co je mi do toho? Však jsem také nepřišel ze Zlámané Lhoty a nečouhá mi sláma z bot! U baronky Voinardové jsem viděl vybrané chlapíky, na příklad správce domu, chlapíka z Mont-de-Marsan, bývalého seminariistu, který platil za kravaty pět louisdorů.«

»Ale jdi, Frantíku,« ozval se vtom za dveřmi měkký a zpívavý hlas, »snad by sis se mnou nedělal starosti, kamaráde! Žárlivost není k ničemu, je to nízký cit... Slečna se právě vrátila. Myslím, Francino, že bys měla odvést starou paní.«

Pokojská se začervenala, pokrčila rameny a uchopivši svou paní za ruku sestoupila s ní zvolna po schůdkách do zahrady.

»Ta holka je pitomá,« ulehčil si Frantík a zatřepal jednou ze svých drahocenných trepek, aby z ní vytrásl prach.

»Vůbec ne!« odpověděl pan Fjodor. »Proč by byla pitomá? Ztrácí jenom svou přirozenost —

či jak tomu říkáte — zkrátka svůj charakter. Je to ošklivé. Měl jsem ji tak rád! Člověk by byl řekl, že ji někdo vytáhl z nějaké krabice na hračky, a zároveň s ní i dvorec, stromy a malé dřevěné kravičky. Bylo ji doslova cítit lakovaným smrkovým dřevem.«

Sluha by byl úžasem málem upustil trepku.

»Tohle je už přece jenom trochu moc, na mou věru!« zvolal. »Vždyť vy sám jí kupujete barvíčky na rty, pudr i líčidlo, vy taškáři! A teď jste jí dal pít i éther. Byla by se málem otráвила!«

»Kdo za to může?« odpověděl Fjodor svým měkkým hlasem. »Taková je moje přirozenost, proč bych to zapíral! Každý má bránit své přirozenosti, to je správná morálka. Proč ona nebránila své? V tomto domě nikdo nebrání své přirozenosti, je mi z toho už špatně. Ani Francina, ani ty, ani pán, nikdo. Ano, ano, jen si mluvíte o pánovi, však jsem četl jeho knihy. Je to ovšem člověk pozoruhodný, ale jak je slepý! (... Nechte už, prosím vás, těch zatracených trepek a poslouchejte, co povídám!) Hled'te, kamaráde, tohleto se zdá docela počestný a ctihodný měšťanský dům, a zatím jej rozhlodává hmyz!«

»I jděte!«

»Rozhlodává jej hmyz!« opakoval šofér hněvivě. »Doslova tak!«

»Pane Fjodore!« řekl František, »vy se zabíjíte svými omamujícími prostředky. Měli by vás zavřít — ano — pro vaše vlastní dobro. Podle mého mínění by vláda měla chránit lidi proti slabostem jejich vlastní povahy. Vy, člověk vyššího typu, a mluvíte takové hlouposti! To mi nejde na rozum!«

»Špatně mi rozumíte!« odpověděl bývalý ruský důstojník a zakryl konečky prstů zívání. »Nevíte, co je to hmyz. Celá naše nekonečná země byla sežrána hmyzem. Hmyz na konec zvítězí nad celým světem, pamatujte si to! Milý příteli, jste mladík od přírody vynikající, ale nemáte vzdělání, promiňte! Bojím se, že s vámi nebudu smět mluvit tak přímo!«

»Jaký hmyz? Roztoči? Pilousi?«

»Nežvaňte... Mám za to, že jsou tu dvě bytosti, které žijí podle své přirozenosti, ať dobré nebo špatné: totiž stará paní a potom slečna. Víc už nikdo. Ostatní jsou hmyz.«

»Děláte si ze mne kašpary, pane Fjodore!«

»Vůbec ne, prosím. Naprosto ne. Ti ostatní jsou prostě mimo život. Já sám jsem mimo život, ale dobrovolně, na to nezapomeňte! Snad se do něho někdy ještě vrátím, kdo ví? Zatím nemůžeme dělat nic jiného, než že budeme jeden druhého požírat. Taková je moc lži. Co to napadlo toho starého ctihodného pána, že uvedl do svého domu takového služebníka, jako jsem

já? Řekněte sám: jsem tu na svém místě? On by nevkročil za nic na světě do tanečního sálu, chodí spat o půl desáté! Ale mne mu doporučila hraběnka Davelnyová, to je velká dáma a on chce být kavalírem. Jenom poslouchejte, jak se mnou mluví! A přece má ze mne strach... Ženu vůz šílenou rychlostí, když cítím potřebu trochu se protáhnout. Je to bída! Vy ostatní máte také ze mne strach a já mám v jistém smyslu zase strach z vás. Máme strach jedni z druhých, poněvadž známe jenom své lži, a co je za nimi? Jaká past? Proč pak hrajete poker, milý brachu? Proč se učíte pít whisky a strašně suché šampaňské, tak jako v klubu? Proč pije ta maličká éter? Nač všechny ty lži? Ani stará paní ani slečna nemají strach, to uznávám. Stará je totiž, kamaráde, plna nenávisti a hříchu, slečna je dítě. Kdyby zahvízla na své mléčné zuby, uviděli byste na hřebeni střechy andělíčka, opravdového andělíčka, lehounkého jako bodláčí chmýří.«

»Jste opilý,« řekl klidně sluha, který si už chvíli čistil špičkou nože nehty. Každý má svou neřest. Ale víno přece jenom člověka tak nehubí, to musíte uznat!«

Pan Fjodor otevřel růžové rty k němému úsměvu.

»Nebojím se ani vína,« poznamenal, »jaká hloupost! Ale žvanil jsem už trochu mnoho. Je mi líto, že jsem vás tak rozladil. Teď se půjdu po-

dívat na vůz. Večer o půl sedmé musím být u vlaku. Přijede návštěva.«

»Kdo pak? Nemám rozkazy a Francina také ne.«

»Však ony ještě přijdou, jen se nestarejte, milý hochu, a zachovejte klid! To už já jsem spíše k politování. Musím na voze něco rozmontovat, budu se musit patlat v oleji. A co se těch rozkazů týče, mohl bych vám je dát třeba sám, nechcete? Tak poslouchejte! Dejte čisté prádlo na postel v pokoji — jak mu říkáte? — už vím, v kanárkovém pokoji!... Jaký nápad! Zkrátka připravte pokoj, z kterého se jde kabinetem do knihovny, pokoj pro pracující, ne?«

»Už rozumím,« řekl sluha, »už vidím, kam míříte. Není tu tolik pracujících. Vaše řeč se může týkat jen dvou pánů, poněvadž ten Auvergnan je už mrtev: buď Mazeneta nebo pana Cénabra.«

»Uhádl jste, je to abbé Cénabre. Mám s ním dokonce cestou zajet až do Dorville. — Mezi námi, příteli: proč Mazenet je jenom Mazenet a proč Cénabre je pan Cénabre?«

»Nevím,« odpověděl sluha červenaje se. »Přišlo mi to samo od sebe. Oh, jste příliš důvtipný! Ve všem hned něco vidíte!«

Pan Fjodor se protáhl, zdvíhaje ruce ke stropu, zastenal slabě rozkoší a pak přistoupil prudce k oknu, ponořenému ještě do stínu. Jeho oholené tváře a smutné čelo se zdály ještě bledší odrazem

trávníku zalitého sluncem. V jeho zádumčivých očích se zjevil na okamžik obraz veliké rozkvetlé zahrady. Najednou vrazil do okna veliký čmelák jako koule.

»Podívejte se na ně,« řekl hlasem, který zněl už zase měkce. »Podívejte se na ně, příteli! Vycházejí právě obě z habrového lesíku. Stará paní poslouchá jistě ptáčky a má na spěch, aby je milovala, protože její staré tvrdé srdce nebylo nikdy pro nikoho dojata, na mou věru... Ale řekněte mi vážně, Frantíku, co si myslíte o tomto domě a o jeho pánech?«

»Co si o něm myslím? Ale nic. Je to dům lépe vedený než mnoho jiných. Samí učenci, akademikové, velcí zazobaní statkáři, skoro žádné ženy — ujde to.«

»Já vám prohlašuji, že je rozhlodán hmyzem,« řekl pan Fjodor s týmž důvěrným přízvukem. »Ano, říkám vám to znovu a ujišťuji vás, že v něm uvidíte věci neobyčejné.«

»Už to je legrace, když v něm člověk vidí vás,« prohodil sluha a opět se začervenal.

»Frantíku!« zavolala slečna Chantal.

Strčila jenom hlavu do pootevřených dveří, takže bylo vidět jenom její popelavé vlasy, zářící pohled a bílou skvrnu zubů.

»Chtěla jsem vás požádat, abyste šel pro Francinu, ale ta je teď u babičky, ne? Jde jenom o to,

aby byl na večer připraven kanárkový pokoj. To je všecko. Fjodor vám snad už něco řekl, ne?»

Popošla při těch slovech až ke stolu, jednou rukou se opřela o jeho hranu a obrátila tázavě na krásného Rusa své klidné oči.

»Je mi líto, slečno,« odpověděl suše. »To nepatří k mé službě. Neměl jsem rozkaz.«

»Můj Bože,« zvolala, »to se přece může udělat bez rozkazů! A mimo to jsem si jista, že jste to už vyřídil co nejsvědomitěji. Je tomu vždycky tak. Vidíte, Frantíku, že o tom už víte?«

»Slečna uhodla dokonale,« odpověděl hbitě komorník s potměšilým smíchem. »Vím už, že pan abbé Cénabre přijede vlakem o půl sedmé.«

»Dobrá, nemluvme už o tom! To by bylo tedy v pořádku. Prostěradla najdete v prádelníku, také toaletní potřeby a mýdlo. Ale co je to za mýdlo, to je hrůza! Vždyť smrdí!«

»Francina je sama vybírala onehdy ve Falaise. Však jsem ji na to hned upozorňoval. Oh, já se už vyznám ve službě, to mi slečna může věřit! Ale včera jsme dostali novou zásilku z Guerlainu, bedna není ještě otevřena. Půjdu ji ihned otevřít a podívám se, co s ní je.«

Zmizel tak rychle (patrně schválně), že slečna Chantal nemohla zadržet posunek překvapení, nebo spíše strachu. Hned však zase položila na stůl svou malou ručku, ustavičně klidnou.

»Musím vám říci,« začal podivný šofér, aniž

se mu pohnula v němém obličejí jediná vráska,
»musím vám dát zprávu, že . . .«

»Nejste mi dlužen žádnou zprávu, Fjodore,«
přerušila ho Chantal. »Otec je s vámi spokojen
a to stačí. Máte snad na někoho stížnost?«

»Vůbec ne,« řekl Rus. »Račte jenom vzít na vě-
domí, že se vás nesmím bez vašeho dovolení od-
vážit urazit přílišnou upřímností, upřímností ne-
šetrnou.«

Chantal zakroutila zlehka hlavou. »Žádná
upřímnost není nešetrná,« řekla. »Žádná upřím-
nost mne neuráží.«

Jeho pohled se setkal s jejím čistým pohledem,
a ten se sotva poněkud zachvěl. Fjodor se po-
kusil vydržet ten pohled, ale tvář se mu stáhla
jakýmsi pošklebkem, zároveň bolestným i kru-
tým.

»Nemohu odejít z tohoto domu,« zabručel, »a
přece už nemohu déle snášet vaše opovržení.«

Slečně Janě Františce se nahrnula do tváří
krev.

»A já,« řekla, nesnažíc se zakrýt změnu svého
hlasu, »já jsem neudělala nic, čím bych si byla
zasloužila, abych musila slyšet taková slova. Ne,
nic jsem neudělala! Můj Bože, pochopte přece,
že váš pouhý tón je pro mne pokořením velmi
krutým a že jej snáším nespravedlivě! Nestydíte
se takto zneužívat domnělého tajemství, které je

pro vás ostatně jako ukradený majetek? Odejděte! Odejděte!»

Rus udělal bezstarostný posunek.

»Kam bych šel?« odpověděl svým hlasem chlapecky zpěvavým, který byl v tak podivném rozporu se zatvrzelým a lstivým výrazem jeho tváře. »Kam mám jít? Mám-li jakou naději, že najdu ještě někdy svou duši, mám tu naději tady. Vy dokážete ten zázrak, kdy budete chtít. Všecko je možné těmto svatým rukám.«

»Svatým rukám!« zašeptala, pokoušejíc se statečně o úsměv, ačkoli měla oči plny slz.

Najednou se opět silně začervenala a rty se jí naduly pohnutím, které se právě tak podobalo hněvu jako hanbě.

»Vím, že jste dosud nic neřekl! Ne, není možno, abyste se byl opovážil promluvit! Kdybyste to byl udělal, neměl byste teď takovou radost z toho, že mě můžete mučit.«

»Komu bych to byl měl říkat? Kdo by to tady mohl pochopit? A račte ještě dovolit: řekla jste mi před chvílkou, že vás žádná upřímnost nemůže urazit, a já jsem tomu uvěřil. Má řeč se vám možná nelíbí, ale já jedním ve vší prostotě. Co jsem viděl, to jsem viděl. Co záleží na tom, byl-li jsem to hoden vidět, či ne? Což jsem zatracen už na tomto světě a nemám už ani práva podivovat se dílům Božím? My Rusové jsme děti.«

»Bůh ví,« řekla tiše, »Bůh ví, jaké zlo pášete, když vyslovujete pro nic za nic, k vůli mně, jeho jméno. Díla Boží! Zůstalo-li ještě ve vaší pokřtěné duši něco z Boží milosti, měly by vám teď výčitky svědomí zavřít ústa. Ostatně jde o pěkná díla Boží! Je tu jen ubohá nemocná, kterou jste jednoho dne náhodou přistihl a na kterou od té chvíle číháte s pekelnou zlomyslností, ano! . . . anebo aspoň se zvědavostí velmi krutou. Nebojím se toho, že budu směšná! To bych na sebe vzala s lehkým srdcem! Ale je mne tady ještě potřebí, chápete? Jsem dosud pro svého otce zdravým smyslem, rozumem, spolehlivým spojencem. Víím, jak je úzkostlivý, jak je ho snadno polekat! Měl by hned za to, že jsem docela šílená, a měl by bezpochyby pravdu . . . Ale vy, vy! Co vám může záležet na . . . na . . .«

»Na zázracích,« dopověděl Rus, »na opravdových zázracích, které z vás prší jako kvítí. Jsem člověk špatný a vůbec nevěřím v Boha. Ale proč jsem vás přece našel onu první noc, aniž jsem vás hledal, proč jsem vás našel já a ne někdo jiný? Ano, vždyť mohl ty dveře otevřít kdokoliv! Proč právě já? A mají-li jaký smysl slova ‚svě- tice‘ a ‚ekstase‘, byla jste vy světicí v ekstasi.«

Zakroutila malomyslně hlavou, ale nerozhněvala se.

»Jakou mohu mít ve vás důvěru? Dnes ještě o těch hloupostech mlčíte, ale zítra je jistě vy-

žvatláte, buď ze sobeckého zájmu nebo z marnivosti anebo z pouhé škodolibosti. Jaká zbabělost mne ponouká, abych se s vámi přela o toto ubohé tajemství? Udělala bych nejlíp, kdybych se hned ke všemu přiznala, ale nedostává se mi odvahy. Říkali mi, že i má matka trpěla takovými nervovými záchvaty, ať už právě takovými nebo jinými, co na tom záleží! Jaké pak tedy tajemství! Jenomže já nemám odvahy, i ta nejmenší zkouška mě hned zkruší.«

Utřela si dětským pohybem obou rukou zaslzené oči.

»A vůbec, já už nemohu,« začala potom, »já už nemohu žít v této ustavičné tísní. Neodvažuji se ani volně vydechnout. Jak je to hrozné, že musím hrát bez svého vědomí, proti své vůli, tuto komedii! Nejsem malé děvčátko, vím velmi dobře, jak zneuctívá muže takové zneužití důvěry. Kdybyste byl opravdu takový, jakým se děláte, byl byste už dávno odtud.«

Viděl ji při těchto posledních slovech tak zblednout, že v něm na okamžik zvítězil soucit, i odvrátil od ní z jakéhosi studu oči.

»Jen mě pokořte!« řekl. »Jsem ovšem člověk špatný, nemravný, ale jsem také člověk nešťastný. Vy máte soucit se vším, usmíváte se na všechno, i na listí na stromech, i na mouchy. Pro mne však máte vždycky jenom slova opovržení.«

»Ne opovržení,« zvolala, »ale soucitu! Protože

vím, že jste lhář, a nic se Bohu tak neoškliví jako to. Ano, pane, já nemám zkušenosti ani ducha, vím však, že nenávidíte svou duši, že byste ji zabil, kdybyste mohl!«

»Je mi opravdu břemenem dost těžkým,« odpověděl chladně. »Ale za poslední tři neděle jsem tu viděl takové věci, že ji nesu snáz. Ráčila jste říci, že vás špehuji. Měla byste spíše uznat, že nebýt mne, bylo by to, co tolik toužíte zatajit, už dávno známo. Zrovna včera...«

»To není pravda!« přerušila ho třesoucím se hlasem. »Chcete mi jenom nahnat strachu!«

»Nu dobrá, dobrá, už mlčím! Řeknu jenom tolik: jsem ve vašem domě konec konců právě tak služebníkem jako kdokoliv jiný. Ať mě váš otec vyžene: stačí, řeknete-li jenom slovo. Záminka se vždycky najde.«

Přinutila ho zase, aby sklopil oči.

»Něčeho takového nejsem schopna, víte to dobře,« řekla smutně. »Ostatně můj otec není takový, aby hned kohokoliv vyhnal... A potom... kdo má myslet na jeho klid, ne-li já? Nejmenší mrzutost je pro něho ještě příliš veliká. A to vy také víte!«

Její pohled najednou změkkl a on viděl s úžasem, ba takřka s hrůzou, že se v něm rodí jakási nepopsatelná zlomyslnost, právě tak cizí jako slovo z neznámého jazyka.

»Však vás na konec omrzí čekat na zázraky,«

řekla, »omrzí vás dokonce vymýšlet si je... Omrzí vás všechno, i bolest druhých lidí. Zdá se mi, že zlo je mnohem méně složité, nežli vy byste měl rád za to. Tady jako jinde, vždycky a všude byl jenom jeden hřích.«

»Jaký hřích?«

»Pokoušení Boha,« odpověděla. »A konečně nač to? Myslím, že jste velmi neobratný... Bůh shlédne na toho, na koho se mu zalíbí shlédnout. Neshlédl-li ještě na vás, k čemu to? K čemu ho pokoušet?«

»Já jsem... opravdu... já jsem na to nemyslel...«

Pokusil se usmát, ale jeho tvář se zase směšně protáhla oním bolestným pošklebkem. Ale na obličej slečny Jany Františky se už zase vrátil klid a v jejích očích se třpytila vlhkost tak čistá, jako by se jí nebylo nikdy nic bolestně dotklo.

Ostatně v té chvíli už vcházela do dveří hospodyně, nesouc pod paždím velikou otep mrkve, na které lpěly ještě zbytky hnědé hlíny.

»Ach ne!« zvolala dívka se smíchem, »ach ne, Ferdinando! Už žádnou mrkev se smetanou, už je s ní konec! Tatínkovi se už zprotivila!«

»Ale vždyť jsem ukázala pánovi jídelní lístek!« hájila se chytrá Normanka, právě tak zlatově růžová jako její mrkve.

»A on na něj kývl a ani ho nečetl, však to znám! Má milá, musíme obě nosit smutek, konec

s jídly na smetaně! Musíme dbát na chuť jiných lidí. Vím, že vám to nemusím povídat, vy jste ještě kuchařka ze staré školy . . . ! A potom, Ferdinando . . . mezi sebou si to můžeme přiznat, vidíte? — normanská kuchyně je někdy . . . jak bych to řekla . . . trochu prostá, trochu měkká. Vyčítají nám naše kuchařské recepty . . . Je prý to cítit hospodyně, vidíte to. Chválí, že to chutná znamenitě, ale nikdo nejí . . .«

»Nikdo nejí . . . Co je pánovi do toho, prosím vás? On rozkousne špičkami zubů suchar a pak jej zalije litrem minerální vody. A vy sama, milostslečno! Věřil by kdo, že bytost tak jemná si pochutná tak málo na jídle? Zvláště poslední dva měsíce jíte jako ptáček.«

»To je nejspíš tím, že jsem vybíravější, než by si kdo myslil.«

»Vybíravější? A co ten filet z mořských jazyků na chambertinu, co jsme měli minulý pátek! Měla jsem toho celé dopoledne plné uši: nezapomeňte na to, nezapomeňte na ono . . . A potom jste toho sotva ochutnala . . . Chcete, milostslečno, abych vám něco pověděla?«

»Nic nepovídejte! Otec teď velmi dbá na dobrou pověst svého stolu, a má pravdu! Můj Bože, Ferdinando, člověk nesmí ničím opovrhovat, musí všechno dělat, jak umí nejlíp. Všimla jste si, jak jsme teď smutni, jak jsou zvláště muži smutni, jakmile mlčí, jakmile zůstanou sami? Dříve, do-

kud jsem byla ještě malá — jen si to představte, milá Ferdinando! — jsem kolikrát plakala, když jsem je viděla tak nešťastné... A opravdu, jsou hrozně nešťastni, jenom si to pomyslete! My máme tolik přání a radostí pro nic za nic! Kuchařka, která má ctižádost a vyzná se v svém řemesle, není neúčinná, ba ne! Naše dobré obědy nemají ovšem takovou cenu jako na příklad kázání, ale co je nám do toho? Každý stav má své povinnosti. A naše povinnost není dnes tak snadná. Máme večer jedenáct lidí ke stolu, ubohá Ferdinando, a je pátek! Nu, nic si z toho nedělejte! Pán bude spokojen, uvidíte! Tohle je náš jídelní lístek, nezměním už na něm ani čárky: nejprve postní polévka.«

»No tohle...«

»Mlčte, tentokrát se vám jistě podaří! A nesmíte zapomenout na pěkné chlebičky s parmezánem! Nenechte také těsto příliš vychladnout, jinak je příliš křehké a nespolehlivo se krájí. To je ošklivé! Musíte také přidat trochu bílého vína do másla, na kterém budete smažit kapří mléčí a rejnočí játra. Tak to by byla polévka. Potom budeme mít májnici pečenou se šťovíkem a lososí paštiku, tu paštiku na počest monsignora Espeletta, ten ji má hrozně rád.«

Kuchařka si vyhrnula pečlivě rukávy bavlněné košile až nad lokty a nespouštějíc svých sklených očí se své mladé velitelky, řekla prostě:

»Nikdo mi nevymluví, milostslečno, že si z toho ze všeho neděláte legraci. Vy to děláte všechno jen tak na oko.«

»Proč jen na oko, Ferdinando?«

»Však já to vím,« opakovala tlustá kuchařka, vrtíc hlavou. »Ostatně v tomto domě to už nebude brzy k vydržení, na mou věru . . . Milostpán má ovšem právo vybírat si služebnictvo, proti tomu nic nemám. Ale proč jen si pro ně chodí do pařížských kanceláří a nevybírání si zdejší lidi, jako jeho nebožtík otec? Já mám zkušenosti, mně můžete věřit, milostslečno! Já znám život, dvakrát jsem byla vdovou. Ale v těchhle lidech se vůbec nevyznám. Tak třeba ten, který odtud právě vyšel, milostslečno — vždyť je to blázen, hotový blázen, měli by ho zavřít! Oh, na mne si už nikdo nepřijde s hezkými slovíčky, na to už jsem stará! Ovšem, když jsem s nimi, mlčí všichni jako ryby, tváří se jako neviňátka. Ale já mám bystré uši! Tady se budou dít věci, milostslečno, ani v knížkách se o takových nepíše!«

»Co to mluvíte, Ferdinando, prosím vás!« řekla Chantal zaškrceným hlasem.

Udělala prudký posunek, který mohl znamenat buď odpor nebo úzkost, a stála před kuchařkou hrozně bledá, s pohledem zasmušilým a skoro tvrdým.

»Polekala jste mě,« zašeptala. »Nevím, co je mi. Myslím, že vy jste se zbláznila, Ferdinando!«

Ale kuchařka ji chvíli pozorovala s hlavou nachýlenou, s výrazem naivní selské zvědavosti, a nepromluvila slova.

»Právě jste mi připomněla svou nebožku matku,« řekla konečně. »Jako bych byla před sebou viděla tu ubohou paní z poslední doby, také ji hned všecko dojalo, trápila se pro nic za nic, a svou smutnou malou ručkou si ustavičně sahala k srdci — učiněná světice. Vaše babička byla ještě tenkrát vysoká a silná žena... Oh, ať si říká kdo chce, co chce, ale není nad zdraví! Jen když je člověk zdráv, ostatní se poddá!«

»Zavoláte mě, až bude čas k snídání,« řekla slečna Chantal (hlas se jí ještě třásl). »Zavoláte mě právě v jedenáct hodin.«

A zavřela za sebou tiše dveře.

II

Všemi okny nekonečné verandy s červenými a zelenými skly zářila radost dne, kvetoucího dne, srpnového rána s jeho vlhkostí a světlem — ačkoli už bylo cítit ve vzduchu poněkud těžkém zrádné vůně podzimu. Byla to radost dne plného jakési hynoucí nádhery, dne jedinečného a jediného, tak jemného, tak křehkého a neúprosně jasného, dne na vrcholku letních veder, kdy se už nad obzorem plouží úskočná mlha, která spad-

ne teprv za několik neděl s vůní zvadlého listí na vyčerpanou zemi, na vyprahlé louky, na dřímající vody.

Dívka prošla vším tímto světlem svým pravidelným a lehkým krokem, málokdy spěšným, a zastavila se teprve ve stínu síně, kde byly okenice zavřeny. Poslouchala, jak jí tluče srdce, ačkoli to jistě nebylo ani strachem, ani zvědavostí, neboť už dlouhý čas, aniž si toho všimla, byly všechny hodiny jejího života plné a dokonalé, a jí se zdálo, jako by její všechny síly k tomu nemohly nic přidat, tím méně z toho ubrat... Tak jí do nedávna ubíhaly všechny její hodiny, tolik podobné hodinám dětství, a nechybělo jim ani ono zázračné očekávání, které v ní kdysi vzbuzovalo představu, jako by běžela, sotva dechu popadajíc, po kraji začarované propasti. Nekončné slasti, tajnější nežli nejhlubší úder srdce! Když jela jednou v dětství kočárem po závratné horské cestě na svahu Pyrenejí, pohlédla tato milovaná dceruška svaté Terezie do růžové propasti, v níž vířili orlové, a zvolala radostně: »Mohu spadnouti jen v Boha!«... Ty chvíle už snad náležely minulosti a ona ztratila i chuť zadržovat je v letu a hledat v nich skrytou část radosti nebo smutku, tak jako otvíráme plod.

Měla nejprve za to, a byla by tomu chtěla věřit ustavičně, že její šťastná lhostejnost, tato šťastná dřímota touhy, není ničím jiným nežli zázračnou

bezstarostností dětí, jejich čistotou. Avšak smrt abbého Chevance pro ni znamenala neodvratně a navždy rozhodující krok, a jeho mrtvola bděla na prahu jejího nového míru, ostražitá a mlčenlivá, ať se jí sebe víc namáhala odstrčit. »Dávám vám svou radost!« Dala mu ji opravdu a dostala za ni z jeho starých rukou, spoutaných smrtí, ihned radost jinou. V duchu se arci obviňovala z lhostejnosti, z vyprahlosti, a byla by ráda proto cítila smutek, výčitky svědomí. Ale její rozum byl příliš spravedlivý, její vědomí příliš jasné: necítila to jako svou vlastní chybu, nýbrž spíše jako slabost své přirozenosti, její nevýslovnou chudobu. Kdo by se mohl rmoutit, že je chud v rukou Pána, bohatšího nežli všichni králové? Mnohem dřív než se s tím mohla komu svěřit nebo než si to dovedla jasně uvědomit, zářila už tato chudoba, chudoba nadpřirozená a naprostá, nad jejím dětstvím jako malá známá hvězdička, jako klidné a sladké světýlko. Ať se vracela sebe dále do minulosti, vždycky se tam setkávala se zázračnou posilou a útěchou, plynoucí z určitého pocitu vlastní slabosti, neboť se jí zdálo, že tato slabost je v ní jako znamení nevýslovné přítomnosti Boží, jako Bůh sám, zářící v jejím srdci. Zdálo se jí, že nikdy netoužila po ničem, co by bylo nad její síly, a přece když přišla ona chvíle, byla její námaha po každé menší, nežli se odvažovala doufat, jako

by ji bylo Boží milosrdenství vždycky zázračně předešlo.

Žádná zkouška neohrozila až dosud, do této poslední doby aspoň, její pokornou veselost, její jistotu, že se narodila pro snadné úkoly, které se nelíbí velikým duším, ani onu jasnovidnost poněkud zlomyslnou, která s počátku zarážela duchy méně rozvážné a jejíž tajemství znal jenom abbé Chevance. Ostatně ten prostý a svěhlavý stařec pronikl toto tajemství teprve po dlouhé době, neboť se jí nechtěl vyptávat, obávaje se zejména, že by svou lichou netrpělivostí, která ho pudila poznat a obdivovat se, poranil takovou duši na místě nejcitlivějším, tam, kde se dokonává docela potají, v tichu čistším nežli nesmírné mlčení hvězd, božské spojení, nevýslovné odevzdání. Snad se i jednu chvíli vydával v nebezpečí, že se chytí do pastí, kterou mu nevědomky nastražilo toto jasné a hluboké svědomí: snad se domníval, že jeho mladičká kajícnice je méně lhostejná k světu, k jeho dovoleným úspěchům, k měšťáckému lesku akademického salonu, jež pokládal bývalý farář z Costerel-sur-Meuse naivně (a z doslechu) za podivuhodný. Každý jiný nežli on by se byl jistě příliš brzo pozastavil nad jejími šaty se značkou Berthe Hermance, nad jejími klobouky od Rosa a Lewise, ba i nad jejím perlově šedým pláštěm, který si uměla tak půvabně překládat na prsou živým a poněkud smě-

lým posunkem svých útlých paží... Ale on v ní poznal hned, jakoby předtuchou genia, to, co už tak dávno hledal v hlučícím a prázdném světě, kterým bloudil jako cizinec: ducha, zářícího ducha důvěry a odevzdanosti. »Co mám dělat?« ptávala se ho. »Což jsem s to, abych si volila? Nikdy bych se toho neodvážila. Přijímám každou hodinu, kterou mi Bůh dává, poněvadž bych neměla ani síly odmítnout ji. Přijímám ji se zavřenýma očima, jako jsem kdysi v pensionátě zavírala oči, když nám v sobotu večer předčítali známky. Když oči otevru, vidím, že jsem zase dostala milost, že jsem z toho tentokrát zase vyvázla.« — Říkávala také: »Konec konců je to štěstí, má-li člověk trochu krátký dech: musí aspoň stoupat do vrchu krokem.«

To, co tenkrát říkala, myslila si i nyní, jenže komu by to teď byla mohla říci? Starý kněz vzal s sebou cosi na onen svět, jakási drahocenná část její bytosti utonula v jeho mlčenlivé a slavnostní agonii, pro ni nesrozumitelné. Nikoli však božská naděje, která byla pramenem jejího života. Nikoli však její nevinná jistota, hlubší a bezpečnější nežli jakékoliv výpočty duší neklidných. Ale nebylo už přísného učitele, který by sbíral část po části její tajemnou radost, aby necítla jejího nadpřirozeného břemene. Nyní jí už musila poznat tváří v tvář, musila se jí ujmout jako svého majetku, míti ji celou. **Ó prameni sladkosti!**

Přijala tuto zkoušku s týmž naivním půvabem, bez jakéhokoliv strachu. Jistota, že je za svůj pokoj zavázána jenom podivuhodnému rozmaru Božímu, jí stačila, aby ji ochránila od jakékoliv samolibosti, kterou by v ní snad byl mohl vzbudit tento nepředvídaný objev, jehož potměšilého nebezpečí netušila. Tak dlouho už vynakládala všecku svou péči a starost na to, aby si nic neponechávala pro sebe, aby utrácela ze dne na den almužnu, která jí padá z nebe — a proč by jí také měla odvažovat, co na tom záleželo? Bylo jenom třeba, aby z toho kladla přesný počet starému knězi. A on, ještě neproniknutelnější v své neobyčejné mírnosti, čekal trpělivě, až bude míra dovršena, ač se Bůh sám zjeví tomuto srdci, které jím už přetévalo a nevědělo o tom. Někdy krčil »zповědník služek« rameny a říkal svým meuským přízvukem zpola vážně, zpola naschvál: »Vy jste rozená marnotratnice, děvečko! Víte, my kněží známe příliš mnoho zbožných duší, které se potřebují učit utrácet, které si střádají své poklady. To trochu kazí úsudek, jaká škoda! Není nic horšího nežli si nevážit milosti Boží, ale také není dobré šetřit ji krejcar ke krejcaru, to ne! Náš Pán je bohat — rozumíte, děvečko?«

Řekl jí jednou věc ještě podivuhodnější, jejíhož smyslu hned nepochopila, ale která jí byla neobyčejnou útěchou: bylo jí, jako by se jí byla při tom slově pootevřela budoucnost a jako by

se jí byla zjevila za obzorem nevyhnutelných zkoušek, jejichž povahu ani trvání si nedovedla představit, jistota a pokoj. »Jistí lidé by měli asi za to,« řekl jí tenkrát starý kněz, »že jsem k vám příliš bázlivý anebo příliš domýšlivý. To se mi docela hodí, nejsem s tím pranic nespokojen. Milá děvečko, kdybch vám byl příliš brzo vzat, zakazuji vám, abyste v ničem náhle neměnila pořádek našeho malého života. Náš život je malý, nezapomínejte na to! Náš život musí být napsán slohem velmi prostým a důvěrným, od kterého má klíč jenom náš Pán, je-li k němu vůbec jaký klíč.«

Několikrát se podivila, že ji takřka káral za to, že se obratně vyhnula jistým příležitostem, aby se líbila a byla chválena, neboť byla tak vtipná a tak živá, že ji lidé rádi poslouchali. »Ale co vy víte o světě,« zvolala, »vy, starý poustevník! Chcete, abych se stala marnivou, koketní, či co?« — »Oh, však já vím, co je to svět, děvečko!« odpověděl jí, červenaje se. »Toužíval jsem někdy velmi po tom, aby se mi lidé obdivovali, nebo aby mě aspoň milovali. To je svět.« A hned dodal s onou hlubokou jemností, jíž by se nikdo nebyl nadál u bývalého faráře z Costerel-sur-Meuse: »Měl jsem se více co báti světa nežli vy.«

Bylo to jednou večer minulé zimy. V oknech jeho nuzné světničky slabě svítilo sinavé světlo dne a splývalo až na jeho chromý stůl, o nějž se

opíral lokty, rýsuje ve vzduchu hubenou rukou neurčité čáry. A najednou vzplanulo v jeho pohledu všecko světlo zmírajícího dne a on promluvil silným a zvučným hlasem:

»Milá děvečko, vím, čeho je vám třeba! Přijde to v svůj čas, poněvadž duše mají také svá roční období. Ano, jsou pro všecko roční doby! Já je znám všechny, jsem starý meuský sedlák. Někdy přijde mráz třeba v máji, ale to nezabrání našim mirabelkám, aby nekvetly. Což Pán Bůh šetří svým jarem, odměruje své slunce a své lijáky? Nechme ho, ať vyhazuje své bohatství oknem! Jsem jenom prostý člověk, nemám mnoho rozumu ani zkušenosti, ale vím přece jednu věc, na kterou ctihodný otec Riancourt nepomyslel... Chci říci, že na ni možná nepomyslel... Oh, ti jesuité, jak jsou bystří, jak jsou pronikaví! Dělalí ovšem čest Církvi, o tom není pochyby — ale přece jenom... Jsou jako inženýři agronomie, znají všelijaké metody, jsou učení, mají své metody... Ale chudý pachtýř má také dobré myšlenky, dokud nevykročí ze svého políčka. Nuže, milá děvečko, přijde někdy čas, že je třeba pomáhat Pánu Bohu v jeho marnotratnosti. Dostaneme za jednu milost sto jiných. Nač platit trojnásobnou cenu za život tak prostý, tak obyčejný, který se zdá na dosah každého člověka? — Tak uvažuje svět. Ale přes to přese všecko není dobré ukvapovat se. Nikdy nemůžeme dost draho

zaplatit tu milost, že procházíme životem nepozorováni — Bůh dej aspoň, aby na vás lidé zatím viděli jenom květy! Ano, milá děvečko, dejž Bůh, abyste rozkvetla nejprve vším svým květem! Není plodů bez bolesti, dočkáte se toho! Ať je ruka, která je trhá, sebe něžnější, ucítíte přece bolestné škubnutí. Cvičte se už od nynějška, abyste byla tak povolná a vláčná v Božích rukou, aby toho nikdo ani netušil. Neboť známkou veliké lásky je, že zůstává dlouho utajena... Podívejte se na dívky mého kraje, na dívky lotrinské...«

Když se dala do smíchu, naznačujíc mu, že má příliš slabé oči, že je nevidí z takové dálky, pokrčil jenom s líčenou netrpělivostí rameny...

»Vida, vida, jen se mi posmívejte! Jen si nechte ty své Pařížanky! Ty mají vždycky tuze na spěch, zpívají vždycky dřív, než slunce vyjde, jako kosi. Ale naše lotrinské dívky, ach, jak ty jsou rozvážné, jak jsou moudré! Má nebožka matka řekla tři léta před svatbou — ano, tři léta! — mému prastrýci, který byl děkanem v Moudreville: »Vezmu si buď bednáře Gilberta anebo žádného!« (Můj nebožtík otec byl bednářem.) A on, Gilbert, o tom vůbec nic nevěděl. Neodvážila se na něho ještě ani podívat, ta děvečka Boží! Ale byli až do konce dobrými manžely, v životě i ve smrti, protože jejich kořeny byly hluboko. Kořeny byly už dávno rozrostlé v zemi

a teprve potom rozkvetl stvol. Tak chce Bůh, abychom milovali. Ať tedy o vás říkají: ‚Jak je dobrá, milá a veselá! Jaká radost, když se na ni člověk podívá! Jak dodává člověku chuti, aby dělal dobře!‘ — Kéž náležíte už celá Našemu Pánu, dříve než kdo zví, čí ruce vás drží!«

Běda, přišel den, kdy viděla, jak se pohled jejího starého přítele pomalu kalí a jak se potom docela pohrouzil na druhou stranu temnot. Slyšela jeho hlas smíšený s chropotem a znějící najednou tak cize, a bylo pravda, že tato smrt tak opuštěná, tak nahá, se v ničem nepodobala obrazu, který si o ní předem vytvořila. Byla to svrchaná zkouška toho neznámého světce a opuštěného člověka, anebo jenom poslední a rozhodující naučení učitele mladičké žákyni, jeho slavnostní výstraha a napomenutí? Cítil, jak jest unášen do tmy, a bál se, že nebude míti kdy připravit toto hrdinské dítě pro tvrdé zkoušky vnitřního života, pro hluboké zklamání, které musí dnes nebo zítra zakalit jako ocel srdce určené Bohu? Bránila se až dosud pudem velmi spolehlivým tomu, aby neutkvívala příliš dlouho myšlenkami na záhadě, o které dobře věděla, že její rozřešení jí bude vždycky unikat, poněvadž se vymyká všemu lidskému rozumu a vší lidské domněnce — že je najdeme teprve v Bohu. Ale ať chtěla nebo nechtěla, vyvstal jí z tohoto závrat-

ného smutku, z této nesmírné samoty, kterou zahlédla jako v předtuše u mrtvoly toho, jehož ctěla jako světce, jakýsi přízrak, který neměl všech rysů živoucího člověka a jehož němé výzvě nerozuměla tak zcela bezpečně. Připomínala si některé věty, které kdysi pronesl, a že jí řekl na příklad jednoho dne: »I když je božská láska tisíckrát přísnější a krutější nežli spravedlnost, přece nám může Bůh dlouho prokazovat tu milost a milovat nás, tak jako milujeme malé děti. Avšak přichází hodina, kdy se dovíme — jaká to bude úzkost! — že i ta nejnelidštitější z lidských vášní má v Něm svůj nevýslovný obraz a že On jest vskutku, jak to uhádli staří Židé, aniž to pochopili, Bohem žárlivým.«

Bůh žárlivý . . . U Boha že by byla tato záduktivá, kruhá touha, tato šíravá žádost lidských tvorů? Nemohla tomu ještě uvěřit — anebo to byl pohled příliš smělý, příliš vznešený, kterého její oči nesnášely. A potom to slovo samo bylo pro ni prázdne, takřka beze smyslu. Ona nežárlila na nikoho a ať se zkoumala sebe důkladněji, zdálo se jí, že žádná žárlivost, ani božská, by nemohla být namířena na ni. Cítla, že je den co den méně schopna něco odmítnout, jsouc si jista, že nic nemá. Domnívala se, že její život je příliš prostý, příliš těsně omezený jednotvárnými všedními povinnostmi, aby se kdy octla v nebezpečí, že se — méně z ctnosti nežli z prosté nutnosti

— vzdálí od místa, mimo které by ji nehledal ani pán nejosobivější. Jedním z nejhlubších a nejmoudřejších naučení abbého Chevance také totiž bylo, že záleží především na tom, abychom se vzdálili co nejméně od místa, na které nás Bůh postavil, aby nás na něm mohl nalézt, kdykoli se mu zlíbí. Největším neštěstím našeho rodu je totiž naše nestálost.

Přičiňovala se tedy v své nové samotě především a z celého srdce o to, aby neopustila ani krůčkem známou cestu, dokud nenajde jiného vůdce, podobného tomu, kterého ztratila. Dělat dokonale věci snadné, to bylo nikoli přáním, nýbrž potřebou této poddajné a zároveň neoblomné vůle, kterou abbé Chevance hnětl s takovým uměním. Ona sama ovšem neměla tušení o své podivuhodné síle a nezapomenutelný hlas, který jí vládl po libosti, už umkl. Takové neohrožené srdce sotva rozezná, co je snadné a co nesnadné, neboť i věci nemožné se mu zdají přiměřené. Jaké pokušení by bylo mohlo být důmyslnější a úskočnější? Jak by byla mohla vědět, že už po dlouhé měsíce bylo jedinou starostí jejího pokorného přítele, aby mírnil vzlet jejího mohutného vzestupu, anebo aby aspoň skryl před jejíma očima závratnou dráhu jejího letu a propast prázdnoty, která se pomalu hloubila pod jejími křídly? Nyní se už začínala děsit tohoto klidu, který až dosud přijímala jako známku své slabosti, pro-

střednosti své povahy. Ale jakmile porušila rovnováhu, jakmile se z ní pokusila vytrhnout, hned ji zase znovu hledala a opět před ní utíkala, poznávajíc v ní s hrůzou slasti dosud neznámé.

Jaké to byly slasti, ne-li slast nadpřirozeného smutku, v němž její citovost neměla účasti a který se dovršoval sám v sobě v nejhlubším úkrytu její duše? »Nikdys nebyvala tak veselá!« říkával jí někdy mrzutě pan de Clergerie. Bylo to pravda? Jaký byl tento neviditelný pramen, tato hořká vláha, známá jenom jí samé? Jaké jméno by tomu byl dal abbé Chevance? Když se pokoušela brát na poradu ubohého nebožtíka, nyní už neužitečného, vždycky se jí vynořil v paměti na onom zvláštním místě, dosud ještě bolavém, jeho poslední obraz, který jí utkvěl v mysli, jeho truchlivé oči, jakoby zbavené všech slz, přísná vráska jeho úst, nesmírná únava jeho rukou, ležících na zakrvácené přikrývce. Ne, tam ho nenajde... Musí ho hledat jinde! — A poněvadž se bránila tomuto žhoucímu smutku, tomuto daru marných slz, jejichž klamu se bála, poněvadž nemohla už doufat, že by se se svým starým přítelem setkala jinde nežli v jeho věčném odpočinku, hroužila se do rozjímavé modlitby jako do očarování spánku.

Byla to rozjímavá modlitba? Ona sama by to nebyla mohla říci a vůbec by se nebyla odvážila nazvat tímto jménem to, co pro ni bylo jenom

podivným přerušáním bolesti i radosti nebo pozvolným rozplýváním jedné i druhé v cit jediný a nepopsatelný, v kterém jako by se byla pojila něha, důvěra, neklidné a přece sladké hledání a ještě cosi, co se podobalo témuž vznešenému soucitu, který viděla tolikrát zářit v pohaslých očích svého učitele. Ostatně se vždycky ráda přiznávala, že není schopna rozjímavé modlitby, stěžujíc si, že se nemůže na dlouho soustředit na ona malá cvičení, sestavená nábožnými spisovateli, jejichž obraznost se nevyrovná jejich horlivosti a kteří jsou posedlí snahou vyjádřit všechno definicemi a formulkami. »Neptejte se mne,« říkával jí obyčejně abbé Chevance. »Nač to? Nač potřebujete vědět, konáte-li nebo nekonáte-li rozjímavou modlitbu? A nač já to potřebuji vědět? Nestačí, přičiňuji-li se, abych ve vás uskutečňoval den ode dne řád Boží lásky? *Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia...* Když Esther prošla podle rozkazu všemi dveřmi, stanula před králem, kde seděl na trůně...«

Běda, kdo jí teď otevře dveře? Kdo jí podá na každém novém prahu přátelskou ruku? Nezáležela poslední úzkost umírajícího v tom, že poznal příliš pozdě, že se sladká nevědomost, v níž zanechal svou děvečku, promění najednou v strašnou samotu, jakmile jeho nebude? »Jak se ve vás Bůh dobře skryl! Jak si ve vás odpočívá!«

zvolal jednou chvějícím hlasem. Nyní však odnesl svůj díl tajemství do říše stínů a ona sama nebyla s to, aby něco ze svého dílu někomu odhalila, neboť neměla ani nejmenší potuchy o tom, co se v ní dokonává. Zdánlivá všednost a bezvýznamnost jejích zpovědí ji ovšem mrzela, i vyčítala si v duchu, že podává o sobě špatnou představu děkanovi v Idouville, který ji znal od dětství a zacházel s ní po každé v létě jako před lety, když přicházívала na prázdniny jako malá školáčka... Ale co mu měla říci? Co mu měla říci o svém podrobení Bohu, tak dokonalém a prostém, že je takřka nebylo možno rozeznat od obyčejného běhu jejího skromného života? Nenacházela v sobě nic, co by stálo za zmínku, nežli onen zvláštní neklid duše, hluboký a podstatný, podobající se bouři tak daleké, že se prozrazuje jenom letným zábleskem na průzračném nebi, nepostižitelným chvěním žhoucího vzduchu.

A přece už udělala nevědomky ten rozhodující krok a postupovala už nyní krajem neznámým, ležícím mimo hranice jejího bývalého ráje, sama a sama... Každá jiná žena nežli tato srdnatá dívka by byla bývala bezpochyby sklíčena pocitem své samoty a byla by se střemhlav vrhla do kláštera jako do posledního asylu. Ale ona byla příliš dlouho vedena k tomu, aby hledala svůj odpočinek jenom u Boha, a nejsouc s to, aby prchla nebo jenom ucouvla před časem, byla od-

hodlána postavit se všemu tváří v tvář, a její pohled byl tak pevný a jistý v své neúprosné čistotě jako pohled neohroženého muže. Její podivuhodné úsilí, takřka neuvědomené a samovolné, aby se nehroužila sama do sebe a nezmenšovala se tím, nutnost nasadit najednou všechny síly svého srdce, tak jako vojevůdce staví své pluky proti nepříteli, jehož úmysly ani nezná, to všecko ji v několika nedělích docela přetvořilo. Podobala se člověku, který usnul za svítání a probudí se v surovém světle poledním, máje ještě v očích tiché světlo červánků: svět, který byl pro ni až do té chvíle jenom záhadným slovem, se najednou zjevil nikoli její zkušenosti, nýbrž její lásce — zjevil se jí zářivou jasnozřivostí soucitu. Jenom slepí duchové mají za to, že zlo se zjevuje jen těm nešťastníkům, kteří se od něho dávají pomalu požírat. Ve skutečnosti z něho znají ti ubožáci, když se octnou u konce svého truchlivého díla, jenom jeho pochybné rozkoše, tupý smutek, jeho neplodné a chmurné přežvykování. Ó marný páde, zoufalé výkřiky, kterých neuslyší nikdo živoucí, studení poslové noci bez břehů! Neodpovídá-li peklo zatracenci, není to tím, že by mu odpíralo odpověď. Řád ohně nehynoucího je, běda, mnohem přísnější. Je to tím, že peklo nemá ve skutečnosti co říci a neřekne nikdy nic, navěky nic!

Jenom jistá čistota, jistá prostota, božská ne-

vědomost svatých může vyžrát na zlo, může proniknout do jeho podstaty, do podstaty staré lži. Kdo hledá pravdu člověka, musí se zmocnit zázrakem soucitu jeho bolesti, a co záleží na tom, zná-li nebo nezná její nečistý pramen? »To, co vím o hříchu,« říkával svatý farář z Arsu, »dověděl jsem se z úst hříšníků.« A co se dovědělo to staré, vznešené dítě z těch nesčíslných přiznání, plných hanby, z toho žalostného koktání, ustavičně se opakujícího, co v tom ve všem slyšelo jiného nežli stenání a chropot vysílené žádosti, která rozráží i prsa nejtvrďší? Jaká znalost zla by mohla zvítězit nad znalostí bolesti? Co může jít dále nežli soucit?

Slečna Chantal tedy ještě měla za to, že nic neporušilo její pokoj, nezkalilo její radost, avšak v její duši už byla otevřena tajemná rána, z níž se prýštila láska mnohem lidštější a tělesnější, láska, která objevuje Boha v člověku a která spojuje oba horoucností nadpřirozené sympatie. Toto přetvoření jejího duchovního života bylo příliš skryté a hluboké, aby se projevovalo navenek viditelnými známkami. Přišlo to pozvolna, krok za krokem, pučelo jí to pozvolna v srdci. Zlo jí ovšem nebylo docela neznámo a ona nikdy nepředstírala, že je jí neznámo, jsouc příliš citlivá a živá, aby zakrývala sama sobě, jak to dělá tolik žen, prostomyslných stůj co stůj, jistou nedůvěřivost a jistou nechut. Její upřímnost a oprav-

dovost byla naprostá. Tato předtucha hříchu, jeho zneuctění, jeho bídy, v ní zůstávala neurčitá a nejasná, neboť jenom drásavá zkušenost obdivu nebo zklamaného přátelství nám může vydat tragické tajemství zla, obnažit jeho skrytou vzpruhu, nikoli základní pokrytectví jeho vnějšího postoje, nýbrž pokrytectví jeho záměrů, pokrytectví, které činí z života tolika lidí hnusné drama, k němuž sami ztratili klíč, zázrak falše a lsti, živoucí smrt. Ale kdo může zklamat tu, která je už předem přesvědčena, že nic nemá a ničeho nezasluhuje, která nečeká nic nežli shovívavost nebo milosrdnou lásku bližního? Kdo může zklamat radostnou pokoru? — Smrtný zápas starého kněze však přece dokázal tento div.

Bylo to vskutku jediné zklamání, které kdy zažila, a žádné jiné zklamání by ji nebylo mohlo zasáhnout tak do živého, tak lstivě zaskočit její dětskou veselost. Nedovedla si představit, že by Bůh pro ni mohl být někdy nepřítomen — avšak nehledala ho marně oné pamětihodné noci? Byl najednou neviditelný a němý. Jako velmi malé děti, které znají z lidského obličeje jenom úsměv, snášejí první přísný pohled beze strachu, s jistou zvědavostí, plnou úžasu, tak bylo i u ní: hořkost oné smrti neoslabila její důvěry, ačkoli vzpomínka, kterou si o ní uchovala, zůstala ležet jako stín mezi ní a Boží přítomností, která byla jediným zdrojem její radosti. Jak veliká je moc lži,

že dovede takto proměnit ubohým očím smrtelníků i obličej svatých? — Těsný a důvěrně známý vesmír, v kterém se zrodila a v kterém až dosud žila, vzal na sebe nový vzhled, podobaje se oněm krajinám příliš zářivým, příliš chvějivým, které jsou náhle zatopeny soumrakem a které se potom zase zvolna vynořují, změněné k nepoznání, jako by vystupovaly z propasti noci. Zdálo se jí, jako by se jí i věci byly odcizily, ba i sám byt profesora milionáře, zařízený se staromódní nákladností, s bohatstvím bez fantasie, přísný bez ušlechtilosti, akademický a buržoasní. Smála se tomu už mnohokrát, ale s jakousi shovívavou zlomyslností, tak jako se smáváme starým osobám, ctihodným a směšným, známým odjakživa, neodlučitelným od vzpomínek našeho dětství.

A najednou se jí zjevila pod jeho damaškem a zlatem jeho žalostná chudoba, jeho sprostota. Nemohla se na to na všechno podívat bez jakési nepopsatelné nevolnosti, bez jisté bázkivé nedůvěry. Kolik to ztracených tajemství, z kterých se kdysi vyznala těmto ostražitým a studeným svědkům, svědkům falešným! Tušila aspoň, že před dvaceti lety přijímaly tyto věci táž marná přiznání od jedné mladé ženy se smutnými očima? Nenapadlo ji ovšem, aby je nenáviděla anebo jimi opovrhovala. Pokoušelo ji to jenom, aby jich litovala, tak jako litujeme otroků cvičených ke lži, otroků, kteří lžou na rozkaz. Cítila v nich

cosi víc nežli pouhé svědky — cítila v nich spoluvinníky, spoluvinníky života podle jejich obrazu, života úzkého, svéhlavého, vypočítavého, života beze cti, bez lásky, pokrytecky vážného, podezřele počestného. A jak se jí proměňovaly před očima místa a věci, prozrazovaly se jí i tváře, posunky, hlasy, vydávající část svého tajemství. Jsouc příliš vášnivá, aby pochopila jejich ubohost, a příliš čistá, aby si uvědomila jejich hanebnost, cítila jenom jejich smutek, smutek tolika ztracených hodin, marných činů, smutek záští, nepřátelství, ctižádostí, tvrdých jako kámen a přece lehčích nežli sny. Její dětská něha sice nějaký čas odolávala, ale pak se i ona změnila v cit mnohem méně prostý, a aniž si to Chantal uvědomila, ztrácel pro ni obraz jejího otce jeden po druhém své známé rysy, splýval tak říkajíc s okolím a na konec se docela ztratil mezi stíny. Jak byli všichni daleko od ní! Jak bloudili a jak byli nešťastní! . . . Proč? — Jim, právě tak jako tomu umírajícímu, mohla dát jenom svou ubohou radost, radost právě tak tajemnou jako jejich smutek . . . Ano, dá jim ji bezpochyby, i kdyby jim ji měla dát nadarmo!

Ostatně mýlil by se ten, kdo by se domníval, že oním zjevením se hned s počátku nějak patrně změnil stejnoměrný běh jejího prostého života. Přijímala tento smutek, jako přijímala všecko ostatní, majíc se na pozoru, aby se u něho v my-

šlenkách příliš nezdržovala. Kdyby ji byl někdo viděl, kdyby byl poslouchal její jasný smích, kdyby byl sledoval na zdi její stín, když běhala za svými dvěma velikými psy Pyramem a Thisbou, nebyl by jistě uhádl, ani kdyby byl býval nejpronikavějším pozorovatelem, že právě objevila svět, v kterém moralista postupuje kupředu jenom s olověnými nohama, že pronikla náraz, jediným rozmachem, jako božskou hrou, tak daleko do lidské bolesti. Ona sama měla za to, že vidí stále týmaž očima komické i tragické osoby, jejichž jména i pohyby důvěrně znala, a divila se jenom, že na ně myslí s takovým soucitem. Ale jak měla zapudit soucit, který byl zároveň tak drásavý a tak sladký, že jí už zářil z očí a proměňoval ji celou tak, že to už znepokojovalo některé její prozíravější přátele? Neoddávala se mu bez výhrad, snažila se mu někdy zavřít aspoň na okamžik duši — avšak tento nadpřirozený a marně zdržovaný soucit znenáhla a znenadání vytryskoval modlitbou, podobaje se malému horlivému praménku. Její modlitba nikdy nebyvala tak sladká, její spojení s Bohem nikdy nebylo tak těsné, jako po těchto marných zápasech, v kterých byly bez jejího vědomí zúčastněny všechny síly její bytosti. Ó modlitbo, která jsi už jenom nevýslovným osvobozením nebo jakýmsi zastenáním lidské přirozenosti, vytržené ze sebe samé a vyčerpané milostí! Kdo by jí byl

mohl říci, jaká je v té modlitbě dokonalost a jaké nebezpečí?

Po smrti abbého Chevance však mýjely dni a dni, aniž si všimla, že její modlitba se také změnila, že se připodobnila jejímu novému, zcela vnitřnímu a transcendentnímu poznání skutečnosti, o kterých kdysi neměla tušení. Omyl byl tím snadnější, že i nadále vykonávala své povinnosti s touž veselostí, která se tolik podobala veselosti dětí, a odzbrojovala tak i drzost neslýchaného služebnictva, které si pan de Clergerie v nepochopitelném rozmaru najímal nazdařbůh, poslouchaje nejnesmyslnějších doporučení, a které se ostatně ustavičně měnilo. Tento malý mužík osvědčoval vskutku ve volbě svých služebníků nemožný optimismus, který sice brzo poněkud zkysl nedůvěrou a lakomstvím, ale který byl pořád ještě tak legendární, že několik potměšilých přítelkyň opatřovalo pana de Clergerie každou sezonu garniturou neobyčejných lidí, jejichž skvělé přednosti už samy ocenily na své útraty a které se nerozpakovaly vyhodit bez okolků ze dveří, neboť propuštění takové záhadné osobnosti s pohledem tak pozorným a černým, se jménem bohatým souhláskami, osobnosti příšle z takové dálky, z měst, která nelze nalézt v zeměpisných atlasech, není věcí, s níž by si bylo radno nerozvážně zahrávat. »Jsi unavena,« říkával někdy

budoucí akademik své dceři. »Je to pro tebe úkol příliš těžký! Tvou nebožku matku to usoužilo!« Ale ona mu odpovídala svým krásným neohroženým smíchem a on se vždycky utěšil pomyslením: »Jak je mladá!«

A ona zahvzdala na své psy anebo odběhla do své světničky, aby mohla lépe myslit na svého starého přítele. Jak to ticho bývalo čerstvé a čisté! Jak je měla ráda! Snad až příliš ráda! Žádná z jejích dřívějších modliteb se nepodobala této. »Hovořím s Bohem ustavičně,« říkávala abbému Chevanci. »Zdá se mi, že s ním umím velmi dobře hovořit. Hovořím s ním mnohem lépe, nežli se modlím.« Ale nyní jí — aspoň ve vzácných okamžicích blaženého pokoje — slova umírala na rtech sama od sebe, aniž si toho všímala. Zatajovaný smutek, soucit, nebo spíše jakási bolestná bázeň, plná milosrdečství, kterou od nynějška pociťovala před každou lidskou tváří, to všechno jí najednou propukalo v srdci jediným hlubokým tónem. S počátku se nad touto novotou nijak nepozastavovala. »Usínám při modlitbě,« myslívala si, »to je všechno...« Nemohla najít jiné vysvětlení, které by ji uklidnilo. Až jednoho dne...

Mezi tolika jinými znepokojujícími tvářemi v ní vzbudila neodolatelnou nedůvěru především tvář Rusova, nedůvěru, která by se byla podobala od-

poru a ošklivosti, kdyby Chantal byla bývala schopna cítit k někomu ošklivost. Přišel dvakrát nebo třikrát, skromný a zdrženlivý, se sklopenýma očima, v dlouhých neklidných rukou s vyleštěnými nehty hnětl ohromné rukavice z tulení kůže, a když promluvil, prozrazoval se v jeho hlase, měnivém a jakoby zastřeném, přízvuk jeho rodného jazyka jenom jakousi zádumčivou zpěvavostí, příliš odstíněnou, příliš mazlivou. Přinášel s sebou kromě jiných doporučujících listů zejména pochvalné vysvědčení baronky Montanelové, která vládne, jak každý ví, aspoň šesti akademickými hlasy a napájí každých čtrnáct dní lehkým čajem celou redakci »M e z i n á r o d n í r e v u e«. Zaručovala se za Rusovo dokonalé vychování, za jeho počestnost a zejména za jeho podivuhodnou rozvahu, která prý z něho dělá jedinečného šoféra, tak spolehlivého jako kočí nějaké staré vdovy. Náležel prý k regimentu kadetů, sloužil v carské gardě a potom pod Děnikinem a musil prý prodat, aby neumřel hladu, neocenitelné rodinné skvosty. Ale jeho největší zásluhou bylo, že si zachoval vzpomínku na dlouhou studii o vědeckých pracích pana de Clergerie, která vyšla před válkou v »R u s k é m p o s l u«.

V této mlčenlivé osobnosti ucítila slečna Chantal hned od prvního dne nepřítel, člověka, kterého se třeba bát, méně nebezpečného pro ni samu nežli pro tyto prostomyslné lidi, které si

ihned ochočil svou vytrvalou mírností a neko-
nečnou úslužností. Nevěděla o něm nic, nemohla
o něm nic vědět, nikdy se o něm nic nedoví, jsouc
právě tak nezranitelná v své pravdě jako on
v své lži, a přece ho nevědomky nenáviděla žárlivou
nenávistí — jaké jiné jméno dát, běda,
vzpouře tohoto svědomí tak čistého, tak obrně-
ného a zároveň tak bezbranného? — nenáviděla
ho pudově, jako by už měl v moci nějaké tajem-
ství, kterého by chtěl použít proti ní nebo do-
konce proti Bohu. — »Co máš proti němu?« ří-
kával jí pan de Clergerie. »Zdá se trochu potmě-
šilý, to je pravda. Je to bezpochyby vyděděnec.
Já také nemyslím, že by tihle Slované byli andělé.
Ale člověk si nemůže opatřovat služebnictvo
v patronátech, milé dítě! Tento se mi zdá aspoň
dokonale vychován, diskretní a úslužný. A ať je
takový nebo onaký, dívka tvého věku nemůže mít
o těch věcech náležitého ponětí.«

Neměla, co by odpověděla, neboť její úsudek,
ačkoli tak bezpečný, její mladá moudrost, její
přirozená a tak jasnovidná hrůza přede všemi
formami lži, ba i její jistá veselost, poněkud po-
směvačná — to všecko jí sice stačilo na obranu,
avšak nemohlo jí to opatřit ani jediný skutečný
důvod. Ostatně ona sama si někdy vyčítala, že
je nespravedlivá k tomuto novému služebníkově,
který patrně není o nic lepší ani o nic horší nežli
kterýkoliv z jeho druhů, a velmi se namáhala,

aby přemohla svou bázeň a aby se k němu chovala stejně přívětivě a se stejnou milosrdnou láskou jako k ostatním. Avšak na rozdíl od tolika jiných, ode všech jiných — kromě jediného, kterého už nebylo mezi živými — nespokojoval se tento podezřelý jedinec, jehož lež bylo vidět v hloubi jeho sinavého pohledu tak jako vrak na dně stojaté vody — tento mrzký člověk se nespokojoval tím, že se poddával jejímu kouzlu, nýbrž snažil se vniknout do jeho tajných příčin. Které srdce opravdu čisté se nebrání mimoděk zvědavosti přítele? Ale jaká je to teprv nenadálá zkouška, cítí-li někdo, že ho uhádl ten, kým on pohrdá?

Domnívala se totiž, že ji ihned uhádl, neboť žila v naivní nevědomosti o svém vlastním vnitřním životě, majíc jej za příliš prostý a snadný, aby se mohla dlouho bránit něčí zvědavosti. Ale co záleželo konec konců na tom, že ji uhádl? To, v čem tušila neurčitě zradu, byla jeho trpělivá, vytrvalá, nevysvětlitelná zvědavost, kterou znala jenom ona sama a která byla tak obratná, že by si na ni nebyla mohla stěžovat, aby se nebyla udělala směšnou, a tak tajná, že ji mohla jenom náhodou a zcela znenadání přistihnout na číhané. Ani kdyby byla cítila, že je vyhledávána žádostí takového muže, nebyla by bývala tak znepokojena, poněvadž žádná dívka v tomto starém latinském kraji, ani ta nejnevinnější, nemá

nikdy za takových okolností nedostatek ducha a obranných prostředků, a tichá kajícnice abbého Chevance by si byla snadno pomohla z těchto nesnází s onou ironickou hrdostí, kterou zdědily všechny ženy naší rasy po svých babičkách. To, co čtla v jeho studených očích, byla spíše ona zvědavost, táž zvědavost, kterou vidáme v pohledu některých zvířat, buď cvičených anebo zkažených od svých pánů příliš shovívavých, když někde na cestě zvětrí z dálky své volné a šťastné spolubratry. Co u ní pozoroval s takovou závistí? Smála se často svým obavám a pokládala je za nesmyslné, cítíc se úplně bezmocnou, měla-li je ospravedlniti anebo je aspoň vyjádřit rozumnými slovy. Ale to nebylo všecko. Chantal cítila, jak se okolo ní zatahuje síť tkaná obezřele nit po niti — a nejenom okolo ní samé, neboť měla neurčité vědomí, že bytosti slabší než ona jsou už chyceny do téže sítě. Jak by jich byla ráda bránila!

Když pan de Clergerie žádal po své dceři, sotva že vyšla z kláštera, aby spravovala jeho dům, netušil, jakou těžkou povinností chce obtížit její ramena, ani že každodenní dohled nad šesti nebo nad sedmi sluhy a služkami, najímanými nazdařbůh a právě tak propouštěnými, je drsnou a nebezpečnou školou pro sedmnáctiletou dívku, která se nedá nikdy docela oklamat svou vlastní neviností a která je častěji a krutěji zraňována

tím, čeho se dohaduje, nežli tím, co vidí. Ona se však bránila po svém způsobu, chráníc se vynalézavou dobrotou a vystříhajíc se okázalostí a úsilí příliš makavého, které by na ni bylo mohlo obrátit pozornost a vynést jí buď chválu nebo hanu. A nyní se zdálo, že se chytila do pasti právě té dobroty, o níž se domnívala, že jenom ona sama zná její kouzelný pramen, ustavičně tekoucí a svěží. Tento neznámý muž, zdánlivě bezúhonný, kterého nemohla usvědčit z žádné určité chyby, z žádného úmyslného a uváženého přestupku, který byl konečně pro každého jenom najatým sluhou, to jest člověkem beze jména, náhodným cizincem, kterému by se byla styděla věnovat tolik pozornosti, kdyby byla bývala méně čistá — právě tento člověk, a žádný jiný, jí po prvé vnukl bázeň, že nestačí na svůj prostý úkol, že je ohrožována temnými a neúprosnými silami, proti kterým nezmůže nic její prostá něha, že má v ruce proti jisté zlobě, dosud neznámé, jenom dětskou zbraň, pouhou hračku... V této bázni, kterou ihned zapudila všemi silami své duše, nebylo ostatně hořkosti, rozplynula se na konec v blaženost, a Chantal, cítíc více než kdy jindy svou ubohost a osamělost mezi těmito nepřátelskými a uzavřenými obličejí, marnotratně rozdávala, rozhazovala plnými rukama svou vznešenou naději, jako by to byla věc zcela bezcenná. Blažená únava její lásky, její sladká úzkost byly takové,

že se běžela skrýt do své světničky, zadržujíc slzy, a tam se jí zdálo, když byla ještě jako opilá únavou a horoucím úpěním, když měla ještě na rtech modlitbu, jejíchž slov už neslyšela — zdálo se jí, ačkoli se neodvážila odvrátit oči od svého kříže, že zvolna sklouzá do spánku, že do něho na konec padá střemhlav . . . Ve skutečnosti však padala v Boha.

A tak ji jednou uviděl on, ten cizinec, stál u ní s rozrušenou tváří, s napřaženou rukou, neboť se právě dotkl jejího ramene . . . Kolik je hodin? Okno je plno tmy, pootevřenými dveřmi prosvítá světlo z chodby. — »Jak jste sem přišel?« zeptala se ho. »Co tu děláte?« Hledá marně slova, výkřik rozhořčení, hněvu — ale cítí jen ztrnulý úžas. On neodvrací svého pohledu a ona v něm nechte žádnou urážlivou zvědavost, žádné překvapení, podobné jejímu, ale přes to že je ten pohled tak podivuhodně klidný, je v něm vidět jakousi potměšilou spoluvinu, která hoří nedočkavostí, aby se vyznala, která se už už vyzná . . . »Jak jste se mohl opovážit . . . Kdo vám to dovolil . . . ? — »Je už dávno prostřeno na stůl . . . Nikoho nenapadlo, aby sem vstoupil, dveře byly jenom přivřeny. Hledají slečnu v parku, poslali dokonce zahradníka k malému Arnaudovi.« Vstala, všecka se třesouc, a zakoktala: »Já . . . já jsem usnula . . .« — Tu on se na ni zadíval dlouze,

příliš dlouze, a v jeho lživých očích byla výčitka — ano, výčitka. »Udělal jsem, co bylo v mé moci,« řekl. »Ať to slečna sama uváží. Byli by vás tu mohli najít... Nebyli by pochopili... Nikdo by nebyl pochopil... Jsou to pouhá zvířata, šťastná zvířata. Ať se má slečna na pozoru, ráčí-li mi věřit... Já to vím... Jenom andělé spí tak jako vy, tímto způsobem. Dovolte mi: viděl jsem v Gučivě pravoslavnou jeptišku, malou děvečku Boží, která se vám podobala. Naši Rusové jí přerazili nohy, ležela tam na zemi před ikonou, takřka nahá, nejedla a nepila už kolik dní, ležela tam v ekstasi, unesena na nebesa, jako sladký zázrak, dětská pohádka, bělejší nežli sníh... Já nevěřím v Boha, ale jak nevěřit v tuto bělost, jak jí nemilovat? Na tomto černém světě je totiž více bělosti, nežli by si kdo myslil... Ostatně nesluší mi mluvit s vámi tak, jak mluvím. Ale nemohu zatím jinak — odpusťte mi — protože chci, abyste aspoň věděla, kdo je ten, který uhádl vaše tajemství, a to ne teprve dnes, nýbrž už před mnoha nedělemi, neboť se vám stává... stalo se vám — jak bych se vyjádřil? — zkrátka toto, tahle ta věc, se vám jednou stala na minutu v mé přítomnosti, aniž jste o tom věděla, netrvalo to nic déle nežli minutu, pouhé mžiknutí oka, a nyní se to stává tak často, že se ptávám sám sebe, jakým zázrakem je to možno

(u vás není zázrak nic divného) — že nic nepozorují (jejich hloupost na vysvětlení nestačí).«

Pak se jí velmi hluboce uklonil a vyšel tiše z pokoje, nečekaje na odpověď, a nechal za sebou dveře schválně otevřeny, snad aby ji světlo docela přivedlo k sobě . . . Teprve za dlouhou chvíli uslyšela jeho tlumené kroky a vzdálené hlasy, a když se obrátila, všecka bleďa hanbou, uviděla v zrcadle své ohromné, tmavé oči, změněné k nepoznání. To že byly její oči? Nebyly to spíše jiné oči, jejichž pohled tak dobře znala, jejichž chmurná ztrnulost jí působila taková muka, bři, v nichž plove beztvarý sen, který nemá barvy ani obrysů, mrtvola snu, sen v rozkladu? Ach ano, byly to oči její babičky, otcovy matky, její vlastní oči! V prsou jí vyšlehl blesk náhlé úzkosti, pronikl jí do všech nervů. Tato rána byla ze všech, kterých by se byla mohla bát a které mohla očekávat, nejtvrďší, nejnenadálejší, nejneodvratnější. Svrchovaná a nadpřirozená prostota jejího života, její pokorná zbožnost, její vrozená hrůza před zmatkem, před nepořádkem, přede vším, co by mohlo zahalit průzračnou upřímnost slov, činů, úmyslů, její moudrá rovnováha, její bystrý rozum, který utvářel starý kněz s takovou obezřelostí a láskou — to všecko ji nikterak nepřipravilo na tuto neobyčejnou zkoušku. Což snad šílenství babiččino, ono podivné, tiché za-

kalení ducha, protínané občasnými blesky, znamenalo krutěji její mládí, nežli se odvážila pomyslit? Pochybnost, která se právě zrodila v jejím ubohém mozku, ponořeném ještě v ekstasi, zasáhla jako ocel zrovna ono poraněné místo a pronikla naráz tak hluboko, že jí ani nepřišlo na mysl, aby se pozastavila nad ojedinělým svědectvím neznámého, anebo aby si je snažila nějak vyložit. Ani slova toho člověka, ani jeho úmysly, právě tak podezřelé, ani jeho klidná nestoudnost a opovážlivost jí ani na okamžik nezarazily: byla všecka zaujata jenom ohromnou, drtivou pravděpodobností přízraku, jehož tragické znamení viděla ještě v zrcadle. »Jsme všichni nervosní, jsme všichni velmi nervosní,« říkával s oblibou pan de Clergerie, ospravedlňuje takto svou dispepsii. Ostatně pan de Clergerie byl všecek zblázněn do módní psychiatrie... Ale což jí také její bývalý zpovědník u Sacré Coeur, páter de Riancourt, kdysi nevaroval před dětinským mysticismem, před zbožností příliš něžnou, za kterou se jí naučil stydět, upozorňuje ji na nebezpečí jisté okázalosti, kterou ona beztoho sama od sebe až příliš opovrhovala? Jak jí potom abbé Chevance uklidnil! Jak dovedl léčit její pochybnosti a nejistoty, jakou šetrnou rukou je dovedl rozptylovat, jak jí uměl pomalu uvést na její cestu, na její malou, bezpečnou a skrytou cestičku, která nebudí u nikoho závisti! Ne-

bylo pochyby o tom, že za svůj křehký pokoj měla co děkovat jenom něžné péči starého kněze... Avšak hned u smrtelného lůžka tohoto spravedlivého cítila ne sice vzpouru, leč jakési vytržení ze sebe samé, jako by ji pokoušelo něco velmi mocného a vážného, jako hlas naprostého sebeobětování, ó chiméro! A od té chvíle...

»Byla jsem tady o pěti hodinách,« říkala si, neodvažujíc se odvrátit oči od zrcadla, jako by se bála, že takto ztratí jediný a rozhodující důkaz svého strašného dobrodružství. — »Přinesla jsem právě babičce čaj a pečené chlebíčky. A teď je půl deváté... A přece jsem si docela jista, že jsem nespala... Když se před chvilkou dotkl mého ramene, viděla jsem, že klečím na témž místě, s rukama rozpjatýma... je-li pak to možné!« Její svaly byly ještě tak bolestně staženy, že nemohla hýbat nohama. Bála se, že upadne. Její pohled byl nejistý a zamlžený a jakmile pohnula očima, dělaly se jí v nich ohnivé kruhy. »Nebudu moci sejít sama po schodech, nebudu. Ale což přijdou-li sem a najdou mě takto tady?« — Vzpomněla si, že slýchávala od doktora Michauda, že paní de Clergerie trpěla několik neděl před smrtí, když už byla nervově docela vyčerpána, lethargickými záchvaty, patrně právě takovými, jaký ona právě prožila, anebo přibližně takovými. Ačkoli cítila v hloubi svého srdce pořád ještě onu nevyrovnatelnou radost, nebylo by

ji napadlo ani na okamžik, aby dala smysl méně ponížující objevu, který právě učinila. Byla si příliš vědoma velikosti darů božích a jejich vzácnosti, a stejně dobře byla poučena o jejich hrubých padělcích, které tolik znepokojovaly poctivou mysl abbého Chevance. Starý kněz mluvil s takovým pohrdáním — snad až s přílišným pohrdáním — o těchto klamných zdáních, o těchto poloupřímých přetvářkách, a což je ještě horšího: o nepravidelnostech mnohem tajnějším, poloduševních a polotělesných, náležejících do oblasti, která leží jakoby na přechodu těla a ducha, o různých poruchách, které věda s vážnou tváří roztřídila a zkatalogisovala, poplenivši zahradu řeckých kořenů, aby je mohla pojmenovat, a které už byly nicméně předobře známy starým nizozemským mystikům z dvanáctého a z třináctého století, nemajícím ponětí o podivné učenosti pana Zikmunda Freuda. Byla také příliš prostá, příliš lhostejná sama k sobě, příliš obrněná proti prvnímu hnutí zklamané sebelásky, aby jí přišlo na mysl mísit černého anděla do této žalostné příhody. Ostatně se nikdy příliš nestarala o ďábla ani o jeho kouzelnictví, jsouc si jista, že mu unikne právě svou neobyčejnou nepatrností, neboť Ten, který proniká tolik věcí svou trpělivostí, onen nesmírný zející pohled, jehož žádostivost je bez míry, jehož nenávist napadla i samu slávu Boží, vynakládá marně všecku svou neslycha-

nou pozornost na to, aby uhádl tajemství přečisté a přecudné Pokory, marně ji obrací celé věky na svých žhavých pánvích jako nezměnitelný oblázek.

Kdo může říci, čím byl pro ni tento krátký okamžik? Vznešenou vůli možno zahnat do úzkých jenom překvapením, a ubohé dítě, zachvácené zmatkem srdce i rozumu, ovládané citem silnějším nežli hrůza nebo hanba, mělo za to, že je ztraceno, neprorazí-li ihned začarovaný kruh. Přistoupila blíž k zrcadlu, opřela se oběma lokty o mramor a všecka se ještě třesouc pokusila se usmát, usmála se na svůj zsinálý obraz. Její tragický obličej, napjatý úzkostí, jí vnukal spíše odpor nežli soucit. »Musím se na něčem ustanovit, nežli sejdu dolů,« říkala si. »Musím se rozhodnout, teď anebo nikdy... Především jsem směšná... Celá tato historie je směšná.« Vzpomněla si na pokušení, které na ni jednou přišlo a s kterým se potom svěřovala plačíc abbému Chevanceovi — a on ji poslouchal s úsměvem, právě tak, jak se ona sama před chvilkou usmívala. Potom jí řekl s takovou laskavostí: »Jděte k večeři, je sedm hodin! Nenechte proto čekat pana de Clergerie!« — A ona od něho odešla s pokojem.

»Proč bych se měla rozhodovat? Vůbec se nebudu rozhodovat, k čemu to? I tentokrát je čas k večeři!« — Pamatovala si rozkošnou odpověď

Ludvíka z Gonzagy, kterou dal o přestávce kamarádům, když se mezi sebou ptali: »Co bychom dělali, kdyby nám někdo řekl, že za čtvrt hodiny bude konec světa?« — »Já bych dohrál tuto partii mlýnku,« odpověděl jim Ludvík. — Cítla už zase ve spáncích tepot krve a konečky štíhlých prstů si třela tváře, aby jí rychleji zčervenaly. — »Není to nic, snad ještě méně než nic. Jenom mě to velmi pokořilo. Měla jsem ještě za to, že jsem příliš moudrá. Co záleží Bohu na tom, mám-li o pohmožděninu více nebo méně? Je dobré býti sláb. A kdo je od nynějška slabší nežli já? Nemohu už doufat, že bych se dovedla sama vést. Jsem docela vydána na milost a nemilost tomu Rusovi!« Pokusila se zasmát, ale přecenila tentokrát své síly. Jako mihnutím blesku uviděla zase stát vedle sebe toho cizince s dvojsmyslným pohledem a její stud byl tou představou zraněn tak bolestně, že stěží udusila výkřik. »To je má vina,« koktala, berouc třesoucími prsty pudřenku, »člověk musí být připraven na nejhorší, musí se s tím smířit už předem a nemyslit už na to. Co se stalo, stalo se. Ovšem, není tak snadné zachovat si prostotu svého života, jak by si člověk myslil, ale nesnáze přicházejí zvenku, vždycky. Prostota pochází zvnitřku. Co mohu udělat prostšího, nežli jít uklidnit otce a ostatní a povečeřet jako jindy? Teď už se zase mohu ukázat. Anička tady na

šťestí nechala líčidlo: jsem namalovaná jako ta-
nečnice... Jenom aby si babička nebo Francina
ničeho nevšimly! Jsou si trochu podobny: mají
nás ustavičně všechny na očích a nejsou žádná
o nic shovívavější. Ve čtvrtek se s pomocí boží
ze všeho vyzpovídám panu děkanovi v Idouville.
Řekne, že se mi to zdálo, že jsem blázen, že mi
nebožtík abbé Chevance popletl hlavu. Tím huř!
Je to pořád ještě lepší nežli uctívat Boha ner-
vovými záchvaty a mdlobami jako ti všelijací
pomatenci, a pohoršovat bližního... S l a d k ý
z á z r a k, d ě t s k á p o h á d k a, b ě l e j š í n e ž -
l i s n í h. Brr! Jak je to ošklivé!«

Sestupovala už vrávorajíc po schodech a sví-
rala svou malou ručkou zábradlí tak křečovitě,
že musila vynakládat při každém kroku veliké
úsilí, aby rozevřela prsty. Otevřenými dveřmi
vestibulu bylo slyšet tlumený šum hovoru, avšak
jí to znělo v uších neobyčejně hlučně. Mluvila
dále sama k sobě, zcela tiše a takřka něžně, jako
když konejšíme dítě anebo blázna. Byla v té
chvíli naprosto upřímná? Odsuzovala opravdu s ta-
kovou tvrdostí a odvrhovala od sebe bez lítosti
a jednou provždy to, co bylo už tolik neděl —
cítila to nyní dobře — její mystickou potravou?
... »Nedůvěřujte všemu, co vnáší do duše zma-
tek!« Tento příkaz abbého Chevance, tak často
opakovaný, jí zněl ještě v srdci. Nic se nevyrovná

hloubkou prvnímu vzbouření duše proti podnikání Ducha. Nemohla už teď pochybovat, že má v sobě jakýsi zmatek, že jej má v sobě už dávno. Čeho si můžeme více žádat, když i tělo nám dosvědčuje oslabení celé naší bytosti? Jsouc příliš moudrá, aby se dala strhnout marnými skrupulemi, které by byly jenom pevněji zatáhly její řetězy, nepřála si nic jiného nežli ujmout se zase svého všedního úkolu, svých prostých, určitých a nepochybných povinností, vrátit se zase do života plného odříkání, který je všeobecným útočištěm a jediným místem přístupným jak svatým, tak hříšníkům, a v kterém ona cítila pokoj, jako ovce zbloudilá v bouři . . . Ale zatím co sestupovala zvolna ke světlu a k lidským hlasům, vystoupila před ní s takovou silou představa samoty, do níž se měla co nevidět ponořit proti své vůli a v níž měla bezpochyby i umřít, že se najednou naivně zastavila, jako by její žalostný osud závisel na tomto jediném kroku. Běda! Je-li pravda, že jest jenom nemocnou dívkou, jednou z těch ubožáček, které jsou zrazovány tělem a krví, které jsou pro zábavu psychologům a lékařům a o nichž mluví pravé služebnice Boží spíše s odporem nežli se soucitem, co jí potom zbývá vlastního? Nic. Ani její modlitba, ani jediný úder jejího srdce. Tato myšlenka jí pronikla skrz naskrz, cítila ji v sobě doslova jako palčivý šíp. Nemá teď nic, co by mohla od nynějška nabídnout

nout Bohu bez bázně a bez výhrady, ba ani bez hanby. Toto dokonalé a naprosté oloupení, tato žalostná chudoba, odevzdaná zcela v ruce Boží všemohoucnosti, jistota, že závisí téměř úplně na tom, co lidé pojmenovali náhodou a co je ve skutečnosti jenom jednou z nejtajnějších forem božského soucitu, to všecko jí najednou vystoupilo v duši a zatopilo ji to smutkem plným lásky, smutkem, z kterého vytryskla znenadání zářivá radost... I rozběhla se ke světlu a k lidským hlasům a zastavila se teprve na prahu u jídelny, tisknouc si jednu ruku na mladou hrud', s růžovými tvářemi, s očima zářícíma, všecka radostná a jasná, takže pan de Clergerie zvolal:

»Nemám odvahy, abych se s tebou vadil! Jak se jí podobáš! Jak jsi podobna své matce! Ten dlouhý spánek ti udělal dobře!«

Ale protože si na ni Ferdinanda příliš trpce stěžovala, že jí svým zpožděním zkazila večeři, odběhla se smíchem do kuchyně a pustila se znovu do čokoládového nákypu.

III

Od oné rozhodující noci uplynuly týdny, ale jí se zdálo, jako by to byly dni. Nesvěřila se nikomu, ani děkanovi v Idouville. Zpráva o brzké návštěvě abbého Cénabra, který dlel už čtyři

měsíce mimo Paříž, takže se s ním po smrti abbého Chevance nemohla setkat, a to k veliké lítosti pana de Clergerie, který byl přesvědčen, že jeho dcera není nikterak nehodna vedení ducha tak mohutného, ji přiměla k tomu, že mlčela až do té chvíle. Neměla ovšem předsudku proti slavnému autorovi »Života Taulerova«, kterého ostatně sotva znala, ačkoli ho bývalo často vídat v domě v ulici de Luynes, a ačkoli s ní vždycky zacházel s jakousi přísnou blahovůlí, dovedla ocenit jeho dvornost, neboť tato mladá dívka, ačkoli tak prostá, nenáviděla přílišnou důvěrnost v obcování s lidmi. Z jeho knih znala o málo víc nežli tituly, ale cítila přes různé klepy a zlomyslné pomluvy neurčitou, poněkud ostýchavou sympatii k tomuto slavnému muži, který, jak se zdálo, pohrdal slávou, který žil v divoké nezávislosti, sám, svoboden a snad i chud. Proč se vracelo umírajícímu abbému Chevanci tak často na rty jméno jeho bývalého spolužáka, které před ní vyslovil za svého života tak málokdy? Svěřoval mu opravdu v duchu svou dcerušku, tak jak měl za to pan de Clergerie? . . . »Měla bych ho milovat,« říkala si.

Měl přijet ten večer, měl se u nich zdržet celý týden a ona, místo aby čekala v klidu jako jindy na příležitost, která se vždycky včas naskytne, na dobrotivou pomoc Boží — ona se trápila pro několik slov, která uklouzla Ferdinandě buď ze

zlomyslnosti nebo z hlouposti: »T a d y s e s t a n o u v ě c i m i m o ř á d n é , s l e č n o , v ě c i , o j a k ý c h s e a n i v k n i h á c h n e p í š e.« — Proč? Což jest opravdu místo pro takové věci v klidném rodinném domě, kde nás všechno upomíná na naše dětství, a za takového krásného letního dne? V Paříži, no, dejme tomu, ale tady! A jaké věci? »Jak jsem nervosní, neklidná, až je to hanba. ‚Mimořádné‘, hm, to je slovo, které nemá smyslu, jedno z těch slov, o kterých abbé Chevance říkával, že nebyly asi dány prvnímu člověku od Boha v ráji, nýbrž že se jim naučil teprve mimo území Sedmi řek, když ho každodenní zkušenost poučila o vládě neštěstí. Nic není mimo řád, všechno na konec zapadá do řádu Božího. A potom, což je člověk někdy sám? Což může mít strach? Strach před čím? — Ať mě váš otec vyžene, záminka se vždycky najde...« řekl ten člověk. Nač to? Když Chantal přemohla první překvapení, cítila k němu právě tak odpor jako soucit. Což se tak lišil ode všech těch, kteří ho předcházeli nebo kteří přijdou jednoho dne po něm, ode všech těch cizinců, podezřelých a drzých, zároveň nestoudných i ponížených, od těch podivných chlapíků, kteří se pánovi líbili vždycky tak týden a pak jednoho rána zase odcházeli, tak jak přišli, s nenávistí v očích, se strniskem na tvářích, s krátkým kabátkem a se žlutými ponožkami, s plátěným vakem v ruce?

Pan de Clergerie si totiž najímal podle svého rozmaru a také z tajné nechuti k francouzským sluhům všelijaké posměvačné plémě, střídaje kostnaté, dlouhonohé Čechy s ostříhanými Poláky, jednou vzal do služby Maďara, kterého doporučil nuncius, a dokonce i Řeka z Levantu, který byl podezřelejší než všichni ostatní dohromady a který jednoho krásného dne hezky potichu zmizel s novým vozem značky »Torpedo«. Tento Rus aspoň mluvil málo, ačkoli se mu několikrát podařilo vnutit své mladé velitelce zvláštním obratným způsobem ony dvojsmyslné hovory, plné lstivých narážek, hovory, které konec konců dělají z obou zúčastněných dva spoluvinníky, spoutané týmž tajemstvím. Při prvním takovém jeho pokusu myslila, že umře hanbou . . . Ale čím byla konec konců, ne-li pouhým dítětem? — »Co Bůh činí, dobře činí,« říkával často pan de Clergerie. »Každé jiné děvče, lehkomyšlnější, romantičtější, by se bylo obešlo méně snadno bez péče mateřské.« Běda!

Nikoli, nebála se tohoto člověka, aniž kterého druhého, nedělala si nic z této nepatrné příhody ani z podivného strachu, který teď měla ze svého vlastního pohledu, ze svých bledých úst, ze svých rukou často se třesoucích, zkrátka z celého svého těla, z toho složitého aparátu z masa, krve a nervů, jehož poslušností si už nebyla od nynějška

jista, z tohoto potměšilého, pokořeného, melancholického zvířete, kterému vnucovala svou veselost, svou víru, svou naději a lásku jako zlatou uzdu. Desetkrát a možná dvacetkrát by se už byla málem poddala své závratí, byla by se skutálela až na sám okraj propasti světla, a po každé se domodlila moudře svou modlitbu jenom s vynaložením nesmírného úsilí. Ale nezřítla se snad do oné propasti bez svého vědomí? — »Jen mi, prosím, račte dát za pravdu, že nebýt mne, všichni by už dávno věděli to, co si tolik přejete skrýt. Zrovna včera...« Tak jí řekl před chvílkou, a i kdyby byl nic neříkal, jeho studený úsměv měl takový smysl. Srovnávala tato hádankovitá slova s pošetilou předpovědí Ferdinandinou: »Věci neobvyčejné, věci, o jakých se nepíše v knihách...« Je tedy vydána na posměch ona část jejího života, kterou toužila skrýt v Bohu, jenom v Bohu, navždy skrýt, je vydána i s ubohým tajemstvím její dědičné choroby žvatlavé zvědavosti čeledníku! »Zázraky, opravdové zázraky, které z vás prší jako květiny.« — »Já jim dávám pohoršení,« pomyslila si, »skrže mne se lidé posmívají Bohu.«

Proč, jakým zázrakem v ní otvírala tato svrchovaná úzkost, jakmile o ní přestala uvažovat a bránit se proti ní, pramen čerstvější a čistší, jako by byla našla sám zdroj útěchy v představě na-

prosté a nevyčísitelné bídy, ve zmaru vši lidské naděje, v krutém zklamání? To, že byla směšná v svých vlastních očích, zpřetrhalo poslední pouta její sebelásky a osvobodilo ji. »Byla jsem ráda, že Bůh si dal se mnou tu práci a zbavil mne všeho s takovou péčí, že jsem už nemohla být chudší. Připadala jsem si jako ubožák, který má v kapse jenom několik krejcarů a najednou si všimne, že jsou to právě ty krejcare, které už vyšly z oběhu.«

První červené a zelené tabulky verandy se ztlumily jedna po druhé pod stínem velikého mračna a potom zhasly všechny najednou, takže celá zahrada za nimi pozbyla naráz vši barvy. — »Blouzním tady už deset minut,« pomyslila si, »jaký nesmysl! Odhodlám se konečně vstoupit, nebo ne? ...« Slyšela skrze dveře drobný nervosní kašel pana de Clergerie, ba i pravidelné zachrastění pera v skleněném kalamáři. »Kdybych k tomu měla odvahu, musila bych se mu ze všeho vyznat, a to hned teď. Což mám právo tajit takto před ním tolik neděl, že jsem churava? Nesluší se, aby se o tom dověděl dřív nežli sám abbé Cénabre, který je přece cizím člověkem? Tady je škoda řečí, musím se podívat na věci tak, jak jsou. Je-li někdo nemocen, nemá to co dělat se svědomím!« — I vstoupila.

Pan de Clergerie zdvihl své vrásčité čelo nad hradbu knih a papírů. »Už čtvrt hodiny tě slyším

cupat v síni jako myšku. Je to divná věc! Kdykoli jsem zmožen únavou a nespavostí, vždycky u sebe pozoruji neobyčejné předráždění sluchového smyslu. Budu to musít říci profesoru La Pérousovi. Proč se směješ?»

»Ale pro nic, Bože můj! Jak uslyším jméno profesora La Pérousa, hned je mi do smíchu. Jen si představte: Jean François de Galaup, hrabě de la Pérouse, velitel »B u s s o l y« a »A s t r o l á b u«, snědený od divochů na ostrově Vanikoro.«

»Ale, ale, Františko . . .«

»A potom — nezlobte se, tatínku — ale všechny theorie profesora La Pérousa nezmohly nic proti vašim migrénám. V Paříži jste vypadal líp.«

»Myslíš? Oh, však já si nedělám ilusí. Všechny ty theorie o nervovém vstřebávání, o kosmických vlnách, o vyzařování země, všechny ty nové způsoby léčení, při kterých lékař ve vlastním slova smyslu vlastně dělá místo fysikovi . . . Přiznávám se, že jsem poněkud zmaten. Snad bych to měl zkusit s homoeopathií. Ve věcech vědy jsme hrozně prostomyslní. I nejznamenitější člověk mé generace by se mohl dát poučit o těch věcech od kteréhokoliv oktavána, to je k smíchu! A přece humanista, opravdový humanista, vzdělaný dobrými methodami exegeze gramatické, právnícké nebo historické, je oprávněnější nežli

kdokoliv jiný, aby řešil tyto veliké problémy. Můj starý učitel Ferdinand Brunetiere to dostatečně dokázal. Jak se nazývá na příklad měděný drát spirálovitě stočený?«

»Ale... nu, měděný drát spirálovitě stočený, jak jinak?«

»Ptám se tě na vědecké jméno, nemohu si na ně vzpomenout.«

»Solenoid, chcete-li.«

»To je to!« S o l é n — trubka, e i d o s — forma...«

»A může to být spirála s proudem zavřeným nebo otevřeným. Nemyslila jsem si, že jsem tak učená. Ale měla jsem u maturity skvělého examinátora, ten to bral jako sport. Povídá mi: »Rozviňte mi teorii dynama.«

»Jsi dítě svého věku. Myšlenka La Pérousova je podle všeho velmi důvtipná. Sám Dorval je toho názoru. Ale mně, laikovi, se zdá... jak bych to řekl... trochu bizarní. Jde zkrátka o to, vyjmout n e r v s y m p a t i c k ý z působnosti jistých paprsků, neznámých sice, ale naprosto nepochybných. La Pérouse tedy navrhuje umístit nemocného — zejména trpí-li úzkostmi — dovnitř měděného drátu stočeného do spirály, který je ochranným solenoidem s proudem otevřeným a působí jako izolátor vzhledem ke kosmickému vyzařování.«

»Ach, on navrhuje...!«

»Ano, tobě se to zdá směšné. Ale on už dosáhl výsledků — ovšem docela v jiné oblasti. Vyléčil vegetativní nádory na pelargoniu, jakousi rakovinu. Nekrč rameny! Pelargonium není rostlina, která roste jenom v laboratořích těch pánů, jak si snad myslíš. Je to obyčejný čapí nůsek.«

»Mé ubohé čapí nůsky! Což nenechají na pokoji ani ubohé polní kvítky?«

»To je stanovisko básníka. Milé dítě, nemysli si, že já беру tyhle spekulace tragicky. Ale přece mě trochu matou. Co je dnes paradoxem, je zítra skutečností. Staří lidé jako já se marně zpěčují a reptají: na konec se musí přizpůsobit stůj co stůj. Přijde stáří, nemoci, revmatismus, nespavost, strašlivé příznaky nervového vyčerpání a co já vím, co všecko! V okamžiku, kdy se člověk už už blíží k cíli, selže mu najednou životní síla. V dvacíti letech dáváme vždycky za pravdu básníkovi, v šedesáti má obyčejně pravdu lékař. On má tajemství naší bídy.«

»Jaká pak bída, Bože můj! Já bych byla tak šťastna, kdybych už byla stará! Ach, chtěla bych už být stařenkou s brejlemi a s holí, mít už jen krůček, maličký krůček ke hřbitovu a k svému hrobečku a plést s krátkozrakýma, čtveráckýma očima vlněnou punčochu.«

»Ano, ano, ale zatím zpíváš od rána do večera.«

»Je tolik stařenek, které zpívají! Jenomže si toho nikdo nevšímá, to je to celé!«

»Jsi zvláštní děvče. Ach ano, kdybych tě tak dobře neznal, řekl bych, že je to strojenost. Po-dívej se přece, má milá, každý člověk si dělá plány, připravuje si životní dráhu, čeká, že jeho námaha bude posvěcena rozhodujícím a svrchovaným zdarem: buď nějakým úřadem, nějakou hodností, titulem, nebo i slávou. Co se mne týče, já budu mít, ať se stane cokoliv, aspoň to vědomí, že jsem tě udělal šťastnou, že jsem udělal z tvé mladosti kouzelnou pohádku, slavnost za krásného letního jitra, jako je dnešní! Však zkoušky přijdou tak jako tak co nejdříve. Ach, kdyby to tvá matka byla věděla! Kdyby se byla uměla usmívat! Nebyl bych tím, čím jsem teď. Měl jsem tenkrát pod chatrným zevnějškem pevné zdraví, zdraví svého otce, zdraví normanského sedláka. Ale už tenkrát jsem měl tak choulostivé nervy! Nu, však ty víš, milé dítě, ten smutek, to dlouhé umírání, dvacet měsíců zármutku... Proč pláčeš?« zeptal se naivně.

»Vždyť já nepláči!« zvolala a zakroutila svou půvabnou hlavou. »Jak jste na to přišel, že pláči? Ach, jste otec tuze málo přísný, chtěla bych, abyste byl přísnější. Ne, není snadné říci vám něco... říci vám něco jiného, než co máte v tom okamžiku právě v hlavě... A vy mi máte ještě za zlé, že jsem příliš veselá! A přece jste to právě sám řekl, že se musím smát za dva...«

Spočinula na něm svým průzračným pohledem

a řekla hlasem, jehož přízvuk ani duši nepoznával:

»Bude nejlíp, když budu mluvit dál.«

Pan de Clergerie měl v tom okamžiku týž pocit jako kdysi — cítil to takřka na témž místě — cítil to jako onoho léta, když mu před očima potichoučku dohasínal lidský život, křehčí než listopadová včela, pronikalo to zase tlustou vrstvou jeho horlivého a zevrubného egoismu jako předtucha blízkého neštěstí, jako chlad ocele, jak vyhrůžka nenávisti, ozývající se s obou stran a každým okamžikem vzrůstající. Jaká nová rána ho zase zasáhne? — Ale to všecko jím projelo jenom jako blesk.

Jeho dcera vstala a přešla mlčky po pokoji. Zdvihla jednu ruku nad hlavu, poodhrnula záclonu a zadívala se na trávníky, přikryté ještě stínem, na zářící zahradu, k níž dělal plány Jeumont, na hájky vysázené ve vkusu druhého císařství, na jejich půvab poněkud zdivočelý, na květinový záhon »Impératrice« a na široké aleje, žíhané červenožlutě a fialově, zalité sluncem příliš tvrdým. Křehkým habrovým lesíkem bylo vidět černý stín babiččin, kráčející drobnými krůčky, a za ním lehčí stín služky Franciny.

»Františko,« řekl pan de Clergerie (dostal najednou zvláštní chuť vzrušit se, ulevit si), »vyčítám si někdy, že tě zanedbávám. Žiji celkem samotářsky v své práci, v svých starostech —

mám totiž starosti, veliké starosti. Tvá babička mi už nemůže v ničem prospět, ubohá! A ty víš, jak ti důvěřuji a jak si tě vážím — ano, jak si vážím tvého rozumu předčasně zralého, tvého úsudku, tvé věrnosti a poctivosti. Ach ano, ano, ty v podstatě nikoho nepotřebuješ, ty rosteš zpříma jako lilie. Mám zkušenost s takovými dušemi a podivuji se jim. Není třeba klást důraz na tvou vůli. Jsi na štěstí jednou z žen, které dovedou podivuhodně těžít z duchovního vedení moudrého, zbožného a osvíceného kněze. Budeš se vždycky rozhodovat k činům z důvodů vznešených, nadpřirozených . . . Jaká jistota je v tom pro otce! Vážil jsem si nesmírně pana abbého Chevance — vytýkal jsem mu jenom, že je při svých velkých darech nezkušený ve světě, že je příliš plachý. Rozuměj mi dobře: nejde tady o výchování, o způsoby, o nic takového! Obával jsem se jenom trochu jeho náklonnosti ke středním cestám a že se mu bude v rozhodujícím okamžiku nedostávat ráznosti, pevnosti, odvahy. Zacházel s tebou jako s dítětem. Nezapírej to.«

»Ale vždyť já nic nezapírám! Já nic nevím! Podívejte se, tatínku, buďte spravedliv! Kdybych toho byla věděla víc o abbém Chevanceovi než abbé Chevance o mně, byla bych . . . Nu, byla bych si mohla uspořít zpovědníka . . . Ale nechci vám ani zakazovat, abyste se mi nepodivoval: dělá vám to takové potěšení!«

»Podivuji se ti... a zkrátka, závidím ti. Vyčítají mi, že jsem ctižádnostivý. Ovšem, vždyť je také oprávněná ctižádnost! Moje ctižádnost je oprávněná, vidíš? Ty to přece víš. Nežádám od Akademie nic nežli korunování dráhy více než ctihodné, života věnovaného vědě, nesobeckému kultu vědy. Člověk mého vychování, mého společenského postavení, vládnoucí jistým jménem, musí nezbytně platit daň světu, jeho zvyklostem, jeho předsudkům, chceš-li. Takovému abbému Cénabrovi nebo takovému abbému Chevanci (neodděluji tato dvě jména) zdají se povinnosti tohoto druhu čímsi malicherným. Jsou méně malicherné, než by se myslilo. Ukládají oběti bez počtu. Vedou člověka k ustavičnému sebezapření, ano, k spasitelnému sebezapření. Ukládají kázeň. Kázeň je sama o sobě něčím krásným. Zaslouží si tvé úcty, milé dítě! Myslíš, že se člověk odhodlává snadno a s veselým srdcem k jistým ústupkům, které potom různí ztřeštěnci bez okolků odsoudí se svou obvyklou tvrdostí? Ústupky! Ale vždyť některé ústupky jsou mnohem bolestnější a záslužnější než jisté projevy nesnášenlivosti, zaplacené ostatně stonásobně obdivem obecnstva, které se pudově kloní k příkrému ‚ano‘ a ‚ne‘, k divadelním postojům. Tvá nebožka matka se kdysi pokládala za obětovanou. Byla tak mladá — a k tomu Provençalka! Byla to májová pěníce, básník, tvor zpěvný a velmi

křehký. Nechápala, že já se také obětuji. Obětoval jsem se už předem cíli, který jsem si vytkl. Každý přispívá svým dílem, není-liž pravda? Tvé babičce nemám co vyčítat: ta mi dala všechno, naprosto všechno, Bůh jí to zaplatí! Byla to žena výminečná. Ještě teď někdy nachází v pomatení svého rozumu bystrá, rozvážná slova, podivuhodné poznámky, z kterých mohu znamenitě těžit. Lidé ti třeba řeknou, že milovala jenom mne, ke všem ostatním že byla tvrdá. Je ovšem pravda, že mne bránila, tak jako bránila svého domu, svých polí, všeho svého majetku. Zaslouhuje si také tvé úcty, milé dítě, více než já. Zlí lidé ti možná budou našeptávat, že trápila nespravedlivě tvou matku, ale já mám za to, že je to báchorka. Nedala aspoň nikdy najevo ani nejmenší lítost a nese toto tajemství, je-li v tom vůbec nějaké tajemství, s podivuhodnou důstojností. Opravdu, mám-li se vyjádřit hrubým jazykem lidu, mělas okolo sebe jenom dobré a krásné příklady.«

»Můj Bože, tatínku!« zvolala Chantal a obrátila k němu své polozavřené oči, oslněné světlem ze zahrady, »jak jste vážný! A výmluvný! Jsem si teď jista, že vás cosi trápí! Ano, ano!«

»Nech mne domluvit,« řekl. (Chantal si najednou všimla bledosti jeho tváří a jeho čela.) »Potřebuji dnes od tebe slyšet, že jsem tě udělal šťastnou.«

»Řeknu to stokrát, a ne jednou! Což to není vidět? Ne? Och, tatínku, mluvím docela vážně! Nikdy jsem si nemyslila, že jsem vzornou dcerou, ba ani dobrou dcerou. Ale mohl-li jste kdy pochybovat, že jsem šťastna, stojím ještě za méně, než jsem si myslila...«

Všiml si, jak její ručka křečovitě svírá rukovět u okna, a podivil se.

»Což jsi i ty nervosní? Ty! ... Netrhej sebou tak, dělá mi to zle. Musím si zachovat klid, chladnou krev. Nikoliv ze sobectví, nýbrž z nutnosti. Nemohu za svou mizernou povahu: za každé vzrušení pykám bezesnou nocí. Je to spravedlivé? Ale lidé dají jen na vnější zdání. Ale hlavní je, že jsem tě udělal šťastnou, to je podstatné. Ostatně tebe je snadno uspokojit, to musím uznat. Máš smysl pro sebezapírání, pro oběť, ba řekl bych, že k tomu máš pudovou náklonnost. Jaká je to milost! Umět čerpat svou radost z radosti druhých, to je tajemstvím štěstí. Když ti bylo sedm let a podávalas okolo stolu talíř s koláči, stávalo se ti, že sis sama zapomněla vzít, jako bys to byla udělala náhodou, z roztržitosti, víš? Babička říkala při svém zdravém, poněkud střízlivém rozumu: „Ona je po mně, také nemá ráda sladkosti!“ Ale já jsem dobře věděl, že je máš ráda, milé dítě! Ano, ty se spokojíš i s ničím. Tvůj otec je ti za to vděčen. Mohl jsem aspoň věnovat všechno své úsilí každodenní práci,

svému dílu, své životní dráze. Kdybych tě byl méně miloval, byl bych docela zapomněl na tvou přítomnost. Ale ten čas už minul. Nelitujme ho. Budme moudří. Bojím se jenom, že tě milý abbé Chevance nepřipravil na jiné povinnosti.«

»Ale ano, jsem připravena... to jest, on neměl rád, když si člověk dělal příliš daleké plány... (Jako bych ho ještě dnes slyšela!) Oh, tatínku, ty víš, jak je lehké poslouchat! Jsem ovšem trochu živá, trochu posměvačná, mám trochu ducha, umím lidi pobavit, a to je mýlí. Nesmíte mne však pokládat za jednu z těch energických a rozhodných dívek, které si jednou provždy označí bod na mapě, narýsují si cestu a vypočítají si pravděpodobnou odchylku. Já nejdu podle kompasu! Mně dali jenom velmi prostá ponaučení, vyplývající ze zkušenosti, bezpochyby proto, že jsem se nenarodila pro veliké cesty: já se nesmím nikdy příliš vzdálit od břehu... I já mám trápení, tatínku, ovšem jenom podle své malé míry. Ale přece jenom je to také trápení, ne? Mám naloženo tolik, kolik toho unesu. Když se mi zmiňujete o mém předčasném rozumu, cítím mráz po celém těle, cítím se okamžitě zestárlá, jako bych měla váčky pod očima, vrásky přes obličej — zdá se mi, že jsem hned všecka scvrklá. Ve skutečnosti nestojím za mnoho, vůbec ne. Umím poslouchat, umím jakž takž upotřebit toho, co dostanu, pracuji potichu doma svůj úkol,

rozumíte mi? Oh, tatínku, nechtějte mne takto postavit, bez rozkazu a dokonce i bez přípravy a bez rady, v čelo mého života, jako nějakou americkou hrdinku! Dejte si se mnou ještě trochu námahy, tatínku! Jsem si jista, že kdybyste se na mne jen trochu podíval — ano, kdybyste se se mnou jen trochu zaměstnával, třeba jen několik neděl — ano, jistě byste se mi tolik nepodívoval...«

A potom dodala takřka šeptem, s úsměvem smutným a něžným:

»Ale snad byste mě více miloval...«

»Nu, nu, co to mluvíš!« odpověděl. »Ty nejsi jenom rozumná, ty jsi vtělená energie, milé dítě! Řekni mi, kdo to dotáhl onehdy večer s naším starým Voisinem na silnici k Tantonvillu na více než na sto dvacet kilometrů? Kolik děvčat tvého věku by to dokázalo? Sám šofér z toho byl všechnek bez sebe.«

»Byl bez sebe, to je pravda. Sotva vyjel z Liancourtu, zůstal hezky vězet. Motor šel docela dobře, ale sotva jsme ujeli sto kilometrů, začal slábnout a dusil se. Výfuk byl ucpán. Jela jsem potom tak rychle, protože jsme čekali k večeri hraběnkou Walshovou, vzpomínáte si? Ale já vás nudím těmi výklady, vy nemáte rád auta. Abbému Chevanci se také protivila.«

»Já ti nerozumím. Na jedné straně tyhle historie s ucpaným výfukem, tyhle jízdy na život a

na smrt, a na druhé straně tvoje samotářství, tvá náklonnost k životu rozjímavému, tvá zbožnost, která je tak živá — a z toho zase tvá neočekávaná znalost kuchařského umění, o které ses nikdy nestarala . . . (ano, děláš to jenom mně pro radost, jenom z poslušnosti, však já to vím, milé dítě . . . Ale což k tomu není přece jenom potřebí jistého nadání, jisté přirozené náklonnosti?) Zkrátka tyto rozpory mě matou a ohromují. Kde mám nabrat času, abych se tebou mohl vážně zabývat? Mám důvěru. Neobešel bych se bez důvěry. Musíš to sama uznat: při mém chatrném zdraví by měla být důvěra vzduchem, který dýchám . . . Musíš se také trochu namáhat, milá dceruško: nech mě, abych tě miloval docela slepě. Jaký pak odpočinek uprostřed tolika starostí . . .«

»Ale, tatínku, nač tolik řečí? Jsem velmi šťastna takto, nač tedy měnit?«

»Nač měnit! Jako bys nevěděla, že život je jediná změna, ustavičný vznik a zánik . . . Chápeš přece, okolnosti . . . Oh, ty ke mně budeš spravedlivá . . . Nepodlehli jsem návalu vášně . . . Dlouho jsem o tom uvažoval . . .«

Utřel si sinavé čelo.

»Tento okamžik jest jedním z nejmučivějších okamžiků, které jsem zažil od smrti tvé matky,« začal zase. »A to jsem nebyl tenkrát ještě tak přístupný dojmům, tak vyčerpán, ano, tak vyčerpán! Ale dovol, abych to dopověděl! Prozře-

telnost mi vzala v mládí družku, kterou jsem něžně miloval. Zalíbilo se jí však dát mi v mém zralém věku více než družku a přítelkyni — opravdového duchovního spojence. Požádal jsem o ruku paní baronky Montanelové.«

Po těch slovech sklopil ihned oči a jako by se byl pohroužil do ticha, které se mezi ně sesypalo, přejížděl všemi pěti nehty své pravé ruky, poněkud zežloutlými, po listech otevřené knihy. V uších mu znělo neúprosným tikotem hodin a na jazyk se mu ustavivně vracela tato lhostejná a nesmyslná slova:

»Žádný nával vášně... Dlouho jsem o tom uvažoval... žádný nával vášně, nic takového.«

Ticho trvalo dále. Měl dojem, jako by se do něho vrhal se skloněnou hlavou.

»Ty znáš paní de Montanel. Náš věk se shoduje, naše náklonnosti i naše názory na budoucnost jsou stejné. Jsme právě před trojí důležitou volbou do Akademie, která možná rozhodne i o mém zvolení, musím tedy vystoupit ze svého ústraní. Příležitost je výtečná, protože vévoda de Janville se nebude příštího roku ucházet o křeslo pana Houdedota. A u nás se už neobejdeme bez skutečné paní. Budeme mít tuto zimu hrozně mnoho společnosti. Moje... tvoje... zkrátka paní de Montanel mi přináší několik hlasů levice, nesmírně cenných, protože její matka byla rozená Lepreux-Cadaillacová a byla spříz-

něna s nejlepšími rodinami radikální tradice. Ona sama má za kmotry Waldeck-Rousseauovy. Můj sňatek není ovšem jenom diplomatickým spojením, nechávám schválně stranou pohnutky méně zjištěné, osobnější...«

K svému velikému překvapení (neodvážil se totiž dosud pozdvihnout oči) ucítil v tom okamžiku okolo krku čerstvou paží — tak dětskou! — a na ramenou se mu zachvělo tělo jeho dcery jako lehounké a živoucí břímě.

»Františko, dceruško moje!« zvolal, a uchopiv její ledovou ruku, tiskl ji nervosně v svých rukou.

Ale ona se mu něžně vymanila a vůně jejích vlasů se ho dotkla jako jemné pohlazení.

»Prosím vás, tatínku, nic už neříkejte... Nedělejte, jako byste chtěl něco vysvětlovat, jako byste se chtěl ospravedlňovat... To mě tuze bolí... Nedovedete si představit, jak mě to bolí...!«

Pan de Clergerie odpověděl suše:

»Ospravedlňovat se? Proč, prosím tě«?

»Nezlobte se, tatínku! Poněvadž jste už rozhodnut, nechte mi aspoň tu nepatrnou zásluhu, abych vás směla poslechnout bez odmluvy, abych nemyslila leč na vás, na bezpečnost vašeho života. Potřebujete tolik klidu! Ostatní přijde samo sebou... Hleďte, vy se bojíte, abyste mi neublížil, a já se zase bojím, abych neublížila

vám — není to komické? K čemu bychom tedy vedli tyto dvě samomluvy, každý sám pro sebe? Já jsem ukončila debatu hubičkou . . .«

V očích se jí zableskla jiskřička zlomyslnosti, když doložila:

»Myslím, že z toho nebylo jiného východiště . . .«

»Milé dítě, myslil jsem, že jsi moudřejší,« odpověděl, a hlas se mu třásl. »Nemluv o bezpečnosti mého života. Okolnosti mi byly často příznivé, to uznávám. Ale Prozřetelnost mi uložila kříž, těžký kříž. Oh, nechci nikomu nic vyčítat, bylo tomu prostě tak, měl jsem už takový osud. Každý má svůj osud. Ale je přece jenom podivné, že jsem se nikdy nemohl s nikým bez výhrady podělit o radost ze svých úspěchů! Měl jsem vždycky nejlepší úmysly, vyhledával jsem jenom styky skromné a trvalé, používaje při tom prostředků nejzákonnějších, zkrátka dělal jsem to, co by dělal každý na mém místě, a přece se zdá, jako by mé štěstí bylo jenom rubem neštěstí druhých, jako bych mohl být šťasten jenom na útraty druhých.«

Chantal na něho pohlédla smutně. (Byl to smutek anebo souhlas srdce od té chvíle bezbranného? . . .)

»Máte pravdu, tatínku,« řekla. »Mnoho lidí se obětuje, protože nemají odvahy prostě se darovat.«

Neklid pana de Clergerie byl patrný čím dál tím víc, a to ani ne tak na chvění jeho nohou, přikrytých v každé roční době vlněnou přikrývkou, jako spíše na jeho ztrnulých a kalných očích.

»Já vím, já vím,« řekl. »Tohle slovo je dojímavé, ba více než dojímavé: je to pravdivé, hluboce pravdivé. Darovat sám sebe, darovat se takřka přirozeným rozmachem duše, to by bylo, Bože můj, konec konců to nejrozumnější, i kdyby to nebyl nejušlechtilejší způsob života. Člověk k tomu musí konec konců dojít, ať chce nebo nechce, protože neděláme nikdy to, co bychom chtěli... Zkrátka a dobře, milé dítě, tento... tato šťastná událost nás nikterak nerozloučí, naopak, spojí nás ještě těsněji. Už mnoho let bylo u nás jedno místo prázdné. Teď je zase vyplněno.«

Udeřil s falešnou dobromyslností dlaní na stůl. Klidný obličej Františčin se trochu stáhl a na rtech jako by jí byl pomalu vadl úsměv, kterým se ještě před chvilkou napínal bledý oblouk jejich úst.

»Hled'te, tatínku,« řekla po chvilce, »já jsem se nenadála... Opravdu jsem si nepomyslila... Snad jste měl před chvilkou pravdu. Chudák nebožtík abbé Chevance! Přece mě jenom zhýčkal! Člověk jde, jde, má za to, že se nechává nést milým Pánem Bohem, říká si: však budu mít

vždycky dosti odvahy, abych se nevzpíral, abych se nadnášel co nejvíc, tak jako v Trouville na ruce mistra plavčíka . . . Drobné vlnky člověka baví, a přijde-li veliká vlna, jaký pak strach? Zdvihne nás jenom tím výš . . . Ale najednou přijde chvíle, kdy už nejde o to, aby se člověk nechával jenom unášet proudem. Člověk už neplave jenom proto, aby plaval, nýbrž aby na konec někam doplaval, aby dosáhl nějakého cíle. Ale jakého? Co mám teď dělat? Jedno místo prázdné, jedno místo vyplněné . . . vám se to zdá tak jednoduché . . . A přece je to veliké dobrodružství, ohromné dobrodružství, ubohý tatínku! Zdá se, že to ani netušíte.«

»Ne, opravdu netuším!« zvolal. »Nechceš tím přece říci, že tu nebudeš moci být ty, když tu bude paní de Montanel . . .«

»Oh, to není to,« odpověděla, vrtíc hlavou. »Ale tuze zapomínáte, co jsme vlastně zač — my dívky . . . Ach, můj milý tatínku, to je odrůda hrozně nešťastná. A jako všechny nešťastné odrůdy, jest i ona na vymření. Lidé mají tolik práce, že si s námi už nevedí rady. Nechybí jim peněz, chybí jim času . . . My vyžadujeme náramné péče, ustavičně téže péče, od věků stejné . . . Rosteme a kveteme pomaleji nežli holandské tulipány, jako na posměch všem hospodářským zákonům. Moderní život dobývá všech rekordů rychlosti a my zatím ještě jdeme hlemýždím

krokem našich babiček. Jsme mezi vámi právě tak směšné jako ubohý hedvábný kokon v továrně na rostlinné hedvábí.«

»Františko,« řekl s nepředstíraným úžasem, »co tím chceš říci? Nepoznávám tě! Jaká trpkost!«

»Jsem hotova, už s tím víckrát nezačnu. Zdá se mi, že bych byla bývala málem trochu žárlivá — oh, ne na paní de Montanel, ani na vás — na nikoho zvlášť... Jsem žárliva jako hladový člověk, když mu sluha ve spěchu zapomene podat po druhé jeho zamilované jídlo... Jsem hotova... Oh, vím, tatínku, že vám nebudu zítra ani pozítří o nic méně milá: pro vás se nic nezměnilo. Ale něco přece. Nejsme pouzí duchové! Člověk potřebuje zaměstnat svou hlavu, své ruce, své nohy a někdy i své srdce... Nedospěla jsem ještě té dokonalosti, abych dovedla milovat jako andělé. Potřebuji se namáhat, když pracuji celý den (vy víte, že je tu hodně práce, služebnictvo je tak potřeštěné, tak nedbalé!), a měřím svou něžnost podle únavy v kříži, v kolenou, ba i podle toho revmatismu v levém rameni, který se nechce vyléčit. Ale vy jste právě zrušil můj úřad, udělal jste ze mne ministra bez portefeuille.«

Chantal se už zase usmála.

»Dejte si pozor,« řekla. »Nezaměstnanost zne-mravňuje dělnické massy, sám jste to napsal v posledním čísle Revue. Já jsem to čtla!«

»Toho jsem se nejvíc bál,« zastenal pan de Clergerie. »Pořád nějaké komplikace, pořád, pořád... Co po tobě konec konců chci? Tvrdíš, že si žádáš jen mého štěstí, mého klidu. Myslíš, že vás dvou bude na to mnoho, abyste mi jej zabezpečily? Zdůrazňuji, že to říkám jenom proto, abych se přizpůsobil tvým důvodům, abych mluvil tvým jazykem. Je to ostatně řešení jenom prozatímní. Dříve nebo později budeš musit tak jako tak volit, milé dítě! Smím-li ještě něco dodat — ty víš, jak si vážím svobody svědomí druhých lidí, nemám práva naléhat, chtěl bych jenom pronést návrh, radu — zkrátka měl jsem vždycky za to a jsem o tom přesvědčen dosud, že Bůh tě určil pro život řeholní... Oh, nemluvíím ovšem o řádu rozjímavém... Ale tvá zbožnost se mi zdá příliš hluboká, příliš rozvážná, aby... aby...«

Dupal pod stolem nohou se zvláštní nepochopitelnou popudlivostí, až najednou vybuchl:

»Mám za zlé abbému Chevanci, že tě udržoval schválně, se směšnou — ano, směšnou! — svéhlavostí, za kterou bude odpovídat před Bohem — že tě udržoval ve stavu lhostejnosti a nesmyslné, dětinské — ano, dětinské! — nevědomosti — tebe, která jsi přece tak klidná, tak rozumná... dokonce tak moudrá... (Pan de Clergerie koktal.) Máš zkušenost, která stačí na vedení takového domu, jako je náš, jsi rozhodná,

máš podivuhodnou vůli, a zdá se, jako bys byla udělala sázku, že budeš žít ve světě s prostotou, nevinností a poddaností malého dítěte. Jaká nesrovnalost! Jaká odpovědnost pro otce! Klesám pod tolikerym břemenem! Měl bych se o tebe opřít a ty mi zatím uhýbáš s tím svým nezměněným úsměvem! Mé čestné slovo, někdy si vsuktku přeji, abych tě viděl plakat!«

Hleděla na něho docela zaražena a v ztrnulých očích se jí zjevil stín utrpení tak prudkého, že se podobal hrůze.

»Můj Bože, tatínku, co je vám? Co jsem udělala?« řekla třesoucím hlasem.

Ale pana de Clergerie už by nebylo nic zastavilo, protože cítil svou vlastní hanbu a zlobil se na ni.

»Nejsem žádný světec,« řekl rozčileně, »jsem docela obyčejný člověk. Dejme tomu, že ti nerozumím, že přesahuješ mé chápání, budiž! Už se nepru, jsem poražen, úlohy jsou obráceny, a mám ti ještě něco říci? Nuže, tvá mírnost, tvá trpělivost by mě ještě na konec udělaly zlým a nespravedlivým. Raději bych měl výčitky. Podívej se na babičku: ta se mnou vždycky zacházela tvrdě. Nic se nepodobá tolik soucitu jako jistá slepá poslušnost, a nic se nepodobá tolik opovržení, jako soucit. U všech všudy, v osmnácti letech přece už člověk ví, co chce! A ty to víš, to je zřejmé, vždyť se držíš ve světě jenom

na nitce! Už dvě léta od tebe čekám týden co týden rozhodující slovo, které by rozřešilo tvou budoucnost! Proč s ním otálíš? Nemluvím tak ze sobectví, ačkoli by bylo mně i mé kariéře velmi posloužilo, kdyby sis byla vybrala vhodnou partii. Mohla sis dělat nárok i na tu nejvýhodnější. Ale o tvém pravém povolání není pro nikoho pochyby. Ještě včera mi říkal náš ctihodný děkan z Idouville...«

»Nechme toho, prosím vás,« přerušila ho s přízvukem, jehož hrdost se jí nepodařilo včas utlumit. »Byla jsem tady šťastna — co je na tom zlého? Domnívala jsem se také, že jsem vám užitečná — a k čemu lhát? Opravdu jsem vám byla užitečná. Musím vám říci pravdu, tatínku. Ani vy, ani pan děkan z Idouville, aniž kdo jiný na světě, ba ani sám anděl by mě nepřiměl, abych vstoupila do řádu o jedinou hodinu před časem. Že plním co nejlépe své všední povinnosti — bohužel jenom podle svých sil a podle své nálady — co to dokazuje? Kláštery nejsou útulky ani nemocnice. Já aspoň nejsem z těch, které by v nich mohly najít klid, protože bych je v nich nehledala. Ale máte pravdu, myslíte-li, že přišel čas, abych se k něčemu rozhodla. Já si to myslím také a řekla jsem vám to první. Ale v tom ve všem není ani stínu záminky, aby se mohlo mluvit o nebožtíku abbém Chevanceovi nebo o mně tak, jak mluvíte vy.«

Poslouchal ji s rostoucím rozčilením.

»Člověk by řekl, že tě vyháním!« zvolal. »Kam míříš tou řečí?«

»Dovolte, abych odešla,« prosila ho. »Nebo mi aspoň dovolte, abych počkala, až zase nabudete klidu. Jak jsem vás jenom mohla tak popudit?«

Ale on sám trpěl příliš krutě, takže neslyšel tento bolestný výkřik, tuto poslední výzvu k svěmu soucitu. Odhalila právě nechtíc jeho sobectví, chráněné a zahalené tak úzkostlivě jako pupa skrytá v hedvábném zámotku. Měl ovšem za to, že miluje svou dceru. Snad ji opravdu miloval. Snad miloval kdysi i onen němý, ustavičně přítomný, ačkoli zastřený stín, onu tichou a zářící cizinku? Byl by je bezpochyby miloval obě, kdyby byly zůstaly mimo jeho život, byl by je miloval z dálky, byl by je uctíval a modlil se k nim jako k andělům. To, co ho rozdírání, je, že objevuje sám sebe, že poznává svou bídu a své utrpení, svůj vlastní popelavý život, že to poznává skrze tento dvojí blíženecký osud...

Chantal k němu přistoupila všecka bleďa, položila mu jednu ruku na rámě a druhou mu přikryla ústa.

»Nebuďte nespravedliv, neublížujte mi, budete toho potom tolik litovat...«

»Nejsem nespravedliv, jenom tě bráním... Bráním tě proti tobě samé. Opravdu. Máš ovšem více zdravého rozumu než všichni abbéové Che-

vanceové dohromady. Pocházíš z pokolení statkářů, kteří znali cenu věcí, a ani v řádu nadpřirozeném není tak jedno, jak by si někdo myslil, dělá-li člověk dobré nebo špatné obchody. Nejsi naivní, nikterak, ale jsi čistá, neuvěřitelně čistá. Je v tobě šílená odvaha čistých srdcí. Dejme tomu, že já jsem jenom nepatrný, žalostný ubožák, který pranic nerozumí duchovnímu životu, který už udělal nešťastnou jednu světici a teď se chystá udělat nešťastnou tebe. Tak to aspoň lidé řeknou, tak se o tom bude psát. A já musím polykat sliny a nést potupné břímě třiceti let houževnaté práce, ustavičného pokořování a strašného zklamání, a lidé mě za to nazývají morovou krysou.«

A protože Chantal od něho v té chvíli odstoupila, poněvadž cítil ještě na rtech chvějivé pohlázení její čerstvé dlaně, nechal si takřka nevědomky uklouznout své tajemství, jsa omámen temnou žárlivostí, které by nebyl dovedl dát jméno.

»Umínil jsem si neprve, že budu mlčet. Nač tě lekat? Ale na druhé straně zase není zbytečno varovat tě před... před jistým nebezpečím, kterého často zdravý lidský smysl nerozezná, ba které unikne i rozumu nejbystřejšímu. Je k tomu, bohužel, třeba jisté zkušenosti se zlem... nebo aspoň jistého tušení... Ale abych to řekl zkrátka: vídáš plukovníka Fjodora každý den... nepozorovalas nic?«

»Oh, ano . . . ano! Mám velikou nedůvěru k plukovníkům tohohle druhu! Ale vždyť já jsem ho nenajala, tatínku!«

»Vím, vím,« odvětil trpce. »Najal jsem ho sám na doporučení paní de Montanel . . . Zkrátka, ten hlupák tě schválně ostouzí.«

Strach zvítězil u dívky nad hanbou a Chantal nemohla zadržet výkřik úzkosti:

»A co říkal?«

»Co říkal? Co měl říkat? Na mou duši, to by ještě scházelo! Jaká naivnost! Ne, on se spokojuje tím, že poskytuje služebnictvu ohavnou a směšnou podívanou. Je ho vidět ustavičně za tebou jako stín. Přepíná až k směšnosti pozornost a úctu k tobě a tvá nejmenší přání vyplňuje s poníženou oddaností dobrovolného otroka. Div prý tě očima nezhltnou.«

»Jakže? Prý? Tedy ne . . . tedy ne vy sám? . . . Oh, tatínku, jak jste zlomyslný!«

»Nejsem zlomyslný! Měl jsem jenom ve svědomí za to, že musím vzít zřetel ke zprávě, nebo k udání, chceš-li, které se mi zdálo docela nezištné, neboť mladá služka ví, co dává v sázku . . . vměšuje-li se do věcí . . . Zkrátka Francina promluvila. Co jsem měl, prosím tě, dělat? Je to dobré děvče, velmi zdravé, velmi prosté, a je nám docela oddána. Má hrozně ráda babičku. Ostatně není třeba přepínat, milé dítě! Varujme se brát

tu věc tragicky... Je to příhoda mnohem všednější, než si snad myslíš!»

Slečna Chantal se obrátila k oknu, zářícímu zlatým světlem jako pohled přítele. Její suché oči byly obroubeny sinavými kruhy, které se rozšiřovaly až k lícím. Koptání starcovo jí už znělo v uších jenom jako beztvary šumot, nemající přesného smyslu, jako nějaký dětský nárek. Napínala všechny síly, ne aby zadržela slzy, nýbrž aby zdolala svou hrdost.

»Zdá se mi, tatínku,« řekla najednou svým klidným hlasem, »že to nebylo od tebe správné, když jsi poslouchal Francinu a když ses o mne zneponojoval.«

»Ty nevíš nic o světě, nechceš o něm nic vědět! Ano, je to tak jednodušší! Ano, už tvá matka chtěla kráčet po blátivých cestách světa v pantofličkách Popelčiných! Ano, dnes nebo zítra se to musíš dovědět, svět není stvořen pro anděly. Já jsem bezúhonný katolík, věnoval jsem část svého života dějinám Církve, a já ti říkám: svět není stvořen pro anděly. A dodávám ještě: tím hůř pro anděly, kteří do něho nerozvázně vkročí! Nic se na mne nedívej tím svým čirým pohledem! Je proto čirý, že nic neviděl, do ničeho nepronikl. Každý z nás má své tajemství, a ne jedno, nýbrž spoustu tajemství, která nám dohnívají ve svědomí a pomalu, pomalu v něm trouchnivějí... I ty, milé dítě, ano, i ty, budeš-li živa mnoho let,

ucítíš možná v hodince smrti toto břímě, toto bubláni bahna v hluboké vodě... Ach, co se po nás vlastně chce? Věci nemožné. Člověk si musí nejprve razit cestu krok za krokem od dětství až do stáří, musí ohmatávat každou píď země, mít se na pozoru před nástrahami, lézt po čtyřech, ustavičně lézt. U všech čertů, mají-li lidé člověku rozumět, musí se snížit na jejich úroveň. Nemůže mluvit stoje k lidem ležícím na břiše. Kdo se postaví na nohy, vidí najednou, že je docela sám. Ale myslíš, že jsme stvořeni proto, abychom žili sami? A hlavně, můžeme žít sami? Ha ha ha ha, ano, můžeme žít sami? Říkal jsem ti už, že mne tvá naděje, tvá veselost, tvá nepravděpodobná jistota připravují někdy o rozum, že mne někdy rozzuřují... Je to nízký cit, není-liž pravda? Jeden z nejnižších citů, vid'?' Jsem přesvědčen, že to považuješ za nízký cit. Tak mi přece odpověz!«

Zavírala pevně oči, aby neviděla nešťastného mužíka, který byl zachvácen jakýmsi zuřivým hnusem k sobě samému a otvíral se jako zralý plod.

»Ty nechceš odpovědět?... Snad je to nízký cit... v jistém smyslu... Ale ostatně jak víš, že jsem se mu nebránil? Ale tím jsou vinny okolnosti. Octl jsem se na takové rozhodující křižovatce života, že potřebuji upřímnosti, čistého vzduchu... Odpověz mi tedy!«

»Ale, tatínku... oh, tatínku, já vás mám ráda!« vykřikla zoufale.

Udusila totiž v sobě s nesmírným napjetím vzpouru svého srdce. Její slabé, třesoucí se ruce dělaly bez jejího vědomí posunek, jako když chce člověk něco smazat nebo zakrýt, a její pohled zářil oním soucitem, který vidáme jenom v očích matek.

Nervosní rozrušení pana de Clergerie se náhle utišilo a on si začal pečlivě třít cípem kapesníku šarlatovou lebku.

»Vždyť já tě mám také rád,« řekl zlomeným hlasem. »Odpusť mi. Kam jsme se to dostali? K čemu by to bylo došlo?... Takové hlouposti! Tím je vinna má přepracovanost, má nespavost, toto dusné parno... Dívej se na svého otce jako na nemocného člověka, milé dítě... Jsem nemocný člověk, jsem nervově předrážděn. Chtěl bych vidět okolo sebe jen samé šťastné tváře, chtěl bych slyšet jen slova radosti a vděčnosti... Sensitiv je vždycky zklamán.«

Pozoroval ji plaše a se strachem skrze polo-zavřená víčka. Divil se, že stojí ještě před ním, s hlavou nepatrně nachýlenou k pravému rameni, a díval se jí do jemného, ustavičně něžného obličej, v jehož rysech, ve vysokém obočí, v lehké vrásce čela, bylo vtištěno znamení čisté, nezlomné vůle, jakási pevnost takřka vojenská... »Vždyť je to pouhé dítě,« pomyslil si, »moje

dítě...« Ale od toho okamžiku si přál trpět skrze ni a být od ní pokořen.

»Promluv něco,« řekl jí. »Ublížil jsem ti. Ale tys příliš důvěřivá, příliš čistá! Člověk se takřka bojí, že nemáš dost soucitu k nešťastníkům, kteří přešlapují jako já v blátě tohoto času... Opakuji, ta historie s Fjodorem je banální a směšná... Nemysleme už na to... Udělám opatření... Jenom mi odpověz, dítě, řekni mi aspoň slovo!«

»Uvažovala jsem, tatínku,« řekla smutně. »Necháte mi k tomu mnoho času... Ale na tom nezáleží. Člověk nevidí vždycky podrobnosti snadných věcí, ale ty nejtěžší padnou do očí náraz. Mějte se aspoň na pozoru, tatínku, abyste se o mne příliš silně neopíral. Nesmíte toho tolik nakládat na má ubohá ramena. Jistota, veselost, ano, to je velmi hezké! Vidím už teď... to jest zdá se mi, že už chápu, že Bůh nám je dává někdy na úvěr, nikdy zadarmo. A potom... potom musíme zaplatit kapitál i s úroky až do posledního haléře... Ale což o to... Vy všichni budete po mně na konec chtít, nejenom abych vám snášela hvězdy s nebe — ale abych se ještě shýbala a sbírala je zdola! Fjodor a Francininy povídačky jsou mi konec konců k smíchu. Nejsem v podstatě tak pošetilá... Chcete vědět, co mě tolik bolí? — To vše, že jsem tak bezmocná, že vás nemohu udělat šťastnými, vás všechny, vše-

chny, všechny! Zdá se mi, že už o to pracuji celá století, a nejsem o nic dál nežli první den. Když jsem to uslyšela z vašich úst, byla bych málem na vteřinu, na jediný okamžik ztratila odvalu . . . Oh, tatínku, vždyť já také — já také mohu být smutná — nikoli jenom zarmoucená, sklíčena nebo dokonce zdrcena bolestí, vždyť konec konců i Matka Boží byla zdrcena u paty kříže — nýbrž smutná smutkem tak studeným, jak jen peklo může být smutno! V tomto okamžiku jsem to ucítila a nikdy už na to nezapomenu: ve smutku je závrať, nečistá závrať. Chutná to na jazyku jako pěna. Žvýkala jsem zapověděné ovoce, jaká hrůza! Tím lépe pro ty, kterým se podaří milovat smutek, aniž urážejí Boha, aniž hřeší proti naději. Já bych to nedovedla, já ne! Se Satanem vstoupil smutek do světa. Ten svět, za který se Spasitel nemodlil a o kterém vy tvrdíte, že ho neznám — ten svět není tak těžko poznat: dává přednost studenému před teplým. Co může Bůh říci tomu, kdo tíhne sám od sebe, svou vlastní tíhou ke smutku a pudově se obrací do noci? Ach, tatínku, my počítáme čas, který mi ještě zbývá u vás prožít, děláme si plány do budoucnosti, a zatím sestupujeme hloub a hloub, jsme už v proláclině, cíp našeho nebe se úží, obzor se zdvíhá výš a výš. Musila jsem vás varovat: neopírejte se o mne příliš, nestojím už tak pevně na nohou! Ano, ano, jen se usmívejte! Žádám

o milost — a ani ne o milost, jenom o průměří, o obyčejné průměří, které se obyčejně dává, aby se mohli pohřbít mrtví. Ano, ano, mrtví! Žádná bitva se neobejde bez mrtvých! Tváříte se všichni, jako byste ve mně viděli svatou, to je úžasné! Svatá je vždycky šťastna, myslíte si, ať je to kdykoliv a kdekoliv... Jaká směšná myšlenka! Váš sňatek je tedy sotva smluven a vy mě už pomaloučku strkáte z opatrnosti do kláštera... Do jakého kláštera? O tom nikdo nic neví. Na jméno příliš nezáleží. Stačí, když to bude žlutá kamenná budova se zdmi vysokými pětadvacet stop, s ohromnými vraty a se sestrou vrátanou u okénka... Budu si tam smět vzít s sebou své psy?»

Už aspoň dvacetkrát zdvihl pan de Clergerie k své dceři ruku s posunkem hned tázavým, hned podrážděným, hned, prosebným. Bylo to všecko pro něho záhadou — tahle řeč, tento hlas takřka tvrdý, tato něha vzpurná a tajemná. Ale přes to pocítil opět jako mihnutím blesku onu podivnou předtuchu, která jím už jednou otřásla. Jaké drahocenné věci to bránila s takovou vášnivou energií? Jaké neznámé části svého života? Ale při jejích posledních slovech ztrnul úžasem.

»To ty mluvíš takto, Františko? Tímhle způsobem? Své psy?»

»Ano, mé psy,« zvolala se smíchem, který jí zřejmě rozdíral srdce. »Moji psi mne potřebují,

právě tak jako vy všichni. A zapamatujte si, tatínku, ubohý tatínku, co vám teď řeknu: je velmi možné, že už brzy nebudu nic platná ani jim, ani vám!«

Pokynula mu na rozloučenou a vyběhla z pokoje, aniž mu dopřála času, aby jí odpověděl anebo ji aspoň zavolal zpět.

IV

Pan de Clergerie by ji byl bezpochyby volal marně. Chantal byla už pod lipami na druhém konci trávníku. Zahlédl jenom letmo její světlé šaty. Oba psi se mu mihli jako šípy, běžíce těsně vedle sebe, a za nimi zůstala v hluboké trávě dvojité stříbrné brázdy. Chantal šla kradnými, rychlými, ale přece rozvážnými kroky, jako člověk, který se chce dostat z dohledu, po úzké pěšině mezi oleandry a šeříky, která se potom náhle zatáčela k pastviskům a k malému polozbořenému dvorci, skrytému v malém údolíčku. Byl tam jediný topol, omšelá nádržka, rybníček zarostlý rákosím. V koleji se ještě leskla voda od poslední bouře. Veliký kos poplašeně vzlétl mezi větvemi, motal se dlouho sem a tam, plácaje křídly, a když se konečně ucítil na svobodě, vyrazil pronikavý smích.

Chantal snad po prvé zahrnala od sebe psy, ani

jich nepohladivši. Ti odcházeli co nejpomaleji k proutěnému plotu, který uzavíral cestu, zastavili se u něho a lehli si na zem, vyplazující jazyky, ona se však shýbla k zemi, dělajíc, jako by hledala mezi borovým jehličím kámen. Necítla jinak vůbec hněvu, jenom hlubokou a nenadálou potřebu ticha, klidu, jakýsi strach, aby ji nikdo neuviděl. To ji samu velmi překvapilo, neboť kdykoliv měla do té doby nějaký zármutek nebo jenom starost, vždycky nenáviděla pudově samotou a zahálku. V půli cesty se jí zmocnila netrpělivost pro tolik zbytečných zatáček, i prolezla děrou v plotě (roztrhla si při tom punčochy) a octla se mimo park, na louce zalité slunečním žářem, a šla napříč až do stínu topolu. Tam klesla do trávy a vzdychla si únavou.

Ještě dlouhou chvíli jí znělo v uších bzučení přehřáté země. Ptáci se hned zrána uchýlili do stínu, ba i cvrčci ztichli. Nic se nepohnulo, jenom na špičkách několika ovsih poletoval hubený motýl. Chantal zavřela oči.

Slova, která pronesla, neměla už pro ni smyslu. Zůstala jí po nich jenom vzpomínka na palčivou bolest, v té chvíli už stejně nepochopitelnou jako ta slova, jenom jakási neurčitá výčitka, kterou se snažila pozvolna pozdvihnouti do světla vědomí. To, co řekla, nemělo pro ni valné důležitosti, i když věděla, že se prohřešila nedostatkem

mírnosti a trpělivosti. Jako všechny duše velmi čisté smiřovala se i ona rychle s chybami, kterých se dopustila, a nemyslila už leč na to, aby je zase co nejlépe napravila. »Jste jistě nejméně úzkostlivá ze všech mých kajícnic,« říkával jí někdy abbé Chevance.

Ano, co záleží na slovech? I sama vina brzy uvadne a zemře v neplodnosti, jakmile se od ní vůle oddělí a přestane živit její mízu. Nové jedy prýští jenom v tajnosti úmyslů, tak jako v hloubi hnijící humusové půdy klíčí černý les budoucích vin, vin neodpuštěných, položivých a polomrtvých. Sama by to asi nebyla mohla říci, neboť její duše se až do té chvíle vždycky otevřela světlu Božímu bez zřejmého úsilí, tak jako když člověk zhluboka dýchne a vdechne tolik vzduchu, kolik ho jeho plíce pojmu. Ale proč v ní dnes zůstala skvrna jakéhosi stínu? »Co jsem udělala?« říkala si.

V dálce bije deset hodin, ale ona se marně namáhá soustředit myšlenky na prostou všední práci — na oběd, který bude nutno uspořádat, na zásoby dovezené z Lillebonne, na účtování s Fernandou a také na onen košík srdcovek, které bude třeba pečlivě probrat jednu po druhé, poněvadž Monsignore Espelette má hrůzu před červy. Ne, práce by jí v té chvíli nic neprospěla, poněvadž by ji dělala bez radosti, s nechutí. Kdo odměňuje, nedává nic. A ona od rána vlastně ne-

dělala nic jiného, než že počítala a odměřovala — ba ještě hůř: popletla se při tom svém měření a počítání tak důkladně, že už vůbec neví, co chce a kam jde. Šla k panu de Clergerie z únavy, ze strachu před neurčitým nebezpečím. Přála si zbaběle zbavit se části svého trápení a místo toho — jak spravedlivý to výsměch! — zvětšilo se její břímě ještě o rozpaky, o výčitky svědomí, o ubohá tajemství malého mužíka. Domnívala se, že uleví sobě, a zatím ulevila jenom jemu, a to na útraty svého vlastního pokoje.

Odstrčí netrpělivým posunkem vysokou trávu, která ji šimrá tvář (leží totiž na břiše na okraji rybníčku). Stín topolu se pomalu otočil a slunce jí padá kolmo na ramena a pálí ji skrze lehkou hedvábnou blůzičku. Kam jen oko dosáhne, všechno je zaplaveno tvrdým světlem, v kterém není ani stínu, ani vrásky. Nechvěje se už ani nad rákosím a okolo čtyř lepenicových zdí, které nabyly červenavé barvy skal v údolí avreském. Vybledlé doškové střechy, zející prahy, záclona visící na jedné šňůře, nadpřirozená nehybnost a nahota těchto zdí kdysi živoucích — to všechno vypadá smutně a opuštěně v této krajině, kterou drtí břímě nesmírného azuru . . .

»Co jsem udělala?« opakuje si smutně.

»Jaké viny jsem se dopustila?«

Nepřišlo jí na mysl, že trpí možná bez důvodu, bez cíle, že na otázku, kterou si dala, není

vůbec odpovědi, že její úzkosti je souzeno, aby se rozplynula jako tolik jiných ve všeobecném jasu, tak jako výkřik nepronikne za jistý prostorový okruh a mimo tento okruh není ničím. Zkoumá s neobyčejnou pozorností všechny události toho rána, zkoumá je jednu po druhé, a hle, zdá se jí ku podivu, že do sebe zapadají tak těsně, tak pevně, že by žádná vůle neprolomila jejich neúprosnou logiku, že je musí přijmout tak, jak jsou, v jejich přísné souvislosti. A za nimi přijdou jistě jiné události, zdánlivě právě tak málo důležité (neboť její nepatrný osud má zřejmě váhu jenom u Boha), a její duše bude proti nim právě tak bezbranná. Neměla až dosud za to, že každý den má dosti na svém trápení? Ale přijde den, kdy život poruší navždy nebeskou bezstarostnost malých, uloží jim najednou rozhodující volbu a jejich radost nahradí odevzdaností.

»Já nejsem odevzdána!« říkala svému starému příteli. »Odevzdanost je smutná. Jak se odevzdávat do vůle Boží? Což se člověk odevzdává lásce?« To se jí zdálo jasné, velmi jasné. Jenomže ve vůli Boží je bezpochyby jistá část, kterou si smutná lidská láska nemůže docela přivlastnit a vtělit do své podstaty. Veliká Žízeň, věčná Žízeň se odvrátila od živých zdrojů a žádala si jenom žluči a octa, zatoužila jenom po hořkosti.

Ostatně nebylo to po prvé, co se Chantal octla na pomezí nového světa, docela jiného nežli ten,

v kterém se snažila žít, ale ihned se od něho zase vždycky odvrátila, nechtěla o něm nic vědět. Nyní však se jí zdá, že události ji do něho ženou, že už do něho vstupuje, že je už v něm. Zkoušky těchto posledních dní jí do něho otevřely dveře. Má jít kupředu nebo couvnout, zůstat na místě, čekat? Toto mladé upřímné děvče je méně schopno nežli kdokoliv jiný, aby si schválně přepínalo a dramatisovalo bezvýznamné příhody. Přičiňovala se naopak vždycky, a ne bez jisté zlomyslnosti, aby objevila v každém zármutku a v každém zklamání svého života onen nádech komiky, která je skryta i v samém neštěstí — které nikdy docela neunikne ani vznešenost neštěstí. Veselost svatých, která nás upokojuje jakýmsi důvěrným dobráctvím, není jistě o nic méně hluboká nežli jejich smutek, ale my ji rádi pokládáme za naivní, protože neprozrazuje ničím hledání a námahy, ani onoho bolestného pitvání vlastního nitra, jímž skřípe ironie Molièrova právě na tom místě, kde se pozorování směšností bližního kloubí s osobní zkušeností. »Oh, děvčecko,« říkával jí abbé Chevance, »jediný úsměv někdy člověku uleví, vrátí klid, duše si oddechne... Chraňte se, abyste nebyla jako pyšní — ubožáci! — kteří si předem pro sebe vymýšlejí veliká nebezpečí — a ona potom třeba neprijdou... Není vůbec velikých nebezpečí, jenom naše ješitnost je veliká.«

»Abych řekla pravdu,« promluvila docela nahlas, snažíc se přemoci své rozechvění, »i já jsem si příliš důvěřovala. Člověk vždycky neproklouzne oky sítě. Hlavní je, aby se potom dovedl pomaloučku vymanit a nic nepotrhal. To se mi vždycky podařilo... Stačí, když si dá člověk na čas, když se neukvapuje... Tou svatbou se ovšem všecko zamotá — aspoň na nějakou dobu — mohla jsem to konečně čekat, jsem to hloupá! — A konečně paní de Montanel mne snad půl roku nebo rok snese... Ale tatínek je tak žárlivý na svou svobodu, tak podezřívavý, tak citlivý! Měla bych mu ještě ponechat ilusi, že mne neztrácí, měla bych mu vyklouznout z ruky jako úhoř, aby o tom nevěděl... Ale kam půjdu? Klášter mi nahání strachu. Snad je to ďábelské pokušení. Nemám celkem chuti dát se chránit příliš okatě. Nehodím se pro válku v pevnosti, spíše by se mi líbilo být se v širém poli, sem tam trochu plnit, spát v táboře zabalena do pláště, ve jménu Božím... Je to snad také pokušení? Mohla bych jít konečně třeba do Afriky nebo do Číny! Misie jsou přece právě pro takové nebohé dívky jako já — pro dívky, kterých může Prozřetelnost upotřebit jenom k obyčejným pracím, začínajícím každý den znova — na př. k tomu, aby zametaly chyši misionářovu, plely zahrádku, opakovaly katechismus a utíraly nosy malým mouřenínkům... Ale to je to: měla bych k tomu dost síly? ... Ach

ovšem, neměla, nač si to namlouvat!«

Mávla rukou, jako by chtěla od sebe odstrčit a jednou provždy zapudit ten nesmyslný sen. Nebylo to tím, že by jí byly příliš ležely v hlavě — jak by si snad někdo myslel — ony podivné nervové záchvaty, při kterých se dala přistihnout, neboť ty jí vždycky spíše pokořovaly nežli děsily. Abychom řekli pravdu, bála se vlastně jenom skandálu a zvědavosti lékařů. Připomínala si rok po roce svou minulost a nevzpomínala si, že by se byla kdy proti čemu vzepřela, aniž by to byla obrátila v svůj prospěch, jsouc přesvědčena, že je už tak stvořena, že by ji každý odpor zlomil, že každá nenadálá událost, ať se zdá na první pohled sebe trapnější, může se uvést mírností a lstí na příznivé rozměry, na rozměry prosté a příčinnivé moudrosti. »Zdá se mi,« svěřila se jednou abbému Chevanceovi, »že je možno jednat jako dospělá osoba, držet si ve světě své místo, hájit svých zákonitých zájmů, a při tom přece pohlížet na podstatné věci života, na radost, na bolest a na smrt, očima dítěte.« — Vskutku, i tentokrát v ní zvítězila jakási čerstvá a nová zvědavost, podobající se zvědavosti dětí, nad počátečním hnutím ošklivosti, a ona se pokoušela přihlížet svému vlastnímu dobrodružství jako nestranný divák. »Ten nešťastný Rus,« pomyslela si, »je nejméně právě tak potřeštěný jako já. Jednoho krásného rána mě požádá, abych

proměnila vodu ve víno, nebo abych křísila mrtvé. Co záleží na tom, promluví-li nebo nepromluví! Bude-li v rodině o jednoho nervosního člena víc, to se ani nepozná! Vždyť má-li se věřit tatínkovi, jsme u nás v rodině všichni nervově choří, to už je takový osud!«

Pokusila se zasmát, ale pak udusila smích v hrsti. Zadívala se upřeně a ztrnule přes špičky červenavé trávy na hřeben svahu, na nehybný vrcholek tisu, za jehož nejzazším hrotem vykuovala lesklá kalenice střechy s praménkem hebkého průsvitného kouře. Bylo slyšet náraz okovu o kamennou obrubu studny, vrznutí dveří, zavolání mladého a jasného hlasu, které na okamžik ustrnulo v průzračném nebi. A najednou se v ní cosi tak prudce a neočekávaně hnulo, že měla za to, že na ni jde mdloba: dům, který kdysi tak milovala, se jí stal najednou cizím, takřka nepřátelským. Po prvé měla dojem, jako by se mu byla vyrvala, jako by se vymykala tajemnému kouzlu věcí příliš důvěrně známých, takřka otřelých ustavičným díváním, ničím nepodezřelých, takže na konec uspí všecku ostražitost a potom najednou zradí. Ještě dřív nežli mohla dát jméno dojmu tak novému, ucítla v sobě podle napjetí celé bytosti sílu svazků, které se právě strhaly. Bylo to, jako když znenadání prohlédneme nehodného přítele, když uhádneme něčí lež, i když ho při ní nepřistihneme, když ji uhádneme nadpřirozenou

jasnovidností lásky, podle očí, které se odvracejí, podle ruky, která nám uniká, podle stínu v obličejí. Jak tomu bývalo jinak, když přijížděla domů v krásném čase prázdnin! Sotva vyjela z Arromanches a uviděla s posledního návrší šikmé plochy břidlicových střech mezi zelenými kupolemi lip, vynořila se jí hned v duchu síň dlážděná černými a bílými dlaždicemi, kamenné schodiště, květované čalouny jejího pokojíčku, a ovanula ji čerstvá, poněkud nakyslá vůně chodeb s okenicemi vždycky napolo zavřenými, zkrátka zmocňovala se na dálku celého domu, tak jako je pro milence jediný posunek milované ruky zárukou přítomnosti milenčiny, a tato přítomnost mu znamená takřka objetí v lásce. Dnes však pozoruje s nedůvěrou tenký pramének kouře, rozplývající se v azuru, toto nepatrné znamení života v domě, který je jí sice ještě přístřeším, ale který jí už nikdy nebude bezpečným útočištěm, kde chodí sem a tam různí lidé, kterým ona přestala rozumět a kteří sledují mezi sebou své temné úmysly. Má je bezpochyby ještě ráda, ale její soucit už jich nenajde na první rozběh, bude se k nim od nynějška blížit jenom se vší opatrností, poněvadž se bojí jejich nástrah. Uvědomuje si pozvolna — spíše s drásavou zvědavostí nežli s výčitkami svědomí — že už dávno svého otce nevědomky posuzuje a že hluboký kořen jejího citu k němu — citu napolo synovského, napolo

mateřského, tak něžného a zoufalého — dotýká se už skoro onoho bolestivého místa duše, kde spí zárodek opovržení, které nemůže zcela pročistit plamen žádné lásky. Hlas, který před chvilkou slyšela, hlas ubohého člověka, hned zbabělý a hned tvrdý, zní jí pořád ještě v uších, tak jako strašlivé přiznání. Zdá se jí, že jej uslyší znovu, bude-li se takto dívat na střechu mezi stromy. Můj Bože, proč tato hrůza, tato ošklivost! Vždyť přece věděla, že je sláb jako dítě, znala jeho malichernou ctižádost, jeho záští, jeho naivní sobectví, jeho strach před smrtí. Ale ještě nikdy se ho neděsila. Ať k němu cítila soucit nebo opovržení, co na tom záleželo? Stačilo, když ho milovala. Nemyslila až dosud na nic jiného, než aby mu sloužila, aby jim všem sloužila, a především těm vyděděným, neboť cítila v své neomylné něze, že je v nich tma a prázdnota. »Ubozí hříšníci! Jak jsou prázdni!« říkával starý Chevance. Kterí hříšníci? Jeho láska jich nikdy nejmenovala, neoddělovala žádného jednotlivce od toho stáda bleďých přízraků. K čemu to? Jen když zůstávala ustavičně povolná v službě Boží, jen když byla sama den co den jasnější, aby mohla otvírat a obveselovat tolik žalostných pohledů ještě zavřených, den co den horoucnější, aby je mohla zahřívát pod jejich rubáši, probouzet jejich spící srdce. »Kdyby se jim Bůh ukázal,« myslívala si smutně, »milovali by jej možná víc nežli já...«

Ale oni se vláčejí tmou a marně na sebe volají, dokud někdo z nás nezachytí aspoň jediný paprsek božské hvězdy a neodrazí jej jako zrcadlo . . . Ne, ne, nikdy se jich neděsila, její shovívavost ke každému z nich byla shovívavostí dítěte, právě tak spontánní, svobodná a čistá. A ačkoli jejich životy, které byly pro ni tak zvláštní, neúčinné a takřka nadbytečné, někdy pobuřovaly její mladý rozum, zůstala přece až dosud příliš cizí jejich tajným pohnutkám a vášním, které je šírají; nebála se ani jejich příkladu, ani styku s nimi . . . Kde se tedy vzalo toto náhlé odcizení? Kdo vydal ten výkřik hrůzy? »Vy toho nevíte mnoho o hříchu,« říkával jí někdy její starý přítel se smutným úsměvem. — »Ne, vy o něm opravdu mnoho nevíte!« A poněvadž nebyl s to, aby pronesl některé z těch vznešených přirovnání, v kterých se kazatelé obyčejně tak dobře vyznají, dodával s přízvukem sedláka, který chrání svého zrna proti škodné havěti: »Víte, děvečko, hříchy jsou žravé a kruté jako krysy. A kdo je miluje, je právě tak krutý jako ony, anebo se na konec takovým stane. Krutost, milá děvečko . . .«

Krutost! Více nikdy neřekl, při tomto tajemném slově sevřel po každé rty a umkl. Ale ona ho poslouchala pozorně, aniž mu rozuměla. Která čistá duše by dovedla snadno rozeznat krutost od šílenství a nezaměňovat jedno s druhým?

Jak uvěřit, že by se člověk mohl sdílet s peklem o tuto strašnou muku? Nemohla ovšem pochybovat o slovech knězových, ani o jeho prosté zkušenosti, jejíž dobrodiní na sobě tak často pocítila, ale přece se ho neodvažovala dále ptát. Zdálo se jí, že by vůbec nepřežila takové hluboké zklamání své nevinné lásky a že tato neřest je jedinou ze všech možných neřestí, kterou by musila chtěj nechtěj nenávidět. Hřích je krutý, buď! Ale co říci o jeho žalostných obětech? Není dosti na tom, že objímají v strašném omylu zvíře tak ozbrojené, že je tisknou na svá prsa? Může jich člověk nelitovat? Při pouhé myšlence na toto nesmyslné a žalostné poblouzení jí pukalo srdce soucitem. Kdyby věděli! Nebyla ovšem dost naivní, aby se oddávala ilusi, že stačí osvítit lidské svědomí, aby se tím již bezpečně napravilo. Její jemná útrpnost jí vnukala jenom nedůvěru k radám a k řečem příliš snadným. Myslila si, že je získá jenom mírností a trpělivostí, tak jako ochočujeme divoké, poraněné zvíře. »Milá děvečko,« říkával jí také abbé Chevance, »u zjitřené pýchy nezmůže nic ani jemnost ani trpělivost... Je to jako kapka vody na rozžhaveném železe.« — »Nu dobrá,« odpovídala mu, upírajíc na něho své pokojné oči, »kde nezmůže nic mírnost a trpělivost, tam postačí radost, radost Boží, na kterou jsme všichni tak skoupí. Ano, ten, komu se jí dostane, je ve velikém pokušení, aby si jí chránil

pro sebe, aby vyčerpал sám všecku její útěchu, kdežto ona by měla z něho vyzařovat na druhé. Vidíte, že je tomu tak... vidíte, že mi rozumíte? Jak jsou svatí čím dál tím víc průsvitní! A já, já jsem neprůhledná, to je ta všecka bída! Já sice někdy zrcadlím trochu světla, ale jenom tak skoupě a chudě! Což toho Bůh nežádá víc? Člověk by měl být jako křišťál, jako čistá voda. Mělo by být vidět skrze něho Boha.« Každé zklamání ji tedy takto jenom posílilo v jejím křehkém pokoji. A věru, právě z vědomí, jak je ten pokoj křehký, čerpala svou sílu. Nežádala si žádného z těch pevných opěrných bodů, žádné z těch logických konstrukcí, do kterých uzavírá tolik slabochů a domýšlivců svůj život: zdálo se jí, že by se v nich zadusila jako uprostřed kovových stěn. Podobala se létajícímu tělesu, její vzácná rovnováha byla divem obratnosti a vůle, vzdušnou hrou. Dočkala-li se zrady u nějaké přítelkyně anebo přesvědčila-li se u někoho o jisté nízkosti, netrpěla tím nikdy jenom napolo, ačkoli to nijak neprozradila. »Jsem tak lehká,« přiznávala se... »Chtěla bych být jenom nepatrným zrníčkem prachu, vznášejícím se ve vůli Boží.«

Ale dnes, v tomto okamžiku, jí bylo jako ptáku v bouři, jako by byla ztratila i sám směr letu. S jaké výše se zřítíla, že cítila tolik svou tíhu na ubohé zemi, kterou objímala rukama i koleny?

Byla tak ohromena, že se ani neodvažovala vstát a odejít z toho pustého, nesnesitelného místa. Odvažovala se sotva otevřít oči a obrátit pohled k něžným a zároveň tvrdým liniím pahorků, bojíc se, že se nad ní znenadání zavrou. Stráně prořaté živými ploty, bílá cesta, tenký stín nepatrného údolíčka souetteského a dále potom táhlé návrší, pokryté napříč posledními křovinami lesa seignevilleského, celá ta klidná krajina se jí zdála najednou proměněna v nehybném světle — ohromná a pozorná jako obrovské zvíře, číhající na kořist. Dříve cítila podobný záchvat hrůzy při pohledu na nesmírné spousty měst, ale vždycky to v sobě ihned přemohla. Ale tato země byla právě tak mohutná, právě tak dychtivá, právě tak zpracovávávaná lidskými žádostmi, znovu a znovu hnětená hříchem, země hříchu. »Byla jsem tak naivní! Člověk nesmí být naivní,« opakovala si smutně, nemohouc jinak vyjádřiti svou úzkost, která byla pro ni příliš nová. Ale její utrpení bylo v té chvíli přece ještě utrpením dítěte, ačkoli to, co jí bylo bez jejího vědomí odhaleno pod touto žhavou oblohou, byla síla člověka, jeho krutost, nekonečné zálohy lsti a zuřivost zla.

Bylo to snad jediné pokušení jejího života a tato neočekávaná rána jí byla zasazena s takovou rychlostí, že se jí nemohla uhnout. V jedi-

ném okamžiku poznala svou strašnou, naprostou samotu, samotu dítek Božích. Byla ovšem ještě daleka toho, aby si to uvědomila abstraktním rozumem, ačli je ostatně vůbec možno pochopit velkolepou nesmyslnost a vznešený vzdor tohoto hloučku myslících živočichů, kteří přinášejí konec konců na svět jenom radostné poselství zbožštěné Bolesti! Cítila však v hloubi své duše, ba až v morku svých kostí, posvátnou opuštěnost, práh a bránu veškeré svatosti. Její úžas byl takový, že se pozdvihla na kolena a odhadovala dětským výpočtem vzdálenost, která ji dělila od cesty seignevilleské, kudy jede vlak k Avancourtu. Ano, této neohrožené a moudré dívky, tak něžné ke všem, se na okamžik zmocnila myšlenka, že uprchne jako zlodějka, tak jak je, ať je to kamkoliv. »Už jich neuvídím,« říkala si. A přes to viděla s nadpřirozenou pravdivostí každou z těch tváří, které byly ještě toho jitra tak těsně a sladce spjaty s ostatními obrazy jejího života, že se jí zdálo, jako by jí náležely právě takovým právem, jako její vlastní myšlenky. Ale nyní se jí objevily v ostrém světle, které neušetřilo ani jedné podezřelé vrásky, které proměnilo každý potměšilý úsměv v pošklebek a obnažilo i bělmo v očích. Vnukali jí teď hrůzu a nikoli soucit. A náhle si připamatovala mnoho slov, která tak často čtla, připamatovala si mnohý verš z knihy Jobovy, a všechny ty strašné výkřiky, vyrvané

tvrdému srdci židovskému všeobecnou zlobou, ona zoufalá ironie žalmů, toto svědectví zaznívající z hloubi věků a ovanuté vůní hrobu — všechna ta slova, která si podřimující jeptišky přeříkávají při bzukotu harmonia, nabyla pro ni náhle opět svého věčného smyslu. I skácela se obličejem dolů, zabořila hlavu do husté trávy a rozplakala se tak usedavě, jak ještě nikdy neplakala.

»Jaká zkáza!« promluvil za ní v tom okamžiku čísi nezvučný hlas... »Tušila jsem to. Člověk by musil mít všude oči. Naše jmění přichází nazmar, milé děvče...«

Chantal vyskočila se země, utírajíc si plnýma rukama slzy a všecka se třesouc.

»Můj Bože, babičko, kdo vás sem pustil? Kam jdete? Tohle slunce vás může zabít... Francina...«

»Nech Francinu na pokoji,« odpověděla stará paní přísně. »A koho tady vůbec jmenujete Francinou? Můj syn najímá více služek, než kolik jich můžeme zaplatit. Nechci tady ta trdla, ujídají nám jenom zbůhdarma chléb. Snědí toho jako lvíce.«

Obě její ruce, ačkoli byly zbroceny potem, zdály se v záhybech její černé šály ustavičně bledé, ba takřka šedivé. Její sukně byla dole bílá od pra-

chu a také její plátěné střevíce, kterým vykukovaly jenom kulaté špice, byly velmi zaprášeny. Záhybem vlněného šátku, který měla ovinutý okolo krku, ačkoli bylo náramné vedro, bylo vidět její drobný obličej s planoucími tvářemi, pokrytý tmavorudými skvrnami, a jenom jedno oko, jehož pohled byl pronikavý a ostrý jako ledová hrana.

»Babičko, prosím vás,« koktala Chantal, »mějte rozum, dovolte, abych vás doprovodila domů. Jak to vypadáte? Kde jste nechala Francinu? Co se s vámi děje?«

»Vynasnaž se nejprve nabýt trochu chladnokrevnosti,« odpověděla šílená týmž tónem. »Copak tě vyrušují? To je hned křiku! Jako by to stálo za řeč! Copak nesmím jít, kam se mi zlíbí? Podívej se na tohle stavení: do podzimu z něho zbudou jenom trámy. Také rybníček už není k ničemu: je to samé bahno a samé žáby. Kdyby mne byli poslechli, byli by obětovali peníze na studnu, když byla v Seigneville stávka a mzdy tolik poklesly. Jakou příležitost jsme propásli! Statek Valettův stoupl ve dvou letech dvojnásob v ceně — a jsou to pastviny zaplavované každé jaro vodou, močály, z kterých se krávy nadouvají a dávají více vody než mléka...! Ale jen dělej, jako by ti do toho nic nebylo! Podávají si letos u nás dveře samí doktoři, lékárníci, ošetřovatelé, a chtěli by být všichni i nad faráře a nad notáře, jenom aby přivedli dům do zkázy!«

Mluvila velmi rychle a čím dál tím chvatněji, mechanickým hlasem, který vyčerpával její poslední síly. Bylo zřejmo, že se sotva drží na nohou, a slečna Chantal, která jí bázlivě vsunula jednu ruku za záda, viděla docela zřetelně, jak se jí staré nohy třesou pod černou sukni.

»Už jste mi to říkala, babičko, už jste mi to říkala stokrát, buďte přece rozumná! Ale nemůžete zůstat venku za takového parna! Půjdeme hezky pomaloučku až ke stavení, lehnete si tam na minutku do stínu, a já zatím zavolám Francinu . . .«

»Ke stavení, k vašemu stavení? Vždyť mi z něho bude padat na hlavu kamení! Raději si sednu pod kaštan u rybníčku. Pak půjdu domů sama. Chůze mi náramně prospívá, milé děvče! Únava čistí krev!«

»Pod kaštan? Pod který kaštan? Není tam už žádný kaštan!«

»Dobrá, dobrá,« odpověděla stará paní. »Mně stačí stín toho kaštanu, ať je, jaký je.«

Zachroptěla lehce hněvem a opřela se celou tíhou o mladou dívku.

»Nikdy jsem v sobě necítila tolik života, je mi docela dobře, ať slunce bodá . . . Bude aspoň otava, hodně otavy . . . ! A cos tam dělala, holka, na břiše? Země se ti tak líbí, co? Však do ní jednou přijdeš, všichni do ní přijdeme . . . Mít tak pro sebe kousek země, která pracuje pro tvůj

užitek, jako pravá žena, jako hospodyně, to je co říci, to se hezky drží v náručí, to je lepší než mít muže. Kolikrát jsem si lehla tam, kde jsi teď ty . . . nebo ne, kousek dál, až tam, odkud je vidět Vlčici (víš, to veliké pole!), a obě naše louky od shora až dolů. Země je jako peřina: člověk se do ní jen zaboří . . .«

»Ano, ano!« prosila úpěnlivě slečna Chantal, »pojďte jen se mnou aspoň na kraj parku. Přejdeme spolu louku, jenom tu louku, nic víc! Potom si můžete dělat, co budete chtít.«

»Tintili vantili! Znáám už tu písničku! Myslíš, že bych při svém stáří mohla chodit sama přes pole? Jsem bláznivá, milá holka, jen mě zavřít do blázince! Tak na příklad teď s tebou mluvím a přitom vidím tu velikou modrou mouchu — ano, modrou . . . ! A ještě tohle mi pověz, má milá: víš-li pak, jak mi říkají v čeledníku, jak mi říkají ti dlouzí chlapíci, ti krásní mužové? Velbloud! Co tomu říkáš? Já na neštěstí všechno vidím, všechno slyším, a nejsem si nikdy ničím jista, rozumíš? Nikdy. Nejsem si jista ani svým synem: uhýbá a přičí se jako mladý brabantský kůň. Člověk nesmí věřit nikomu na světě, ani mrtvým. Oh, já mám zkušenosti: naše největší mrzutosti pocházejí od nich! Jsou zlomyslní, hrozně zlomyslní!«

»Babičko!« vykřikla ubohá dívka, »nestrašte mne, buďte přece moudrá! Vždyť vy mi rozumí-

te! Ano, ano, vy rozumíte velice dobře, když chcete, já to vím... Babičko, vy nejste zlá, vy jste nešťastná, ale za to já nemohu... Já bych vás tolik chtěla mít ráda!«

»Nešťastná? Já nešťastná? Nevěř tomu, holka! Je mi líto, že tě musím vyvést z omylu, ale jsem méně nešťastná nežli ty. Já jsem vydržela! Ano, já jsem vydržela! Víš ty vůbec, co je to vydržet? Ty sis umínila, že si budeš prozpěvovat — nu, však uvidíme! Jednou — vzpomínáš si — jsem chtěla, abys myla mísy, byla to věc nepatrná, a ty sis při tom polámala nehty. A kdo to tady dnes s tebou mluví a stojí pořád ještě pevně na nohou? Kdežto ty — ty jsi tak slaboučká a křehoučká, jak jsem tě ještě nikdy neviděla.«

Umlkla, opovržlivě vrtíc a pokyvujíc svou úzkou hlavou.

»Ale, babičko, za koho mě máte? Kdo myslíte, že jsem?« úpěla Chantal, bledší než její límeček. »Copak nemáte ještě dost té strašné hry? Vždyť vím, že je to jenom hra, strašná hra! Jen se na mne podívejte, podívejte se mi hezky do tváře... Oh, babičko, drahá babičko, nepokoušejte mne!«

Udělala pohyb, jako by se chtěla vrhnout na kolena, ale toto pokoření se jí v zápětí zdálo tak marné, tak dětinské a takřka pošetilé, že se ihned zase vztyčila a obrátila se s týmž tázavým a úpěnlivým pohledem za sebe k opuštěným polím, k širému obzoru, k tekutému ohni nebes. Už po dru-

hé jí přišlo na mysl, aby odtud unikla, aby uprchla stůj co stůj, zcela na divoko, tak jako odsouzenec prchá před svým osudem. Ale nebylo to už v jejích silách. A protože cítila, že už nemá síly k dalšímu odporu a že jakékoliv nové napjetí by jí mohlo zlomit srdce, pokusila se naivně a zcela pudově, jakoby pouhým hnutím své mladé životnosti, postavit čelem proti strašlivému přízraku, ještě nezřetelnému, a zaplašit jej pokud možná ještě dřív, než se jeho příšerná podoba zjeví v poledním světle.

»Vždyť mluvíte se mnou, s Františkou, a ne s maminkou! Vždyť vy to dobře víte, ano, vy to víte! Oh, babičko, už jste zahrála tuto komedii tatínkovi, Francině a mnoha jiným — ale mně ještě nikdy, ne, nikdy! Nikdy jste se toho neodvážila! Já vám zakazuji... Já nechci nic vědět, já nemám odvahy nic slyšet... aspoň dnes ne. Což pak nevidíte, že jsem i tak dost nešťastná? Už jsem byla v koncích se svými silami a tu přijdete vy a dorazíte mě — ano, je to právě tak, jako byste mi vpadla do zad. Můj Bože, co máte proti mně? Co jsem vám udělala?«

»Zbláznila ses?« zeptala se suše stará paní.
»Mám věřit svým uším, holka? Ty mi děláš výstup! Představovala jsem si tě ovšem, že právě umíráš nebo že jsi už mrtva, co já vím? Kdo pak za to může? Volíme si sami své sny? Od té chvíle, co jsi sem vstoupila, mluví se tu jen o sa-

mých doktorech, o medicinách a o obvazech, brrr!... Jak se mi potom nemá zdát o smrti, o umírání, o pohřbech, fuj!... Ty se mnou hledáš hádku, má milá... Ale já ti neudělám tu radost a nechytím se do pasti. Je to velmi hrubá past, s tvým dovolením! Raději ti uprázdním místo.«

Pokusila se ustoupit o krok, zapotácela se a zase se vzpřímila, všecka červená hanbou, a snažila se neobratně zatajit před mladou dívkou třesení svých kolen, které se ustavičně zrychlovalo. Chantal zavřela oči.

»Babičko,« řekla zoufalým hlasem, »mlčte přece! Já nesmím slyšet nic z toho, co mi chcete říci! To všechno náleží minulosti! Ano, mučí vás to, já vím... Nedá to vašemu ubohému srdci pokoje. Myslíte, že se vám uleví, když se to dovím i já? Aspoň dnes mi to neříkejte, babičko, aspoň ne hned nyní!«

Přitiskla si pevně prsty na oční víčka. Bála se totiž, ani o tom nevědouc, méně onoho hrozného přiznání, které ji očekávalo, ať už bylo jakékoliv, nežli tohoto hubeného černého stínu, stojícího uprostřed jejího vlastního pokušení, toho ubohého, tajemného těla, které v ní vzbuzovalo představu, že kdyby na ně sáhla, nahmatala by na něm jeho žalostné a tragické tajemství, které leželo tolik let u dna temnot a najednou se zase vynořilo na povrch, podobajíc se onomu kypré-

mu mechu, pokrývajícímu šterk, vyneseny son-
dou z veliké hloubky.

»L u i s o,« promluvila zase šílená s jakýmsi důrazem, »protiví se mi takovéhle cavyky, jdu nejraději rovnou k cíli, byla jsem vždycky při jednání přímá jako muž. Řekni mi poctivě: ukřivdila jsem ti? Ano, či ne?«

Odkášala si, jako si kdysi odkašlávala ke konci nekonečného smlouvání, když přemožený nájemce, všecek zpitomělý ciframi a sprostým jablečným vínem, namočil pero do kalamáře a pak si je utřel o loket.

»Měla bys to přece jenom vědět, mlčení není vždycky na místě. Vždyť já čtu tvé myšlenky. Oh, ty mi nic nezatajíš, na to nespolehej! Nikdo mne nikdy neoklamal, veliká slova na mne nepůsobí. Jdu vždycky rovnou k věci — zaháním lidi do úzkých, jak se říká. Jen si hrej na tajnůstkářku, klop oči, drž jazyk za zuby — mně je to jedno a tobě to nic nepomůže. Potřebuji jenom otevřít dveře, kdykoli se mi zachce, a už jsem hezky u tebe, má milá, a jdu si skrze tvá tajemství jako po procházce. Podobáš se lidem, kteří si zamykají dveře na dva západy, ale okno nechávají otevřeno. Ty máš v hloubi duše za to, že jsem zlá žena, vid'?' Co si to teď šeptáš?«

»Babičko, ubohá babičko,« opakovala Chantal, nemohouc už dále. »Ubohá babičko!«

Tiskla si ještě pevněji prsty na oči, jako by

ji noc, kterou takto v sobě tvořila, přibližovala ještě víc k drahé mrtvé, jejíž dojemná tajemství, zkropená slzami, vytahoval tento řezavý hlas jedno po druhém ze stínu, tak jako když něčí ruka přejíždí po klávesnici, hledajíc zapomenutou melodii.

»Ubohá, povídáš? Jak to, ubohá? Co pak já jsem ti někdy vyčítala tvou ubohost a chudobu, má milá? Nejsme žádní lordi, ale bereme si rádi dívky bez věna... Není to tak zlé, máme dost práce... Tatata — já že jsem lidožrout, dračice? Nechci se ani zmiňovat o tvém bídném zdraví. Můj syn je potřeštěnec, hlupák, má jen to, co si zasloužil... My platíme potřebné útraty... To jest, platili jsme je — kdysi... Zkrátka, platíme útraty... Oh, zlořečeně... Vidiš, že mám všech pět pohromadě! Stará baba je nad čerta! Ani strašidla bych se nelekla! Ano, ano, proč bych to tajila? Pohřeb... pohřeb nás stál dvě stě dolarů, a ať jsem blázen nebo ne, před tebou to, má milá, neodvolám!«

Ani hněv ani ošklivost by nebyly uvolnily prsty slečny de Clergerie, a ona opravdu v té chvíli necítila ani hněv ani ošklivost. Zdálo se jí spíše, že v jejím srdci nastalo najednou nadpřirozené ticho — ale tak nepodobné tichu, které bývá předehrou velikých zápasů duše — ticho, kterého dosud nepoznala, ticho docela jiného druhu. Každé slovo jí zapadalo v sluch celé a neporušené, ona

chácala smysl těch slov, ale přece je přijímala s jakousi ztrnulou lhostejností — nebo spíše s pocitem zklamaného očekávání. Tato bytost, jejíž obraz tkvěl ustavičně za jejími zavřenými víčky, tato černá postava, tak směšně nepatrná na pozadí nesmírného obzoru, pod klenbou žhavé oblohy — byla to opravdu její babička, anebo nějaký hmyz? Byla by lehce uvěřila, že může rozdrtit ten mečivý hlas podpatkem svého střevíce, že může smazat tuto žalostnou postavu hřbetem ruky, tak jako by smazala čáru nebo nějakou nesmyslnou větu, napsanou uhlem na plátno azuru... Ale ona netoužila po ničem. Cítila jenom chmurnou zvědavost, jejíž nebezpečí si její dřímající svědomí nejasně uvědomovalo. Neboť ani nenávist neobjímá slabé srdce lidské objetím tak mrazivým. I mrcha nenávisti je teplejší.

Nikoli, nebyl to ani hněv, ani ošklivost, co jí přimělo, aby spustila ruce a otevřela oči. Uposlechla jenom zákona své přirozenosti, uposlechla své hrdosti. Postavila se čelem proti nebezpečí. Zdálo se jí, že je už celou hodinu, a vůbec už velmi dlouho, uprostřed těchto opuštěných polí, nevědouc proč, pokořována prchavými přízraky, šálena známými obrazy, které se jí najednou proměnily v nepřátele, chycena do plamenných sítí krajiny, tak jako muška zmítající se v oslnivé pavučině. Postavila se tváří proti nebezpečí.

Stará paní se nepohnula ani o píd', stála usta-

vičně na témž místě a vedle ní její malý stín, tak jako zmrzačený, ale věrný skřítek. A ačkoli pohyblivé rysy jejího obličejě pořád ještě prozrazovaly postup jejích myšlenek, její ústa se otvírala a zavírala na prázdno.

Jedinou lstí Františčinou je právě lest abbého Chevance: ohromující prostota. Kdežto slaboch nebo pokrytec je vždycky spletitější nežli problém, který chce rozřešit, a domnívaje se, že obkličuje nepřítele, krouží ustavičně jenom kolem své vlastní osoby, hrdinská vůle se vrhá rovnou do srdce nebezpečí a obrací je v svůj prospěch, tak jako se obracejí dobytá děla a střílí se jimi do zad přemoženým oddílům. Přistoupila prudce k paní de Clergerie, položila jí obě ruce na ramena, přijala do sebe strašný a prázdny pohled jejích očí a řekla:

»Já se nebojím, babičko! Já se vás nebojím! Proč byste se tedy bála vy mne? Jenom mi zbytečně ubližujete. Nedoženete mne k zoufalství, ba ani dnes, ba ani v této chvíli, protože v sobě vždycky najdu sílu, abych vám odpustila. Oh, vy nejste tak pomatená, jak se tváříte, ani tak zlá — vidíte, že ne? Ale máte v své ubohé duši jakousi velikou tíhu, nevím jakou, a ta vás hrozně tlačí, vidíte? Už vás to dusí, už to nemůžete vydržet — ale nikdo nemá dosti lásky, aby to od vás vzal, nikdo vám, jak se zdá, nerozumí... A také mně to přinášíte zrovna v takovém okamžiku mého

života, kdy mám sotva dost odvahy sama pro sebe, chcete se pověsit na nešťastnou lodičku, kterou unáší proud. Kam se obě dostaneme?»

Stará paní sebou nejprve strašlivě škubala, neodpovídajíc slova. Potom se nespočetné vrásky jejího obličeje najednou vyryly hlouběji a jejich přehustá síť jako by se byla spojila s oběma hlubokými záhyby úst, kdežto na dně jejího dřímajícího pohledu začalo probleskovat neurčité světlo. A najednou vyrazily obě její suché ruce jako dvě koule, takže slečna Chantal musila hbitě uhnout hlavou, aby ji nezasáhly rovnou do obličeje. Vyschlé a lehounké tělo stařenino se zároveň napjalo nesmírným úsilím.

»Pust' mne, Chantal!« prosila šílená. »Pust' mne! Už tě poznávám, má drahá! Co ti mám dát? Nemám naprosto nic, co bych mohla dát, to je právě to neštěstí. Nemám nic, co bych dala, nic, co bych mohla dát, má rozmilá... Nikdo neví, co to je.«

V svém vzrušení si odvázala dlouhou pletenou šálu a držíc ji jedním koncem nad koleny, vláčela druhý konec v trávě. Nikdo by nebyl mohl říci, jak hluboko osvítilo prosté a jasné slovo dívčino její svědomí, ani jakého druhu to byl vlastně cit, kterým se právě proměnil její vyčerpaný obličej, vyhlodaný zevnitř nejžravější ze všech stařeckých vášní: neplodnou lítostí. Podobajíc se tolika jiným stařenám, které přežily svůj svět a

kterým je jejich nynější prostředí právě tak neznámé jako Orion nebo Sirius, stařenám, které jsou pozvolna vytlačovány ze světa živoucích lidí vražedným soucitem, spoluvinníkem jejich marných lží — jak dlouho už asi, kolik dní a let, kolik století už čekala na osvobozující slovo, slovo živé? Jeho hlas a přízvuk ji bezpochyby zasáhl do srdce ještě dřív, nežli se její žalostná pozornost, nyní už tak nehybná, pokusila proniknout jeho smysl. Ale poznala v něm ihned onu pravdu, která byla kdysi nesnesitelná její pýše, a tápala kolem sebe, aby se jí zmocnila, aby z ní vytlačila drahocenný obsah, který se stal nezbytným pro její kosti.

Chvíli, dlouhou chvíli pátrala slečna de Clergerie v obličeji, který k ní byl takto napjat, otvíraje se docela jejímu pohledu, vydávaje se mu na milost a nemilost. Byla v duši tak vzrušena a pobouřena, že měla klamný dojem naprostého vnitřního klidu, hlubokého a nadpřirozeného pokoje. Její ranní příhoda pozbývala pomalu smyslu, podobajíc se slovům, která jsme zaslechli ve snu a která za svítání nalézáme v hloubi paměti nehybná a vychladlá jako mrtvého ptáka. Pomyšlení, že by tato nepatrná bytost, ztracená s ní v této chvíli uprostřed žáru a světla letního dne, byla kdysi bývala nepřítelkyní a sokyní její nebožky matky, se jí zdálo nepravděpodobné. Onomu dvojnásobnému poličku se před chvílí vy-

hnula docela bez hněvu, tak jako odháníme bzující mouchu nebo odstrkujeme stéblo trávy, které nás šimrá. Teď by jí byla dobrovolně nastavila tvář, byla by chtěla dostat tu ránu přímo do obličeje. Pak se vrátí nazpátek do domu, který se jí už stal cizím, tam do toho domu za těmi stromy, a řekne tam všem: »Udeřte mne také, zasluhuji toho, nebyla jsem nikdy jednou z vás, předstírala jsem jenom z nevědomosti nebo ze zbabělosti, že k vám náležím. Vy nemáte nic, co byste mi dali, já nemám nic, co by vám mohlo být na prospěch — jak jsem tedy mohla být tak pošetilá a myslit si, že bychom si mohli něco vyměnit? Ale můžete mne aspoň ubít, když nic jiného! Osvobodte mne od sebe samých!«

»Nedívej se tak na mne,« řekla jí stará paní (její ostrý hlas zněl v tom tichu neobyčejně jasně). »Tváříš se jako mučednice, já nemohu vystát takové kejkle, má milá . . . Ovšem . . . Ovšem . . .«

Udělala k Chantale dva malé vrávoravé krůčky, jako by měla na nohou pouta.

»Ovšem, mám-li být upřímná (slečna de Clergerie cítila na hrdle její ostrý dech) . . . Udělala jsem chybu tuto neděli — ano, nebylo to hezké — měla jsem zavřít dveře, tvá matka všechno slyšela . . . Ostatně, udělala jsem to schválně; člověk má někdy takové zlé chvíle, že se mu hněv takřka rozpouští v ústech jako železo. Myslí by

málem, že mu vteče až do srdce . . . Nejsem o nic zlostnější než kterákoliv jiná žena, ale byla bych ten teploměr nejraději vyhodila oknem . . . Osmatřicet pět, devětatřicet pět, a tak pořád dokola, div z toho člověku hlava nepukne. A tvůj otec je přitom žlutý jako citron, hned naříká na játra, hned na ledviny, a bůhví nač ještě!«

Přistoupila ještě blíž a upřela na svou vnučku pohled už zase temný.

»Myslíš, že opravdu tolik plakala? Jsi si tím jista?« ptala se chmurně. »Poslouchala jsem, když jsem skládala prostěradla. Měla jsem uši vždycky napjaty. Byla jsem až v druhém poschodí, v prádelně, to musím podotknouti. Ona měla okno otevřeno dokořán, zvuky se tak rozléhají . . . Nu, co myslíš? A potom, když je už člověk stár — vymýšlí si všelicos, představuje si věci, které ani nejsou. Ostatně ona za deset dní umřela, chudinka! Co by jí to bylo pomohlo, kdybych byla mlčela?«

Šál se jí docela svezl a její komická a bolestná tvář se zjevila v neúprosném světle jako hrozba samé noci. Slečně de Clergerie přestalo takřka tlouci srdce. Avšak i v této chvíli se tato neohrožená dívka, která ustavičně viděla jasně do sebe samé, ubránila tomu, že neztratila půdu pod nohama, a vzepřela se proti přízrakům temnot, které cítila vystupovat jeden po druhém z hloubi svého vědomí jako bubliny stoupající z bahna.

Úzkost s obličejem bez očí ji rozechvěla do posledního nervu, avšak nezvítězila nad její odvahou, ba nepřemohla ani onu nepatrnou část její posměvačné hrdosti, která byla květem její mladé moudrosti. »Snad nebudu utíkat před svou babičkou?« říkala si. »Jsem k smíchu. Babička ovšem neměla ráda maminku, ale co je víc? Což jsem to nevěděla? Objevila jsem snad něco nového? Udělala jsem hloupost, že jsem zašla až do tohoto kouta, k těmto starým zdem. Ale dělám ještě větší hloupost, když tu otálím. Dělám dnes ráno vůbec samé hlouposti!« Ale to byl jenom slabý hlas ztracený v bouři.

Nebyla totiž pořád ještě s to, aby odvrátila oči od té nepřátelské hlavy, zalité vší prudkostí denního světla, oloupené i o onen nehmotný a tajemný stín, kterým obklopuje stáří lidské bytosti. Vášně, které kdysi hnětly její podobu, zůstaly v ní zkamenělé, takže se podobala oněm vyleštěným lebkám, které nám najednou ukazují příšerný rub obličeje zničeného před mnoha věky. Mohla číst v těchto vyvýšeninách a prohlubeninách celou historii svého rodu, jako by byla napsána na náhrobním kameni, jako by to byly ztuhlé otisky, které vyryli její předkové do beztvarého vosku času. Ta dvojitá vráska ve tváři, to byla vráska strýce Antonína, i jeho uštěpačný a šklebivý smích, s kterým vítal marnotratného nájemce, těhotnou děvečku nebo pytláka. Vyzý-

vavá křivka brady, nízké a těžké čelisti, to zase náleželo pradědečkovi Ferdinandovi, který donesl na hlavě bretaňskou krávu až na trh do Saint-Guénolé a umřel stoletý. Dále tu bylo přísné čelo Clergeriů, těžká šíje otcova, ubíhavé oblouky jeho obočí, které dodávaly pohledu toho mužíčka čehosi nezdravého a podezřelého... A tady ještě... můj Bože! Čí je ta lehounká vráska, ustavičně tak mladistvá a dětská, končící na každé tváři nepatrným důlkem, který se prozrazuje jenom pohyblivým a živým stínem a který se objevuje a zase mizí, tak jak se na obličejí zrcadlí radost, bolest anebo náhlé pohnutí duše?

Jako mihnutím blesku vidí Chantal opět svůj vlastní obraz, onu špatnou fotografii, kterou si vložila do modlicích knížek, protože prý jsou na ní stopy matčiných rtů, které se na ni tolikrát tiskly... »Tvá matka měla hrozně ráda ty dolíčky,« prohlašoval několikrát vážně pan de Clergerie. »Co myslíš? Jednou večer ji napadlo požádat mistra Bourdella, aby udělal odlitek tvých tváří...« ... Její tváře!

»Já nemám nic,« říkával rád abbé Chevance. »Třiceti let jsem potřeboval k tomu, abych poznal, že nemám nic, naprosto nic. Je-li v člověku něco těžkého, je to sen...«

Na nebi se nezjevilo žádné znamení, neudál

se žádný div. Mezi stromy ustavičně vystupoval pramének kouře a rozplýval se ihned v azuru. Schnoucí tráva tiše praskala, nahoře na zdi se uvolnil kamínek a skutálel se až k rybníčku a hubený motýl na konec spočinul na zežloutlém vrcholku bezového keře.

»Babičko,« řekla slečna de Clergerie po dlouhém mlčení, »musíme se obě vrátit domů. Musíme se vrátit v Bohu.«

Zdvihla šálu, a aby jí nepřekážela, uvázala si ji kolem pasu přes svou hedvábnou halenku.

»Nebojte se,« podotkla ještě. »Jsem teď tak silná, že bych vás unesla. Chtěla bych, abyste byla hodně těžká, mnohem těžší, tak těžká jako všechny hříchy světa. Vidíte, babičko, právě jsem se přesvědčila o něčem, co jsem věděla už dávno: že totiž neunikneme jeden druhému o nic víc, nežli můžeme uniknout Bohu. Máme společnou jenom jednu věc, a to je hřích.«

Přiblížila se ústy k stařeninu čelu, zbrocenému potem, a přitiskla na ně prudce rty. Poddajná hlava staré paní se nachýlila měkce dozadu a vzdala se jí se zavřenýma očima. A Chantal si už odnášela žalostnou kořist, tisknouc si ji horečně na prsa. Kruté slunce jí spalovalo šíji i ruce, vyssávalo jí vzduch z plic, vstřebávalo i její myšlenky, ona však cítila, že žádné slunce světa už nemůže vysušit její radost.

»Babičko,« šeptala přerývaně, sotva popadajíc

dechu, »zdá se, jako bych já nesla vás, ale zatím nesete vy mne . . . Už mne nikdy nepouštějte!«

Její pohled, opojený únavou a světlem, byl pln tichého vyzvání k boji.

V

»Nech už té cibule!« vykřikla hospodyně roz-zlobeně. »Nejsi už k ničemu! Jdi si lehnout — ano! — jdi si lehnout! Jaký je tohle dům!«

»To není pravda!« odpověděla Francina, utí-rajíc si předloktím červené oči. »Když loupám cibuli, vždycky musím plakat. Copak za to mohu?«

»Nelži přece, trdlo hloupé! Vždyť jsi vzlykala, slyšela jsem to z prádelny. Je mi tě líto, ale měla bych ti dát pár facek!«

»To by mi neublížilo, paní Ferdinando, bez-toho bych už byla nejraději mrtva. Až umru, chci býti zpopelněna, ano, spálena, s kostmi a se vším. Napsala jsem to všechno na papír, najdou to potom pod mramorovou deskou mé skříně. Ale mám to chuť dát raději vám, k vůli panu Fjodorovi, ten všechno prohrabe.«

»Jen si to nech, ty hloupá krůto! Já se do ta-kových věcí nepletu . . . Romány ti popletly hla-vu. Vezmi si příklad ze mne, já nikdy žádné ne-čtu. V tvých letech myslí děvče beztoho dost

na mužské a nepotřebuje si ještě rozechřívát krev vymyšlenými povídkami. Ale ty jsi bezbranná jako dítě a v darebnostech vězíš až po krk, ty s těma očima jako rozpuštěné olovo! Šedé oči! Vždyť to není ani lidské!«

»V darebnostech? Kdybyste raději řekla v neštěstí! Já nejsem narozena na šťastné planetě, nemám ani v dlani čaru štěstí. Jsem dítě zlého osudu. A co se týče těch řečí o panu Fjodorovi, tomu se musím smát! S takovými mužskými to není jen tak, vždyť je úlisný a úskočný jako žena a divoký jako kotě!«

»Divoký! Tintili vantili! Divocí mužští, to máš z těch svých filmů! Je to jako s tím tvým zpopelněním, s tou čarou štěstí a se vším ostatním: jsou to samé hlouposti a výmysly. Poslouchej, co ti radí zkušená žena a matka rodiny: najez se hezky ráno o šesti hodinách dobré polévky, před jídlem si po každé vezmi chinové kůry a večer, než půjdeš spat, si vypij odvar z bylinek, aby se ti utišila krev, a ručím ti za to, že za chvíli si z toho ze všeho nebudeš dělat nic víc nežli z prvního mléčného zubu. Ale tak už to chodí na světě: zkušenost je vynález starých, mladé jenom dopaluje a nikomu není nic platna. Mohu být ještě ráda, že se mi nevysměješ do očí!«

»Mně není do smíchu, na mou věru ne.«

»Jen se směj! Nic lepšího nikdo nevymyslí

proti bláhovostem srdce. Jinak se budeš smát příliš pozdě a Bůh ví, co to je, smát se pozdě, když už má člověk srdce chyceno zoufalstvím lásky! Pak už jen rovnou ke studni a skočit tam hlavou dolů!«

»A proč ne?«

»Mlč přece, darebnice! Budeš-li tu pitomost ve dne v noci nosit v hlavě, na konec ji provedeš. Už jsem znala chytřejší holky, nežli jsi ty, a na jednu je to chytlo — taková utkvělá myšlenka, jak se říká — a sáhly si na život. Vlétly do toho jako moucha do svíčky. Ani ty ani já nejsme ze vznešeného rodu, co bychom si to upřímně neřekly! Nu a lidé z velkého světa se neničí tak často jako my, to je jisté. To je samé vzdychání a fňukání, špatné rozmary a nervové záchvaty, ale při tom zůstane. Je toho právě tak dost, aby se sekýrovalo služebnictvo a nacpávaly kapsy takovým specialistům, jako je tenhle profesor La Pérouse, který vodí milostpána za nos jako hňupa. Chudák našinec si nemůže dovolit špatné nálady a melancholie jako milionář, rozumíš?«

»Že nemůže? To se mýlíte, paní Ferdinando! Myslete si o mně, co chcete, já přece možná nejsem tak tupá, jak se zdám. Vyjadřuji se špatně, já vím — ale láska dělá blázny ze všech lidí — z jednoho více, z druhého méně. Ostatně v knihách se o tom neříká nic kloudného — jenom samé hlouposti. Láska, rozumíte, je tvrdá, nemá

srdce, šklebí se na všecko jako umrlčí lebka. Já už na sebe vůbec nehledím, nejsem vůbec marnivá, nové šaty se mi protiví. Člověk nechce být milován pro šaty! S počátku ovšem ano, to se člověk rád pochlubí pláštěm — ba ani to ne: třeba jenom kloboukem, stužkou, hezounkými malými střevíčky s novými přezkami. A člověk se směje, láme si prsty, mluví hlouposti. Kde kdo si myslí, že láska je bohatá a něžná. Ale to se tak jenom zdá, abychom se dali svést. Polapí nás sladkostí, krásnými úsměvy. Ale sotva se ryba zakousne, sbohem, sladkosti! Láska se ukáže taková, jaká je, holá jako dlaň, nahá jako červ.«

Kuchařka spustila úžasem své ohromné paže na stůl a když ubohé děvče umlklo, zavrtěla rameny jako člověk, kterého při koupání přeběhne mráz.

»Naháníš mi strachu, Francino. Myslím, že ses zbláznila. Všecky lebky jsou v tomto proklatém domě ofouknuty bláznovským větrem, na mou věru! Nejhorší je, že člověk o tobě nemůže pochybovat. Musím chtěj nechtěj věřit, že jsi upřímná. Až se nohy pode mnou třesou!«

Ferdinanda hlučně posmrkla a utřela si oči, v kterých se už pod slzami třpytila divá ženská zvědavost, silnější nežli všechn soucit.

»Však já ti z toho pomohu, holka, nenechám tě přece zhltnout ledajakým špinavým Rusem. Vždyť je to hotový ďábel! Co ti jenom mohl

nasadit do hlavy? Vždyť jsi byla ještě loni v létě takový větroplach, kradlas mi cukr a čokoládu a zpívalas od rána do večera! To bych se na to podívala! Neboj se, my tě neopustíme, máš přece přátele. Měli bychom to udat na policii. Nu, jen se přiznej! Vsadím se, že ti vyhrožuje, ten upír!«

»Mně vyhrožovat, mně! Jen se to opovažte říct ještě jednou, vy měchu otrub, vy svatá kozo! On nikdy nikomu nevyhrožuje! Je to nešťastný člověk, to je všecko! Tak nešťastný, že si to nikdo nedovede ani představit! Až z toho člověka bolí srdce, až se mu dělá špatně, až z toho dostává závrať! Když zívne, vypadá jako král, jako bůh. On říká, že tak je tomu v jeho zemi pod bílou oblohou, s bílou hlinou, s malými břízami, s chatrčemi, se zamrzlými jezírky, s velikým červeným sluncem, s vlky... A pak mluví o smrti tak sladce, tak vroucně, a přiznává se, že mne nemiluje, že mě nikdy nebude moci milovat. Chudáček!«

»Ty ovce pitomá! J e h o z e m ě ! Jakým hlasem to řekla! A n e š ť a s t n ý ! Ten na to nevypadá! Hrává v karty do dvou hodin do rána, obléká se jako kníže, kouří pozlacené cigarety, které je cítit pepřem a levandulí. Nešťastný člověk! Kdyby sis raději vzpomněla na svého tatíka, ty ovce pitomá, na svého tatíka, který přišel o plíce vyfukováním skla, když vám umřela matka a on vás chtěl všech šest uživit! Kdo se v tobě

vyzná! Teď klečí před tím ruským pobudou na kolenou a před chvilkou o něm mluvila jako o člověku divokém a bůhví jakém ještě!»

»Paní Ferdinando, je mi líto, že jsem vás urazila, odpusťte mi to! Nevím, kde mi hlava stojí! Jenom nebuďte, prosím vás, nespravedlivá! Já jsem byla s počátku také taková. Nevím, jak bych vám to vyložila, je to hrozně těžké, člověk nemá slov... Ostatně nejsem tolik k politování, jak si myslíte. Nejsem vůbec k politování. Nemiluje mě, dobrá. Nemohu mu to mít za zlé, je příliš nešťasten a já musím být nešťastna s ním, k vůli němu. Teď jsem mu teprve rovna, rozumíte! On sám mi to řekl. Na ostatní kašlu a nechci, aby si někdo se mnou dělal starosti. Zahynu jako moucha. Vám se to ovšem zdá zoufalé a smutné, běží po vás mráz, když mě tak posloucháte. Ale já si právě v tom mrazu odpočinu, vždyť jsem tak utrmácena! Večer je také smutný, paní Ferdinando! Ale když vám slunce spálí ramena a oslepí oči — není vám dobře, vidíte-li, jak se dálky zatahují tmou a jak poletují veliké noční můry?»

»„Dálky se zatahují tmou a poletují veliké noční můry“, jako bych ho slyšela, a ta bláhová holka opakuje jeho přednášku slovo za slovem! A on ji těmi sladkými a dutými slovíčky docela omámí, přiláká ji až ke dnu řeky jako krysař! Vždyť to on právě chce, ty hlupáčku! Ano, má zálsk na

tvé ušetřené krejcárky! Nelži, holka: už tě okradl o víc než o tisíc franků.«

»A co je víc? Udělám ještě něco lepšího, paní Ferdinando! Napíšu závěť a odkáži mu všechno!«

»Dobrá, dobrá, nechme toho už... Mám tu práci, má rozmilá... nejsem živa z renty. Ale oběsit se půjdeš jinam, na to ti dávám čestné slovo, já už tě mám tady dost! Copak tě milostpán platí za to, abys tu celý den jenom fňukala nebo vypravovala strašidelné historky a tvářila se přitom jako děcko, které by šlo rádo k prvnímu přijímání, ale nechce se zpovídat? Řeknu milostpánovi, aby ti ukázal dveře, ano, já sama mu to řeknu, rozumíš? Udělám to k tvému dobru. Ani vlastní matka by se k tobě nezachovala líp. Však uvidíme, bude-li ten Rus za tebou běhat, až budeš zase v Paříži. V té věci jsem bez starosti. A teď hned s ním musím mluvit, co je s tím soudkem olivového oleje... Řeknu mu pár slovíček, která mě už dávno pálí na jazyku. Nechceš-li ho zavolat ty, dám to vyřídit po Františkovi.«

»František je ve dvorci, spravuje pračku. Myslíte, že mi to něco udělá, když zavolám pana Fjodora? Jste vy chytrák! Ale uvidíte, co je to za člověka, paní Ferdinando! Obrátí vás jako rukavičku, takový je to junák!«

»Nu, dobrá, dobrá, jen si mel svou!« odsekla uražená kuchařka. »A řekni mu, aby přivezl soudek na zahradníkově kolečku, jak to dělají ostat-

ní, a nehrál si na herkulesa. Poslední soudek portského by mně byl málem upustil na nohy — stolitrový soudek!«

Po těch slovech se zase vážně chopila svého nože. Byla dcerou kováře a hospodského v údolí avreském, a poněvadž její otec pořádal každou neděli taneční zábavy pro mládež, myslila si o sobě, že má nemalou zkušenost ve věcech srdce. Ale protože od mládí přivykla normanské veselosti, která nikterak neskrývá před domácí čeledí, ba ani před sousedy, jistou rozmařilost, jen když je se zděděnou rozšafností poctivě vypočítána a náležitě odpovídá majetkovým okolnostem a společenskému postavení každého člověka, začínalo jí už být těsno v tomto domě příliš uzavřeném, který se tak lišil ode všech zámků, v kterých dosud sloužila. Venkovští statkáři a lovci, jakož i tlustí venkovští faráři jím zřejmě opovrhovali, ale zato se tam ustavičně potloukali lékaři, kněží, historikové a všelijací podezřelí žurnalisté. Byl to dům přísných mravů, ba skoro zasmušilý, ale ona dobře cítila, že je prohlodán mnoha neřestmi a zlými rozmary. Zejména však opovrhovala chatrným zdravím hospodářovým, jeho léky, směšnými slabostmi jeho žaludku a všelijakými jinými podivnůstkami, o kterých tvrdila, že jsou zženštilé a že jsou muže nedůstojné. Kdysi v mládí poznala při jakési náhodné

výpomoci paní de Clergerie, tehdy už umírající, a přenesla zcela neokázale a takřka nevědomky onen oddaný soucit, který cítila k nebožce a který nebyl bez jemnosti a prozíravosti, na slečnu Chantal. Dceřina náklonnost k této tělnaté kmo-tře trochu pohoršovala pana de Clergerie, kterému se tlustí lidé ošklivili. »Ta ženská se potí,« říkal, »nemohu se na ni podívat, aby se mi nezdvíhal žaludek.« Mělo mu však zůstat navždy utajeno, že tajemná dívka nenajde v své tragické osamocenosti, v níž měla nasadit svrchované úsilí svého života, ba i svůj život sám — že nenajde pomoci ani odpočinku nikde jinde nežli v obhroublé starostlivosti té prosté ženy. »Není tuze jemná,« říkávala Chantal, »ani tuze pobožná, a vypravuje mi historky, které jsou osoleny veškerou solí její kuchyně. Ale přece ji mám ráda, protože nikdy nelže.«

»Dala jsem vás přece poprosit, abyste si vzal kolečko, pane Fjodore. Dveře do prádelny jsou tak nízké! Jistě jste urazil kus římsy!«

»Co na tom záleží?« odpověděl Rus, který zatím položil soudek na obvyklé místo a obrátil k paní Ferdinandě svou klidnou a smutnou tvář. »Ano, co na tom záleží? Nikdo mi nic neporoučel, chtěl jsem vám jen prokázat službu, udělat vám potěšení. Jinak mám přece právo jednat podle své chuti, podle svého rozmaru, i když při

tom trochu poškrábu kus dubového dřeva, ne? Těmhle věcem ženy nerozumějí a nechápou, že muž si někdy potřebuje vyzkoušet svaly.«

»Vy musíte mít vždycky svou navrchu,« řekla kuchařka rozdurděně a on cítil v přízvuku jejího hlasu chvění netrpělivosti a zvědavosti a mimoto jisté rozmrzení, které se mu líbilo. »Člověk jen řekne slovo a vy hned naděláte řečí!«

»My jsme už takoví,« řekl Rus. »Jsme mnoho-mluvní. A přece i já dovedu mluvit jako Francouz, třeba i surověji. Vy si myslíte mnoho zlého, paní Ferdinando, velmi mnoho zlého... Člověk nemá... člověk má říci, co má na srdci... Také já bych vám rád řekl pár slov o slečně Francině...«

»Nejspíš jste poslouchal za dveřmi, jen se k tomu nestyděte přiznat,« vyjela si na něho tlustá žena, všecka vzteklá a zklamaná. »Já vám na to na všecko kašlu. Mám už dost těch vašich kejklů, abyste věděl! Já jsem zkušená žena, matka rodiny, a nemusím se vám bát říci, co si o vás myslím. Vaše místo, pane Fjodore, není ve vážném domě, v domě poctivých lidí. Dějí se tu všelijaké hlouposti, to nezapírám, ale špatnosti tu není. Ale vy, vy jste špatný člověk. Já znám Francinu. Vy jste jí popletl hlavu schválně, ze špatnosti. Jste zlý jako opice. Holka si na konec sáhne na život, a vy jste její vrah... Oběsili už mnoho lidí, kteří nebyli tak vinni jako vy.«

Čekala, že hněvivě vykřikne nebo že se dá možná do smíchu, že se bude chovat vyzývavě. Rus ji však poslouchal beze slova, ani brvou nehnul, byl však bledý jako smrt. — Hospodyně umlkla také.

»Je to možné?« řekl znenadání svým zpěvavým hlasem. »Podívejte se na tahle prsa, paní Ferdinando.« — Rozhrnul prudce svou hedvábnou košili, pod kterou se objevila nahá a hladká kůže, poznamenaná pěti hlubokými jizvami. — »Podívejte se, to je památka po kulkách. Bylo to ve Vronském, stál jsem před školní zdí a pár kroků ode mne bylo na mne namířeno pět pušek. Kdybych byl natáhl ruku, byl bych dosáhl na hlavně. Když vystřelili, zčervenal sníh od krve. Ze školních lavic a z tabule si udělali oheň a pálili na něm naše svršky, naše papíry, naše ubohé kalhoty, spravované konopím a špičatým kolíkem, naše boty... Viděl jsem, jak ten špinavý kouř stoupal k nebi. Který člověk se díval z větší blízkosti na svůj konec, tak docela tváří v tvář? Nuže, při této vzpomínce, která je mi světlejší nežli kterákoliv žena, ba i než moje matka (udělal si na rtech křížek), vám prohlašuji, že jsem nechtěl udělat nic zlého, že jsem jednal v úplné prostotě, zcela pošetile... Byl bych si přál, aby se to děvče stalo mou přítelkyní, mou kamarádkou. V čem záleží můj zločin? Dříve byla taková venkovsky prostá a čerstvá, voněla takřka senem,

byl bych ji nejraději zlíbal jako malého bratříčka. Ale teď se na ni podívejte — copak za to mohu? Zapřela docela svou přirozenost, propadla staré lži. Kdo z nás dvou se změnil, ona nebo já?»

»Oh, vy jste mazaný, umíte mluvit! Však já znám vaše spády! Přiznejte se jenom, že jste byl kolik neděl děvčeti v patách, a pořád samý šepot... Byla chudinka jako ptáček, všecka omámená a schoulená, byl byste ji mohl chytit do dlaně. A vy jste ji naučil klít po rusku, kouřit, pít éther... Samé ničemnosti.«

»Měl jsem se jí pošklebovat, měl jsem k ní být hrubý? Nebudu to před vámi tajit, paní Ferdinando,« řekl a výraz jeho očí se stal tak neurčitým, že kuchařka zastenala úžasem a ošklivostí. »Zdá se, že vůbec nevíte, co je to neštěstí. To děvče to ví. Oplakávat mrtvého, prohrát soud, zlořečit Kristu, rouhat se, to není neštěstí. Neštěstí je klidné a slavnostní jako král na trůně, němé jako umrlčí rubáš. Zoufalství nám dává vládu rovnou vládě Boží.«

»A tohle to jste vykládal té holce, vy taškáři?«

»Paní Ferdinando,« řekl Rus, nepřestáváje se usmívat pokorně a nevinně, »zanechte svého omylu. Žena pochopí snadno, co je neštěstí. Ano, v každé ženě je bezpochyby jakýsi zdroj smutku. Každý z nás takto hledá vodu pod zemí. Jenomže slečna Francina ji vyčerpala naráz. Byl to jenom malý, nicotný pramínek. Teď neumí nic jiného

nežli plakat, opíjet se, rozlepovat mé dopisy anebo pít z mé sklenice, sotva se otočím a zapalují si cigaretu. To je samé dětinství.«

»A když si sáhne na život, to bude také dětinství, vy jeden filuto?«

»Dost už!« řekl šofér vážným hlasem. »Já si vydělávám poctivě na živobytí, vykonávám svou službu a nestrpím, abyste mě urážela. Ostatně nedoufám, že byste mi mohla porozumět, paní Ferdinando! Dopustil jsem se ovšem mnoha krkolomných kousků, které se vám asi zdají neuvěřitelné. A nejkrkolomnějším kouskem je bezpochyby to, že jsem kdy vstoupil do tohoto domu.«

»Cože? Do kterého domu?«

Pan Fjodor zbledl a založil si nervosně ruce.

»Vy víte, co to znamená, paní Ferdinando. — V této věci aspoň vidíte jasně. Lež tady bují hojněji než kde jinde, trousí všude své semeno a na konec by rozhlodala i kamení. Stará paní se z ní narodila, to je jisto. Podobá se houbě, která vyrostе za soumraku mezi kořáním nějakého stromu . . . Podotýkám, že podle mého mínění se patrně nedopustila žádného zločinu. Ale je to lakomá matka, její duše je u jejích klíčů! A co se jeho týče, kdo se ho kdy viděl zasmát jako muže? Jen se na něho podívejte! Vždyť má vousy jako žebrák, ruce jako hadry, kůži na krku docela šedivou, o dechu ani nemluví! Poslouchejte, paní Ferdinando, a odpusťte, že se tak vyjadřuji:

mám za to, že je už dávno mrtev!«

»Jaká hrůza!«

»Pak jsou tu ti jeho přátelé — jeho i n t i m n í p ř á t e l é, jak říkáte francouzsky, není-liž pravda? Kriste Pane! V Paříži mi byli ze začátku k smíchu, ale tady se mi hnusí. Biskup Espelette se podobá kterékoliv profesorce na dívčím ústavě v Ostrově. Má asi dušičku jako malou flétnu. Jak hladí každého rukama i pohledem, jak by se chtěl každému líbit! Koketuje s tím lékařem La Pérousem, s žurnalistou, s židem, se všemi... Hrají si spolu jako smutné děti, které sedí za zimního dne v hromádce popela. Zřejmě nevědí, co chtějí. Každý touží po hodnosti, po místě, po slávě, po zlatě, a když pak toho místa dosáhne, je pro něho příliš veliké, touží zase pokorně níž. Ano, paní Ferdinando, nikdo tady nemá odvahy ani k dobru ani ke zlu. Sám satan by se tu odrážel jako čmouha prachu na zdi.«

Jeho dlouhé oči svítily rozkoší. Zapálil si cigaretu.

»Ale nechme ostatně těch řečí, paní Ferdinando, není to k ničemu. Musím ještě naplnit reservoár, mám před sebou do sedmi hodin ještě sto kilometrů cesty.«

»Počkejte trochu!« prosila ho kuchařka takřka pokorně. »Chtěla jsem vám ještě říci, že jsem sloužila u pánů, kteří se nevyrovnali těmhle těm ani způsoby, ani vychováním, ani majetkem, a tak

dále. Ale dávám vám čestné slovo, že mi nikde nebylo tak nevolno. Tady se mi v noci zdávají ošklivé sny, musím rozžít svíčku, dostávám dokonce třesení. To se mi nestalo od smrti mé třetí dcery... Hled'te, stará paní je, co je — dobrá! Ale přece jenom se mi přičí, když slyším, jak jí nadávají do očí velbloudů, načisto nahlas. Dělán po každé hluchou a nejraději bych se za-
lezla někam do díry... Věřte mi, že ona tomu rozumí, mohla bych to odpřisáhnout, ale není si jista. Jinak by skočila každému hned do očí, ta stará čarodějnice! A náš pán — ten nemá rád mladé lidi, to ví kde kdo. Jeho žena se utrápila. Pan de Clergerie má srdce zamčeno na kolik zá-
padů. Nechci se už zmiňovat o Francině, pane Fjodore, ani se plést do vašich věcí, ale musím vám říci, že vaše místo není tady. Opravdu, věř-
te mi, zdejší vzduch vám nesvědčí.«

»Podívejme se!« řekl Rus mírným hlasem. »Je už příliš pozdě, paní Ferdinando! Musím už počkat na konec té komedie, však vy víte. Dost možná, že lidé v tomto domě nejsou o nic horší než kde jinde, jsou jenom malicherní, směšní a nízcí... ale vzduch, který tady dýchají, by stačil, aby je udělal černějšími než ďábly. I já sám jsem tady ztratil všecek smysl, podobám se slo-
vu z nějakého zapomenutého jazyka. Tajemstvím tohoto domu, milá paní Ferdinando, není zlo — věřte mi — nýbrž milost. Naše zatracené duše

ji pijí jako voðu, ale zdá se jim docela bez chuti, ačkoli je to oheň, v kterém budeme všichni věčně hořet... Co na to říci? Vzpíráme se a škubeme sebou docela nadarmo, jsme už všichni chyceni do sítě, která nás vleče v jednom chumlu kamsi, kam nechceme. Odpusťte mi, že se pouštím před vámi do takových bláznivých řečí... Zdá se vám asi, že jsem šílený, že blouzním, že jsem opilý..«

»Ba ne. Jste sice mazaný chlapík, ale ženská z údolí avreského je ještě nad vás. Však já vím, kam míříte, pane Fjodore, vidím vaši myšlenku, jak se potápí jako lín ke dnu. Oh, vy byste ještě leccos pověděl, čtu vám to na očích... Když má obyčejný člověk něco na srdci, oči mu svítí, ale vám se kalí. V tom se nezmýlím.«

»Však já také,« zvolal šofér s křečovitou netrpělivostí, »však já také vím, co si myslíte! Co je nám do Franciny, ne? Holka je nám oběma k smíchu. Bude tomu brzy čtrnáct dní — mohl bych vám to říci na hodinu — co jste mne chtěla přistihnout... Ano, bylo to tenkrát, když se stará paní ztratila. Pán bručel, kroutil hlavou, nezdál se mi nikdy menší ani ubožejší. Bylo ho cítit krysou. Jaké bylo tenkrát horko! Na skle na verandě se rozpouštěl tmel a tekl dolů... Nemusíte se červenat, paní Ferdinando...«

»A proč bych se měla červenat, vy drzý člověče?«

Oči Rusovy pozbyly naráz všeho světla.

»Protože si myslíte, že miluji milostivou slečnu,« řekl tiše, ale přitom tak zřetelně, že jeho slova zněla Ferdinandě v uších, jako by je byl vykřikl z plna hrdla. »Viděla jste mne tenkrát vyjít z jejího pokoje. Poznal jsem vaši sukni v šeru na konci chodby, ačkoli okenice byly zavřeny.«

Tlustá kuchařka se musila patrně zoufale přemáhat, aby na to neodpověděla. Pan Fjodor už dávno mlčel, ale ona jako by ho ještě poslouchala, opírajíc se oběma tlustými předloktími o stůl, tvář měla schýlenu a tak pozorně napjatu, že i hrubost jejích rysů tím nabyla jisté ušlechtilosti.

»Nestydíte se?« hovořil Rus dále. »Ten zlý sen je ve vás, v nás, v našem svědomí. Ale slečna je příliš čistá, chodí, dýchá a žije ve světle, mimo nás, mimo naši jsoucnost. A přece to světlo z ní nevědomky vyzařuje a ona vyvléká naše černé duše ze tmy, naše staré kruté hříchy se začínají hýbat, zívát, protahovat se, ukazovat žluté drápy. Jednou se probudí docela, ano, snad zítra, snad pozítří, kdo ví, probudí se jednou v noci, snad ještě této noci. Já jsem to už jednou řekl, paní Ferdinando: tento dům je nezdravý a zkažený. Ale přece v něm uvidíte věci neobyčejné. Hle, už se rozpadá v prach!

D R U H Á Č Á S T

I

Pan de Clergerie není o nic horší ani lepší nežli leckdo jiný, jakmile však přijde do styku s nějakou velikostí, scvrkne se úplně, nezůstane z něho nic. Jeho vrozená nedůvěra, v které vidí jeho sokové známku jeho rasy, známku jeho normanského původu, jest jenom obranným prostředkem slabého člověka, který by byl jinak střídavě a možná i zároveň otrokem svého obdivu a svých nenávistí, kdyby byl vůbec schopen toho, aby mrhal takovým způsobem svými silami. — Zkrátka, on si neřádá lesku slávy, on chce jenom její výtěžek. Mezi nesčetnými výtěžky, o které spolu zápasí ctižádost různých lidí, vyhledává ostatně pan de Clergerie jenom ty nejmenší a dovede jich v své trpělivé přičinlivosti využítkovat

s takovým uměním, že dělá z těchto maličností nicůtky velmi žádoucí, a jeho sokové potom zuří, že jimi předtím opovrhovali. Bohužel nikdo ještě nepodlehł beztrestně pokušení, aby těžil ze své vlastní prostřednosti, nikdo nezakládá svůj život na nejméně ušlechtilé části své bytosti, aniž se vydává dnes nebo zítra v nebezpečenství jistého mravního znehodnocení, které ho vrhá v úzkost vnitřní samoty a které je jakousi karikaturou onoho duchovního vyhnanství, jímž platí genius za svou slávu. Čím víc se blíží autor »Dějiny jansenismu« k cíli, který si skromně vytkl od samého mládí, totiž ke křeslu v Akademii, vidí, jak se čím dál tím víc zužuje kruh, do něhož chtěl kdysi sám uzavřítí svůj osud. Spletitost jeho mnohonásobných pletich dosáhla už toho kritického bodu, za kterým se stává každý krok nebezpečným a každé rozhodnutí neodvolatelným. Vyčerpал už docela svá přátelství, ba nedostal by už nic ani z nepřítele. Jsa služebníkem malicherné, zdánlivě neškodné ctižádosti, vyhloubil pro ni v svém životě prázdný prostor a nyní ho tato prázdnota vtahuje do sebe. Cítí, že se do ní sesouvá jako do nicoty.

»Co jenom pořád mají?« praví Monsignoru Espelettovi, kterému jsou dobře známy takové úzkosti, neboť ani on se neodvážil ohlásit svou kandidaturu po smrti vévody de Listrac a při uprázdňení příštího křesla neočekává nic dobrého od

vydavatele »M e z i n á r o d n í r e v u e«, který je jeho nepřítelem. »Ano, co jenom mají? Nedopustili jsme se žádné unáhlenosti, dělali jsme, co jsme mohli, dali jsme každému, co mu příslušelo. Zkrátka nezaháleli jsme. Čím to tedy je, že od nás odpadávají? Což pak musí poctivý člověk aspoň jednou v životě udělat skandál, aby si zajistil stáří? Běda, milý příteli, nikdo si už necení rozvážné ctižádosti, která si počíná zdrženlivě! Obávám se, že ji už vůbec nikdo nepochopí. Kdo by se dnes mohl pochlubit, že by se mu bylo porozumělo, aniž musil všecko ze široka vykládat? Ucházet se prostě o něco nemá už smyslu. Člověk musí hrát s odkrytými kartami.«

Ale biskup paumierský ho uklidňuje:

»Drahý pane, život každého člověka má své kritické období, svůj mrtvý bod. Tento přirozený rys se objevuje i u světců. I život svatých má místa opuštěná a vyprahlá. Nestěžujte si! Řeči, které se rozvíří kolem vašeho nového sňatku, tak dokonale přiměřeného, vzbudí jistě sympatii a zabezpečí vaše postavení, které nebylo vlastně nikdy vážně otřeseno... Ostatně paní markýza de Montanel vám přináší svůj osobní vliv a ještě něco nadto — totiž zkušenost dámy z velkého světa.«

Odpovědí na tato poslední slova je úplné mlčení. Zdá se, že je pan de Clergerie přeslechl.

»Jaké smutné léto!« praví po chvíli. »Nenadál

jsem se, že toto krásné počasí bude na konec tak jednotvárné, tak tíživé. Co to bylo bouří!«

Okenice jsou sice zavřeny, ale přes to je slyšet od rána do večera slabounký praskot písku v slunečním žáru, a když přijde noc, zdvihne se větrík, který je cítit horečkou anebo chlívem. Všecky síly dne jsou v něm rozloženy, tak jako se v stojaté vodě rozkládají šťávy kořenů a listí. Na pastviskách stojí podle živých plotů, ještě vlahých slunečním světlem, normanští býci s krátkými šíjemi, kteří celý den podřimovali a nyní pomalu zdvíhají své kučeravé hlavy a zachvívajíce se rozkoší od zátylku až ke kříži, vdechují žádostivě tento hustý vzduch a vyhrnují při tom své černé pysky.

»Bojím se, že mé nervy velmi trpí tímhle tím obdobím,« stěžuje si pan de Clergerie každého večera svým hostům, když se rozsvěcují lampy.

Touží po této chvíli a zároveň se jí děsí, neboť věk ho nikterak nevyléčil z jeho bývalých nočních strachů. Když se octne o půlnoci sám v svém opuštěném pokoji, stává se zase úzkostlivým dítětem, šilhá bázlivě po zavřených dveřích, krčí se při sebemenším šustotu anebo tiskne tvář do podušky, poslouchá údery tepny ve spánku a hned se obává ztvrdnutí tkáně, ochabnutí srdce nebo nějaké jiné poruchy. Někdy vstane, otevře okno, zahledí se pátravě do temného parku, jehož teplý živočišný dech mu zahalí obličej. Jednou uviděl

v měsíčním světle na rohu jedné zdi vysokou a nehybnou siluetu abbého Cénabra, nestvůrně prodlouženou jeho stínem. Byl tím tak ohromen, že už do rána neusnul.

Jeho zklamání je ostatně hluboké a jeho zdraví je jím opravdu ohroženo. Příčiny toho zklamání jsou rozmanité a některé zůstávají tajné, nesdělitelné. Uprchl letos z Paříže hned v říjnu, nesmírně unaven a znechucen svým posledním nezdarem v Akademii. Poloúřední zpráva o jeho blízkém sňatku pronikla už do počestných salonů a vzbudila v nich úsměšky, jejichž ozvěna se donesla až k němu. To na něho působilo jako mráz. A přece si vypočítával už celé měsíce všechny možnosti, aby to nikdo nevěděl, odvažoval výhody a nebezpečí, jsa už předem odhodlán k nezbytnému pokoření a k tomu, že zvítězí nad ironií a nad pomluvou mlčením a trpělivostí. — A najednou si uvědomil, že manželka je ještě něco víc nežli bdělá přítelkyně a družka. Čím víc se blíží ustanovený den, tím víc si uvědomuje také vlastní osobu paní de Montanel, její tělesnou bytost, a líbá už její kulatou dolíčkovanou ruku jenom omrzele a přesyceně.

Nikdy se mu nezdál jeho dům, k němuž ho poutají bojácná úcta a zvyky silnější než láska, méně vhodný k opravdové bezpečnosti a k odpočinku. Minulost v něm sice už nežije, ale zdá se, jako by tam pomalu dohnívala. Slavný historik

cítí její nejasnou pohrůžku. Je ho vídat, jak se plíží okolo zdí s obličejem předčasně uvadlým vážností bez příčiny. »Milostpán byl dříve jenom žlutý, ale tady už docela sezelenal,« stěžovala si kuchařka Ferdinanda. Zvláště první dny se zdály nesnesitelné: všude samé kufry a bedny, zápach ztuchlého plátna, potměšilé a soucitné pohledy služebnictva. Marně kázal nešťastník otevřít okna: vítr sice fičel po chodbách, půda se ozývala vrzáním starých krovů, ale rozlehlý dům se tím nikterak neprobudil, nenabyl života. Byl zabrán sám do sebe, jako by vzdoroval předčasnému létu, jako by odmítal nebe už rozžhavené. »Vyšel jsem ze sklepa a octl jsem se v peci,« psal tenkrát pan de Clergerie svému lékaři profesoru La Pérousovi, který už dvacet let léčí jeho nervy a kterého ostatně na konec přemluvil, aby za ním přijel už v červenci do Laignevillu a zkusil tam nové léčení neurosy, o němž míní slavný psychiatr brzy podat zprávu svým kolegům.

Je totiž zvláštní, že pan de Clergerie nemyslí v posledních třech měsících na nic jiného, nežli jak by vyplnil svůj prázdný dům, jako by mu nedávala pokoje nějaká tajemná předtucha. Shromažďuje kolem sebe s podivným chvatem, stůj co stůj, všechny možné přátele, jen když projeví aspoň trochu ochoty. Dnes je dychtivě přijímá, ale zítra se už od nich odvrací, podobaje se tak umírajícímu, který k sobě přitahuje kohosi ne-

viditelného a tiskne si ho na prsa, jako by se jím chtěl přikrýt. Toto podivínství vzbuzovalo nejprve smích, ale potom posměváčkové umlkli. Svět rád chápe, anebo si aspoň namlouvá, že chápe. Avšak hosté, kteří se postupně vystřídali v Laignevillu, rozšířili pomalu pověst, že tam není všechno v pořádku. »Nač ten náhlý odjezd, takřka hned po smrti pana Pernichona?« ptal se starý Clodius Poupard v kuloáru Akademie duchovních věd. »Clergeriovi přece nemůže nikdo nic vytknout . . . Ale nedělá dobře, když dává záminku ke škodolibým pomluvám. Vypadá to, jako by se bál skandálu. Vždyť jeho dcera nebyla ani zasnoubena . . .«

Tak jako padá na zem ledová listopadová mlha, tak jako padá na mrtvého zapomenutí, tak se snáší na tohoto ubožáka nuda. Nudí se nevýslovně. Přes všechnu svou péči a podivuhodnou obratnost, přes to že tolik šetřil svých sil, nebude moci udržet pracnou lež své slávy až docela do konce, až do slavnostního pohřbu.

Avšak jeho život má ještě jiné tajemství, ještě jeden smrtící zdroj. Té podivné prázdnoty, do které ústí jeho mnoholetá práce, ustavičně přibývá, a už mu začíná mizet půda pod nohama. »Chantal mě zklamala,« svěřuje se monsignoru Espelettovi. »Čekal jsem od ní něco jiného. Vůbec jí už nerozumím.«

»Milý příteli,« namítá moudrý prelát, »obávám

se, že jste se od smrti abbého Chevance stal obětí jisté utkvělé představy. Co jste vlastně čekal od slečny Jany Františky? Co chcete vyčítat svatému knězi, jehož prostota naopak zůstává pro nás pro všechny takovým naučením? Nehledě k jistým neškodným podivnůstkám, které pozoruji sám dost často u nejlepších žáků svého semináře — aspoň u těch, kteří jsou prostého původu — byl abbé Chevance muž rozumný a nechával jednat Prozřetelnost. Rozmyslná rozvaha není přece zbabělost. Bereme na sebe tolik odpovědnosti, jejíž břímě by si chytřejší dovedli uspořít! Pro mne není pochyby o tom, že vaše slečna dcera už podala zřejmé důkazy řeholního povolání. Ale Bůh ještě asi neřekl tomuto mladému srdci své poslední slovo.«

Ale pan de Clergerie odpověděl trpce, s bezděčnou krutostí:

»Nezalepujme si oči formulkami! Vaše Milost ví, jak jsem byl na Janu Františku pyšný! Ještě loni o ní hovořila paní představená od sv. Guduly, která ji vychovala, takovým způsobem, že by to bylo naplnilo radostí i otce nejctižádostivějšího. Ano, u toho dítěte byla vždycky jakási nadpřirozená síla k dobru. Viděl jsem, jakým dojmem působila i na muže vážné, kteří se obyčejně nepoddávají prvnímu nerozmyšlenému hnutí srdce a neobdivují se nikomu, dokud se o něm nepřesvědčí. V malém kroužku baronky Mella-

cové, která ji na krátký čas získala pro své krásné dílo »Sociálních jesliček«, okouzila kde koho. Ty dámy ji poslouchaly jako orakulum. Ovšem, nejsem tak prost jistých skrupulí, jak se snad o mně myslí, a vím, že jemná duše se vyhýbá chvále. Byl bych schvaloval, aby má dcera ustoupila skromně starším dámám příliš shovívavým a aby ukázala, co dovede, až později, za příznivějších okolností. Ale věci se mají ve skutečnosti docela jinak. Zdá se, že pan abbé Chevance uložil ubohému děvčeti nejužší a nejvšednější životní řád, takový, jaký by mohl kterýkoliv zpovědník uložit kterékoliv chovance z pensionátu. Byl bych měl za to, že osobnost tak silná na konec roztrhne tento rámeček. Ale kde pak! Zdá se, že děvčeti je v tom docela dobře... Však pohled otcův se nedá oklamat... Chantal se v tom přece dusí. Některé známky tomu zřejmě nasvědčují. Ano, v každém jejím posunku, ba i v jejím smíchu, který se mi už stal takřka nesnesitelným, je nádech jakéhosi dobrovolného sebeklamu, jakési nevinné dvojakosti.«

»Dovolte mi, abych viděl v této nesmírné starostlivosti trochu otcovské samolibosti,« řekl monsignore Espelette.

»To vy si myslíte všichni!« brání se trpce Clergerie. »Čím to tedy je, že se všichni se mnou sdílíte o tuto nevolnost, o tento neklid? Ale ano, proč to zapírat? Uznejte raději, že toto děvče,

zdánlivě tak prosté, zaujímá vskutku zvláštní místo v zdejší samotě, uprostřed mužů znalých života! Co před námi skrývá? Co skrývá před svými nejlepšími, před svými jedinými přáteli? ... Jaké neobyčejné události nás očekávají?»

Ale biskup paumierský ujišťuje, že tomu tak není, že příčinou všeho zla je patrně pan profesor La Pérouse.

»Obávám se,« pravil, »aby vážně neohrozil vaše zdraví tím, že klade přílišný důraz na nepatrné nervové poruchy, kterými se vykupuje každá duševní práce. On sám prý je velmi nemocen. Bůh mne chraň, abych tvrdil něco, co je možná jenom škodolibou pomluvou! Ale slyšel jsem o něm ... výstřednosti opravdu zarážející ...«

Biskup se začervenál a udělal před sebe do prázdna pohyb, jako by chtěl ta nerozvážná slova smazat hřbetem své krásné ruky. Ale co na tom záleží? Příští večer bude na vlas podoben večeru předcházejícímu, bude právě tak zasmušilý, okna budou právě tak otevřena do srpnové noci, která nikdy nespí. Opuštěný bridgeový stůl je pokryt knihami a časopisy a jediná elektrická žárovka šíří okolo sebe jenom úzký kruh světla, v kterém chvíli tančí noční můra a pak se potácí na svých velikých unavených křídlech ven do tmy. Profesor Abramovič odjel už před dvěma nedělemi do Prahy a až do zimy ho už nebude slyšet, jak huhňá sanskritová slova, tiskna ukazováček na

svou tlustou levantinskou bradu. Biskup paumierský si už zamluvil místo v hotelu Sagittaire ve Vichy a chystá se začít co nejdřív se svým každoročním léčením. Ba i La Pérouse odjede, protože musí předsedat závěrečné schůzi Mezinárodního kongresu psychoanalysy v Brémách. A pan de Clergerie uvažuje s tajnou hrůzou, že tu možná bude musit zůstat sám ve společnosti pana abbého Cénabra.

Slavný autor »Života Taulerova«, jehož vážnost u čtenářů ustavičně roste, mate v poslední době i své nejlepší přátele. I on se zvolna noří do stínů. Vzduch, který obklopuje jisté výminečné bytosti, stvořené k velikým samotářským vášním, ke ctižádosti, k lakomství, k nejtajnějším formám lži, stane se brzy velmi dusným, jakmile se začnou kazit mocné zásoby životní síly, které každý takový člověk v sobě nese a které může vyčerpávat buď jenom zvolna, podle náhodných okolností, anebo podle přísného plánu. Od té doby tedy, co se abbé Cénabre přestal přetvařovat sám před sebou, co už nemusí každý den a každou chvíli znovu opravovat a obnovovat svůj vlastní obraz, jako by byl odrážen deformujícím zrcadlem, od té doby, co přísná kázeň jeho života v něm spoutává jenom člověka vnějšího — od té doby cítí tento nešťastník, jak se v něm vyhlubuje prázdnota, kterou se mu nepodařilo vyplnit ani houževnatou a takřka šílenou

prací posledních měsíců: nemusí už v sobě živit svou přetvářku, jeho lež v něm leží jako mrtvý plod. Poslední svazek jeho »Florentských mystiků« ovšem překvapil svou přísnou stavbou, zdvojnásobenou silou a jistým tvrdošíjným důrazem, blížícím se někdy jakési pathetičnosti, po jejímž tajemství lidé marně pátrají. Ale práce tentokrát Cénabra neosvobodila, jak ho osvobodila dříve — neulevila mu ani na okamžik. Naopak, obnažila úplně jeho ránu. Ať bude pro budoucnost předstíratí cokoliv, sám sobě učinil toto rozhodující přiznání: nemůže už hrát tu strašlivou hru se svou pravdou, se svou vlastní pravdou, skrytou v temnotách duše — nemůže už před ní střídavě prchat a zase ji pronásledovat.

Nečetní přátelé, které k sobě připustil, ho nejprve litovali, ale na konec byli takřka v pokušení, aby ho nenáviděli — tak tvrdé, neprostupné a nesnesitelné je mlčení, které obklopuje takového člověka. Ostatně zdržel se tenkrát v Německu celé tři měsíce, vystěhoval se ze svého bytu v ulici rue de Seine a prodal část svých knih. Když se vrátil z Karlových Varů, mohl si kde kdo všimnout, jak mu obličej zhubl. Vystouplé kosti a svaly mu dodávají výrazu brutální, takřka slepé síly. Zejména hlas se mu změnil: je chraptivý, úsečný a snadno přeskakuje. Šušká se, že únava konečně zdolala mohutnou životní sílu tohoto člověka, že je stížen vážnou chorobou

hrtanu, která je patrně tuberkulosní. A jako by chtěl dát za pravdu těmto augurům, opustil abbé Cénabre Paříž a koupil si poblíž Draguignana chatrč z hlazených cihel, skrytou pod palmami. Za prvních krásných dnů jarních sedával na výsluní na prašném svahu a vracíval se až za soumraku. Jedna stařena mu obstarávala domácnost a spávala v přístřešku. — »Ten že je nemocen?« říkala. »Kde pak! Vždyť jsem ho ještě ani jednou neslyšela zakašlat!« — Do nejbližšího kostela je půl druhé míle a vede tam cesta málo schůdná. Nikdo ho v něm nikdy neviděl.

Z tohoto vzdáleného kraje zavolalo abbého Cénabra několik naléhavých dopisů Clergeriových do Normandie. Historik se v nich svěřoval, že se hodlá oženit, a nejsa už s to, aby déle tajil svou ránu den co den zjítřenější, stěžoval si na svou mravní samotu, v níž ho nechávají za okolností tak vážných jeho zdětinštělá matka i jeho dcera, která je, jak se zdá, jaksi omráčena smrtí abbého Chevance. Na konec dodával velmi obratně, že dlouhá nepřítomnost Cénabrova nechává volné pole zlým jazykům a že by bylo záhodno ne-li vrátit se do Paříže, tedy se k ní aspoň přiblížit. Ostatně léto bude podle všech známek velmi parné a nikdo by nepochopil, proč protahuje svůj pobyt na jihu.

Abbé Cénabre za týden oznámil, že přijede do Laignevillu. De Clergerie tím byl velmi překva-

pen, poněvadž se nenadál vítězství tak snadného.

Však běda! Sotva spolu vyměnili první pohled, cítil pan de Clergerie, že podnikl celou tu věc nadarmo, a málem by byl litoval své nerozvážnosti. Autor »Života Taulerova« unavil v několika hodinách i nekonečnou shovívavost Monsignora Espeletta. Nevycházel takřka ze svého pokoje, u jídla neotevřel úst (zachovával přísnou dietu), a naříkaje si na nespavost procházel se v noci po pěšinkách v parku, a to k náramnému vzteku lékaře psychiatra, kterému skřípání písku nedalo spát. Z této nálady se vytrhl jenom na chvíli: začal se totiž dychtivě vyptávat Jany Františky na poslední okamžiky abbého Chevance. Potom však po krátkém rozhovoru zase upadl do svého mlčení, jako by byl zklamán.

Pan de Clergerie se od té doby sotva odvažoval vyslovit před ním jméno své dcery, a to z jakéhosi podivného studu, který by nebyl sám dovedl vysvětlit. Něžný Chantalin hlas, tak prostý a čistý, nebo její smích, který sem tam někdo náhodou zaslechl, zněly v tomto osamělém domě, za tohoto oslňujícího a dusného léta, uprostřed těchto pozorných mužů takřka krutě, ba poněkud strojeně. Ostatně historikova úzkostlivost a naivní stížnosti, s kterými se postupně svěřoval všem svým hostům, nemohly nijak rozptýlit tuto stísněnost. Byla naopak bez jejich vědomí čím dál tím tíživější a stávala se pozvolna jakousi

předtuchou, nabývala prorockého smyslu. Kolem krásné kořisti se zatahovala neviditelná síť.

II

»Tahle vedra, to bude má zkáza,« posteskl si smutně pan de Clergerie.

Seděl schoulen v koutku pohovky potažené černým sametem a kýval zprava nalevo ochablou rukou. V druhé ruce držel kousek vaty, namočené v étheru, a navlhčoval si jí malou ránu na nahém stehně. Zavřenou okenicí pronikl sluneční paprsek a třpytil se na zádech profesora La Pérousa, který utíral s kněžskou vážností tenkou platinovou jehlu. Na všech věcech ležel nesmyslný smutek.

»Nemyslíte?« začal znovu historik, znepokojený lékařovým mlčením.

Slavný psychiatr k němu zvolna otočil svůj trojúhelníkový obličej, v kterém se podezřele leskly obě lícní kosti.

»Zkáza je příliš hrubé slovo, milý příteli,« odpověděl. »Řekl bych, že je to sotva lehká infekce. Nenaříkejte si na to! Lehká infekce nás učiní odolnými proti infekcím těžším, protože podporuje množení drahocenných protijedů. Naprosté zdraví je jenom chimérou. To slůvko vnáší do

našich hypotheses pojem rovnováhy a krásy. Já však mám za to, že biolog nebo lékař, který pracuje s ilusí jakési všeobecné harmonie, bude vždycky tropit jenom hlouposti. Život nemá ve skutečnosti ani metody ani pevných principů, je ovládán jenom tupou tvrdošíjností. Hleďte, co všecko zbřídí a zničí, a výsledek je nicota!«

Pozdvihl ruce, několikrát otevřel a zavřel dlaně, jako by hnětl nějakou měkkou lepkavou hmotu, a jeho ústa, už beztoho poněkud zkřivená, se stáhla krutým pošklebkem. Pan de Clergerie se nutil do smíchu.

»Co to mluvíte, mistře, příteli milý... Vždyt tolik nešťastných lidí vám žehná! Proč se pomlouváte? Jaký to hořký žert!«

Ale La Pérouse mačkal a hnětl dále neviditelné bláto.

»Jsem člověk cudný,« promluvil opět týmž mírným a snivým hlasem. »Jsem člověk cudný, jako tolik houževnatých pracovníků: Balzac, Zola. Chtíč otravuje krev průměrných lidí. Co chcete? Ať člověk vezme život tak nebo tak, zpředu nebo zezadu, vždycky je to konec konců jenom řetěz hnusností.«

Najednou umkl, začervenel se a zastrčil prudce ruce do kapes, bezpochyby proto, aby skryl lehké chvění svých prstů, ono tragické znamení, kterého si už dávno povšimli jeho asistenti.

»Nechápu . . . opravdu, nechápu,« opakoval pan de Clergerie s plačtivým přízvukem.

Cítil nejasně úpadek této silné a výstřední osobnosti, jejímuž vlivu tak dlouho podléhal, úpadek den co den hlubší a od nynějška nenapravitelný. Ale nebyl by se ještě odvážil zapřít tváří v tvář tohoto dobrodějného kouzelníka, pána svých úzkostí a utkvělých představ, muže, kterému svěřil svou duši. Což nebyly tyto pěnivé paradoxy, tyto protimluvy hned naivní a hned kruté, toto necudné rouhání, ba i tyto bolestné výkřiky — nebyly to takřka rozptýlené trosky deseti svazků znamenitých klinických poznámek a generalisací tak smělých, že na okamžik na sebe obrátily i pozornost mudrců? Celé jeho dílo, obtížené nákladným a šalebným bibliografickým arsenálem, nesčetnými tabulkami, schematy a statistikami, vzniklo bezpochyby z hloubání ostýchavého a blouznivého mladíka, který nedovedl přemoci strachy, žádosti a znechucení žalostné puberty. Byly to ubohé paradoxy, ubohé zejména od té doby, co je už jeho ochromená vůle nemohla podržeti pro sebe a dávala je tak, jak byly, na pospas zlomyslné zvědavosti žáků a soupeřů . . . Ostatně kdo z jeho neúprosných kolegů, kteří si opakovali s úsměvem poslední výroky mistra stářím upadajícího — kdo z nich by byl mohl přesně označiti osudnou chvíli, v které jeho obraznost, zároveň mohutná i dětinská, zrychlila

svůj rytmus a začala otravovat jeho myšlenku, místo aby ji oplodňovala?

»Ach... vy nechápete?« zvolal La Pérouse s přízvukem nesmírného překvapení.

Seděl v křesle, opíraje se oběma rukama o opěradla, a vzpřímil přísně trup, zřejmě se namáhaje, aby zůstal klidný a nepohnutý. Jeho brada přitom udělala onen velitelský posunek, který už vrátil naději tolika zbabělcům. V jeho napjatém obličejí se nehýbalo nic kromě nepatrného stínu v pravém líci, kde sebou škubal vzpurný nerv, jako když se lehce čeří vodní hladina.

»Jste vznešené, zklamané srdce!« protestoval zoufale pan de Clergerie.

»Nikoliv... dovol... dovolte... Vždyť blábolím,« řekl La Pérouse po dlouhé chvíli... »Blábolím, to je zřejmé... Však je to čas... 785 milimetrů tlaku, považte!« doložil s pochmurnou vážností.

Potom zvědavě poslouchal, jako by zvuk jeho vlastního hlasu byl vyšel z cizích úst a pronikal jenom zvolna k jeho sluchu. Najednou však sebou trochu trhl a zbledl. Jeho obličej na sebe vzal pozvolna opět výraz snivé a takřka blouznivé něhy, výraz, který byl v náramně podivném rozporu s jeho rysy poněkud drsnými, s jeho vyvýšeninami a prohlubeninami, ba i s jeho pletí rozpukanou sluncem, deštěm, větrem a nečasem, s pletí, na níž se pozná teprve bystřejším pohle-

dem podezřelá opuchlost a zduřelá zvadlost, kterou se vyznačují nemocní jeho druhu. Pak zase nastalo ticho . . .

Pan de Clergerie si odkašlal, vyplivl, a jsa unaven válkou, začal si pečlivě čistit skřípec.

»Jsem tak překvapen, tak užaslý,« řekl. »Chtěl jsem si s vámi právě dnes pohovořit o jisté vážné, velmi vážné věci . . . o jedné z těch věcí, které naši předkové nazývali záležitostmi rodinnými. Takové věci nejsou nikdy lhostejné.«

Obrátil kradmo k La Pérousovi své neklidné oči, ale ihned je zase sklopil na koberec.

»Zkrátka . . . Musil jsem si pomalu zvyknout na myšlenku, že se znovu ožením . . . Až dosud jsem se ostatně šetřil velmi obratně . . . Oh, slovutný příteli, vy máte pravdu! Nedostává-li se člověku vůle, mohou být všechny otřesy podivuhodně mírněny jistou opatrností a úzkostlivou pozorností. Má se o mně za to, že jsem mnohem dráždivější, kdežto já zatím naopak pomalu otupuji svou citlivost, jejíž výstřelky mi mnohokrát tolik ublížily. Snažím se totiž podle vašich rad rozptylovat dojmy, nebezpečné pro můj klid, různými posunky a změnou polohy. I má dcera se v tom mýlí . . . Je mi líto, že ji znepokojuji . . . Proč vraštíte obočí?«

»Netěší mne tuze, slyším-li vás hovořit o vaší slečně dceři,« řekl prostě La Pérouse a jal se chodit sem tam po pokoji. »Jako lékař o ní nic

nevím a nechci o ní nic vědět. Byl bych si jenom kdysi přál, abyste se byl vzhledem k jistým dědičným vlivům poradil s Baourem nebo snad s Duriagem... když přišla její kritická chvíle, doba dospívání. Příležitost je propasena, nemluvme už o tom.«

»Vy tedy máte za to... vy se obáváte... vy byste se mohl obávat...?« úpěl Clergerie všecek rozrušen. »Čeho se obáváte?«

Koktal, zajíkal se, nedovedl však mlčet, jako by mu byl pohled mistrův, neobyčejně pozorný, vyrval toto přiznání násilím. Neboť to byl opravdu mistr kdysi uctíváný, šťastný sok stárnoucího Charcota, hrubý, ale všemohoucí vymahač tajemství, krutý podněcovatel ochabující energie, pastýř vyděšeného stáda — on to byl, kdo ho nyní laskavě pobízel, aby mluvil dál, on, který tu seděl s hlavou nachýlenou k pravému rameni, všecek proměněn neúprosnou, nenasytnou a divokou zvědavostí jako věčným mládím.

Ale než mohl historik odpovědět, řekl mu La Pérouse přes rameno svým tvrdým hlasem, tím slavným hlasem, jehož velitelský zvuk neutrpěl ani jeho vulgárností:

»Mluvme upřímně, jako vždycky. Klopýtáte o pouhou maličkost. Mám-li říci pravdu, vy se čehosi bojíte, aniž víte dobře čeho, a tento váš temný neklid se pomalu soustředil na osobu vaší dcery, na kterou si stěžujete, že nevíte, co soudí

o vašem sňatku, ačkoli předpokládáte, ostatně zcela bez důvodu, že ho neschvaluje. Ale není v tom něco jiného? A nenáleží k mému řemeslu, abych právě tu věc, tu druhou věc, uvedl do zorného pole vašeho pohledu, a to výkladem co nejprostším, co možná nejprostším? Říkám nejprostším, nikoli nejrozumnějším! Oh, nezjevím vám nic strašidelného, žádám vás jenom, abyste byl upřímný, abyste zachoval klid... Zkrátka, milý příteli, vy pochybujete o své dceři. To je bod, který se dá nahmatat prstem. Nuže, a to vás trápí? Upozorňuji vás, že nemluvím ani jako lékař... Kterýkoliv člověk se zdravým rozumem by vám řekl totéž.«

Ať bylo toto brutální říznutí lancettou pro nešťastného Clergeria sebe bolestnější, přece ucítil s počátku jenom sladké osvobození hanby, které se dostavuje po vyznání, a jeho radost, že je konečně zbaven tajemství, které mu právě vyrvala ze svědomí vůle silnějšího člověka, byla taková, že mu vstoupily do očí slzy. Vyslovil jméno své dcery s opravdovou vroucností.

»Pochybovat o Janě Františce? Kde pak... Ostatně, jak to myslíte?«

»Docela naivně!« odpověděl La Pérouse, který už viděl v duchu výsledek tohoto nerovného zápasu a pozoroval nyní svého pacienta roztržitě a znuřeně. »Je na světě málo otců, kteří by nebyli udělali dnes nebo zítra touž zkušenost. Zpo-

zorujeme obyčejně příliš pozdě, že naše děti mají svůj vlastní a zvláštní život, ke kterému my nemáme přístup. A i kdyby nás chtěly do něho uvést, snažily by se o to marně.«

»Nikoli, nepochybuji o ní!« opakoval pan de Clergerie. »Naprosto ne. Pouhá domněnka toho druhu je nesmyslná. Nejvýš bych se snad mohl přiznat — kdybych chtěl být naprosto a úzkostlivě upřímný — že od několika neděl mám nejasný pocit... že jsem se až dosud vyhýbal... do jisté míry a úplně nevědomky... jistým závazkům... snad i jistým povinnostem. Ano, snad jsem příliš spoléhal na předčasnou moudrost a zkušenost své dcery, na její smysl pro takt, pro umírněnost... Ale možná, že Chantal je méně chráněna před ilusemi a nadšenými výbuchy své podivuhodné ušlechtilosti, než bych si byl myslil.«

»Právě to jsem chtěl říci,« odpověděl klidně La Pérouse. »Jste příliš náchylný k podezírání, o tom není pochyby. Člověk začne přežvykovat nějakou myšlenku, za chvíli tomu přijde na chuť a na konec se stane opravdovým paranoikem. To je věc celkem všední.«

»Dovolte, dovolte...« bránil se chabě historik, »i já mám přece svá práva, své povinnosti... Není přece možno, abych byl docela bez zájmu...«

»Nechte mě dodat jenom několik slov,« skočil

mu do řeči psychiatr, »neboť je záhodno přivést řeč ke konci. Vy jste nenašel ani v své dceři, ani předtím v své ženě doplňující bytost, kterou každý z nás hledá, privilegovaného svědka našeho života, bytost, která stojí právě o tolik pod námi, aby tím bylo ušetřeno naší pýchy, bytost, k níž se můžeme chovat s pohodlnou shovívavostí, před níž se nemusíme nikdy stydět. Nu a nyní jste ve věku, kdy všechna minulá zklamání a ponížení jeví snahu vynořit se opět na práh vědomí, podobajíce se oněm chronickým ranám, které se začínají jítřit při každé podzimní rovnodennosti. Jest čím dál tím jasnější, že obraz vaší dcery se kryje ve vaší představě s obrazem její nebožky matky. Vidím v tom nebezpečí, vážné nebezpečí. Člověk není s mrtvými nikdy hotov, mrtví jsou tvrdohlaví... Žertuji ovšem, jistě mi rozumíte! Ve skutečnosti jsme to my sami, kteří mrtvé křísíme. Mrtví jsou našimi starými hříchy. Nuže, jen trochu odvahy! Nesnažte se obelstít ten pokračující pocit svrchovanosti drahého člověka, nesnažte se z něho vykličkovat! Pohlédněte mu směle do očí. Přiznejte se, že určuje i vaše chování! Vaše žena a vaše dcera nebyly nikdy ani lepší ani horší než vy. Každý má morálku svých žláz. Vám se jenom nedostávalo do jisté míry onoho poctivého smyslu, který dodává našim skutkům jistého mravního zabarvení. Ale nechme toho... Vy jste přece nezapomněl na naše malé

úmluvy? Nepopírám ovšem dobrodiní zpovědi, tak jak ji nařizuje svým věřícím církev katolická! Máte na vůli jí užít. Je nebezpečná jenom omezenému množství nemocných... Přes to však víte, že my psychiatři máme o těch věcech poněkud jiné názory... My se snažíme vyprázdnit a vyčistit nejenom vědomí, nýbrž i podvědomí. Je to operace mnohem těžší. Ještě jednou vás tedy upozorňuji: nebojte se, že máte hrubě a cynicky vyjádřit úmysly, které by se vám byly zdály ještě před deseti minutami takřka nízké. Nuže, budete opakovat za mnou, hezky nahlas a zřetelně, s důrazem na každé slabice...«

»Ne,« odpověděl pan de Clergerie, »za nic! Nemíním zneuznávat vaše úmysly, drahý příteli, ani účinnost vašich method. Byly mi velmi užitečné, to musím potvrdit. Ale je to lék heroický... heroický... heroický...«

Opakoval třikrát to slovo, tak jako nějakou mocnou zaklínací formuli. Vrhla je z posledních sil svému katovi v tvář.

»Víte, že neodpírám... obyčejně... znásilňovat takto... na vaši radu... znásilňovat až k nesmyslnosti... až k nechutnosti... jisté city... ony bezděčné a spontánní city, které čestný člověk nerad posuzuje, nerad zkoumá příliš zevrubně. Mám však za to, že by se vaše věda — ba i vaše lékařská péče — měla zastavit na prahu... na posvátném prahu... zkrátka na prahu

rodiny, není-liž pravda? Prosím vás, uvažujte o tom...«

»Dost!« přerušil ho La Pérouse velmi suše, ačkoli toto lakonické příslovce bylo vysloveno tak, že připomínalo spíše zasažení brutálního a dobročinného chirurga. »Ztrácíme po každé čas. Mluvte ke mně, jako byste mluvil ke zdi. Co vám na tom záleží! Vždyť jsme mravně odpovědni jenom za své vědomí — podvědomí se nedá kontrolovat. Ostatně slyšel jsem už jiné věci!«

»Vy... vy zneužíváte...« úpěl pan de Clergerie... »vy opravdu zneužíváte... mé tělesné skleslosti... mé únavy...«

»Znamení příznak!« řekl La Pérouse takřka se smíchem. »Váš neklid dokazuje, že jsem dobře uhádl... Pohnuli jsme kořeny po čertech zapletenými a hlubokými... Ach, drahý příteli, jsme bohatě odměněni za svou námahu, když je vytrháváme a vytahujeme na světlo...«

Zaokrouhlil rty a vdechl mezi stisknutými zuby dychtivě vzduch.

»Jaká můra...« zastenal Clergerie, »jaká surovost! Kam s tím míříte? Kam mě vlečete?«

Ale La Pérouse ho pravděpodobně vůbec neslyšel a ostatně jeho žalostný nářek patrně ani nepronikl za hradbu knih a bílých archů, kterou byl obklopen. Slavný profesor ještě nikdy tak nezneužil vítězství, kterého dobyl nad ubohou obětí. Tentokrát se zdálo, jako by byl na oka-

mžik pozbyl vší zdrženlivosti, vší vlády nad svou nebezpečnou zábavou.

»Ach ano, ano, já chápu váš odpor!« řekl. »Ale jen žádné dětinství, prosím! Zůstaňme klidni a vážní! Život psychický, to je pořád ještě život, to jest potměšilý a nečistý manévr proti čistotě a majestátu smrti. Marně sní člověk o chladné bělosti... nebo ještě lépe... o hvězdné, neposkvrněné noci, o naprosté tmě, hladké, prázdné a neplodné... Běda, i samy mezihvězdné prostory jsou oplodněny, studené světlo přenáší zárodek z jednoho světa na druhý, kolébá jej v šíleném rytmu pěti set miliard záchvěvů za vteřinu, a přec ho nezabije... Ani mráz ani vedro nezdolají hnusné výmětky života, žádný bůh by nedovedl naráz vypálit všechna hnízda jeho kvašení... Proto kladu takový důraz...«

Vtom se vytrhl, uhodil zlehka dlaní na okení sklo a pohladil je.

»Byl bych se málem rozpovídal,« řekl. »To všechno pro vás nic neznamena. Zapamatujte si jenom tohle: malé násilí, které se na vás chystám vykonat, má jenom jeden účel. Nic není horšího, nežli posedne-li nás utkvělá myšlenka, která si vypůjčí charakter náboženské a mravní úzkostlivosti. Dokáži vám, že tato utkvělá myšlenka je podezřelá, a pak vás donutím, abyste se k ní přede mnou přiznal a abyste tak fixoval pocit zklamání a hanby, právě tak jako fotograf fixu-

je příslušnými lázněmi prchavý obraz na citlivé desce.«

La Pérouse chodil při té řeči po pokoji a skandoval každou slabiku mohutným posunkem pravé ruky. Náhle udělal půlobrat a zastavil se před svým zvláštním pacientem. Clergerie si držel ruce na obličeji a skrze roztažené prsty bylo vidět, jak se mu tvář leskne jakousi pěnou, smíšenou z potu a slz... Plakal.

»Jsem šílenec...« koktal. »Šílenec, nešťastný šílenec... Dědičná neurosa... strach před utrpením... Ale přes to přese všechno... Mám hrát tuto hnusnou komedii?... Mám se vzdát... své lidské důstojnosti? Mám k tomu právo?«

Jakmile však neobyčejný psychiatr uslyšel slovo šílenec, pohodil hlavou dozadu a trhl zuřivě rameny.

»Šílenec?« vykřikl. »Jak to, šílenec? Co znamená ten žert? Šílenec! (Čelo a krk se mu ihned polily šarlatem.) Chovám se k svým nemocným se vší možnou šetrností, ale nemohu strpět — rozumíte? — nesmím v jejich vlastním zájmu strpět, aby pozbyli úcty ke mně! Kam bychom došli? Uvědomte si, pane, že mi už není ani možno, abych vám odňal své služby! Nikoli, pane! Jsme nyní uprostřed léčení, začínáme teprve určovat psychogenesi vaší neurosy, a v tom stavu vás nemohu odevzdat nikomu ze svých kolegů! Zneužívat této mé lékařské svědomitosti by bylo

zbabělé, pane — ano, zbabělé... Dokonale zbabělé!»

»Promiňte, promiňte...« úpěl Clergerie... —
»Nechával jste mi až dosud vždycky potřebný čas... Bylo to od vás velmi zdvořilé... velmi lidské... Ubezpečuji vás, že v tom vidím jen jakýsi ritus — celkem neškodný — jakýsi symbolický ritus... nebo prostě jenom pouhou formalitu... Nicméně však...«

»Tak si jděte k čertu! Ponesete si sám odpovědnost za to, co přijde. Nikdo nezanechává bez trestu takového léčení, a to uprostřed přenosného stadia. Upozorňuji vás, že taková neurosa, jako je vaše, může být kristalisačním jádrem nebo přípravným stadiem skutečné psycho-neurosy. Není tak řídkým zjevem, že se úzkostlivec stává hysterikem a hypochondr člověkem posedlým utkvělou ideou.«

»Dovolte, drahý příteli... nechcete mi přece namluvit, že takový nepatrný odpor k některé z vašich rad by musil mít následky tak vážné. Obávám se, že jste vzal příliš tragicky ony neurčitě starosti, které jsou dobře známy všem otcům... Možná, že jsem promluvil nějaká neprozřetelná slova... Ale vy vnášíte do naší debaty tón příliš vášnivý,« doložil s bolestným úsměvem.

La Pérouse skryl spěšně obě ruce za zády a vykřikl:

»Ale vždyť jste mne výslovně žádal o mínění ve věci své slečny dcery!«

»Ovšem... neberu nic nazpátek.«

»Nuže, v tom jsme zajedno. Nejde mi o nic jiného, nežli abych vám podal v té věci vysvětlení. Budu jednat se vší možnou rozvahou, nenavrhuji žádné zvláštní léčení. Co bychom také léčili? Děvče se zdá normální, naprosto normální. Pravíte, že je velmi zbožná, ale co je víc? Není mou věcí, abych rozeznával náboženské zvnitřnění od jiných druhů sublimace. Takového člověka nepokládáme za neuropatha, nýbrž jen za ducha ve stavu vratkém. Jest však nutno, abychom jednali ve vzájemné dohodě... Proč bych se vám nepřiznal, že ten případ mne zajímá? Minul jsem se s abbém Chevancem jenom o vlások. Paní d'Arpenans by mě s ním byla málem seznámila u vašeho přítele Tissiera. Byl tenkrát — jak tomu říkáte? — výpomocným či jakým knězem — to je jedno! — u Panny Marie Vítězné. Kolega Dubois-Danjoux tvrdí, že se k jeho zpovědnici hrnuly všechny hysterické kuchařky. Odtud jeho titul »zpovědník služek«, který mi byl až dosud nesrozumitelný. Byl to ostatně skvělý maniak, jakýsi svatý...«

»Želím jeho ztráty,« řekl vážně Clergerie. Nabýval pomalu odvahy, poněvadž se mu zdálo, že pozornost jeho dobročinného kata se od něho odvrací. »Sám jsem ho slyšel, jak si stěžoval před

četným shromážděním na tlachavost svých ka-
jícnic.«

»Opravdu? Jste si tím jist?« zeptal se La Pé-
rouse s neobyčejným zájmem.

Avšak oheň jeho očí ihned pohasl a on, poky-
vuje zvolna hlavou, ohrnul rty tak podivně, že
odkryl nejenom zuby, nýbrž i dásně.

»Lidé mě často obviňují z hrubého, surového
materialismu. Jaká hloupost! Ztrávil jsem celý
život hledáním čistých zdrojů a zdá se mi, že
je věřím v lidech z jednoho konce světa na dru-
hý... Co se můžeme dovědět o svých nemoc-
ných, ptám se vás? Takřka nic. Všecky naše vý-
sledky jsou falešné. V devíti případech z desíti
je zřejmo, že nemocný se přetvařuje, a my ne-
můžeme ani nejpodrobnějším výslechem jeho lež
vystopovat.«

»Můj drahý a veliký příteli,« odpověděl histo-
rik tónem ještě vážnějším a důstojnějším, ačkoli
si toho snad nebyl vědom. »Nejsem sice otcem
naprosto vzorným, ale mám aspoň za to, že ne-
jsem otcem slepým. Děkuji vám, třeba jste ob-
vinil mé skrovné úmysly způsobem sebe krutěj-
ším. Zápas, který vedu už několik neděl sám se
sebou, musí skončit. Dával jsem v něm v sázku
rozum, zdraví, chléb své rodiny i svůj blízký sň-
tek. Byl bych se málem dopustil týchž chyb,
které udělaly mé první manželství tak nešťast-
ným. Zkrátka, postupuji vám milerád část svých

otcovských práv. Upozorňuji vás jenom, že má dcera je upřímnost sama. Budete mít co dělat (smím-li se odvážit toho nesprávného obrazu) se svědomím nejjemnějším, nejcitlivějším... Oh, zajisté, dovedu ocenit vaši úctu k náboženským skutečnostem. Ačkoli si pokládám za čest, že jsem člověkem věřícím, jsem dalek toho, abych podceňoval služby, které prokázali učenci jako vy zmodernisovanému a pokrokovému katolictví. — Dnes je to psychoanalýza — psychoanalýza uvedená na pravou míru — včera to byl Jamesův pragmatismus, bergsonovský antiintelektualismus... a proč ne?... i sám p. Renouvier!... vždyť jistý idealismus konec konců smiřuje všechna vyznání a všechny druhy víry! Ale člověk nikdy nemůže dost šetřit citlivosti příliš jemné... Vy jste psychiatr. Stává se vám, že se někdy ptáte na mínění nějakého kolegy, který je specialistou chorob hrtanových, ledvinových, srdečních... Nuže, poprosil jsem našeho znamenitého přítele pana abbého Cénabra, aby i on zahájil šetření svými vlastními prostředky... Můj klid by byl úplný, kdybyste... laskavě použil jeho zkušenosti. Je to jeden z nejlepších znalců duchovního života. Na druhé straně je to učenec, jehož spolehlivost...»

Čelo a krk pana de La Pérouse zbrunátněly tak prudce jako po prvé.

»Váš Cénabre,« koktal, »váš Cénabre! Co mi

s ním chcete? Cénabre! Snad si nemyslíte, že při svém postavení a při svém věku...«

Nestaral se už o to, aby schoval ruce. Třásl se před samým nosem pana de Clergerie, který byl všecek poděšen výbuchem tohoto nepochopitelného hněvu.

»Můj Cénabre! Ale pochopte přece, slovutný příteli... Už sama osobnost abbého Cénabra...«

»Nikdy jsem nepřistoupil na to, abych se s někým dělil o odpovědnost za něčí léčení, ať by to byl kdokoliv,« řekl psychiatr, zdánlivě poněkud uklidněný, ačkoli mluvil ještě pořád hlasem nesnesitelně jednotvárným. »Pochopte tento projev špatného rozmaru. Vy jste mi svěřil svou dceru. Ta je mi od této chvíle posvátná. Ano, pane, nikdo se nesmí ani dotknout tohoto děvčete bez mého dovolení a bez mého dozoru. V této věci jde o mou pověst, pane! Cénabre, takový...«

Zamířil ke dveřím, ale nešťastný Clergerie je už zatím zakryl svým tělem.

»Račte se uklidnit!« prosil. »Vždyť nás mohou slyšet... Jak bych si byl mohl pomyslit... Co se vlastně děje? Ostatně, to mi vysvětlíte později... Vždyť ti pánové jsou v knihovně, na dva kroky od nás... Jen si to považte! Za touto papírovou stěnou!« doložil, ťukaje zoufale loktem do zdi.

»Já proti němu nic nemám,« mluvil dále La Pérouse, aniž ztišil hlas. »Ale zdá se mi, že ne-

víte, jak choulostivou a důvěrnou — nejvýš důvěrnou operací je ono vyšetřování, kterému podrobuji každého nového nemocného. Nejmenší taktické nedopatření může způsobit, že zabředneme do bludu nebo do nechutnosti. Má-li člověk sledovat síť komplexů, tak jemnou a křehkou, rozbírat část po části systémy spirituálních náhrad za smyslné sklony, nalézat neznatelnou mez, caesuru vývoje příliš opožděného nebo příliš časného — jaké chladnokrevnosti je k tomu potřebí! Jaké čistoty v úmyslech, jaké čistoty! Bylo by k tomu potřebí, aby lékař měl genia obou pohlaví zároveň, sílu jednoho a stud a jemnost druhého — ano, musil by být jakýmsi androginem, to je můj dávný sen! A vy mi navrhuje spolupráci — ba co dím! — dozor člověka, který vypocuje mužství všemi póry!«

La Pérouse zbledl znechucením.

»Zapřisahám vás...« začal Clergerie.

Úžas a hněv, jakož i strach, aby jich vedle neslyšeli, dodávaly jeho pokornému pohledu, jindy tak plachému, jakési nepříjemné ztrnulosti. La Pérouse propukl v smích.

»Jak to, že mne to už dávno nenapadlo? ... Pracovitý, přísných mravů ... ano, ano! ... Snadno se řekne, muž přísných mravů! Jde jenom o to, aby se nemátla přísnost mravů s onou formou melancholie, kterou všichni známe — totiž

s předtuchou paralysy míchy, můj milý. Tak, tak!«

»Zapřisahám vás, abyste se vzpamatoval... La Pérouse, jak se opovažujete mluvit tak o mistrovi... o znamenitém muži, ... jehož soukromý život je mimo všechno podezření? Ano, ano, jen mne vyslechněte... ještě slůvko! Mám za svou povinnost říci vám ještě jednou... — Ale kam k čertu jdete? Co máte v úmyslu? Vždyť to je úplná provoka...«

Zbytek slova se rozplynul v zmateném mumlání, neboť psychiatr právě zavřel dveře. Ještě v poslední chvíli zahlédl Clergeria celého zkoprnělého úžasem. Měl i uprostřed svých zmatených myšlenek nejasný pocit, že udělal jakousi chybu, a pocítil ono sevření bránice, známé lidem roztržitým, když se vetře do jejich snu cizí přítomnost, zatím jen velmi neurčitá. Ale systém pološílených představ, které v něm před chvilkou vzbudila jeho zuřivost a jeho zklamání, byl ještě příliš soudržný, aby nezvítězil aspoň na zlomek vteřiny i nad samým svědectvím jeho smyslů. Podle toho zpoždění, takřka neznatelného, a podle porušení vnitřního rytmu bylo možno změřit, jak pokročilo jeho šílenství. Mnohem dříve totiž, nežli myšlení, konečně zkamenělé, ztrne navždy v obludné nehybnosti, opravdu nerostné, v nehybnosti, která se tak krutě odráží od marného zmítání údů — mnohem dříve stávají se

představy podivně lepkavými, shlukují se v drůzy, neopouštějí už na konec oblast vědomí a zanechávají v něm třpytivou stopu. A ještě i tentokrát předešel u La Perousa pohyb myšlenku, takže jeho postavení bylo postavením zpitomělého člověka, který se zmýlí ve dveřích a octne se v polostínu bibliotéky se zavřenými okenicemi, zatím co se domnívá, že vyjde do zahrady. Ale snad jen jeho hlas by ho byl mohl prozradit.

»Promiňte, prosím,« řekl. »Kde to mám hlavu?«

»Na ramenou, pane profesore,« odpověděl abbé Cénabre. »Promiňte mi ten nevinný žert. Máme-li věřit některým poddaným vladaře Pescennia, první biskup pařížský a jeho druhové Rusticus a Eleutherius by to o sobě nebyli mohli říci.«

Ozval se jedinečný smích, který Lagarrigue přirovnává k rachotu malého bubínku ze sudanské kůry, k rachotu, který mu stoupal jediným proudem z hlubokých prsou. Lékař by byl málem přišel z rovnováhy.

Avšak La Pérouse není mužem, který by opustil bojiště. Není jenom chladnokrevný jako dvořan, kterého nic neuvede do rozpaků: je to bezcitný a hrubý pán nesčetných tajemství, hanebných i ubohých, zvyklý vlámati se několika neúprosnými slovy, tak jako nárazy berana do zdi, do duší nešťastníků, kteří se už předem vzdávají a kterých by bylo nebezpečno šetřit.

»Mluvím příliš nahlas a příliš zřetelně,« řekl s neomalenou upřímností, »a vy jste neudělal dobře, poslouchal-li jste. Co se týče jistých zjevů zvláštního druhu, je kněz vždycky poněkud tajnůstkářský. Stará empirická morálka viděla v člověku hypersexuelním neprávem člověka nebezpečného, člověka rozvratného. Leč nemělo by se zapomínat, že všechny revoluce byly udělány eunuchy: Jean Jacques, Robespierre, Cromwell byli nekňubové.«

Abbé Cénabre položil pomalu knihu, kterou držel v ruce, a když vstal, ponořily se mu hlava i ramena opět do stínu. Na jeho laciném řetízku od hodinek se zatřpytil tenký sluneční paprsek.

»Tuším, že se chcete vyhnout touto nemírnou upřímností možnému nedorozumění,« řekl. »Ale já nerozumím ani za mák tomu, co jsem právě slyšel. Co já mám dělat s Jean Jacquesem, s Robespierrem nebo s Cromwellem? To jsou jenom lékařské řeči. Ostatně, buďte bez starosti: tady není slyšet z jednoho pokoje, co se povídá v druhém. Sám to můžete snadno zkusit.«

Po těch slovech si zase pomalu sedl. Slunce si pohrávalo na jeho hustých vlasech, sotva prošedivělých. Pod nimi se leskl jeho pozorný pohled. La Pérouse užasl nad jeho neúprosným smutkem. Drzá odpověď, ke které se chystal, mu uschla na rtech. Pokrčil jenom rameny, udělal polopochybovačný, polobezradný posunek a vrá-

tiv se do pracovny, prošel jí z jednoho konce na druhý, aniž otočil hlavu. Zavřel za sebou dveře tak rychle, že rozpačitý a bolestný úsměv, který za ním Clergerie vyslal za svou hradbou z foliantových svazků, dopadl už jenom na ně.

III

Světlo splývalo s nadhlavníku širokými šikmými pruhy, řinulo se podél vysokých bílých kamenů, vytryskovalo pak na všech čtyřech rozích trávníku mnohobarevnými trsy — žlutými a purpurovými u dahlií, růžovými a bílými u karafiátů — a na konec se ztrácelo v temné zeleni travnaté obruby. Ale to byl jenom, možno-li se tak vyjádřit, hlavní motiv symfonie, zasazený do husté tkáně orchestru. Nekonečná světelná příze se už roztránila ve vzduchu o jakýsi průsvitný útes a neviditelný vítr už třepil její pěnu, jako by si s ní hrál, a rozptyloval ji po místech nejméně přístupných, do stinné prolákliny travnatého svahu, na poslední lístek šeríkového keře nebo na nejvyšší hrot černého smrku. Podobalo se to méně všeobecné záplavě slunečního světla nežli úskočnému zažihání suchého podrostu, když nenadálý hadovitý plamínek běží s větvičky na větvičku tak jako tenký šarlatový jazýček. Je-li léto příliš dusné, zdá se v některých chvílích, jako by se příroda

neotvírala a neprotahovala pod jeho žhoucím laskáním, nýbrž jako by se naopak choulila němě a plaše do sebe, nehybná a ztrnule odevzdaná jako zvíře, které cítí, jak se mu zatínají do slabin tesáky vítězného dravce. A opravdu, tento tuhý déšť světla, padající z ponuré oblohy, tento lijavec šípů rozžhavených do běla, toto nesčíslné ssání denní hvězdy vzbuzovalo spíše představu kousání, nesčíslného vytrvalého kousání, nesmírného hlodání.

Pan Fjodor umýval svůj vůz. Jeho dlouhé nohy vězely v kožených nohavicích a rukávy měl vyhrnuty až po ramena. Ani se neobrátil.

»Pozor tam, můj milý,« procedil skrze zuby.
»Idiot je u pumpy!«

Ucouvl o dva kroky, uchopil džber a pohupoval jím lehce a bez námahy, jako by to byla otep sena.

»Pozor tam!« vykřikl a ukázal své bílé zuby.
Voda chrstla na zeď o deset metrů dále.

»Jaký idiot?« ptal se La Pérouse. »U jaké pumpy?«

»Vy jste dítě! Byl to žert... nemohu jenom snést, když se někdo ke mně přiblíží tak tajně, tak znenadání. To je všechno...«

Odhodil džber za sebe na hromadu špinavých hadrů a sundal se zdi kabát.

»Pěkné svinstvo, co? Příteli, to mi připomíná mládí. Dům mé babičky také neměl oken, jenom

veliké pevné dveře, pobité hřeby, aby vydržely sekeru i kulku, a byl v nich výklenek pro ikonu. Ale když mi umřel otec, představ si to, rozbila ikonu a plivla na ni, ta stará židovka! A po zemi se také válely hadry, spousta hadrů! Pět tisíc, deset tisíc, dvacet tisíc rublů v hadrech, což já vím! Hadry prožrané červy, tuhé mastnotou, shnilé prádlo, a pod tím, příteli, bohaté sňůry perské a turecké, krásné kavkazské výšivky, takřka neporušené, drahocenné dalmatiky, vysoké byzantské tiary ze zlatého brokátu... Seděla na těchto pokladech ve dne i v noci jako stará kvočna, rozškubávala neobyčejně obratně v svých černých rukou hořké nasolené rybičky a cpala mi je jednu po druhé palcem do úst.«

»Vsadil bych se, že v tom, cos mi právě řekl, není ani slůvka pravdy,« prohodil La Pérouse... »Ale to je jedno... Mám k tobě dvě nebo tři otázky.«

»Ani slůvka pravdy?« odpověděl Rus drze... »Ale vždyť mi už z toho jde hlava kolem... Šlechtic sem, žid tam, včera kozácký ataman, gubernátor, generál, zítra zas něco jiného... i žena popova by se popletla v tolika lžích... Vzpomeň si, tatíčku, na ten den, když tě zavolala ta dobrá panička Artiguenavová: myslila, že se chci zabít. — „Zachraňte ho, pane doktore, slavný mistře, pane profesore... Přiznávám se, je to můj milenec. Dala bych polovičku svého

jmění, jen abych ho zachránila. Vyléčte ho! Musí vám všechno upřímně říci, musí! Když lže, není to jeho vina, on se už sám sobě zprotivil...!“
A opravdu, zprotivil jsem se už sám sobě.«

Vytáhl z kapsy cigaretu, roztrhl ji, odfoukl lehounký papírek, skulil žlutý tabák v dlaních a vsunul si jej pečlivě špičkami prstů pod jazyk.

»Nuže, už poslouchám!« řekl po chvíli. »Co po mně ještě chceš?«

La Pérouse udělal krkem a rameny onen prudký posunek, kterým se prozrazoval buď jeho hněv nebo jeho rozpaky, a řekl s přízvukem, kterým se napravuje hlava svéhlavému děcku:

»Co to tady všichni máte, ty i ti ostatní? To děvče vás všechny pobláznilo, mé čestné slovo! Nikdo si jí nikdy nevšiml, neměla tu o nic důležitější místo nežli pes nebo kanárek... A teď se na to podívejte... Ta holčička z pensionátu nemyslí patrně konec konců na nic jiného, nežli aby nezkazila játrovou paštiku nebo špekovou polévku, a pět maniaků ji při tom pozoruje s komickou úzkostí, slídí po každém jejím slově, po každém pohybu... Na mou duši, vypadá to, jako bychom z ní měli strach...«

»Co se mne týče, já na to kašlu,« skočil mu Fjodor do řeči.

»To se tak jen říká,« odbyl ho La Pérouse...
»Hm, já znám svou slabou stránku. Vždycky jsem natahoval uši, když klepaři vyprávěli histor-

ky, mám hrozně rád klepy. A ty jsi chytrý a mazaný jako liška! Nu, to je jedno, zůstaňme raději při tom! Potrhle holky se najdou všude, ta odrůda není vzácná. Ostatně, mezi námi — to, cos mi vypravoval, je zajímavé, velmi zajímavé, ale skutečně nového v tom nevidím nic.«

»A já vám říkám znovu, že na to kašlu,« řekl šofér. »Viděl jsem věci podivné, neuvěřitelné — a to mi stačí. Proč by měly být nové? ... A teď odpovězte vy mně: dostanu dnes prášek, ano, či ne?«

»Jste všichni stejní,« prohlásil La Pérouse, vůbec se nezaraziv. »Musíš mít vždycky zásobu, celý sklad. A potom to zkazíš, rozdělíš se o to s kumpány ... Jsou to samé klukoviny ... Nu, kolik chceš, pět gramů?«

»To je moc!« řekl Rus unáhleně. »Dva gramy mně postačí, děkuji pěkně! — Hm, dnes bych měl tedy práci s krku!«

Ať byl jeho pohled sebe hbitější, neunikl přece ostrému pohledu starého psychiatra a prozradil mu své tajemství.

»Teď jsem tě chytil, milý brachu,« řekl La Pérouse se svým strašným dětským úsměvem. »Dva gramy stačí, to je pravda. Copak si myslíš, že jsem takový hlupák? Jsem téhož názoru jako ta dobrá panička Artiguenavová a mám také za to, že se chceš sprovodit se světa. Nic si nevyčítej. Máš sice trochu dlouhý jazyk, ale

byl bych tě chytil tak jako tak: žádné posedlosti nepřijde člověk tak snadno na stopu jako samovraždě... Ta posedlost se prozradí nejdřív... Vymýšlíte si úskoky jako ženy, jako divoši, ale zatím se nám přiznáváte každým svalem, proti své vůli, bez svého vědomí. Ano, opakujete ten posunek stokrát za den, člověk se v tom nemůže mýlit. Leda že by byl slepý...«

»Zvíře!« zasyčel Fjodor mezi zuby.

»Ostatně já nevěřím příliš v samovraždu takových lidí jako ty,« mluvil dále lékař otcovským tónem. »Jste příliš inteligentní, příliš zvědaví. Sebe menší překážka vás zarazí, zadrží vás právě na tak dlouho, aby už bylo potom pozdě. Ona chorobná představa se nemůže nikdy ustálit... Jinak bys byl už dvě léta nebožtík. Cos nám tenkrát tropil, přítelíčku, jaké to byly záchvaty! — Jdižiž, jsi příliš zkažený, aby ses mohl zabít!«

Ale pan Fjodor už zase nabyl klidu.

»Mluvme o vážných věcech,« řekl. »Víte, přáteli, proč jsem v tuto chvíli tady? Ta velká houba, modrá blůza, džbery, to všechno nic není, to všechno je jen tak na oko. Umyl jsem vůz už včera... Ale uvidím za chvíli ji, až tudy půjde se mše... Už v pátek... představ si to: vyletím z garáže jako ďas, je mi, jako tenkrát na mostě v Grodně, když jsem se vrhl i s koněm opilý do řeky. Vzduch mi hvízdá v chřípí, pozbývám de-

chu... Ale kdo ji chrání? Čím to je, že chci-li ji teď oslovit, chci-li k ní promluvit, že musím sebrat všechny síly, že musím zatínat zuby? A ona mě přejede pohledem plným hrůzy, opovržení, soucitu... což já vím?... Tu mě zaleje hanba, kamaráde, protéká mi všemi žilami, všechny kořeny mého těla jsou jí osvěženy a oživeny. Co záleží na tom, jsou-li tyto věci nové, nebo nejsou nové? Pro mne jsou nové. Jsou to jediné věci opravdu nové, které jsem kdy viděl.«

»Dost už, dost,« přerušil ho La Pérouse hrubě. »Nech toho, Fjodore, ano? Není tu vůbec zázraku, rozumíš! Jsou to jen fantasmie jednoho Rusa, kterému zmrzl mozek étherem... Ostatně už i otec se začíná znepokojovat, služebnictvo tlachá. Francina byla onehdy docela omámena morfiem, a to tvou zásluhou. Šel z ní strach, musil jsem ji poslat do postele. Je to pěkná podívaná, tři sta kilometrů od Paříže, uprostřed nejčistší bukolické dekorace! Ale ty musíš všude zakládat oheň, to už je tvá povaha! Náležíš k odřudě těch lidí, kteří si rádi hrají se zápalkami... Ale zakazuji ti, abys nemluvil o tom děvčeti: ať je nemocna nebo ne, je svěřena mé péči. Vyptám se jí sám, bude-li mě tento případ zajímat... Ode dneška je zbytečno, abys ji špehoval klíčovou dírkou... Proč se tak na mne díváš?«

»Dívám se na vás, to je pravda,« odpověděl šofér. »Dívám se na vás dokonce s potěšením.

(Vylezl jako kočka na pyramidu benzinových beden, lokty se opřel o kolena, bradu položil do dlaní a jeho pozorný pohled jako by se střídavě zapaloval a zase zhasínal.) Když jsme spolu kdysi trávivali noci u nebožtíka knížete Vasilova — Kuprin, Dorolenko a ten autobusový řidič Alexis... Alexis Semenějov v tom svém dlouhém županu, na který mu udělal návrh Drécoll, s tuberosami a s liliemi ve vlasech už šedivých — odcházel jsem pak ráno z továren Renaultových, abych vás slyšel ve velkém amfiteatru Lékařské školy, kde jste byl mezi samými učiteli, a dělalo mi radost, že vás znám lépe nežli kdokoliv z nich, neboť jsem vás nikdy neměl rád. Ne, nikdy jsem vás neměl rád. Je ve vás příliš mnoho slabosti, milý příteli! Nikdo neví, jste-li jedním z nás, nebo nejste. Možná, že jste v nás nikdy neviděl nic jiného nežli zvířata, jejichž her jste se účastnil. Zvědavost učenců je tak zvláštní, tak dětinská... Možná, že dovedete lhát jenom zvířatům naší odrůdy...«

Vyplivl tabák v chuchvalci žluté sliny k nohám La Pérousovým.

»Můj milý,« zahovořil pak zase pohrdavým tónem, »nemíním vás nijak urážet, ale dovoďte mi, abych vás na něco upozornil. Chcete-li se zabývat mnou a mou sebevraždou, poslouchajte raději napřed, co se mluví o vás, tu i onde, ba i tady v kuchyni... Zrovna včera napodoboval

před námi ten hlupák František váš hlas i vaše pohyby. Zdá se, že už nemůžete vzít do ruky sklenici, abyste jí nerozbil, tak se vám třesou prsty. Fuj! A vy se chlubíte, že si chodíte beze škody mezi blázny, že je třídíte, pro každého najdete místo ve vitrině, každému přilepíte ceduličku s číslem — fuj, fuj! „Medvěd se raduje, když se lovec nabodne na své vlastní kopí,“ řekl už náš starý Puškin. Ha ha ha!»

»Mluvíš jako hlupák, Fjodore,« odpověděl La Pérouse a v jeho sinavém obličejí se nezachvěl ani sval. »Já kašlu na takové povídačky!«

Potom hlučně vydechl a sevřel rty.

»Podívej se, třesou-li se mi prsty, ty pitomče!«

Strčil svou velikou ruku Rusovi pod nos a pohyboval pomalu kotníky.

»Nu tak? Třesou se, ty hňupe?«

Propukli oba v smích.

»Pro mne, za mne,« zabručel Fjodor a slezl se svého bidýlka. »Nenamáhejte se, milý brachu, jste bledý... Jsi bledý,« opakoval polohlasem. »Měj se na pozoru. Nech na pokoji svatou Boží, kterou navštěvují andělé. Nač to? Udělala ze mne nešťastného člověka...«

»Mlč!« řekl La Pérouse. »Dopustil jsem se jednou nebo dvakrát té chyby, že jsem se tě na ni zeptal, a ty si teď myslíš, že jsi mi nezbytný. Blázínku! Dejme tomu, žes skutečně viděl, o čem vypravuješ: já jsem den co den svědkem jiných

zjevů, mnohem zajímavějších nežli tyhle pitomosti! Ale stačí jeden takový přepjatec jako ty, aby obrátil celý dům vzhůru nohama. Budu se o tom konečně musit zmínit Clergeriovi. Ale nejprve mi řekni, proč jsi odepřel jít na kliniku k Devambèzovi? Tady není tvé místo.«

»Mluv si, co chceš,« procedil Rus skrze zuby drzeji nežli kdy jindy. »Udělal jsem chybu, to uznávám. Ale přece bych rád viděl, jak to tady všecko dopadne.«

»Jak to dopadne? Ukáží ti dveře, až se vrátíte do města, milý brachu! A bude to tvé štěstí! Měšťácký klid, tichý dům, venkov a spořádané mravy — to by mohla být tvá smrt! Tobě lépe svědčí večírky u Moýsesa, celonoční flámy, hudba a pak to mrazení za úsvitu v prázdných ulicích, kterým se tak osvěží nervy . . . To je tak něco pro tebe . . . Podívej se, lidé tvého druhu si vynalézají život ode dne ke dni, komponují jej jako knihu, nejraději by mezi nás rozdělili jeho úlohy . . . Když tě tak člověk poslouchá, málem by si myslil, že tenhle ten nešťastný kout Normandie je dostaveníčkem pro d'ábelský sabbat . . . Ty trulante! Každá rodina má nějaké to své tajemství, o tom bych mohl já něco povídat! Uspokojující při tom je, že se všechna ta tajemství podobají jedno druhému. Člověk chodí mezi nimi jako v těch zahrádkách okolo cihlových domků dělnických kolonií: člověk se musí dívat jenom

na čísla, aby věděl, kde je. Znamenity muž, trápený skrupulemi, stará lakomá a chorá dáma, přepjaté a sentimentální děvče, přátelé málo spolehliví... Můj Bože, nejzajímavější je tu ze všeho čeled', a to je tvá zásluha! A to se ještě zdá jen tady. V Paříži by si toho nikdo ani nevšiml...«

Pan Fjodor si mezi tou řečí pečlivě kartáčkoval kabát a boty. Když La Pérouse domluvil, odpověděl šofér hlasem co nejpřirozenějším:

»Nechte si svůj prášek, příteli, nechte si jej! Nemyslete si, že mi dvěma nebo třeba i pěti gramy jedu rozvážete jazyk — však já se bez něho obejdu! Ne, ne, ode dneška se už ode mne nic nedovíte, nesnažte se na mne vyžrát! Jednejte jen sám, po svém způsobu a podle své vůle! Proč pořád chodit jako kočka okolo horké kaše? Ano, podobáte se veliké černé kočce, podobáte se...«

Udělal skok dozadu a strčil tak prudce do dvojitých vrat garáže, že se otočily ve stězejích a otevřely dokořán. Ze tmy se vynořilo ohromné auto s nalakovanými boky, s měděným kováním, objevilo se tak nenadále uprostřed denního světla, jako by bylo spadlo z nebe, zahaleno vystříklou pěnou.

Výkřik, který v té chvíli uslyšeli, utkvěl ve vzduchu nad jejich hlavami, neboť byl příliš zvláštní a neobyčejný, aby se smísil s pokojným

bzukotem dne. Pronikl jen o málo výš nežli tisíc jiných důvěrných lomožů, které se vzdouvají a zase klesají ve věčném střídání, podle pravidelného rytmu, který je možná stále týž, ačkoli naše uši vnímají jenom jeho zdánlivý zmatek. (A přece, kdo neucítil mlhou, zápachem dehtu a bahna blízkost nějakého velikého přímořského města jenom podle jeho mohutného dechu, podle podivuhodného tlukotu jeho srdce, podle čehosi strašného a zároveň dětského?) Pronikl jenom o málo výš, ale neklesl k zemi. Oba mužové se na sebe mlčky zahleděli s ušima napjatýma, spíše užaslí nežli poděšeni. Jejich nervy byly tak otřeseny tímto neočekávaným a záhadným rozuzlením jejich nekalého sporu, tímto zakončením slétlým s výšin nebes a z hloubi prostoru, že by byli propukli v smích, kdyby se bylo dostavilo náhlé uvolnění, kdyby se bylo všecko uspokojivě vysvětlilo. Ale vtom se už vymrštil za prvním výkřikem výkřik druhý, jako by ho byl chtěl dostihnout v témž bodě prostoru. Ale zůstal bezpochyby na půl cestě, změnil se v slabý a sotva zřetelný chrapot, a hned potom bylo slyšet na písku jedné aleje nestejný skřípot pod nohama utíkajícího a zesláblého člověka.

»Stará paní zase utekla!« řekl Fjodor. »Zatracená Francina!«

Slyšeli to všecko jenom skrze tenkou stěnu z cihel a z kameninových dlaždic. Aby viděli,

co se děje, musili vyběhnout dveřmi od stájí a pospíšet si kolem hospodářských budov až na konec pravého křídla, které stálo poněkud v pozadí a o samotě ve stínu obrovských lip. Mohli odtamtud přehlédnout jenom cíp parku s několika přilehlými trávníky. Vlevo byl sad ohraničen prudkým svahem polí, vpravo posledními výběžky zdivočelého habrového lesíku, který byl oblíbeným místem každodenních procházek paní de Clergerie. Na zdi u zeleninové zahrádky, nedávno obílené vápnem a tetelící se v slunečním žáru, míhal se stín a za stínem podivná temná postava, drobná a ostrá, černější nežli onen stín, ale jenom o málo hmotnější, podobající se svými škubavými pohyby, tím, jak se z ničeho nic zastavovala a zase dávala do běhu, vykloubenému panákovi. Na okamžik ji ztratili s očí, zase ji uviděli a opět ztratili, tak jak běžela zatáčkami pěšiny. Konečně se vynořila na dvacet kroků od nich a vykřikla ještě jednou, ale už slaběji, ostře a zároveň chraptivě, tak jak křičí jenom stará žena nebo pták.

»Nehýbej se! Nevolej!« pošeptal pan La Pérouse svému společníkovi. »Počkáme, až nás sama pomalu pozná. Jenom žádný hluk!... Kdyby se k tomu tak namanul chudák Clegerie, to by byla pěkná patálie!«

Šílená se zastavila, nemohouc už dál, a pokoušela se upřít na oba muže pohled hned zuřivý a hned bázlivý, pohled, jež její pohasínající vůle už nedovedla ovládnout. Její rozpálený obličej zůstal suchý a její třaslavé ruce, červené jako její tváře, držely ještě nevědomky těžkou vlněnou sukni, kterou si vykasala, aby se jí líp běželo, takže jí bylo vidět tlusté punčochy, znetvořené podkolenkami. Její hlava se vteřinu nebo dvě prudce kývala od ramene k rameni a stařena se marně snažila bojovat s tím strašným tichem, které dusilo její hněv, s tou němou prázdnotou, v níž se pomalu rozplýval chumáč jejích churavých myšlenek a představ, které na okamžik soustředila její všemohoucí nenávist. Ale ticho bylo mocnější. Zavolala naposledy z hloubi svého zoufalství na oba bezcitné svědky i na milý známý dům, její dům, který k ní byl právě tak lhostejný jako lidé... Pak začala zase všecko zahalovat táž mlha, kterou znala tak dobře, a lidé i věci v ní pomalu pozbývali obrysů, tělesnosti i váhy, podobajíce se svému odrazu ve vodě. I vzdala se předem naděje, že by mohla vnutit tomuto světu preludů, ustavičně se měnících, svůj zákon a řád, a promluvila najednou rychlým a přerývaným hlasem, jako by odříkávala nějakou lekci:

»Ta holka mě udeřila... Ta holka mě udeřila...«

Cupala sem a tam, držíc ustavičně v hrsti svou

černou sukni, ale nepostoupila ani o krok, neboť s jejím bezmocným hněvem se už mísila dětinská bázeň před těmito dvěma neznámými, kteří jí stáli v cestě na samém prahu jejího domu, tváří v tvář její hanbě.

»Zůstaň tady,« řekl La Pérouse, pořád ještě polohlasem. »Ne, ne, nikoho nevolej! Je ostatně možné, že to děvče ji opravdu uhodilo... Podívej se, má na tváři ještě otisky prstů. Namoč ve džberu nějaký ubrousek nebo hadřík, třeba svůj kapesník, to je jedno... Já na ni promluví.«

»Nemluvte na ni!« ozval se za ním najednou poněkud rozechvělý hlas slečny de Clergerie. »Obzvláště jí nepřikrývejte hlavu! — Můj Bože, Fjodore, odejděte... chci říci... upozorněte Francinu, je tu patrně někde schována. Řekněte jí, ať se neukazuje!... Pane La Pérouse, bude líp, když mě s ní necháte na chvílku o samotě... jenom na malou chvílku... Tyhle záchvaty jsou tak ošklivé, tak hrozné! Jen aby se tatínek nic nedověděl... Babičko,« obrátila se potom tišším hlasem k stařeně, »milá babičko...«

Vzala znenadání šílenou do náručí a něžně ji odnášela, tisknouc na její žalostná ústa své svěží líce.

»Jděte přede mnou,« řekla panu La Pérousovi (byla trochu udýchána). »Nedotýkejte se jí ještě, ať vás ještě nevidí. Jděte tady nahoru po těch

schodech. Zanesu ji až do Ferdinandina pokoje . . .
Oh, není tuze těžká . . .«

Položili ji na kuchařčinu postel, ale ona se jim dvakrát vytrhla z rukou. Nekřičela, jen tiše úpěla, a její nářek, nejprve vysoký, přecházel pomalu do hloubky a skončil jakýmsi modulovaným povzdechem. Když se konečně dotkla zády rohu zdi, schoulila se do něho a zabalila do prostěradel a do přikrývek, třesouc se únavou a rozkoší.

»Odpusťte mi, babičko,« konejšila ji Chantal, »odpusťte mi . . . To já jsem vám ublížila, vzpomínáte si? Neudělala jsem to schválně, chtěla jsem vás zadržet a obě jsme upadly.«

Stará paní přišla do rozpaků a pokrčila rameny, jsouc zřejmě zmatena a rozladěna tím nenadálým zakročením, tmavým pokojem, holými stěnami a tichem.

»Ba ne, ba ne, to ta holka mě udeřila — ano, ta sprostáčka — to ona mě udeřila . . . Sem . . . sem . . . zrovna sem.«

Stařena si sáhla několikrát prstem prudce na tvář.

»Ale ne, babičko! To se vám jenom zdálo! Copak jste se ještě neprobrala? Měla jste strach, měla jste jenom trochu strach . . . To přejde. To přejde za chvíličku. Podívejte se na mne, babičko! Myslíte, že bych vás nechala bít, já, Chantal, vaše vnučka?«

»Odpřísáhni to!« řekla po chvílce lstivá sta-

řena. »Přisahej, že jsem nedostala ten... tu... že mne nikdo neuhodil. Tobě uvěřím, dceruško, ty nikdy nelžeš!«

»Tak přisahejte, žádné hlouposti!« řekl La Pérouse, nezmírniv takřka hlasu. (Mluvíval takto před nemocnými se svými asistenty, hlasem jednotvárným, srozumitelným jenom zasvěcencům). Mějte se na pozoru: bude vás chtít obalamutit!«

Ale šílená nečekala na odpověď a k úžasu lékařovu promluvila opět:

»Ty bys mě přece nechtěla ošidit, ty jsi hodné děvče. Dej mi svou ručku za krk, pomoz mi natáhnout nohy. Naháním ti asi strachu, vypadám jako šílená. Drž mě pevně, má rozmilá! Vzpomínám si na naši procházku, víš? Neslas mě v náručí...!«

Přitáhla si pomalu obě pěsti až k bradě. Pak se zdálo, že se jí zavírají oči, a ačkoli oba koutky jejích tenkých úst vyjadřovaly ještě nedůvěru, napjetí v obličejí už povolilo. Pan La Pérouse už couval po špičkách ke dveřím, ale vtom jej přikoval na prahu hlas Chantalin. Zarazil se všechny omráčen.

Dosud znal jenom každodenní rytmus toho hlasu, jeho důvěrný spád, ale teď v něm najednou objevil zcela nový přízvuk a barvu, zkrátka cosi, co nebylo znát v obyčejném rozhovoru. A sotva to objevil, hned měl za to, že to znal odjakživa. Nebyl by však mohl říci, promluvila-li slečna

de Clergerie hlasitěji nebo tišeji, a ono jakési očarování, které se ho zmocnilo, nepocházelo nikterak z příjemného překvapení sluchu, z dokonalé libozvučnosti. Co ho na okamžik přivedlo docela z rovnováhy, byl smutek toho hlasu, smutek takřka věštecký, nepodobný žádnému jinému smutku, poněvadž ani nejjemnější pozorovatel by v něm nebyl postřehl nic, co by se podobalo rozmrzelosti, hořkosti zklamané lásky, kterou je prosáklý každý lidský smutek. Byl to smutek neosobní, nadpřirozený, podobný andělské výčitce, smutek zároveň tak prostý a jasný, proniklý takovou líbeznou nevinností, že zasáhl v La Pérousovi skrytou a neporušenou část duše, a on jej mohl sotva rozeznat od prudkého a sladkého poranění vlastního srdce.

»Co to mluvíte, babičko?« říkal ten hlas. »Vy nejste šílená, a snad jste nikdy nebyla. Ale ve skutečnosti jste šílení všichni . . . Ano, jste šílení všichni, cítím to dobře. Bylo by potřeba věků a věků, bylo by potřeba všeho času, kterým Bůh vládne, abyste se naučili být šťastni. Oh, jen se na mne dívejte, jen dělejte překvapenou — však vy mi dobře rozumíte, má ubohá babičko! Nač ta přetvářka? Já vím všecko, vím i to, co jste mi onehdy zatajila, vím docela všecko, nejsem tak hloupá. Ale co je to platno! Jste pořád taková jako před dvaceti lety: ustavičně se znepokojujete, vymýšlíte si tisíc záminek, nechcete

ustoupit, tisknete svůj ubohý smutný život k srdci tak jako své klíče... Člověk by vám musil vytrhnout obě ruce, kdyby vám je chtěl vzít... Jen se smějte, máte ze mne přece strach, tak jako jste měla strach z mé matky — není to zvláštní? A nejhorší je, že jste všichni takoví, co jsem vám udělala?»

Při tom si tiskla ruku šílené ustavičně na prsa, ale najednou — byl to pohyb tak neočekávaný a nenucený, že se La Pérouse nemohl uhnout jeho ráně — k němu otočila zamyšlenou tvář s nepopsatelným výrazem, s výrazem jakési zoufalé potměšilosti.

»Ano, vy všichni,« řekla. »Teď to už vím, konečně jsem to pochopila. Všichni ode mne cosi čekají, ale co? O tom nemá nikdo tušení... Ale já se už začínám dohadovat, co je to... I tatínek se z ničeho nic neobyčejně zajímá o svou dceru. Vypadá to, jako bych měla pronášet věštby. Myslíla jsem si už: ‚Copak se všichni zbláznili?‘ — Ale ne, vy se o mne zajímáte asi tak, jak se moje Thisbe zajímá o skřivánky. Skřivánek, to je jenom chumáček peří a v tom chumáčku písnička, skřivánek není žádná zvěř... Ale můj pes je přece hrozně rád polyká, snad právě proto, že se nepodobají jiným ptákům. Jsou tak malincí a lehounčí a nestojí celkem za mnoho. Polykají se jenom jako z rozmaru, jako zákusek... Ale mějte se na pozoru, já se budu bránit! Což za

to konec konců mohu, že jste tolikrát obelhali Pána Boha? Což jsem tady k tomu, abyste mi dávali na starost své lži? Já na sebe nevezmu vaše lži, já je neponesu... Já mám jen jednu ubohou, zcela nepatrnou pravdu, svou pravdu. Nemám vám ji chuti dát, nebyla by vám k ničemu.«

Položila tvář na přikrývku a podle toho, jak se jí třásla ramena, poznal La Pérouse, že pláče.

»Slečno,« řekl, »stydím se za sebe.«

Zdvihla prudce hlavu a podívala se na něho pohledem smutným a neohroženým, v kterém četl svůj osud. Ale hned se zase obrátila k babičce se svým dřívějším přízvukem prosícího dítěte:

»Zaneseme vás do vašeho pokoje, babičko! Vidíte přece, že jste v pokoji Ferdinandině? Musíte mi slíbit, že budete poslouchat, dokud nebudete mít pokojnou noc!«

»Poslouchat?« zeptala se šílená zádumčivě. —
»Mám poslouchat také Franciny?«

»Nemyslete na Francinu, už ji víckrát neuvidíte, to vám slibuji!«

»Už ji víckrát neuvidím? Tak to bude líp. Ani ji, ani žádnou jinou. Musím se teď schovat, nemám už síly, vid'? Ale nech si to pro sebe, dceruško! Dělníci se brzo vrátí, kupec z Beaumesnilu si přijde pro jablka na jablečné víno... Smluvíme tentokrát cenu předem a s dělníky ujednáme plat od kusu... Řekni jim, že jsem nemocna.«

»Řeknu, že jste stará, babičko, velmi stará! Oh, nemyslete si, to nebude pro nikoho nic nového, jenom pro vás! A potom... vždyť vy si nejste tak jista, že dnes čekáte kupce z Beaumesnilu, ani jeho, ani ty druhé... Je jich mnoho, tuze mnoho, chtěla bych vás zbavit všech těch lidí... Co budete dělat s těmi mrtvolami? Nebojte se, jsou všichni mrtvi od toho dne, kdy jsme se spolu setkaly tam na louce na slunci, tenkrát dopoledne, vzpomínáte si? Já jsem vás pak nesla v náručí, byla jste lehká jako pírko. Nevážila jste o nic víc, než co budete vážit v Boží dlani — pouhý mraveneček, ubohý mraveneček! Mravenec také ztráví celý život tím, že plní své sýpky, a potom jde umřít někam za kamínek, sám a sám... Měli bychom ho napodobit.«

»Sám?« zeptala se stará paní zvědavě. »Opravdu sám? Je to možné? Vždyť se to všechno ustavičně hemží, bzučí... Já nejsem nikdy sama.«

Položila něžně ruku na dívčino ramě, chvíli mlčela se zavřenýma očima a pak řekla s povzdechem hlubokého napětí:

»A přece, když ty mluvíš, slyším jenom tebe. Ztrácím chuť bránit se, má hlava okřívá. Jsem už stará, to je pravda! Ale přece mám ještě víc rozumu nežli oni... Ty nelžeš, má rozmilá, ty nelžeš... Člověk tě poslouchá a oddechne si. Jak to občerstvuje! Ano, máš pravdu! Při svém věku bych už měla všeho nechat! Neudržím už

nic v prstech, trápím se pro hlouposti!«

Pohlédla na svou vnučku zpod přimhouřených víček nepopsatelným pohledem, zároveň úzkostlivým i lstivým

»Co ti mám dát?« zeptala se. »Mám ten smaragdový šperk po tetě Adolině... Ale k čemu by ti byl, ty bys jej nemohla nosit... Vyber si raději něco užitečnějšího.«

»Ach,« odpověděla Chantal, »nic si nevymýšlejte! Však já vím, co po vás budu chtít... Pak budete moci spát hezky bez starosti... jak jste ještě nikdy nespala.«

Šílená otevřela oči dokořán.

»Dejte mi své klíče, babičko, své drahé klíče!«

»Mé klíče!«

»Nu ano, své klíče! To vaše klíče vám nedají spát. Každý z nich je malým démonem a každý z těch malých démonů je sám o sobě těžší než hora. Budete-li mít na sobě takovou tíhu, ubohá babičko, nedostanete se do ráje, ani kdyby se do vás zapřáhli všichni andělé!«

»Mé klíče!« opakovala stařena všecka zsinalá. »Có mi to povídáš o andělich a o ďáblech? To je řečí pro můj neškodný vrtoch! Jsi chytrá, má rozmilá, ale tentokrát se mýlíš. Mám je pod kazajkou, tady v tom důlku, můžeš je nama-
kat... Ráda poslouchám, jak šterkají... slyšíš?
... cink, cink, ťuky, ťuk... Nu ano, tím se bavím... Co je v tom zlého? Klíče! K smíchu!«

»Nu, tím spíš mi je dejte, vzdejte se jich. — Řekla jste sama před chvílkou, že ve vašem věku už nic neudržíte v prstech, že byste měla všeho nechat... Oh, babičko, mrtví vám už dávno odpustili. To vy sama se držíte minulosti zuby nehty! Považte, že dá-li nám Bůh výčitky svědomí, není to proto, abychom si z nich na konec udělali starý zvyk! Váš starý zvyk — to jsou ty klíče!«

Šílená poslouchala s neobyčejnou pozorností, pokyvujíc při každém slově hlavou, a La Pérouse si všiml, jak se jí v očích pomalu soustřeďuje rozptýlené světlo.

»Nikdo ještě neviděl nic takového,« procedil skrze zuby.

Ale ať promluvil sebe tišeji, paní de Clergerie bezpochyby zachytila podezřelý bzukot jeho slov. Napjala všechny síly, aby sebrala myšlenky. Její rysy se tím opět znetvořily a hned zase nabyly výrazu smutného a zároveň potměšilého.

»Mé klíče! Copak si myslíš, že mám ten nešťastný svazek klíčů za Nejsvětější svátost? Velmi by ses asi podivila, má milá, kdybych ti řekla, co a jak...«

Slečna de Clergerie položila tvář zlehka na podušku.

»Možná, že ani ne,« odpověděla. »Vy sama víte příliš dobře, že svými klíči tady neotevřete ani jedny dveře, ani jednu zásuvku. Nikdy jich ne-

užíváte, jsou to klíče jenom tak na oko. Jenomže vy nechcete, aby na vás bylo vidět, že to víte... Ano, babičko, dejte si to ode mne říci, nezlobte se... Ve vašem věku, tak blízko Boha, je i taková malá lež příliš těžká. Duše už nemá síly, aby ji nesla... A pak jsou ještě ty ostatní lži, jen si pomyslete, lži celého života...! Zůstane z nich vždycky něco. Staří lidé je v sobě nosí jako jed. Vytrhněte ze sebe aspoň tuhle tu, ostatní už půjdou s ní, všechny najednou, tak jako plevel s rybízem... Smíříte se tím s živými i s mrtvými, to vám přísahám... Budete moci pokojně spát!«

»Tys to uhádla! Je-li možná!« zvolala šílená hlasem, který se třásl radostí. »Ty všecko uhádneš, to je divné! Ano, ano, já jsem to věděla... Nejsou k ničemu... Mohla bych ti říci i den, kdy mi je položili na stůl místo pravých. Bylo je ještě cítit rzí, sluha je večer předtím drhl pískem, zrovna pod mým oknem... Je mi to už jedno, vezmi si je, já ti je dávám... Když to už víš, nač by mi byly? A kromě toho jsem už unavena. I mé srdce usíná, má zlatá. Ode dneška už budu moci být unavena podle chuti, dosyta...«

Škubla jenom nepatrně rameny a usnula.

»Co myslíte?« zeptala se slečna de Clergerie. »Snad bude nejlíp, když ji tady necháme až do večera. K večeři se jistě probudí, já ji už znám.«

Pokusila se usmát, ale on viděl jenom její

vpadlé tváře, vrásky u očí a trpká unavená ústa.

»Milostivá slečno,« řekl, »vaše babička nebude dnes večer večeřet. Uštvala jste ji, nemůže už dál.«

»A což já!« povzdechla si. »Já jsem také hrozně utrmácena!«

Přistoupila k oknu, opřela se mlčky čelem o tabulku a jemu se zdálo, že pohybuje rty. Pomyšlení, že se modlí, mu bylo najednou nesnesitelné.

»Vaše methoda je důmyslná,« začal zase a přitom mu neušlo, jak sebou její plavá šíje trhla při nenadálém zvuku jeho hlasu. »Jenomže se mi zdá trochu krutá. Nač jí brát její hračku? Každý věk má svou.«

Chantal se prudce otočila.

»Opravdu? Takové je vaše mínění?« zeptala se úzkostným hlasem. »Ne, ne, vy to říkáte jenom proto, abyste mi udělal bolest, abyste mě urazil. V čem je má methoda důmyslná? Má methoda! Já nemám metody, pane profesore! Nikdo mě ničemu neučil a já nejsem s to, abych si něco vymyslíla. Každý druhý by byl jednal jako já... Znam babičku lépe než vy. Měla příliš ráda život, v tom to vězí. Stáří ji ponižuje, nechce se poddat, ubohá, zatíná své staré zuby ze všech sil. Hlava už není tuze silná, to je pravda, ale ona je tak chytrá a dovede ze všeho těžít! Upletla si takto svou historii stéblo po stéblu, tak jako

si pták staví hnízdo, lež po lži, a vy děláte, jako byste tomu věřil, a nechcete ji z toho osvobodit. Můj Bože, a mně se přece zdá, že není strašnějších lží, nežli lže-li někdo sám sobě!»

Dopověděla ta slova takřka šeptem. Její ruce, kterými stahovala opatrně přikrývku až k pažím nemocné, se chvěly netrpělivostí a únavou. Jak se nakláněla nad babičkou mezi stěnou a postelí, klesla pod ní najednou kolena a ona se tak tak opřela loktem o zhlavec postele. Udělala to však tak obratně, že pohled La Pérousův zachytil toto zapotácení jenom letmo. Zdálo se mu, že čte v jejích hrdých a smutných očích jakousi výzvu k boji.

»Však i na vás dojde, slečno,« řekl. »Ano, přijde chvíle, kdy budete toužebně hledat mezi tolika lžemi, kterými dnes opovrhujete, tu poslední a nejubožejší, aby vám pomohla žít a umřít. Viděl jsem zpupnější mladé lidi, nežli jste vy, a na konec se vzdali... vzdali se s tělem i s duší.«

»Je to možné?« zeptala se, dívajíc se na psychiatra s nevýslovným úžasem. »Což se člověk může vzdát?«

Začal se smát tak sprostě, tak hrubě, s takovou zřejmou snahou, aby ji pokořil, že se zarděla do tmava. Pak nastalo v pokoji takové ticho, že bylo slyšet jenom slabé oddechování stařeny a skřípot větvičky o okenní tabulku.

»Já vám nerozumím,« řekla Chantal. »Komu se člověk vzdává? Komu vydává svou duši? Mám za to, že se můžeme odepřít anebo dát, ale vzdát se?«

Její hlas byl čím dál tím slabší a při posledním slově se úplně zaškrtil.

»Oh,« zvolal La Pérouse, »slovník starého lékaře není tak bohatý, promiňte... Dát se, odepřít se, to jsou pro mne prázdná slova. Nikdy jsem neviděl, aby se někdo odepřel tomu, koho miluje, a dal se tomu, koho nenávidí; člověk a jeho žádost jsou vždycky jedno. Tvrdím však, že se člověk na konec vždycky vzdá, jakmile ochabnou jeho síly a s nimi i přání, aby se líbil. A poněvadž vás tato debata zajímá, dodám ještě, že úloha napravovatele lží je beze sporu spíše výhodná nežli užitečná. Ostatně ta zkušenost není nikterak ojedinělá a metoda té věci je dobře známa. Pro mého starého učitele Duraulta de Séverac byla přetvářka...«

»Prosím vás!« zvolala Chantal. »Jednala jsem docela z přirozeného popudu, docela pošetile, nazdařbůh. Jsem velmi na rozpacích, že se najednou ocítám tváří v tvář tomu slavnému profesovi. Ale docela vážně,« doložila ihned, »nemyslete si, že žertuji! Jsem hloupé děvče, to je všecko, a neumím jím být na polovic, jakáž pomoc! Není nic hloupějšího nežli být ochotníkem

v lékařství — leda snad být ochotníkem v malířství.«

»Je něco ještě hloupějšího a krutějšího,« řekl La Pérouse, »totiž to, čemu já říkám ,být ochotníkem duší‘, totiž maniakem, který člověku připisuje svědomí, aby měl to potěšení a mohl se v něm uvelebit, roztáhnout se tam se svým vlastním harampátím . . . Každý z nás musí jakž takž vyjít se svým podílem pravdy a lži . . . Já sám . . .«

»Proč mluvíte o sobě?« zeptala se mírně slečna de Clergerie. »Vždyť já přece nejsem s to, abych se vedrala do něčího svědomí! Co jsem vám udělala? Nač se bráníte?«

»Dovolte, já se nebráním! Ale nemíním se dát napálit! Ano, slečno, překročil jsem už věk, kdy člověk hned podlehne každému vlivu. Ztrávil jsem třicet let svého života tím, že jsem hned tomu, hned onomu pomatenci slepoval novou duši z odpadků staré, a opovrhuji dostatečně sám sebou, abych měl právo uspořít si jisté neúčinné a pokořující zkušenosti. Mluvme upřímně: naskytlo se mi už více než jednou, že jsem vás pozoroval se zvědavostí, ba se zájmem, kterého jste si vy v své bystrozrakosti už dávno všimla. Podněcovala jste tento zájem velmi obratně — ať už z lhostejnosti nebo z opovržení — ale nepomyslela jste nikdy na to, abyste jej sebe méně uspokojila. Čím je pro vás a pro ty, kdož se vám podobají, člověk zvědavý? Neote-

sancem a hňupem. Ale právě dnes ráno se mne Clergerie na vás ptal . . . oh, jen tak, jako se ptáme starého přítele! U všech hromů, vždyť jsem vás znal jako malou holčičku, když jste ještě nosívala vlasy na zádech! Měla jste ruce jako děťátko, neuvěřitelně malé, bílé, špičaté ruce! Co jsem mu měl odpovědět? Vy přece dojista nepotřebuje ničí pomoci . . .«

Chantal k němu pokročila se vztyčeným čelem a v jejím zlatém, takřka velitelském pohledu probleskovala ustavičně ona jemná posměvačnost, které dodávaly její nesmírná únava a odevzdaný smutek jejího obličeje jedinečného a drásavého smyslu.

»Tatínek se vás na mne ptal?« řekla. »Ano, ptal? Můj Bože, čeho se ještě nedožiji? Co má proti mně? Můj život přece není nijak zvláštní, já sama tomu tak chci! Stahuji jej ze všech sil co možná nejnižše, a protože se říká, že má nebožka maminka měla nechuť k vedení domácnosti, ztrávím na konec svůj nejkrásnější čas v kuchyni. Nestačí to? Co myslíte, že asi tajím? Tajemství, opravdové tajemství, vždyť to je přepych! Já na to nemám dost času . . . Ostatně uznejte sám, že tatínek je zvláštní člověk. Dvě léta skoro ani nezpozoroval, že s ním žiji v jednom domě, a teď zase najednou upadne do druhé krajnosti: počítá takřka každý můj krok, vás se vyptává, napadne ho najednou, aby mě dal vy-

šetřit profesorem psychiatrem. Vy sám... Ne, ne, nechte mne domluvit, ještě vzbudíte babičku... Nejsem tak hloupá, vidím dobře, jak zatahujete kruh kolem mé nepatrné osoby, a že vám už neproklouznu... Tím hůř pro vás... Stává se někdy, že lovci obkličují ve vysokém jeteli nádherného bažanta, a zatím vyletí popelavá bažantice. Vy nemáte ani potuchy, jak jsem popelavá!«

»A co dál?« prohodil hrabě La Pérouse.

»Dál? ... Nezbude vám nic jiného, nežli abyste si pro útěchu vymyslel nějakou pohádku. Pohádky přece nejsou na nic jiného. Dnes se ještě namáháte ulovit u mne nějaký příznačný zjev, ať by to bylo cokoliv, jenom abyste mě mohl náležitě zařadit. Vidím, jak na mne líčíte malé nenápadné pasti a tváříte se přitom tak nevinně jako entomolog, který převrátí dvacetkrát za sebou nešťastného brouka na záda. Lidé by rádi věděli, odkud přicházím a kam jdu... Nechávejí mě na svobodě, ale všechny východy jsou obsazeny. U brány tohoto světa stojíte na stráží vy, a budu-li chtít uprchnout do ráje, čeká na mne u duchovního vchodu abbé Cénabre... Ale jen si nemyslete! Což zlíbí-li se mi zůstat, kde jsem, a nejit nikam? Jsem stvořena k tomu, abych žila ze dne na den, tak jako starý havran ve sněhu, který si hladí zobákem peří a čeká na jaro. Ano, starý havran! Nemyslete si, že jsem

tak mladá... Bylo by s vámi dobře, kdybyste netropil víc pošetilostí než já. Já ztratím málokdy hlavu, protože náležím k odrůdě velmi obyčejné, velmi houževnaté, předčasně zralé, k odrůdě, která se dovede přizpůsobit každému ročnímu počasí. A abyste věděl, řeknu vám ještě něco. Zapomínáte na jednu podrobnost: jste sám poněkud zvláštní. Já vás také konec konců pozoruji! Kéž byste se nad tím občas zamyslel a kéž by vám to mohlo přidat trochu rozvahy a opatrnosti! Nevydával byste se potom tolik v nebezpečí, že mi budete zbytečně ubližovat.«

»Kdo vám zbytečně ubližuje? Proč?«

Chantal chvíli váhala, pokrčila rameny a záblesk posměvačnosti v jejích očích jako by byl zhasl, jako by se byl skryl u samého dna jejího smutného a něžného pohledu.

»Měl byste strach, abyste nebyl směšný,« řekla, sledujíc dále svou myšlenku. »Ano, styděl byste se potom uvádět zmatek do mého života, ať už pod tou nebo pod onou záminkou, ba ani ne z přátelství ke mně! V mém životě je tuze málo věcí, rozumíte! Můj život se podobá studentskému pokojíku: lůžko, stůl, dvě židle... Mohu si jej udržet čistý a jasný... Jakým právem byste mi z něho chtěli udělat skladiště kuriozit, plné harampátí, které nemohu cítit? Nuže, zavru zkrátka dveře... Každý bude musit nejprve říci své jméno, své pravé jméno, ukázat

svou tvář . . . Od nynějška už každého nepustím.«

»Byla byste jednala moudře,« řekl La Pérouse, »kdybyste byla užila této základní opatrnosti dříve, a to u jiných lidí, ne u mne!«

Hodil jí ve tvář tuto urážku zcela chladně a s rozvahou, se zuřivou a jasnovidnou schválností. A přece ucítil v témž zlomku vteřiny, jak v něm stoupá jakoby z nejhlubšího nitra hněv docela jiný, jakési vzteklé šílenství, které se podobalo vzpouře proti smrti.

Chantal na něho hleděla dlouho, s výrazem nevýslovného úžasu. Byl by u ní marně pátral po sebe menším projevu bázně anebo rozpaků. Ani se nezačervenala, oblouk jejích úst zůstal napjat a v jejím jemném a pozorném obličejí se nezačhvělo nic kromě zlatého stínu řas. Konečně řekla:

»Pane La Pérouse, promluvil jste příliš pozdě. Ano, je už teď příliš pozdě, už mi nemůžete ublížit. Ale znáte-li to ubohé tajemství, co ještě chcete? Víte toho už dost.«

»Ne,« odpověděl. »Fjodor je hlupák, blázen. Co záleží na tom, co viděl anebo neviděl? Od vás, z vašich úst se musím dovědět, lhal-li nebo nelhal.«

Nachýlil se k ní tak blízko, že se takřka dotýkal její tváře. Jeho úsměv byl úsměvem maniaka anebo člověka, kterého právě zasáhlo hluboké zklamání u samých kořenů života. Viděla jeho

pohled, jak se pomalu pohybuje, tak jako když po sobě pomalu klouzají dvě křišťálové čepele, sotva rozdvojené.

»Poslouchejte,« řekl, »byl jsem lékařem, to je pravda, ale už jím nejsem. Zítra už nebudu ničím... Ano, vy ještě budete pořád tak mladá a silná, pořád tak čerstvá, pořád z vás ještě bude cítit vůni ostružin, a já už budu poslouchat, jak mi padá na rakev kapka za kapkou, jak se nade mnou vrství země, a snad také uslyším, jak se prodírá spoustami křídý anebo jílu nějaký malý pramínek, jak stoupá vzhůru, jak se dere ke světlu, až najednou vyskočí kdesi mezi dvěma omšelými kameny v trávě jako malé zvířátko... Je mi k smíchu věda i učenci, a mám-li říci pravdu, nebyl jsem nikdy jedním z nich... Pro mne ať je všechny vezme ďas! Já jsem ve skutečnosti nic nemiloval... Koho jsem měl milovat? Ztrávil jsem život tím, že jsem se shlížel v tvářích svých bláznů jako v zrcadle... Zním zvláštní a nezměnitelný smysl všech svých posunků a pošklebků, nemohu se už přinutit k smíchu ani k pláči... Ale ještě bych na ně na všecky vyžrál, má milá! Kdysi stačil jediný pohled, jediné zapumpování těchto mých očí, aby vyhnalo z člověka stíhaného přízraky jeho utkvělou představu, tak jako když bodnete do srdeční jamky u vodnatelného. Moji žáci viděli, jak mu to takřka leze z úst, strkali do sebe lokty a přestávalo jim být

do smíchu... To jsou krásné chvíle mého života... Zkrátka, vím dobře, co je to nemocná osoba. Nu a když jste před chvílkou řekla babičce: ‚Mravenec plní svou sýpku a pak zaleze někam za kamínek a pojde‘ — nebo tak nějak, pomyslíl jsem si: zahrála si s Fjodorem komedii, má nás všechny za blázny. — Nu, jen se přiznejte! Že jste si udělala z Fjodora dobrý den?«

»Oh, pane La Pérouse, což jste se všichni zapřísáhli, že mě zaženete do úzkých? Hledte, pokoušela jsem se trpělivě čekat, zatajit na několik neděl... nic víc než na několik neděl... onen... onu... zkrátka ony zvláštní záchvaty... (Vždyť nejsem sama! Marie de Saint André byla náměsíčná, když jsme byly v pensionátě. Sám jste ji léčil. Utíkala na střechy a ležela pak hodinu nebo dvě hodiny docela bez sebe, jako v mdlobách, ztrnulá jako hůl.) A teď se na mne všechno sesypalo, a to jenom proto, že si jakási figura z ruského baletu zamanula, že za mnou bude slídit krok za krokem, tak jak lidé číhají na krotitele zvěře, doufajíce, že uvidí, jak ho nějaká šelma požírá. Hledte, nejsem o nic upejpavější než jiné dívky, ale v některých chvílích by ztratily půdu pod nohama a přišly o rozum i povahy mnohem silnější... Málem bych někdy záviděla těm, které se mohou svěřovat s takovými nepříjemnými tajnostmi svým maminkám... Jen si považte, vypravovat něco takového otci, jako je

můj! ... Ale dejme tomu, že jsem poněkud otálela, že jsem byla trochu zbabělá — což za to nejsem už dost potrestána? A ostatně — byla jsem vám dlužna pravdu? Což za vás odpovídám před Bohem?»

»Nikterak,« odpověděl La Pérouse. »Jak byste si mohla udělat sebe menší představu o poslední ilusi člověka odsouzeného? Já jsem ve vás věřil. Slovo ‚milovat‘ už pro mne nemá smyslu a jiným jazykem to lze sotva vyjádřit. Zkrátka, věřil jsem ve vás. Ještě dnes, ještě i v této chvíli bych marně hledal ve vaší tváři sebe menší známku, sebe nepatrnější stopu minulosti. Pro vás není minulosti, jaký div! Prozkoumal-li člověk tolik lidských tváří, které vypadají jenom z dálky, jako by byly živé, ale ve skutečnosti jsou to jenom mrtvolné masky, ztuhlé od věků nějakou dědičnou nemocí, jak je potom překvapen, objeví-li najednou bytost, bytost ze všech nejprostší, která je aspoň v hlubokém souladu sama se sebou, docela svobodná a neporušená! Vy jste pro mne byla tou bytostí! Tak jsem vás vždycky znal! Nikdy jsem neviděl nic podobného ... Byla jste ... Byla jste ...«

»Vím, kdo jsem byla,« řekla s takovým pathetickým zachvěním rtů, že i její nádherný pohled jako by se tím byl zatemnil. »Pochopila jsem ... Nuže, je to tedy pravda? Budu snad ve dvaceti letech jednou z těch nešťastnic, s kterými se člo-

věk potkává ve vaší čekárně? Vzpomínáte si? Paní Ascottová, ubohá Helena Walshová... Anebo snad ještě něčím smutnějším? Snad jednou z těch strašných modlilek, které uváděly v zoufalství abbého Chevance? ‚Je s nimi přece jenom trápení,‘ říkával nebožtík.. Můj ty Bože!«

Upřela na něho na okamžik tázavý pohled a na rtech se jí zjevil žalostný úsměv, který byl bez jejího vědomí prosebný. V tom byla její jediná slabost.

»Dobrá tedy,« promluvila opět a potřásla hlavou tímž způsobem, s tímž posunkem, s jakým pouštěla na vodorovné silnici z Dombreville do Trévières své auto plnou rychlostí a nahýbajíc se na stranu poslouchala, jak jí šumí v uších vzduch. »Pane La Pérouse, musíme tedy i my vydat klíče.«

Pohlédl na ni všecek zaražen a zakoktal:

»Nic takového jsem neřekl... Vy jste... Vy jste...«

»Nu, nenamáhejte se. Na tom přece nezáleží, kdo jsem. Definice vždycky matou... Ano, byla bych si přála život bez událostí, co nejprostší a nejjasnější, a abych byla na konec stařenkou s červenými tvářemi, která se směje sama pro sebe od rána do večera, všecka růžová jako pražená mandle, a která potom umře právě tak klidně, jak klidně strkávala za mlada na Štědrý večer své střevíčky do komína. A zatím jsem teď

jakousi hrdinkou, kýmsi podezřelým a tragickým, odsouzeným k tomu, aby k sobě přitahoval blázny a monomany jako mouchy. Není třeba vyhánět ruského šoféra, rozumíte, to já sama bych měla odejít. Ale kam odejít?«

»Vy odejít?« vykřikl. »A co my? A co já? Chtěla byste mi snad namluvit, že jste nic nepozorovala? Ne? Ale jděte! V Paříži to ještě projde, ale tady! Vždyť to bije do očí! Sama jste přece před chvílkou řekla, že se ode mne takřka něco čeká. Tisíc láter! Vyžrála jste na nás na konec na všechny, na jednoho po druhém, jsme vám všichni vydáni na milost a nemilost. ‚Život bez událostí, stařenka s růžovými tvářemi!‘ Děláte si z nás dobrý den.«

Zdálo se, že ho neslyší, ačkoli od něho neodvracela svého vážného a pozorného pohledu. A najednou se ozval její hlas a naplnil ticho světnice zvukem tak čistým, tak srdcervoucím, že psychiatr zavřel mimoděk oči, aby mu jeho hluboké chvění vniklo lépe do prsou.

»Máte pravdu,« řekla, »měla jsem být opatrnější, poněvadž jsem neměla co dát. Oh, to jsou věci, kterým těžko porozumíte! Nedoufám příliš, že bych se mohla ospravedlnit! V podstatě jsem nikdy nemyslila leč na Boha, byla jsem prostá a veselá jenom pro něho . . . jako dítě, jako malé dítě . . . Ale jenom svatí jsou dětmi! My všichni jsme jenom ubozí lidé, pane La Pérouse . . . A lidé

jsou tak smutni, tak smutni . . . Není to zvláštní? Potřebovala jsem tolika let, než jsem to pochopila, představte si . . . Člověk je už příliš zvyklý a nevidí, jak jsou lidé smutni . . . Aspoň já jsem tomu nechtěla věřit. Podobala jsem se těm hlupákům, kteří na sebe berou výraz provinilé veselosti, když mluví s nemocnými . . . Člověk by měl chuť dát jim pár facek. Jest ovšem radost, radost v Bohu, zkrátka radost — každý z nás si o ní dělá jakousi představu . . . Ale duše opravdu veliké si nechávají pro sebe tajemství, jak tuto radost projevovat beze škody pro bližního. Říkala jsem si: Co lepšího bych mohla dělat? Jsem přece už tak nepatrná, že nemohu být nepatrnější. Nemohu se přece udělat neviditelnou! Co je jim u mne vlastně divného? Víte přece, že snadno rozeznáme v pozornosti druhých lidí tu část, která se týče našeho obličeje, postavy, šatů — a tu druhou část, část privilegovanou, část posvátnou . . . Můj Bože, vždyť jsem byla nezkušená, neměla jsem vlastně žádných povinností ani ctižádosti . . . Byla jsem prostá, byla jsem až příliš prostá . . . Vy všichni jste aspoň žili, trpěli, uráželi Boha, což já vím? Máte svou lítost, své výčitky, jste jako staří vojáci pokrytí jizvami . . . Náš Pán vám ustavičně odpouští, znovu a znovu. Jste celí zbroceni krví Kříže. Co já jsem měla dělat v této bitvě? Mně se daří jen věci snadné. A protože se o jiné nikdy nepokou-

ším, lidé se domýšlejí, že mohu všechno, a chtěli by ode mne zázraky. Ale musí přijít den, kdy mě budou zkoušet, a já se při zkoušce ukáži ničím.«

»Mlčte, prosím vás!« zvolal La Pérouse. »Neměl jsem práva vás zkoušet, zasluhuji jen vašeho opovržení.«

»Nepociťuji před vámi strachu,« mluvila dále Chantal, »to je hlavní. Jsem si naprosto jista, že nikým neopovrhnuji. Oh ne, neopovrhnuji nikým! Ať dělám, co dělám, nemohla bych opovrhovat ani sama sebou. Opovržení jest jed smutku, pane La Pérouse. Když člověk vypije smutek, zůstane na dně opovržení jako černé a hořké bahno. I kdybych byla jednou sebe nešťastnější, smutek nebude mít ve mně místa, nikdy... Necítím už před vámi strachu, pane La Pérouse, ani před nikým jiným. Dříve jsem se bávala zla, ale ne tak, jak se ho máme bát: mívala jsem před ním ošklivost a hrůzu. Teď však už vím, že nemáme mít před ničím ošklivost a hrůzu. Zbožné děvče, které chodí každý den na mši a k přijímání, se vám zdá pošetilé a dětinské. Jste s námi zkrátka hotovi, máte nás prostě za naivní a za nevinné... Pamatujte si však, že my toho víme často o zlu více nežli lidé, kteří neumějí nic jiného nežli urážet Boha. Viděla jsem umírat svatého člověka, jako že tu před vámi stojím, a není to nic takového, jak si to lidé představují. Vůbec se to nepodobá povídkám z knih. Člověk musí při tom

sebrat všecku sílu: je cítit, jak při tom praská zbroj duše. Já jsem v té chvíli pochopila, co je to hřích... Pochopila jsem, že vezíme v hřichu všichni: jedni proto, aby se jím kochali, druzí proto, aby jím trpěli. Ale konec konců je to týž chléb, který lámeme na okraji studny, zadržující slinu, totéž znechucení. Nebylo od vás ovšem správné, že jste ode mne něco očekával... Ale já vám přece dám to, co mám, to málo, co mám, ani víc, ani méně. Řekla jsem před chvílkou, abyste se měl na pozoru, že neponesu vaše lži, že se budu bránit. Ale teď se už nemám chuti bránit, je konec... Člověk nemá práva bránit se... Bůh si nikoho z nás nechrání v kleci jako vzácného ptáka... Dává na pospas své nejlepší přátele, dává je zadarmo, zlým jako dobrým, kde komu, tak jako byl sám vydán Pilátem: „Ejhle člověk, vezměte si Ho!“ — Oh, pane La Pérouse, jaká to byla úžasná věc, toto první přijímání lidského pokolení uprostřed maškarády žoldnéřů, židovských kněží a nalíčených holek!»

Proklouzla po špičkách až na práh světničky a pootevřela zlehka dveře.

»Ubohá babička!« zašeptala. »Poslouchejte, jak spí! To je hrozné... Myslíte, pane La Pérouse, že by jí to neuškodilo, kdybych ji teď vzbudila? Ráda bych, aby se potichu vrátila vestibulem do svého pokoje a zůstala až do oběda v posteli. Zatím bych se měla čas vzpamatovat.«

»Zapomínáte na Fjodora,« řekl.

»Můj Bože,« zvolala, »to je pravda, na mou věru! Fjodor byl při tom, všechno slyšel, a už jistě obrátil celý dům nohama vzhůru... Ostatně tento nešťastný dům je pořád nohama vzhůru, to už je zákon jeho rovnováhy... Nikomu se už nepodaří, aby jej postavil přímo. Budu si tomu musit zvyknout. Na konec budu sama chodit schválně po hlavě...«

Položila mu ruku na rámě a on jí zase uviděl v očích onu něžnou posměvačnost a na rtech onen něžný úsměv. Byl tím nevýslovně dojat a v srdci ucítil jakousi krutou a zároveň sladkou předtuchu.

»Jaké štěstí, ležet tak jednou jak dlouhý tak široký v zemi, hezky naznak, s rukama zkříženými na prsou, ležet tak, jak leží všichni... Naše ubohé kosti budou sice trochu zpuchřelé, ale přitom hezky v pořádku. Mám tak ráda pořádek, pane La Pérouse, mám jej snad až příliš ráda! Nikdo se jej neodvažuje mít tak rád jako já.«

»Jak se můžete smát,« řekl jí, »jakým zázrakem se smějete? Vždyť tu není ani jednoho člověka — ani jediného! — kterému byste mohla bez nebezpečí důvěřovat. Ba ani...«

»Ani vám? Ne, to není pravda. Bylo to pravda ještě před hodinou, poněvadž jste ještě nevěděl, kdo jsem. Měl jste za to, že jsem smělá, pevná,

ba že snad dostávám rady od andělů, což já vím... A hle, já jsem zatím jenom ubohé děvče, které neví kudy kam. Nevím kudy kam, to je to pravé slovo — velká slova jenom všecko matou. I kdyby mi sloužil serafín anebo kdybych měla dar zázraků, přece bych nevěděla kudy kam. Víte, pane La Pérouse, dobrý křesťan nemá tuze rád zázraky, protože zázrak je to, když Bůh sám vyřizuje své věci, kdežto nám je milejší, můžeme-li vyřizovat věci Boží my. Dělal jsem proto chybu za chybou, jednala jsem docela potřeštěně, a teď si z toho musím sama pomoci. Tatínek mi při tom nebude nic platen, to si dovedete představit... Oh, vy také ne, pane La Pérouse, vy méně než kdo jiný. My dva jsme si už všechno řekli, my si už nemáme co říci. Ano, vy a já, my jsme od nynějška vyřadění ze hry... Bože můj, proč pláčete?«

»Pláči, opravdu? Tak se nedívejte, to jsou slzy hanby. Už pět minut hledám marně v svém životě jediný okamžik, který bych vám mohl nabídnout, který by vás byl hoden. Vzpomínám si jenom na hlouposti nebo na špinavosti. Celý lidský život by se vešel do dlaně, a to by ještě nebyla tuze plná.«

»Proč si tím lámáte hlavu?« odpověděla mírně.
»Záleží jenom na přítomnosti. Hleďte, prozatím by bylo velmi užitečno, kdybyste šel upokojit tatínka. Řekněte mu, že se babičce udělalo špat-

ně, když se vracela z ranní procházky, že jsme ji uložili tady, a aby neměl starost, že ji odvedeme do jejího pokoje. Snad to do oběda postačí, potom dojde na mne.«

Zastavila se ještě na prahu s rukama zkříženými na prsou, zakývala svou smavou hlavou a pokrčivši rameny řekla:

»Ano, ano, pane La Pérouse, nač se vzpírat? Došlo na nás.«

»To bych se byla s pěknou potázala,« podotkla hospodyně, »kdybych byla čekala na milostivou slečnu. Fjodor právě odjel do Verneuil, koupí houby u Jany Marchaisové. Ale co je s Francinou? Přišla domů vztekem bez sebe. Člověk jí nesměl přijít nablíž.«

Hospodyně šla ke dveřím, zavřela je, sedla si zase ke stolu a snažila se zachovati klid, ačkoli se takřka třásla netrpělivostí, aby už zjednala víru svému přesvědčení.

»Jsou tu všichni stejní,« řekla, »jeden jako druhý. Rozumu ani za krejcar a zpustlost jako u miliardářů. Šašci a šibeničníci se teď přijímají v poctivých domech, ukládají se do prachových peřin jako hrabata. Vrtá mi čím dál tím víc hlavou, ví-li milostivá slečna, s jakými pobudy tu máme co dělat? Abych se nezmiňovala než o jednom: ten Rus je schopen všeho.«

»Můj Bože,« řekla slečna Chantal, »přestaňte! Ubohá Ferdinando, co pak vypadám, jako bych měla chuť přít se s vámi o takových hloupostech? Už nemohu dál, točí se mi z toho hlava. Jsem unavena k smrti.«

Pokrčila rameny a promluvila opět s úsměvem tak pokorným, tak smutným, že setřel na chvíli i záření jejího pohledu, i její hrdost: »Že jsou schopni všeho? Řekla bych spíše, že nejsou schopni ničeho. Můj Bože, můj Bože, příliš lžou, to je pravda. Člověk na konec pozbude mysli. Člověk na konec neví, co jsou zač. Zdá se mi, jako by jen tak dělali, že žijí. Nikdy nedokáží umřít doopravdy, umřít nadobro. Ano, člověk by je aspoň chtěl naučit, aby umřeli jako ubozí tvorové Boží, aby umřeli jako lidé!«

Napřáhla ruku a dotkla se jí zlehka kuchařčiných rtů:

»Pst! Ticho! Žádné hrůzostrašné historky, nebohá Ferdinando! Potřebovala bych spíše, aby mě někdo upokojil... Hleďte, podívejte se na mne jenom svýma dobrýma modrýma očima, hezky zpříma, a nic neříkejte! I když byste si ráda zahrála na lišáka, vaše oči jsou pořád ještě příliš jasné, nedovedou nic skrýt. Člověk by řekl, že jsou každý den ráno čerstvě vyleštěny. Jak byly vaše dcery šťastny, že se mohly shlížet v těchto očích. Ano, jak byly šťastny — i ta zlá, ta, co utekla s traťovým hlídačem!«

Nežli se mohla užaslá hospodyně pohnout, Chantal ji políbila na obě tváře a rychle zmizela. Teprve za dveřmi se ozval její hlas a její smích, poněkud se třesoucí:

»Vysvětlím vám všecko za chvíli... Víte, zdá se mi, že dnes nebudu k ničemu...«

IV

»Až se vám bude zdát, že jste ztracena,« říkával jí starý abbé Chevance, »tenkrát bude vaše malá úloha blízko u konce. Nesnažte se potom ničemu porozumět, nedělejte si starosti, buďte jenom hezky klidna. I modlitba je někdy nevinou lstí, obyčejnou záminkou k útěku, k uniknutí — nebo aspoň k získání času. Náš Pán se modlil na kříži a také naříkal, plakal, chroptěl, skřípal zuby jako ostatní umírající. Ale je přitom něco mnohem drahocennějšího: ona minuta mlčení, ona dlouhá minuta mlčení, po níž bylo všecko dokonáno.«

Vracel se k tomu mnohokrát a s tajemnou tvrdošíjností, jako by nemluvil o možném nebezpečí, nýbrž o věci docela jisté, a jako by se nebál u své milované dcerušky ničeho nežli posledního, takřka bezděčného projevu obrany, posledního vzepření. Nebyl to ostatně i smysl jeho vlastní smrti, skryté naučení jeho nuzné a opu-

štěné agonie, nad níž byla jata hrůzou i sama slečna de Clergerie? Vzpomněla si totiž dlouho potom ještě na jeden jeho výrok, neméně zvláštní: »Opovrhoval jsem příliš strachem,« přiznal se jednoho dne. »Byl jsem mlád, měl jsem krev příliš horkou.«

»Jakže! To říkáte vy?« zvolala tenkrát Chantal. »Vy? Chcete snad teď uvést do ráje i strach?«

A on ji konejšil posunkem své ubohé ruky, už červené a opuchlé, a smál se svým tichým smíchem.

»Ne tak zprudka! Ne tak zprudka! Hleďte, i strach je v jistém smyslu dítkem Božím, vykoupeným ve velkopáteční noci. Není na něj zrovna pěkná podívaná — na mou věru ne! Jedni se mu posmívají, druzí jej proklínají, všichni se ho odříkají... Ale přes to přese všechno se neklamte: stojí u hlav každého umírajícího, přimlouvá se za člověka.«

»Jak jsem unavena! Bože můj, jak jsem unavena!« šeptala si Chantal, stoupajíc po schodech, a hladila přitom dlaní chladnou zeď. »Nikdy jsem ještě necítila takovou únavu. Chudák pan La Pérouse měl možná pravdu. Jsou chvíle, kdy člověk nemůže nic dát ani odepřít, kdy by se mu chtělo jenom kapitulovat, vzdát se, vzdát se na milost a nemilost.«

Sklesla na stoličku u své postele, ale ihned vyskočila s bází a s odporem. Přistihla se sama při posunku naprosté únavy a skleslosti, při posunku žádajícím o milost. »Ne a ne!« řekla polohlasně. »Ne!« A začala chodit sem tam po pokoji, tak jako to vídala tolikrát u bývalého faráře costerelského, když se navečer těch černých dní poslední zimy svíjel v žaludečních křečích a přecházeje po pokoji říkával paní de la Follette: »Uspávám svá játra.«

Byla by nejraději padla na kolena, zakryla si rukama tvář, docela zmizela — ano, zmizela, pohroužila se opět do toho zázračného ticha, na které si nesměla ani pomyslit, aby jí srdce neumdlévalo. Ale zároveň cítila, jak se z hloubi její bytosti, z oné části bytosti, která ustavičně bdí, prodírá velitelský rozkaz, aby odolávala ještě minutu, ještě hodinu, ještě den (kdo by to mohl přesně říci?), zkrátka aby čekala stoje na osudnou ránu. Marně chodila sem a tam, od lůžka k oknu, hned odhrnujíc třesoucí se rukou záclonu, hned rovnajíc roztržitě podušky anebo si dokonce tiše pohvizdujíc první takty Debussyho »A r a b e s k y«, kterou měla tak ráda — věděla už, že není uniknutí, že se pustila příliš daleko, ať už dobrovolně nebo z přinucení, že se už octla na tom místě, kde nabývají vrchu neznámé zákony, když vůle už není ničím víc než vymrštěným kamenem, který dosáhl vrcholu své křivky

a začíná podléhat tíži. Ale co na tom záleží? Bude aspoň účastna nevyhnutelného pádu jako divák. Kámen padá a člověk podléhá svému osudu.

Je ostatně velmi možno, že slečna de Clergerie by byla bývala vzrušenější před nebezpečím známějším a určitějším. Avšak nesmyslnost této předtuchy tak nejasné a zároveň tak silné ji zbavovala všech jiných starostí. Jsouc si jista, že dostane znenadání neodvratnou ránu, nepomýšlela na žádnou obranu a byla všecka proniknuta onou stoickou odevzdaností, která dodává tolik ušlechtilosti i oběti odsouzence, třebaš podlého, poněvadž jeho poslední poslušné kroky na smrt příliš připomínají jeho první kroky do života, které udělal mezi třesoucíma se rukama matčinýma, a poněvadž jsou poznamenány jakousi dětskou vznešeností smíšenou z hrůzy, z chvatu, z důvěry, z oslněného úžasu, z posvátné neohrabanosti. Neboť takový ubožák nemyslí už na nic jiného nežli na to, aby využítkoval každé minuty milosti, a soustřeďuje se jenom k tomu, aby zmařil poslední pokus těla, poslední vzpouru tělesné hrůzy, divé šílenství strachu nebo zoufalství. A tímto úsilím, kterým ničí jednu po druhé poslední vteřiny, prodlužující neúčtečně jeho umírání, kterým je zapuzuje do nicoty, tímto velikým rozběhem do prázdna se hrouží do noci, kterou na sebe volá — a najednou už není mezi živými.

Chantal byla ovšem ještě velmi daleka toho, aby mohla dát pravé jméno oné ztrnulosti, která ji právě zachvátila, nebo oné netrpělivosti, v níž nechtěla stůj co stůj vidět nic jiného nežli známku slabosti a zbabělosti. — »Což mám opravdu strach?« ptala se sama sebe. »Vždyť se nestalo nic nového, naprosto nic... Budu už taky věřit v znamení a v předtuchy?« — Jenom stěží se jí podařilo usmát oním žalostivým a úzkostným úsměvem, který trpělivě prosí a snaží se pochopit, oním úsměvem, kterým se usmála na umírajícího starého Chevance. »Nu dobrá,« řekla si najednou, »jest mi asi určeno, abych nic nepochopila! Nač si dělám starosti? Chudák La Pérouse mi nejspíš trochu popletl hlavu, vypadal hrozně nešťastně! Mluvila jsem a mluvila, a nebylo to k ničemu.« — Muchlala konečky prstů tylovou záclonu a viděla v okenní tabulce svůj bledý obličej. — »Proč jsem sem přišla? Vypadám jako krysa chycená do pasti a hryzám dráty svého vězení, to je hanba! Jsem přece svobodna, svobodna, naprosto svobodna! Všechny dítky Boží jsou svobodny!« — Šla rovnou ke dveřím, otevřela je, ucouvla, zase se vrátila, stanula dlouhou chvíli na prahu, všeka se třesouc... Vdechovala dlouhou chvíli vlhký a dusivý stín a rty se jí bezděčně stáhly výrazem znechucení. S tímto podivným úsměvem zavřela pomalu a pečlivě dveře a vrátila se poražená do pokoje.

»Abbé Chevance měl pravdu,« řekla si. »V takové chvíli je nejlíp zůstat hezky v klidu. Dělala bych jenom samé hlouposti. V podstatě vlastně ani nevím, co je to veliká, opravdová zkouška. Tahle ta přišla trochu znenadání, všechna světla zhasínají zároveň, nenašla bych vůbec cesty. — A přece musí být nějaká cesta! Bože můj, jak jsem byla šťastna ještě před hodinou nebo před dvěma hodinami, srovnám-li to s touto chvílí! Nikdy bych byla nevěřila, že bych mohla být znenadání tak opuštěna, tak sama! Dříve bych byla aspoň padla na kolena, pod kříž nebo kamkoliv jinam... (Svírala křečovitě oběma rukama okenní závoru, aby opravdu nepadla.) Teď se smím i k Pánu Bohu modlit jenom s rozvahou a střídmostí. Tím hůř. Nehnu se ani o krok, dokud se zase neudělá světlo. Nejsem stvořena k tomu, abych chodila po hmatu. Musím vždycky vědět, kam kladu nohu.«

»Dokud se zase neudělá světlo,« řekla, ale v zápětí ho už nečekala, čekala jenom noc, jenom noci vzdorovala svým trpělivým pohledem: noci, prázdnotě, pádu, tomuto rychlému a sladkému klouzání. Ta iluze byla v zápětí tak silná, že Chantal opravdu cítila, jak její svaly povolují, jak se jí propadají bedra, jak jí chroptí dech v hrdle a jak jí proudí vzduch přes prsa. Její pokorná jistota, kterou byly prodchnuty všechny

skutky jejího podivuhodného života, její jistota, že nebyla nikdy, za žádných okolností, ničím víc nežli věcí velmi nicotnou a nepatrnou, stvořenou k službě jediného okamžiku, pro radost jediného okamžiku — věcí, která se hned potom bez lítosti odhazuje — ta jistota nyní nabývala svého plného smyslu. Byla nyní opravdu odhozena.

Najednou ji napadlo, že už jednou pocítila takovou závrať, a to nad ležícím tělem starého Chevance. A takřka v témž okamžiku vystoupil z temnot celý ten obraz, vyplynul jí vstříc se strašnou rychlostí. Nejprve se objevilo zakrvácené lůžko, nabylo prudce své skutečné velikosti a zastavilo se docela blízko u ní, kolébajíc se ještě na neviditelných vlnách. Byla by mohla omakat oběma rukama visící cíp prostěradla a šedivou přikrývku, na které udělala přischlá krev temně fialovou skvrnu. »To jste vy?« řekla smutně. »To jste vy?« Jinak necítila ani zvědavost, ani hrůzu, stála prostě opět na starém místě, chystajíc se podstoupit týž zápas. Dnes jako tenkrát nesměla očekávat od svého duchovního přítele žádnou pomoc, žádnou útěchu. Bylo prostě třeba, aby zůstala pevná a klidná tak jako tenkrát, hezky vzpřímená a pozorná, a aby přikryla svým stínem starého učitele, nepochopitelně sraženého bleskem. Sotva se odvážila pozvednout k podušce pohled už předem omámený, ihned jej zase sklopila k zemi. V sivém plátně byl ještě otisk šíje

a ramenou jako pečeť nejdokonalejší bídy, ale lůžko bylo prázdné.

Ve skutečnosti nečekala od počátku nic jiného, od počátku věděla, že lůžko je prázdné. Věděla, že je od věčnosti psáno, aby došla sama na poslední zatačku své cesty, aby o n nepřišel na poslední dostaveníčko. Věděla také, že toto tajemné lůžko, které u ní zakotvilo tak jako malinká lodička, houpající se ještě měkce na povrchu tmy, je jenom horečným přízrakem, napolo dobrovolným, obrazem o málo silnějším nežli ostatní obrazy, které její úzkost v letu zachytila. Ale přijímala to všecko jenom jako znamení, jako pravděpodobný symbol svého skromného osudu. Nebyla stvořena k velikým zkouškám ani k velikým radostem a to, co z nouze nazývala svou úzkostí, mělo si zachovat až do konce podobu dětských preludů, které se tolik podobají snům... Byla by takto bděla po celý svůj život pečlivě a hrdinsky nad bytostmi velmi malichernými, takřka ani ne skutečnými, nebo nad statky úplně bezcennými. A nyní snad musila stát naposledy na stráži u prázdného lůžka, pro marnou vzpomínku na mrtvého.

Usmála se a udělala krok k svému vidění. Obraz začal ihned mizet, ponořil se znovu do mléčného stínu a ztratil se docela. Chantal v té

chvíli slyšela zuřivý hlas Ferdinandin, cvaknutí věder u studny a ostrý smích, ačkoli okna byla zavřena a zakryta trojnásobnou vrstvou tylových záclon. Poslouchala to nejprve s jakýmsi úžasem únavy a nedůvěřivosti, jako by ty zvuky byly přišly z druhého břehu, přes nesmírnou rozlohu šumících vod. Pak měla dojem, jako by ji každý zlomek vteřiny nenávratně vzdaloval od bytostí, které tolik milovala. Jako blesk jí projelo pomyslení, že za okamžik už pro ně nebude moci bezpochyby nic udělat, že ztratí něco mnohem dražšího nežli jejich žalostnou přítomnost, tajemství jejich smutku, jejich bídy, jejich lži — že mezi nimi bude navždy přetrženo pouto soucitu, že jich už nebude moci litovat a dělit se s nimi o jejich temné utrpení. Mohla se znovu domnívat, že si s ní zahrává čísi nadpřirozená zlomyslnost. Skleslost těchto posledních neděl, spousta zklamání, zápas, který musila podstoupit s paní de Clergerie, s La Pérousem i sama se sebou, to všechno se jí nyní zdálo množstvím pastí a překážek, které jí byly nalíčeny do cesty, aby opotřebovaly její sílu a donutily ji k bezmocnosti právě ve chvíli, kdy měla dovršit jediný úkol, pro který byla zrozena: spásu slabých bytostí, za které cítila odpovědnost před Bohem. Když si vyvolila stránku nejobyčejnější, úkol, který je přiměřen i těm nejméně smělym a nejméně obratným, myslila ve skutečnosti jen na

svou bezpečnost, na svůj pokoj. »Dejte Bohu to, co obyčejně chceme po malých dětech,« říkával jí abbé Chevance. A on také žil jako dítě, držel s ní tuto sázku, setrval s ní v tomto odporu — až se najednou objevila lest a on se potopil do smrti v slavnostní opuštěnosti, bez jediného slova, bez jediné slzy, stav se pouhým člověkem mezi lidmi.

I vynořilo se na rty slečny Jany Františky ono »příliš pozdě«, ona dvě zoufalá slova, v kterých tkví všecko neštěstí našeho pokolení, jí vyšla z úst jak přidušený nářek, jako chraptivý výkřik, který zněl, jako by byl vyrván z prsou mateřských. Uviděla opět samu sebe, jak nese v náručí ubohou stařenu, jak ji tiskne k srdci a jde s ní namáhavě v prachu a v oslnění prudkého poledního slunce. Bůh ji stvořil trpělivou a silnou, aby nosila taková břemena, a ona si zatím vyvolila nevinné hry božské milosti, úkol nejvšednější, skromnou radost, kterou udržovala s takovou péčí a láskou a která nebyla patrně nikomu na prospěch, kterou nikdo nepochopil! . . . Tak i nebožtík Chevance pomalu opotřebovával svůj život v služebných pracích a na konec umíral sám a opuštěn, ode všech zneuznán, ba i pro dcerušku své duše zůstal hádankou, tajemstvím, a takřka výčitkou. »Byla bych mohla, byla bych měla . . .« koktala Chantal s planoucími tvářemi a se suchýma očima. »Ano, oni ode mne možná

opravdu očekávali všechno, a co jsem jim dala?»

Nachýlila hlavu a poslouchala opět do okna pořád ještě zavřeného. Zmocnila se jí nesmyslná úzkost, že už nic neuslyší, jako by bylo bývalo možno, aby se ten malý svět, který se jí nepodařilo zachránit, byl nadobro propadl a potopil do zapomenutí. Zapomenutí... »Běda, měli jenom mne,« řekla si. »Bůh na ně zapomíná!«

Sotva se odvážila pojmout myšlenku na věčnou a nenapravitelnou samotu, ucítla, že všechn její odpor se naráz přetrhl, že dostala poslední ránu. Pozdvihla dychtivý pohled ke Kristu na zdi a nemohouc se už déle odvracet od nevýslovného pramene, po němž prahla žízní, klesla na kolena a vrhla se do modlitby se sevřenými rty a se zavřenýma očima, tak jako když člověk padá, tak jako když člověk umírá.

Až dosud nevstoupila ještě nikdy do toho podivného světa, ke kterému se blížila jenom po neznatelném svahu. Tentokrát však cítila, že se do něho řítí střemhlav. Zdálo se jí doslova, jako by se nad ní zavíraly hluboké vody, a hned potom se její tělo zhroutilo pod nesmírnou tíhou, ustavičně se zvětšující, takže jí všecek život nezadržitelně unikal z žil. Bylo jí, jako by ji někdo rval bolestně a krutě z ní samé, a znásilněná duše na to nemohla odpovědět ničím jiným nežli

strašným mlčením . . . A takřka v témž nevypočítatelném časovém zlomku vytrysklo ze všech stran Světlo a všecko zaplavilo.

»Co jsem tedy hledala?« řekla si slečna de Clergerie. »Kde jsem byla?« (Zdálo se jí, že poznává jeden po druhém všechny známé předměty a že je může obsáhnout a obejmout tím vnitřním pohledem, který se koupal v jiném světle.) »Bylo tedy tak nesnadné odevzdat se do Jeho rukou? Hle, už jsem v nich.«

Představa a jistota její bezmocnosti se jí nyní stala oslňujícím ohniskem radosti, jádrem ohnivě hvězdy. Právě touto bezmocností se cítila spojena se svým Mistrem ještě neviditelným, právě tato pokořená část její duše se hroužila do propasti sladkosti. Pomalu, s nekonečnou péčí a láskou stravovala toto rozptýlené světlo a soustřeďovala jeho trs na jediné místo své bytosti, jako by tajně doufala, že tak prorazí poslední překážku a ponoří se touto trhlinou v Boha. Ještě kratičký okamžik stála světelná hladina v klidu. Potom však začaly planoucí vlny pomalu a úskočně opadávat, stříkajíce sem a tam svou podivnou pěnu. A už se zase vynořila bolest, tak jako se vynořuje mezi dvěma stěnami mlhy černý zub skaliska, bolest zbavená všech jiných citů, bolest sama o sobě, hladká a holá, tak jako opravdová skála omytá vodou. Podle tohoto znamení poznala slečna de Clergerie, že poslední

rozhraní je překročeno, že její pokorná oběť je přijata a že všechny úzkosti posledních hodin, všechny její pochybnosti, ba i výčitky svědomí se propadly do zázračného soucitu Božího.

Neodvažovala se ani pohnout, ba ani sklopit oči. Hleděla ustavičně na totéž místo na zdi, trochu pod krucifix. Cítila velmi zřetelně únavu svých kolenou a beder, tíži své šíje a ono ztrnutí očních bulv, které ochromovalo její pohled. A přece jí už nenáleželo ani její vlastní utrpení, nebyla by je dovedla v sobě udržet. Bylo jí, jako by se byla vylila z jejího zničeného a zkrušeného těla krev jakéhosi jiného srdce. »Nemám už teď nic,« myslila si s radostí ještě naivní a přece vážnou a vznešenou, s radostí, kterou by si byla nejraději divoce přitiskla k prsům jako drahocenný plod svého nadpřirozeného spojení. »Kdyby On chtěl, mohla bych umřít.«

Její duše však neomdlávala tak očekáváním smrti nebo její jasnovidnou rozkoší, jako spíše nadlidskou jistotou zranění tak hlubokého, že už nebude moci ani žít ani umřít. Zlíbí-li se tedy Bohu zničit ubohého tvora, který je tak docela o všechno oloupen, bude se s ní musit dělit o její smrtelný zápas, bude si musit dát vzít poslední vysílený úder svého srdce, poslední dech svých úst. Ano, ona přijme smrt z té Ruky, která se už nad ničím nemůže zavřít, neboť ji drží navěky otevřenu hřeby, kterými je probodena. Tak

jako dítě opakuje s posvátnou účelivostí jedno za druhým slova, která slyší z úst matčiných — opakuje je, aniž jim rozumí, tak i ona bude postupovat krok za krokem do temnot Agonie, jejíž práh nepřekročil ještě žádný anděl. Sebere po hmatu každý drobeček tohoto strašného chleba . . . A v témž okamžiku se na ni přivalilo Ticho, které na sebe volala, a celou ji přikrylo.

Zdálo se ovšem, jako by obraz nebožtíka Chevance, ba i jeho pouhé jméno, byly v té chvíli velmi vzdáleny od jejích myšlenek . . . Přece však se v ní udál onen vzácný div, probudilo se jí v duši hnutí tak čisté a nevinné, že se mu nevyrovnají ani ony neobratné dětské posunky, nad kterými trne láskou a soucitem srdce matek — pocítila najednou neurčitou obavu, že v čemsi neuposlechla. Obrátila se k svému starému učiteli, tak jako když zastená novorozeně ze spaní. Co by tomu byl řekl? Co by si byl o tom myslil? Nebyl by ji už dávno zastavil jedním z těch svých plachých úsměvů, tak něžných a smutných? Byl by jí dovolil, aby ho předcházela na takových cestách? Nebyl to totiž — jaký div! — vzlet extase, co ji přimělo k tomu, že udělala poslední krok, nýbrž naopak úsilí takřka neuvědomělé, aby se z ní vymanila, aby přišla k sobě. Ale co na tom záleželo? Vnikla už příliš daleko do Jsoucnosti, která nemá mezí, a nemohla už leč dát se unášet silou rozběhu, tak

jako běžec blížící se k cíli, a zatím co ještě měla za to, že odmítá vznešený dar, jehož, jak se domnívala, nebyla hodna, slétla už na její smrtelné srdce Božská Agonie a unášela je v svých spárech.

Ostatně neodvažovala se takřka rozeznat tento nový div od obyčejné rozjímavé modlitby, v níž tolikrát našla smysl svého vlastního života, svou rovnováhu, své tajemství. Ve skutečnosti se cítila už od samého dětství unášena v myšlenkách k opuštěnému Bohu, který se utekl do noci, tak jako se zhrzený otec utíká do náručí své poslední dcery, aby tam pod černými olivami dovršil pozvolna svou lidskou úzkost výronem krve a slz... Zítra půjde až ke kříži, ale v této chvíli se dívá šěrbinami dveří na odraz měsíčního světla, pokládajíc je za první úsvit kruté jitřenky. (Kohout kokrhá). — »Cože, ta noc nebude mít konce?«... Avšak Chantal touží jenom po tom, aby se mohla tichounce připlížit až k onomu velikému mlčenlivému stínu, až k oné vysoké siluetě, sotva poněkud ohnuté, jejíž kolena, jak se jí zdá, se třesou. I klesá mu k nohám, tiskne se k zemi, cítí na prsou a na tvářích syrovou svěžest hlíny, oné hlíny, která právě pila s takovou zuřivou žádostivostí vláhu těchto nevyšlovných očí, jejichž jediný pohled obsáhl, když tvořil vesmír, všecka svítání a všecky soumraky. Mlha přestává padat. Na ubohém pahrbku se zdvíhá větřík. Kamenitá cesta, plná blátivých ka-

lužin, se táhne kousek po hřebeni a potom se prudce svažuje dolů, padá do prázdna... Nad stráněmi svítí ještě jedno okno. Odkud přijde zrada? —

Neboť On myslí na zradu a ona na ni myslí jako on. Nad zradou pláče a marně se snaží vyloučit ze sebe tuto hroznou myšlenku, vypotit ji s krvavým potem, kapku po kapce. — Miloval zcela po lidsku a jako člověk skromné dědictví člověka, miloval jeho ubohý krb, jeho stůl, chléb a víno, miloval šedé cesty pozlacené lijákem, vesničky s jejich kouřem, chaloupky v živých plotech z trnitého křoví, večerní ticho, které se pomalu snáší, a děti, které si hrají na prahu. Miloval to všecko zcela po lidsku, po způsobu lidí, ale přece tak, jak to žádný člověk nikdy nemiloval, jak to žádný člověk nikdy nebude milovat. Tak čistě, tak vroucně, oním srdcem, které k tomu sám stvořil, které udělal vlastníma rukama!

Jeho poslední učedníci se spolu v předvečer přeli o zítřejší cestu, o nocleh a o jídlo, tak jak to dělají vojáci před nočním pochodem — trochu se však přece jenom styděli za to, že nechávají Rabbiho tam nahoře — tak zcela samotného — mluvili schválně hodně nahlas svými tučnými selskými hlasy, plácajíce si jeden druhému na rameno, jak to dělávají pasáci a koňáři, On však zatím žehnal prvotiny svého nastávajícího smrtelného zápasu, tak jak požehnal téhož dne révu

a pšenici, posvěcoval pro své děti, pro své bolestné plémě, své dílo, své svaté Tělo, podával je všem lidem, pozdvihoval je k nim svýma svatýma a ctihodnýma rukama, pozdvihoval je nad celou širou spící zemi, jejíž roční doby měl tolik rád. Podal je a obětoval jednou provždy, v květu a v síle svého mládí, dříve než je vydal na popas Strachu, nežli je nechal tváří v tvář hnusnému Strachu, po celou tu nekonečnou noc, až k jitřnímu osvobození. Nabídl se zajisté všem lidem, ale myslil jenom na jednoho. Myslíl na toho jediného, jemuž to tělo náleželo zcela lidsky, zcela skutečně, tak jako náleží tělo otrocka jeho pánovi, na toho, kdo se ho už zmocnil lstí a naložil s ním jako se svým zákonným majetkem, jsa k tomu oprávněn řádnou a platnou kupní smlouvou. Na toho jediného, který mohl vzdorovat milosrdenství, vrhnout se rovnýma nohama do zoufalství, učinit zoufalství svým příbytkem, zahalit se zoufalstvím, tak jako se první vrah zahalil nocí. Neboť ten jediný člověk skutečně něco měl, ten jediný byl zaopatřen, nemaje už navěky od nikoho co přijmout.

Ale co záleží na tom, co tenkrát slečna de Clergerie viděla nebo neviděla svýma tělesnýma očima? Hrůza, která ji zachvátila, zůstávala jasnovidnou, nepodobajíc se žádné z těch hrůz, které se rodí ze snů a se sny také mizejí. Kdežto obyčejný strach nelze oddělit od jisté tajné hanby,

která ochromuje naše poslední síly a dovršuje naše zneuctění, tato hrůza byla pro duši mukou, ale nepůsobila v ní zmatku. Drásavá bolest, kterou byla Chantal proniknuta, byla tak průsvitná a čistá, že vyzařovala daleko mimo oblast tělesného světa. Ale tato neobyčejná dívka v ní přece poznala svou věrnou družku, pokornou a upřímnou přítelkyni svého života, poznala své vlastní utrpení v tomto zázračném a nesnesitelném zrcadlení, které bylo utrpením samého Boha. Tak jako přijímala všední a obyčejné zkoušky, zmatek nad posměšným slovem, nad nepodařeným jídlem, nikdy jich nevyhledávajíc ani se jim nevzpírajíc, tak se i tentokrát nabídla zcela naivně, v úplné prostotě myslí dala v oběť samu sebe. Žádná z těch mučednic, které milovala, nelíbala meč nebo sekeru s takovou milostnou oddaností. Její obličej se sotva zbarvil nádechem červeně, kdežto její paže a její ramena naznačily z hloubi jejího vytržení posunek, jako by chtěla chránit a skrýt někoho drahého před osudnou ranou, jít té ráně sama vstříc...

Kousek před sebou, tváří v tvář zrazenému Bohu, zhrzené lásce, jejíž tragické supění jí znělo zřetelně v uších, viděla podivného, nepochopitelného tvora, který se zřekl naděje, který prodal naději člověka za hotových třicet stříbrných a potom se oběsil. Neviděla ho při rouhavém činu jeho zrady, když ještě byl malým, vy-

chrtlým a potměšilým Židem, který zkoušel v kapsách stříbrňáky špičkami svých špinavých nehtů a po každé se otrásl v své nezdravé kůži, když meč centurionův zařinčel v pochvě, nýbrž ve chvíli, kdy už naplnil svůj osud, kdy byl navěky vztyčen na prahu hanebného království stínu jako černý plod černého stromu, jako přesná, neúplatná stráž, kterou milosrdenství marně obléhá, která se nedá pohnout k žádnému odpuštění, aby peklo mohlo bezpečně strávit svůj strašný klid. Strom vyrůstá pomalu nad obzor, rozděluje nebe na dvě stejné části, smáčí své lysé čelo v mračně. Chantal už vidí jenom jeho peň, ohromný sloup pokrytý korou, jako by se byl strom zavřel nad svým plodem. Všecky slzy, které nyní slyší kapat na kamení, by nedaly této obrovské šibenici ani jedinou krůpěj mízy.

Tu zaslechla ještě naposledy nevýslovný nářek a nabrala jej do své duše, tak jako si norec plní hrud' vzduchem, nežli se potopí. Neodvážila se otočit hlavu k zázračnému vidění, protože se bála, že už od něho nebude moci odvrátit oči a že nedokoná svého úkolu. Ne, nepřijme nic, dokud má ještě sama co dáti.. Nepřišlo jí ani na mysl, že by konala něco, co by se nějak lišilo od obyčejných skutků jejího života, a vlastně jí nepřišlo vůbec nic na mysl. S touž prostotou, s jakou se tolikrát nabízela za hříšníky, s touž

prostotou, s otevřenou náručí, vykročila i k tomuto hříšníku všech hříšníků. Nabídla se tomuto neproniknutelnému zoufalství s tajemným hnutím v srdci, které nebylo ani docela hrůzou ani soucitem, nýbrž jakousi svatou zvědavostí.

Ale hned při prvním kroku začala se tato šibenice smršťovat právě tak divoce, jak divoce vyrostla, a najednou před ní stála na dosah ruky jako černá zkroucená oliva. Vidlice její koruny seděla velmi nízko a byla znetvořena hrubou jizvou, podobající se hlavě vrby, pokrytou šupinami a jakýmsi zvětralým lišejníkem. Ačkoli bylo na této opuštěné pláni naprosté ticho, protože větrík se už utišil, slečně de Clergerie se přece zdálo, že slyší, jak mocné a uzlovaté údy stromu i jeho hluboké kořeny vzdychají a prasakají. Pak uviděla, jak se špičky větví zachvěly a to chvění rychle přeskakovalo s listu na list, až konečně i ona obludná hlava roztrhla svůj krunýř z mechu a z kůry a začala se s hnusnou vážností otáčet kolem dokola... Co však popohnalo Františku kupředu, nebyla hrůza z tohoto obludného vidění, nýbrž neurčitá obava, že tato můra znamená konec jejího vytržení. Změřila ještě jednou očima překážku a vykročila proti ní.

»Kam jdete?« ozval se vtom táhlý hlas, jehož přízvuk ihned poznala. »Což vás mohu nechat takto vyjít?«

Abbé Cénabre stál před ní.

*

Abbé Cénabre položil ruku na rámě dívčino a nepomýšlel ještě na to, aby ji odtáhl. Jeho smutný pohled byl upřen do jejích očí a jeho velitelský obličej, který v posledních měsících poněkud změkkl zduřelostí tváří a brady, jakož i jakousi zvadlostí čela kdysi nádherného, nevyjadřoval ani rozpaky ani překvapení, nýbrž spíše nesmírnou únavu, která se podobala znechucení.

»Prosím vás za prominutí,« promluvil opět, »raďte mne laskavě omluvit, zdá-li se vám to nutné. Je to opravdu nutné?«

Chantal nejprve ucouvla o několik kroků a opřela se zády o zeď. Ale v zápětí zase našla svůj obvyklý klid, anebo se aspoň zdálo, že jej našla. Její oči obešly světlici kolem dokola a utkvěly na okamžik na posteli, kde ještě bylo znát otisk jejích paží a zad. Chantal klidně uhladila přikrývku konečky prstů.

»Oh ne, není to vůbec nutno,« řekla a pokrčila trochu rameny. »Nač to? Přála bych si jenom, aby byl už konec. Můj Bože, ano, aby byl už konec jednou provždy.«

»Já si to přeji také,« odpověděl abbé Cénabre po chvilce. »Ale myslím, že to závisí na vás, ne? (Při tom si zhluboka vzdychl.) Na mně to aspoň nezávisí, to je jisté. Kdybych vám vysvětloval, jak a proč, neřeklo by vám to nic, co by stálo za to, abyste to věděla. A vůbec tyhle řeči nemají smyslu. Zdá se mi, že jsme už oba, vy i já,

příliš daleko od obyčejných hovorů.«

»Oh, nejde o obyčejné hovory,« řekla Chantal trpce, ale hlasem stejně klidným. »Už hezky dávno nevím, co je to obyčejný hovor! Ale příroda se, rozumíte, přece domáhá svého: chtěla bych mluvit jako ostatní lidé, protože trpím přese všechno zdání právě tak jako ostatní lidé, ba dokonce o trochu víc. Myslete si o mně, co chcete, ale nezasluhuji si tohoto výminečného zacházení.«

»Budiž,« odpověděl. »Ostatně jest slušno, aby ste se dověděla, jak jsem se sem dostal. Stalo se to docela náhodou, ba proti mé vůli, o tom vás ujišťuji. Věc sama o sobě není snad pro příště nijak důležitá. Stačí bezpochyby, víte-li, že nejsem schopen nikoho špehovat. Váš otec...«

»Promiňte,« přerušila ho, »vím to už všechno napřed. Na mé historii je směšné to, že ji každý zná líp nežli já, anebo se tím aspoň chlubí. Konec konců jsem měla odjakživa jenom jedno tajemství, a toto tak zvané tajemství jest nejméně tajnou příhodou v tomto domě... Nejsem patrně stvořena pro tajemství.«

»Jaké tajemství?« zeptal se abbé Cénabre, pořád tak ledově klidný. »Oh, slečno, musím vás upozornit, že máte před sebou člověka docela jiného než všichni ti, kdož vás obklopují, člověka, který aspoň zná ze zkušenosti tíhu tajemství. Důležitost tajemství se totiž měří podle jeho

tíhy, podle toho, jak leží na našem životě, jak jej svazuje. Nu a viděl jsem, že vám ponechává vaše tajemství, možno-li vůbec o tajemství mluvit, podivuhodnou svobodu. Ba i v tomto okamžiku je mi vaše dokonalá chladnokrevnost novým důkazem, že tato svoboda nebyla předstírána. Promiňte mi, že s vámi mluvím ne tak jako kněz, nýbrž spíše jako člověk, a možná jako člověk nešťastný: mám pevně za to, že tento způsob řeči vám vyhovuje, že vyhovuje zkoušce, kterou právě prožíváte. Nemám vůbec práva na vaše svědomí, a vy ostatně sama víte, že mě mé špatné zdraví, důležitost mé práce, má potřeba nezávislosti a samoty přiměly k tomu, že jsem se už před několika měsíci zřekl — ač nerad — péče o správu duší, jakož i útěchy, která z toho plyne. Přiznávám se, že se mi pan de Clergerie už nejednou svěřoval se svými úzkostmi poněkud naivními a s předtuchami domnělého nebezpečí. Avšak podle toho, jak jsem se k vám tuto poslední dobu choval, můžete dostatečně usoudit, že jsem nekladl valné váhy na tyto obavy. Poslouchal jsem je jenom ze zdvořilosti. Ještě před několika minutami jsem byl zapleten do směšného sporu mezi vaším panem otcem a mezi doktorem La Pérousem, který, jak se zdálo, nad sebou ztratil všecku vládu a mluvil o vás věci nesmyslné a nebezpečné. Vím, jakých pošetlostí může napáchat hlupák dobré vůle, který si dělá

o vnitřním životě představy co nejnesrovnalejší, ba často groteskní. A abych proto zabránil zlu ještě většímu, slíbil jsem, že vám oznámím některé návrhy vašeho pana otce. Podotýkám, že služka klepala několikrát na mou žádost na vaše dveře, nedostávala však odpovědi, ačkoli tvrdila, že ví jistě, že jste tady. Chtěla se sem dostat stůj co stůj. Bála se, abyste nebyla omdlelá anebo mrtvá . . .«

Abbé Cénabre najednou umkl, sklopil oči a doložil pak suše:

»Horlivost té osoby se mi zdála velmi málo moudrá. Kromě toho se zdá, že je velmi nebezpečně zpravena o tom, co se vás týče. Bál jsem se skandálu a dovolil jsem si proto vejít sám.«

Tento neobyčejný muž, jehož tragická vůle, ustavičně napjatá na nejvyšší míru, se měla zlomiti jenom znenadání a takřka jenom proto, že byla zaskočena, necítil nikdy více svou sílu nežli v této jedinečné chvíli, kdy měl dát v sázku svou poslední možnost a kdy se už už řítil vstříc svému osudu, aniž o tom věděl. Ačkoli už dávno uzavřel svou duši jakékoliv hluboké radosti, ačkoli od sebe odmítal každou radost jako slabost sebe nehodnou a jako jedinou lež, která by mu opravdu mohla zlomiti srdce, přece nedovedl v sobě ovládnout náhlé vzkypění pýchy, jejíž opojení se mu zjevilo v očích.

Každé slovo této holé a strašné řeči, obtížené smyslem, udeřilo dívku přímo do prsou a kněz mohl mít za to, že je mu vydána na milost a nemilost. Při tomto prvním a nemilosrdném bodnutí sondou cítil s jistotou, že ať se od té chvíle stane cokoliv, on zůstane od prvního až do posledního slova pánem souboje, jež nejprve odmítal, potom dlouho odkládal a do kterého se dnes vrhl úplně střemhlav, s neslýchanou prudkostí. Poněvadž k němu neměly přístupu všelijaké babské předtuchy a pověry, nevzbudil v něm tento nenadálý hněv, toto rozmáchnutí celé bytosti proti překážce na pohled tak křehké nijaké nedůvěry. Nepoznal, že je to táž zuřivost, která jím kdysi mrštila proti abbému Chevanceovi a která ho zase jindy vláčela celou noc za starým pobudou, bodajíc ho všemi ostny vražedné zvědavosti. Přál si sice kdysi, aby se mohl přiblížit k slečně de Clergerie, ale tenkrát ještě nepochyboval, že se jí starý kněz před smrtí se vším svěřil, že mu to přiznání bylo vyrváno úzkostí smrtelného zápasu, úzkostí, jejíž příčiny se dohadoval. Tak si vysvětloval zvláštní zdrženlivost této dívky a to, že se mu tak pečlivě vyhýbala.

»Pan abbé Chevance o vás v svém blouznění ustavičně mluvil, Chantal vám to dosvědčí,« opakoval stokrát pan de Clergerie. Pomyšlení, že tato slabá a bezbranná bytost, bezúhonná a čistá, bytost, od které se nemusil obávat zrady, v sobě

zachová část jeho těžkého tajemství a umře s tím břemenem — to pomyšlení mu bylo sladké. »Neví patrně nic přesného, ale co na tom záleží?« říkal si abbé Cénabre. Snil však často o této neviditelné trhlině ve zdi, o tomto bledém odrazu světla v hrobce, do níž uzavřel svůj život. Ostatně nyní už nebylo ani toho odrazu, jeho samota byla zase dokonalá. Hned druhého dne potom, co přijel do Laignevillu — bylo to po obědě, profesor Abramovič právě slabikoval svým hnusným huhňavým hlasem jakýsi sanskritský nápis — odvedl abbé Cénabre dívku až k oknu, do plného světla, a drže v ruce šálek s bylinným odvarem, upřel na ni pohled, v kterém by byla slečna de Clergerie mohla číst, kdyby se toho byla odvážila, jenom jakýsi neúprosný smutek. — »Je to pravda,« zeptal se jí, »že s vámi abbé Chevance mluvil před smrtí o mně?« — »Oh ne,« odpověděla ihned Chantal, »to si jen tatínek vzal do hlavy a na konec tomu uvěřil. Náš ubohý přítel mohl sotva mluvit. Chrlil strašně krev, měl ústa plna sražených chuchvalců. Vyslovil jenom několikrát vaše jméno a udělal přitom po každé rukou zvláštní posunek, kterému jsme nerozuměli.«

Ano, každé slovo té řeči zasáhlo Janu Františku přímo do srdce. Bylo zřejmo, že ani zvědavost ani hněv nepohánějí muže, který mluví takto, s takovým přízvukem. Pozoroval ji už bezpochyby mnoho dní, docela mlčky, a utvořil

si už o ní ve volných chvílích úsudek, z kterého, jak cítila, není odvolání. Výčitky by se jí nebyly tak dotkly, opovržení by ji bylo našlo připraveno, ba ani proti ironii by se nebyla cítila bezbrannou. Co ji uvedlo v takový vnitřní zmatek, bylo náhlé, nepředvídané a drásavé odhalení vlastního neštěstí, v kterém nechtěla nikdy vidět nic jiného nežli zkoušku sobě přiměřenou, hoře takřka dětské, zkoušku přiměřenou nejenom sobě, nýbrž i těm slabým bytostem, s kterými dosud žila a které se tak málo podobaly tomuto nestrannému soudci, jehož lhostejnou pozornost a jakýsi mrazivý soucit cítila na své duši. Čeho se mohla od něho nadít, ne-li přísné spravedlnosti? A čeho se mohla nadít od takové spravedlnosti? Nebyla by se v té chvíli dovedla ospravedlnit ani před ním, ani před nikým jiným, neboť si najednou jako mihnutím blesku uvědomila, že výslech sebe shovívavější by ji zahubil, že neví o své věci naprosto nic, poněvadž žila příliš ze dne na den, z hodiny na hodinu, a že jenom jediný člověk na světě sebral kousek po kousku, stéblo po stéblu prostou pravdu jejího života. Ten člověk však už byl pod zemí a vzal s sebou i toto tajemství. Jenom on — on a nikdo jiný — by se byl mohl postavit na její obranu! — Chantal musila napnout všecku sílu, aby zadržela slzy.

»Odpusťte mi, prosím,« řekla »Myslete si o mně cokoliv, já bych nerada působila někomu sta-

rosti. Snad to zní hloupě, ale přece je to pravda: všecko zdání je proti mně a vypadá to, jako bych hrála ošklivou komedii. Ale později pochopíte, že jsem tu otázku nemohla dát nikomu kromě vás. Musíte mi odpovědět, protože jsem už příliš dlouho otálela s rozhodnutím. Chci se rozhodnout ještě dnes, nechci už dále lhát z opominutí. Co jsem dělala, když jste sem vešel?»

»Co jste dělala?« opakoval Cénabre. Putoval očima z jednoho kouta do druhého, až se konečně klidně zahleděl do drobné tváře dívčiny, v níž mohl číst zoufalé očekávání.

»Ať se mne na to bude ptát kdokoliv, milé dítě, každému odpovím, že jsem vás našel spící. Spala jste tak hluboce, jak jen může člověk usnout v této roční době, za takového výminečného parna. Lehla jste si na chvíli a přišel na vás spánek — co může být prostšího?«

Chvilku ještě uvažoval, sevřel rty, a potom se mu začal rýsovat ve vráskách obličeje zvláštní úsměv, rozprostřel se mu až k čelu a takřka okamžitě zmizel.

»Zdání není nikdy pro ani proti,« řekl, »zdání není nic. Nebo je aspoň tím, čím je chceme mít. A především se ho netřeba bát, prozrazuje jenom slabé. Milé dítě, nerad bych rozmnožoval zmatek vašeho svědomí, protože vidím, že je už příliš náchylné k úzkostlivosti. Řeknu vám jenom tohle: buďte především tím, čím jste.«

Slečna de Clergerie poslouchala s očima přivřenými, jako by byla ponořena s neobyčejnou pozorností do jakéhosi vnitřního vidění. Její obličej se zdál najednou vyhublý, propadlý, sinavý a nabýval pozvolna, ale pravděpodobně bez jejího vědomí, oné tvrdosti takřka mužské, která u ní prozrazovala jednak předtuchu nebezpečí ještě nejistého a jednak už zároveň odhodlání, postavit se tomuto nebezpečí tváří v tvář.

»Mé svědomí je klidné,« odpověděla. »Nejsem tak náchylná k úzkostlivosti, ne, ne! Ale ničemu nerozumím, to je všecko. Oh, je to mnohem prostší, nežli by si kdo myslel. Mám-li jít na slepo, dobrá! Ale ne... nemohu se smířit s tím, abych páchala zlo. Nepouštěla jsem se nikdy do ničeho, co by nebylo prosté a snadné, a přes to přese všecko... nejenom že jsem nepřinesla nikomu klid, ale jsem ještě příčinou zmatků a možná i příležitostí k hříchu.«

»K jakému hříchu?« zeptal se abbé Cénabre.

»Bojím se, aby nezoufali,« odpověděla Chantal svým mírným hlasem, tak jako by byla pronesla slovo nejobyčejnější — »a aby nezoufali mou vinou. Což jsem jim lhala? Udělala jsem nějaký slib a pak jsem jej nedodržela? Můj Bože, toho jsem se bála už dávno, a neodvažovala jsem se k tomu přiznat, není-liž pravda? Byla to domněnka tak nesmyslná! Co může mít se zoufalstvím děvče jako já?«

Abbé Cénabre odvrátil na okamžik oči ke dveřím, jako by váhal, ale pak se jí zase postavil tváří v tvář. Jeho nehybné rysy se zdály vytesány z kamene.

»Nevěřte tomu,« řekl. »Člověk nedává nikdy druhému to, co si myslí, že mu dává.«

»Ale vždyť já jsem nic nedávala!« řekla Chantal. »Co bych také byla mohla dávat? Bůh je spravedliv!«

Na okamžik umlkla a potom se zeptala takřka prudce, aniž se přestala usmívat týmž bolestným úsměvem:

»Co tím chcete říci?«

»Milé dítě, zavedlo by mě to příliš daleko, kdybych vám chtěl odpovědět. Měl jsem u vás jenom vyplnit poslání velmi nepatrné, a vy se mnou zatím už chvíli mluvíte tak, jako bych byl býval svědkem anebo důvěrníkem věcí, o kterých nevím nebo o kterých nesmím vědět. Ano, nesmím o nich vědět! Odkud máte tu zvláštní jistotu? Což si myslíte, že prohlédáte mé úmysly? Chcete po mně, abych se dnes pro maličkost zpronevěřil pravidlu, které jsem si uložil, sotva jsem sem přijel? Snad se vám zdám tvrdý, nelidský. Přes to však pro vás dělám to, co by pro vás mimo mne nemohl nikdo udělat. Dávám vám výstrahu, z které můžete mít prospěch.«

»Mně není třeba výstrahy,« řekla Chantal chvějícím se hlasem. »Jaké řeči to se mnou mluvíte?

Nechtěla jsem urážet Boha, chtěla jsem mu sloužit. Sloužila jsem mu nebo ne? Na ostatním mi nezáleží. A odpíráte-li mi odpověď na jedinou otázku, která stojí za to, aby byla položena, dovolte mi, abych mlčela. Nemám nazbyt sil a budu se raději bránit sama. Dovedu si velmi dobře představit, co je to, je-li člověk sám až do konce, musí-li udělat sám poslední krok.«

»Já také,« poznamenal abbé Cénabre.

Slečna de Clergerie se na něho chvíli dívala tázavě, s úžasem a s nedůvěrou, a najednou se zdálo, jako by se byl její zmučený obličej uvolnil, a její sepjaté ruce se otevřely.

»Už dál nemohu,« zašeptala, »točí se mi hlava. To, co vám teď řeknu, je pravděpodobně hloupé, ale tím hůř! . . . Mluvte se mnou laskavě, ano? Neubližujte mi! Lidé se ve mně klamou. Vypadám na pohled, jako bych stála pevně, a zatím už nejsem k ničemu, vůbec k ničemu. Nemyslím ovšem, že bych byla kdy komu lhala. Neštěstí je v tom, že vzbuzuji v lidech klamně mínění docela bezděky, proti své vůli. Ba i ve vás vzbuzuji v této chvíli klamně mínění, tomu by nikdo nevěřil! Ano, vy si myslíte, že o mně něco víte. Ne sice mnoho, ale přece jenom něco. Oh, nemyslíte ovšem na povídačky doktora de La Pérousa nebo nešťastného Fjodora, to jsou pomatenci! Říkáte si prostě, že toho vím asi víc, nežli by se zdálo, že by se takový abbé Chevance ne-

byl jenom tak pro nic za nic staral o obyčejné přepjaté děvče, a zkrátka, že mám aspoň nějaké ponětí o tom, co se dalo v tomto pokoji před deseti minutami, nežli jste sem vešel. Nuže, nikoliv, nemám o tom nejmenšího ponětí! Vím toho o tom mnohem méně nežli předtím. Když vytáhnou z vody nešťastného utopence, neptají se ho, co viděl, a on ostatně neviděl pravděpodobně nic. Ach, člověk by nejraději nechal lidi mluvit, nebo by zmizel, jakmile se na něho někdo podívá, schoval by se do svého života tak jako oni krabi, kteří strkají nos do písku a zalézají se.«

Cénabre ji přerušil podrážděným posunkem ruky a pokrčením ramen. Jeho pohled však zůstal ztrnulý a smutný.

»Slečno,« řekl, »váš otec mě k vám poslal, abych vás požádal o přímluvu u pana La Pérousa, který od nás chce ještě dnes večer odjet a mluví pošetilé řeči o vašem posledním rozhovoru. Záleželo mi na tom, abych vám vyřídil tento vzkaz sám, poněvadž k němu takto mohu připojit radu: nepouštějte se do žádného vysvětlování ani před La Pérousem ani před nikým jiným! Jest už pozdě na to, napravovat tolik šlechtných nerozvážností! Chraňte si trochu lépe svých tajemství! Já sám jsem se toho už dověděl až příliš, ačkoli jsem se o to nijak nesnažil. Proniká to z vás bez vašeho vědomí. Je to ve vzduchu, který dýcháte, mějte se na pozoru...«

Postoupil prudce o krok, jako by se byl chtěl naráz vytrhnout nějaké neviditelné překážce.

»Tento důkaz mého zájmu vás asi překvapuje?« promluvil opět. »Nuže, dejme tomu, že se naše cesty dnes jenom křížují, že se jenom potkáváme cestou... Ach, milé dítě, nikdo by neřekl, jak hluboko nám vnikne do krve povaha našeho kněžství! Je mi nesnadno zapomenout, že byste mi byla podle přání svého otce bezpochyby svěřena, kdyby to bylo za jiných okolností. Toto pomyšlení ve mně probouzí tolik vzpomínek! Dvacet let práce a úvah mi najednou ožívá před očima, jako by se byla minulost najednou vynořila ze země... Čtla jste mé knihy?«

»Ne,« odpověděla Chantal, »ani jednu.«

»Proč?«

»Promiňte,« odpověděla po chvílce, neodvracejíc od něho svého průzračného pohledu, »pan abbé Chevance mi to nedovolil.«

»Ach, ano... Chevance...« opakoval Cénabre snivým hlasem (a jí se vskutku zdálo, že se jeho vysoká černá silhueta při každém svém váhavém kroku kolísá, podobajíc se člověku, který se pomalu přestává bránit spánku a usíná stoje). »Ano... Chevance... Oh, to byl případ velmi zvláštní... Ale právě v tomto bodě se stává jakákoliv kontrola nemožnou, texty selhávají, ba i svědectví... Tady už není svědectví. Kde je hledat? A co bychom se z nich konečně dově-

děli? Všecko se rozplývá v neurčitém světle... Dopustil jsem se na něm hloupého násilí, byl to jediný špatný skutek mého života, nepřestanu si to vyčítat... Proč jsem ho vyhnal? — Milé dítě...»

Najednou umkl a otevřel oči.

»K čemu jste se tedy rozhodla?« zeptal se drsně. »Co chcete dělat? Nemůžeme protahovat tento rozhovor do nekonečna. Už to, že jsem tady, je čirý nesmysl, a naše rozmluva trvala už příliš dlouho.«

»To není má vina,« odpověděla slečna de Clergerie, »já tím dost trpím, vy mne vůbec nešetříte. Jaký úmysl si mám pro sebe vybrat z jistých vašich slov? Jenom jste jimi zvětšil mou sklíčenost. Můj Bože, nechci, aby mne lidé litovali, chci jenom, aby mě viděli takovou, jaká jsem. Pro vás je to všecko jistě jenom pouhá hříčka. Tak jak se teď věci mají, rozumíte, je mi docela jedno, chápu-li něco nebo ne. Nač se vracet do minulosti nebo dělat plány do budoucnosti? Podobám se těm nemocným, kterým dávají lhůtu od půldne k půldni, až konečně Pán Bůh rozhodne o jejich osudu. Co záleží teď i na abbém Chevanceovi? Co by mohl pro mne udělat? Můj ubohý život se povleče od pošetilosti k pošetilosti, až se mi bude zdát na konec právě tak spleťtý jako jeho smrt — a byla to přece smrt člověka svatého! Nemohu si tedy vymyslit

nic lepšího, než že zůstanu hezky zticha, stůj co stůj. Nechám se snést dolů odlivem a budu čekat, až zase stoupne příliv — stoupne-li vůbec kdy.«

Trochu se začervenala, chvílku váhala a pak najednou doložila:

»Vidíte, už nestoupne nikdy... Oh, pěkně jsem ztroskotala svou malou lodičku, líp se to ani nemohlo podařit... Hledíte, teď se mnou sedí všichni na písku. Vám se to asi zdá trochu komické.«

Chantal se ještě pokusila usmát, ale nebyla už s to, aby ještě ovládla onu hrůzu, jejíž neblahou předtuchu cítila už od rána. Nahnula dozadu svou světelnou hlavu, jako by chtěla vdechnout poslední doušek čerstvého vzduchu, a sklouzala pomalu podél lůžka, jehož se křečovitě zachycovala oběma ručkama, až konečně klesla na kolena.

»Uklidněte se, milé dítě,« řekl Cénabre (jeho hlas se třásl, ne však pohnutím, nýbrž jakýmsi hněvem, který sotva přemáhal). »Což jste se od smrti pana Chevance nikomu nesvěřila? A jak vás mohl Chevance nechat v takové naprosté nevědomosti o... zkrátka o skutečném stavu vašeho... o vašem skutečném stavu?«

»Můj stav!« vykřikla slečna de Clergerie, a slzy se jí řinuly po lících. »Což si myslíte, že jsem byla dříve tím, čím jsem nyní? Ne, opravdu nemyslím, že by mě kdo byl kdy viděl tak zbabělou.

Všecko mi uhýbá pod nohama, zdá se mi, jako bych šla po bahně. Jdu-li dopředu, bořím se, nehýbám-li se z místa, bořím se také... Bože můj, šla bych přes to dále, probořila bych se třeba až po oči, jenom kdyby to bylo komu co platno. Ale ať dělám co dělám, zdá se mi ustavičně, že mé utrpení je nyní prázdné, prázdné, prázdné jako sen. Ba ani má smrt by nic nevážila. Jsem věc úplně dutá, Bůh se už o mně nestará. Jen si to považte! Co je vlastně v celém mém životě? Ani ne dost látky k potrhlému příběhu, který by ostatně nebyl pro nikoho poučením. Babička, táťnek, Fjodor, ubohý pan de La Pérouse, tento tichý dům, to krásné léto — jak jsem v tom ve všem mohla natropit tolik nepořádku? Jindy — vzpomínáte si? Oh, však vy dobře víte! Jindy jsem bývala tak prostá! Oh, byla jsem takové prosté děvče! Jindy by mě Pán Bůh nebyl nechal v takové opuštěnosti! Změnila jsem se velmi, vidíte že ano?»

»Ne!« odpověděl hlasem stále ještě chraptivým. »Byla jste prostá a prostá jste zůstala. Je málo prostých bytostí. O prostotě by se mohlo říci, co Židé říkali o Jahvem: Kdo ho viděl tváří v tvář, může umřít!«

Abbé Cénabre kolébal zvolna hlavou od ramene k rameni a vypadal při tom jako člověk, který se chystá zdvihnout nějaké břímě a zkouší své síly. Hleděla na něho všecka zaražena a také Cénabre

měl oči upřeny na dívku, ale přece se zdálo, že ji nevidí.

»Jak to přijde, že jste zde?« promluvil opět. »Proč jste zde, ano, proč? Kdo vám vnukl tu nesmyslnou myšlenku, abyste žila obyčejným životem, abyste chodila sem a tam mezi těmito lidmi a doufala při tom, že ujdete pozornosti? Vy — a ujít pozornosti! Vždyť je na konec doženete k zuřivosti! A především — jakým právem? — Ano, já vím, co mluvím, a nemluvím na plano! — Jakým právem klade někdo problém, aniž se aspoň pokusí, aby jej rozřešil? Vy jej budete moci vždycky jenom klásti.«

»Já — a problém!« zvolala Chantal všecka si navá. »I vy! Jaký problém? Pane abbé . . . ne, ne, to není pravda, já jsem jenom bránila svůj život!«

Povstala vrávorajíc se země a zapomněla si utřít slzy. Ústa se jí třásla tak silně, že mohla jenom stěží vyslovit první slova. Ale její proměnlivý obličej najednou znehybněl, jako by byla opravdu sebrala síly na obranu svého života.

»Což tedy nemohu žít?« řekla. »Chtějí lidé, abych si zoufala? Není tedy pro mne nikde místa?«

»Ani pro vás, ani pro mne,« odpověděl po chvíli abbé Cénabre se strojeným klidem. »Znáte příliš mnoho věcí, ale přitom se obávám, že o těch podstatných nemáte ponětí. Zkrátka, naležíme oba, vy i já — každý z jiných důvodů —

k těm lidem, kteří nemohou žít na otevřeném prostranství, kteří si musí hledat úkryt, a žádný úkryt není bezpečný, zná-li k němu cestu ještě někdo jiný nežli vy. Ať chceme nebo nechceme, musíme vzít jednoho dne zřetel na lidskou zvědavost a zlomyslnost.«

»Cože!« zvolala. »Co to znamená? Máme snad lhát?«

Cénabre už nemohl od toho okamžiku uhnout jejím hrdým očím, třpytícím se ještě posledními slzami, a upíral svůj zádumčivý pohled přímo do nich.

»Lhát! Milé dítě, jsou jisté zákonné a poctivé skrýše, které hlupáci a lidé zlomyslní snadno nazývají lžemi. Jsou to poslední útočiště, v kterých ještě mohou obstát ti z nás, kdož se nedávají střežit od jiných, ale kdož se střeží sami — ti z nás, kdož si vydobyli svými vlastními silami osy svého života, svého tajného těžiště. Jsem jedním z nich a nebojím se, že bych tím přiznáním zranil vaše svědomí. Můj způsob života vyvrací, jak mám za to, jakékoliv podezření z zjištěné vypočítavosti, a není nijak nehoden kněze, kterým zůstávám. Držím se stranou jistých okázalostí, to je všecko. Nehledejte jiného smyslu ve... v prostých pokynech, které vám tu uvádím, abyste jich mohla použít k svému prospěchu.«

Pak si zhluboka oddechl a pokračoval: »Ane-

bo... nejste-li s to, abyste se sama ubránila, jděte do kláštera. Upozorňuji vás, že teď nemluví jako váš duchovní rádce, nýbrž jako člověk, že mluvím zcela po lidsku.«

»Cítím to až příliš dobře!« zvolala Chantal. »Máte pro mne jenom lidský soucit. A to jste přišel až sem, nemůže-li mi dát nic jiného? Pro tak málo rušíte mlčení? Věřte mi, mlčení by bylo bývalo lepší! Nikdo mne nepřemluví — ani vy, ani otec — abych vstoupila do řádu, tak jak se zbabělci kdysi utíkali do kostelů pro svou bezpečnost a aby zachránili kůži. Vaše rada ostatně přichází příliš pozdě. Zdá se mi, že už nemám co zachraňovat. Nemám už vůbec nic.«

Umlkla. Abbé Cénabre k ní vztáhl svou silnou hnědou ruku a stiskl jí paži tak krutě, že stěží zadržela výkřik.

»Už nic!« řekl. »A vy tomu věříte? Ano, věříte tomu, vy nejste schopna lži! Ale ať je můj soucit lidský nebo ne, nejste to vy, milé dítě, komu je především určen. Oh, na zdejší lidi nechci ani pomyslit, co mi na nich záleží! Ale pohleďte přece, co jste jim už dala, pohleďte, jaká radost z vás vychází: nejsou přes to přese všechno více k politování nežli předtím? Tato osudnost se vám může zdát tajemná, nespravedlivá, nesmyslná, ale nesvalujte ji aspoň na toho, kdo vás na ni upozorňuje. Ta osudnost jest, my ji známe. Není pochyby o tom, že ji znal i abbé Chevance. Jenom

kněží průměrní, bez zkušenosti a bez mozku, ji mohou neznat. Snad by se ještě sem tam našli staří ospalí kanovníci... Ale to vás nezajímá. První povinností toho, kdo to s vámi dobře myslí, jest, aby vás varoval, a to ne před jinými, nýbrž před vámi, před vámi před samou. Právě z vás, z bytostí, jako jste vy, z bytostí právě tak nevinných, právě tak čistých — čistých jako oheň...«

Neodvažoval se snad mluvit dál?... Anebo se mu snad zase otevřel před očima onen neurčitý sen, tak jako veliký tmavý portál, a naplnil se najednou oněmi položivoucími, neproniknutelnými postavami, jejichž nesnesitelná ztrnulost ho často za svítání probouzela, takže se znenadání prudce vztyčoval na posteli?... Minutu, dlouhou minutu ztrnul sám na místě jako jedna z těch postav, jako černý kmen na okraji vody, sám sice nehybný, ale obklopený vírem. Byl trochu nachýlen napravo, rameno měl svěšeno a ohnutou paži tiskl k boku, tak jako by se ze všech sil něčeho zadržoval, tak jako by se k něčemu přimykával celou svou tíhou, poněvadž jeho nestálá rovnováha už byla porušena. Podobal se plovoucí trosce, kterou tiskne proud na okamžik ke břehu a jejíž stín se pohybuje na čistém písku dna.

První slova slečny de Clergerie ho zasáhla zcela znenadání a on na ně odpověděl jakýmsi bo-

lestným zastenáním, jehož příšerný zvuk si sám uvědomil příliš pozdě, neboť pozdvihl zvolna ruku k ústům a zbledl.

»Už jsem pochopila,« řekla Chantal, »už nemusíte nic říkat. Slyšela jsem to už mnohokrát od druhého. Také on mluvil o zázraku a o ekstázích... Z á z r a k, s l a d k ý d i v... To všechno už znám.«

Cénabre pokrčil rameny.

»Nemylte se,« řekl velmi klidně, »neporozuměla jste mi. Ostatně to, co jsem řekl, se netýkalo vás, nýbrž mne, jenom a jenom mne. Vskutku, raději jsem měl mlčet.«

»Oh,« zvolala Chantal, »to je přece jenom příliš snadné! Což mě opravdu obviňujete, že jsem na vás ta slova vymámila? Což jsem se vás na něco ptala?«

»Ať jste je na mně vymámila nebo ne, už jsem je vyřkl,« odpověděl tímž chmurným hlasem. »Budete si moci od nynějška myslit, že se mnou děláte, co se vám zlíbí, se mnou i s jinými. Ať chcete nebo nechcete, zítra vám to rozedere srdce, milé dítě. Ať jste dostala jakýkoliv dar, jakkoliv důležitý, budete se o něj musit na konec podělit, a toto první dělení bude pro vás horší než smrt, bude to smrt mnohem těžší než ona druhá smrt, bude to samota mnohem strašnější. To také vím. V tom, co nazýváme lidským studem, je mnoho hrubé šalby; ale hřích nelže sám, očekává vás

ještě jiné zklamání, a toho zklamání bych vás byl třeba mohl ušetřit, anebo vám aspoň pomoci zvítězit nad ním.«

»Já nechci!« vykřikla se zoufalou vášnivostí, v níž bylo cítit vzpouru celé její bytosti. »Ne, já nechci, aby mne někdo šetřil!«

»A přece přijde chvíle, kdy po tom budete toužit, milé dítě,« odpověděl, »a potom budete litovat, že jste neuposlechla poslední přítelovy rady. Ano, budete s pláčem litovat vzdoru tak dětinského. Nikdo jiný nežli já, rozumíte, nikdo jiný nežli já vám nemůže pomoci, abyste se vyznala sama v sobě. Kdybyste mě laskavě vyslechla ...«

Z hrdla se mu vydral drsný povzdech, jakési zachroptění, které se podobalo zastenání rozkoše. Všimla si s úžasem, že se mu třesou ramena a že mu z očí zírání nesmírná únava.

»Já už se nepotřebuji v sobě vyznat,« odpověděla Chantal, »je už příliš pozdě. Co na tom záleží, jsem-li tím anebo oním? Jsem teď uvržena do lisu, Bůh ze mne vydobude násilím, co bych nebyla měla odvahu dát dobrovolně. Od této chvíle ho už nic nezastaví. Zdálo se mi právě, že se jeho svatý soucit ode mne vzdaluje se smutným úsměvem, a já dobře cítím, že se s ním shledám zase až v ráji. Od nynějška je mi všechno jedno, rozumíte, docela jedno! Možná, že byste dovedl popsat cestu, kterou jsem došla až sem, že byste dovedl určit důvody a příčiny —

ale co by mi to pomohlo, kdybych vás poslouchala? Nemohla bych odpovědět ani ano, ani ne. Čím více se blížím k cíli, tím méně jej toužím poznat. Je možné, že Bůh se mne sňal tuto starost. A mám-li mluvit upřímně, řeknu vám, i když se vám budu zdát zbrklá, že kdybych měla umřít třeba za deset minut, chtěla bych umřít s Boží milostí tak jako dítě, ba ani to ne — jako malé nevinné zvířátko, které si nabere doušek čerstvého vzduchu, doušek čerstvé vody a jde vstříc svému konci v patách za svým pánem. Pán drží provaz, stačí jít prostě za ním... Od této chvíle je mi jedno, jsem-li rozumná nebo bláznivá, jsem-li světice nebo visionářka, ba jsem-li obklopena anděly nebo ďábly, neboť jedni ani druzí mě nemohou odvést od mé cesty dále nežli na délku mého provazu. To, co jste mi právě řekl nebo co jste mi naznačil, bylo by mě ještě včera možná vzrušilo anebo snad i uvedlo v pokušení. Nyní však...«

»Mluvme jenom o tom, co je nyní, ano?« skočil jí Cénabre do řeči. »Jenom to mě zajímá. Úžasně mě to zajímá. Pokuste se, milé dítě, zapomenout na to, co jsem řekl. Otevřte mi své svědomí. Odkud máte tu předtuchu své blízké osamocení, ten smutek, v kterém je, řekl bych, cosi překvapujícího a dvojsmyslného? Podle jakého znamení se vám zdá, že jej máte od Boha a ne od lidí? Že jej ve vás nevzbudila ta nebo

ona okolnost, na kterou byste se třeba upamatovala, kdybyste po ní pátrala? ... Smrt abbého Chevance, na příklad ...»

»Mlčte!« vykřikla Chantal. »Zakazuji vám takto mluvit! Kdybych si mohla volit, přála bych si takové smrti, jakou měl on. A ostatně, co vy víte o smrti abbého Chevance? On, který toho tolik rozdal, který si toho tolik nechal vzít, podržel si pro sebe aspoň to, aspoň to jediné. Nepodělil se o to s nikým, ba ani se mnou, se svou dceruškou ... A vy byste chtěl, vy ...»

Zarazila se, neboť abbé Cénabre najednou zbledl, lze-li nazvat zblednutím tak náhlou a úplnou přeměnu lidského obličej.

»Chevance ...« koktal, »eh, ano, Chevance ... viděl jsem ho ...»

Ukazoval otevřenou dlaní k zemi, jako by pomalu hladil představu příliš nestálou, už už se rozplývající.

»Viděl jsem ho takto u svých nohou, prosil mě o milost, vzýval mě úpěnlivě ... Ano, milé dítě, prosil mě s pláčem o milost ... On, Chevance! Co mi záleží na ostatním! Co by mi bylo pomohlo, kdybych ho byl viděl umírat? Čemu bych se byl, prosím vás, ještě naučil?«

»Byl byste se naučil aspoň tomu,« odpověděla Chantal chvějícím se hlasem, »že nemáte zneužívat prostoty ubohého děvčete a pokoušet ji nad její síly.«

»Nad vaše síly?« opáčil s hořkým smíchem. »Jsme vždycky pokoušeni nad své síly. A kdo z nás dvou lící pasti? Což jste ze mne za poslední hodinu nedostala všechno, co se vám chtělo? Nuže, vezměte si ještě i to ostatní, vezměte si celou pravdu! Nebo máte strach?«

»Bože můj!« odpověděla a všechna zesinala, »mám strach jenom k vůli vám! Udělejte si se mnou, co se vám zlíbí! Užijte mne jako věci, která sice pro vás nebyla určena, ale která vám nyní přes to náleží, protože je docela bez ceny a protože vy jste přišel poslední, to je všechno. Poslední vítězí, a je konec.«

»Zůstaňme při tom,« řekl abbé Cénabre po chvíli. »Pochopte jenom, že si hrajete už čtvrt hodiny jako dítě s tajemstvím, které je pro vás příliš těžké. Ostatně já jsem vám to tajemství neodpíral! Ani vám, ani jiným. Byl jsem odhodlán od prvního dne, že je dám každému, kdo mne o ně požádá. Nejsem žádný komediant. Ale vy jste věděla všechno, nežli jsem vůbec otevřel ústa, přiznejte se! Chevance jistě promluvil. Oh, vždyť ho neobviňuji ze zrady! Kromě vás, Františko, to byl jediný živoucí tvor, který se mi kdy zdál hoden pozornosti, který se mi zdál hoden zvláštní pozornosti, takové, jakou věnujeme jenom sami sobě. Mluvil prostě z horečky a vy jste jej vyslechla proti své vůli. Nevyčítejme tedy nic minulosti. Já ničeho nelituji. Musilo to být tak, jak

to je. Co se mne týče, já proto necítím ani muk ani útěchy. Můj klid už nemůže být ničím porušen. Ale bylo by mi přece jenom přišlo za těžko, kdybych se byl měl s vámi rozejít a nepodívat se vám předtím do očí, nepromluvit si s vámi tímto způsobem. Kromě vás by pravděpodobně nikdo nedovedl pochopit ta slova v tom smyslu, jaký já bych do nich chtěl vložit. Jinde bych našel jenom lhostejnost anebo hněv.

Znám vás dobře,« mluvil dále, »celý život jsem se nakláněl nad bytostmi, které se vám podobaly. Mohl bych vám narýsovat čáru za čarou podstatnou část dramatu, jehož rozuzlení dnes prožíváte. Vím totiž, že se právě dnes, právě v této chvíli, dovršuje váš osud. Měli jsme se setkat takto, tímto způsobem, jednou provždy. Kdo by mohl říci, co vnikla takovému srdci, jako je vaše, podívaná na smrtelný zápas svatého muže a na jeho poslední horečné blouznění! Byl jsem překážkou, kterou je třeba prorazit, byl jsem tajnou, nesnesitelnou myšlenkou, vnitřním pohoršením, které otravovalo i vaši modlitbu, a tento rozhovor je z vás teď vytrhává, vynáší na světlo. Vidíte, že jsem člověk jako jiní lidé. Žiji v pokoji, o kterém si vůbec nedovedete udělat představu, poněvadž vaše povaha je vroucnost a vášnivost sama. Žiji v tichu, které je mi prospěšnější a které je více v souladu s hlubokými potřebami mé duše nežli všelijaké nebeské nebo

nenebeské harmonie. Ale co na tom záleží! My oba, vy i já, zůstáváme v souladu sami se sebou, a to stačí. Nechci na vás, abyste mi záviděla můj klid, a je zcela spravedливо, že z něho máte hrůzu. Každý nadpřirozený život se dokonává v bolesti, ale tato zkušenost od něho ještě nikdy svaté neodvrátila. Ani Chevance, ani vy mi nevrátíte Boha, a přece, soudě aspoň podle zdání a podle tolika zbytečných muk, chybí více vám nežli mně.«

Hlas se mu při těchto posledních slovech zachvěl, kdežto po tváři mu přelétl nepopsatelný úsměv a ztuhl ve vrásce u jeho rtů v tragický pošklebek. Teprve potom pozdvihl docela oči. A jako by se probíral ze snu, poznal na první pohled, dříve ještě, než v něm mohla vzniknout jakákoliv myšlenka, jaké ohromné chyby se dopustil, a že se už po druhé vydal zcela nadarmo, že se vydal pro nic za nic této dívce, tak jako se kdysi vydal pro nic za nic abbému Chevanceovi, dav se strhnout jedním z těch strašných zachvatů mrazivé zuřivosti, jejichž nebezpečí si vždycky uvědomoval příliš pozdě, takže je jeho vůle už nemohla zadržet.

S jasnovidností zesateronásobenou hanbou sledoval nyní abbé Cénabre v tváři slečny de Clergerie neúprosné obrazy, střídající se s bleskovou rychlostí a rozdírající jeden po druhém její dět-

ské srdce. Bylo to, jako by byl obracel se zuřivou rychlostí listy v nějaké knize, anebo spíše listy nějakého úředního aktu, spěchaje k poslední stránce, na které je napsán rozsudek bez odvolání. Zvědavost abbého Cénabra není totiž taková, aby ji bylo možno něčím nasytit. Ani úzkost k tomu nestačí. Jeho zvědavost přežije všecko.

Ale najednou byla tato zvědavost přece zklamána, zůstala bez předmětu. Úzký obličej dívky, křečovitě stažený, vyjadřoval už jenom odevzdanost tak pokornou a tak tajemnou, že při tom Cénabre pocítil jakousi hrůzu. Slova, která chtěl pronést, mu najednou odumřela na rtech.

»Promiňte mi laskavě,« řekla slečna de Clergerie, »mýlíte se, máte-li za to, že abbé Chevance se mnou mluvil o vás. Umřel bez poslední vůle a s ničím se mi nesvěřil, rozumíte? Jeho smrt byla tak skromná, tak malá, že bych chtěla mít takový život . . . Ale měla jsem pochopit už dřív . . . měla jsem . . . měla . . .«

Chantal se zarazila a umlkla.

»Nu dobrá,« ozval se drsně Cénabre, »nechme toho! Co se stalo, stalo se!«

»Ne,« odpověděla, »musím vás ještě poprosit o jednu milost. Věřte mi, že by bylo pro mne kruté, kdybych si měla myslit, že to . . . ta věc . . . zkrátka to, co nazýváte svým tajemstvím, z vás bylo úskočně vylákáno . . . že vám to bylo ulou-

peno. Ano, uloupeno. Chtěla bych nyní...«

»Chcete, abych vám to dal? Nuže, vezměte si to!« řekl kněz. »Je to vaše. Neznám nikoho, komu bych to mohl odevzdat tak svobodně jako vám. Nic jste mi tedy neuloupila. Buďte klidna!«

Prohlédl si ji od hlavy k patě s jakýmsi divokým soucitem.

»Co s tím uděláte?« promluvil zase. »Vždyť to nic není. Aspoň před chvílí to ještě nebylo nic nežli tajemství velmi obyčejné. Co se z něho stane ve vašich rukou? Čeho vy se dotknete, to se ihned promění v něco, co se vám velmi podobá, a nabude to ihned podivuhodné schopnosti, aby to bylo pro vás mukou.«

»Čeho se já dotknu? Což tomu věříte? Čeho se já dotknu, to je zkaženo, to se rozpadne v prach. Řekl jste právě slovo tak správné, tak pravdivé! Bůh mi chybí více než komukoliv jinému. Lidé mne, bohužel, dobře neznají. Já jsem volala Boha, rozumíte, čekala jsem ho, ale nehledala jsem ho dostatečně, nepustila jsem se ještě kupředu. A teď bych byla bezpochyby mnohem chudší, mnohem chudší nežli vy, kdybyste mi nebyl dal podivuhodným způsobem do ochrany toto... tuto věc.«

Popošla pomalu k oknu, otevřela je dokořán, vdechla do sebe horký vzduch a vrátila se zase s úsměvem k němu.

»Jaké je to léto, vidíte?« zeptala se. »Člověk na konec cítí ke světlu zášť, tak jako k nepří-

teli. Zima se nám bude zdát tím černější.«

»Tak je to,« odpověděl Cénabre se stejným klidem. »Noc nenávidíme, ale den na nás doléhá stejně krutě.«

Chantal se začerevnala.

»Půjdu s vámi dolů,« řekla po chvíli. »Když se všechno uváží, bude lépe, když promluvíím s tatkem ještě dnes. Ta historie s panem La Pérousem je tak směšná! Ale vy mi přece dosvědčíte, že nemohu odpovídat ze všeho, co se tady děje. Což by beze mne nedělali tytéž hlouposti?«

Vyšli z pokoje a kráčeli spolu chodbou se zavřenými okenicemi. Ona šla před ním po voskovaných parketách a její chůze byla docela klidná, jen trochu nejistá. Když však už byli skoro u schodů, Chantal se znenadání zastavila a obrátila se proti němu. Cénabre uviděl jako v mihnutí blesku její rozrušenou tvář, křečovitě stažení jejích rysů, a popošel k ní, aby ji podepřel. Sotva však uviděla na svých prsou jeho ruku, tu ruku posvěcenou, vydralo se jí z úst jakési příšerné zastenání, vytrhla se mu, zapotácěla se a sesula se tiše do rohu mezi dvěma zdmi.

Cénabre dlouho váhal, přistoupil dvakrát ke dveřím a poslouchal. Pak se najednou rozhodl, pozdvihl bez námahy její lehounké tělo, vrátil se s ní do pokoje, položil ji na lůžko a poslouchal

chvíli tlukot jejího srdce. Slečna de Clergerie najednou otevřela oči.

»Nehýbejte se,« řekl tiše. »To je jenom lehká mdloba. Přejete si, abych někoho zavolal, nebo ne?«

Zakroutila hlavou, že ne, a jak se k němu poobrátila, Cénabre rychle odtáhl ruku, kterou se opíral o podušku. Ona mu ji však zachytila, pozdvihla ji ke rtům a políbila ji.

V

»Byl jsem u Jany Františky,« řekl pan de Clergerie. »Říkala, že dnes večer nepřijde dolů. Ať se jen hezky prospí, ráno bude zase všechno v pořádku.«

Služka právě otevřela okna od jídelny do starého sadu, zahaleného už stínem. Vypráhlé trávníky, potřísněné sem tam rzivými skvrnami, které noc polévala modravým inkoustem, podobaly se v neurčité obrubě sinavého písku, jímž byly aleje posypány, obrovskému rybníku se stojatou vodou, ztrácejícímu se v podzimní mlze.

»Milý příteli,« promluvil zase Clergerie tichým hlasem, když se dveře za Francinou zavřely, »vaše láskyplná lež mne neošidí. Je pro mne jasno, že váš dopolední rozhovor nebyl nikterak tak bezvýznamný, jak pravíte. Bohužel všichni, kdož mě

mají rádi, myslí obyčejně především na to, aby mne šetřili.«

»Tentokrát jsem na to nemyslel,« odpověděl Cénabre. »A mám-li říci pravdu, nemyslel jsem na to možná nikdy.«

Pan de Clergerie pohlédl na svého hosta všecek zaražen.

»Jaký sršeň vás bodl!« zvolal. »Byl jste mi vždycky nejupřímnějším a nejšetrnějším přítelem, ba měl bych říci, že jste byl soudcem a kritikem celého mého života... Což pak tedy může nějaký vrtoch... Odejďte, Francino!« vykřikl najednou pronikavým hlasem, neboť rusá dívka pootevřela právě znovu dveře. »Postavte tác na stůl a odejďte! Nebudu dnes pít lipový květ!«

Služka zmizela.

»Odpusťte mi, že jsem tak netrpělivě vybuchl,« řekl Clergerie. »Ale to děvče se dívá klíčovými dírkami. Od té doby, co mi donesla zprávu o jistých výstřednostech mého ruského šoféra, setkávám se na každém kroku s jejím uplakaným očima, s tím jejím provinilým úsměvem.«

Skládal s křečovitým neklidem svůj ubrousek a zase jej rozkládal.

»Odpovězte mi, prosím vás, na jednu věc: nikdo by neřekl, jak dráždí mé nervy ticho tohoto domu. Jsem tu sám, nebo takřka sám... Nemám totiž naděje, že byste se tady dal dlouho zdržet. Ale vrátit se teď do Paříže, uprostřed těch ve-

der, to by znamenalo samovraždu. Mohu aspoň doufat, že toto léto uplyne bez nových krisí?»

»Drahý pane,« řekl Cénabre, »potřebuji sám velmi naléhavě odpočinku a klidu. Ona moje slova, kterými jsem se vás, jak se mi zdá, trapně dotkl, neměla vůbec urážlivého smyslu. Nikdy jsem nikoho nešetřil a nikdo nikdy nešetřil mne. Věřte mi, že by mi nebylo nijak na obtíž, mluvit s vámi o vaší slečně dceři s naprostou upřímností, ale obávám se, že bych vám působil zbytečná muka. Snad jste už sám před chvílkou vyslovil přirozený závěr rozhovoru, do kterého se nechci pouštět. Až se hezky prospí, bude zase všecko v pořádku.«

Cénabre zasyčel každé slovo mezi zuby a jeho dlouhé prsty přitom hladily roztržitě ubrus. Ale pan de Clergerie se vzbouřil.

»Oh,« řekl trpce, »tedy i pro vás jsem jenom otcem příliš bezstarostným, příliš bojácným? ... Ale co se vlastně děje? Zpozoroval tady někdo něco zvláštního, neobyčejného? Mně samému se zdá, že má dcera je dnes právě taková, jaká byla minulé zimy, snad jen trochu méně veselá, méně svobodná. Ovšem, ona směšná historie s Fjodorem, mé nevyhnutelné zasažení, mé rady, zkušenost, která jí takto, bohužel, ukázala jistou zlobu a špatnost, již v své čistotě netušila — všechny tyto maličkosti dohromady jsou pro mladou dívku hotovým dramatem. Vždyť ona je tak čistá! Buď-

me spravedliví! Neklid, o kterém mluvím, vznikl okolo ní bez jejího vědomí. Jsme neklidni jenom my, my všichni.«

Cénabre uhodil zlehka pěstí na stůl.

»Dovolte,« podotkl, »já jsem se do toho vmínil jen na vaši naléhavou prosbu. Kromě toho se zvláštním způsobem mýlíte, domníváte-li se, že i já jsem neklidný. Proč bych byl neklidný?«

»Drahý příteli, my všichni známe vaši energii. Víme, že zůstáváte za všech okolností pánem své vůle, svých nervů. Nejsem tedy v právu, beru-li vážně jistou netrpělivost, kterou jste dnes večer projevil? Nač bychom to zapírali? Jakési temné nedorozumění nás vzdaluje jednoho od druhého: profesor Abramovič uprchl první, drahý Espelette šel za ním, La Pérouse se mění včihledě. Měl jsem s ním několik podivných rozhovorů, které mi krutě rozedraly srdce, a dnes mi udělal výstup ještě podivnější.«

»Profesor La Pérouse se mi zdá napolo blázen,« řekl Cénabre a vstal. »Co je nám do něho?«

»Ještě okamžik, drahý, starý příteli,« úpěl Clergerie. »Vy nevíte všecko. Nemohl jsem volně mluvit, čekal jsem na příznivou příležitost. Kdybych měl brát doslova jisté řeči... Zkrátka, La Pérouse mi namluvil o Janě Františce, o mých lidech a zejména o Fjodorovi věci velmi podivné. Tvrdí, že znal toho Rusa u paní Artiguenavové, a má za to, že je schopen jednání nejnepočest-

nějšího, ba i zločinu. Žádal na mně málem, abych toho nešťastníka propustil. Snad jsem neudělal dobře, že jsem se rozehřál, ale jsem starý liberál a nestydím se za své předsudky. Nenávidím všechno, co se podobá nezákonnému činu vlády, panovnícké z vůli. A kromě toho nemohu odsoudit bez výslechu bývalého služebníka paní baronky Montanelové, která ho výslovně doporučila mé laskavosti. Ale nicméně se vám musím přiznat, že La Pérousův náhlý, neřku-li neslušný odjezd mě nesmírně překvapil a že mě uvedl do náramných rozpaků. Co si mám vybrat z těch zmatečných řečí? Řekla vám snad moje dcera...«

Neodvážil se dopovědět, udělal jenom neurčitý posunek a obrátil se k otevřenému oknu s pohledem nejprve nedůvěřivým, potom bezradným a rozpačitým. Ve světnici bylo takové ticho, že slyšel — anebo se mu to jenom zdálo — stejnoměrný dech knězův, a poslouchal tento tichý chrapot s takovým napjetím, s jakým pozoruje ohňostrůjce zapálený knot, jehož plamínek poskakuje mezi kamením.

»Nejsem dalek mínění, že všechny tyto povídačky jsou hloupé,« řekl Cénabre, nevycházeje z klidu. »Ale přes to se mi zdá, že osudně zneuznáváte zvyky i povahu profesora La Pérousa. Ve věci, o kterou tu jde, je podle mého mínění soudcem dosti dobrým.«

Z hrdla se mu vydral tlumený, suchý smích.

Pan de Clergerie doslova cítil na spáncích jeho neúchylný pohled, v kterém uhádl s hlubokým úžasem nevysvětlitelný hněv.

»Mohl jste se o té věci přesvědčit sám, a to už dávno,« řekl zase Cénabre. »Ale bylo by směšné, kdybyste se domníval, byť jen na vteřinu, že jsem mluvil s vaší dcerou o věci, jejíž uspořádání přísluší jen vám.«

»Ovšem, ovšem,« přisvědčoval zoufale Clergerie. »Ostatně je to všecko jen přízrak, zlý přízrak... Ti psychiatři jsou tak podivní! Obětovali by svým hypothesesám číkoliv dobré jméno... (Jeho úzkostlivý obličej se najednou ozářil nesmyslným úsměvem.) Bohužel, i historikové často... Je pravda, že živým křivdíme zřídka, pro naši práci stačí mrtví. Drahý příteli, rozhodl jsem se dnes před večerí k jistému kroku, jehož pevnost a odhodlanost jistě schválíte...«

Opřel se oběma lokty o stůl, bradu položil na třesoucí se ruce a mluvil dále:

»Paní de Montanel projíždí zítra Paříží cestou z Bourboule. Vrací se na svůj zámek v Lérinville a nebylo by zcela vhodné, abych tam jel za ní, protože ten dům bude za několik měsíců nebo snad už neděl naším společným bydlištěm. Ale rozhodl jsem se, že zastoupím tak říkajíc své nevěstě cestu. Sejdu se s ní pravděpodobně u paní Marais-Courtinové. Proto jsem se rozhodl, drahý příteli, že odjedu ještě dnes večer, a to vlakem

o jedenácti hodinách devíti minutách. Vrátím se zítra v noci. Bude tedy má nepřítomnost jen zcela krátká. Bůh dej, aby se mi za těch několik hodin podařilo přesvědčit paní de Montanel, že musíme stůj co stůj urychlit den našeho spojení! Jakmile bude v mém domě tato inteligentní žena, uvede svým taktem, svou rozvahou, svou výmínečnou znalostí srdce mladých dívek, kterou dokázala tolika rozkošnými pracemi, svým osobním kouzlem všecko zase do pořádku... Drahý příteli, zlí jazykové mě budou zase bezpochyby pomlouvat, že utíkám před otcovskou odpovědností. Ale já už jsem na sebe kdysi vzal odpovědnost manžela a nesmím dopustit, aby zase došlo k oněm politováníhodným nedorozuměním, která rozvrátila pokoj mého prvního manželství, zatemnila poslední dny paní de Clergerie a zničila mé ubohé zdraví.«

Zatím co Clergerie mluvil, blížil se Cénabre drobnými kroky ke dveřím. Najednou se prudce obrátil, ani ne tak proto, aby udělal konec pošetilé samomluvě svého hostitele, jako spíše aby zastavil svůj vnitřní boj, jehož tajemství znal jenom on sám. V jeho pohledu doutnalo jakési něžné světlo a nešťastný Clergerie, jehož síly byly u konce, v tom viděl nebláhou předzvěst.

»Mám tedy odjet?« zeptal se nezvučným hlasem. »Prominete mi vzhledem k těmto výmínečným okolnostem, nechám-li vás tu den samot-

ného? Přiznávám se, že neočekávaný odjezd La Pérousův otřásl krutě mými nervy. Ať dělám co dělám, nemohu si zabránit, abych nepřičítal své dceři odpovědnost za... za příhodu... která může ohrozit úspěch léčení, začatého před dvěma měsíci a nikdy nepřerušeno. Neboť na tom konec konců také záleží!»

»Na tom záleží, to je pravda,« řekl abbé Cé-nabre. »Jed'te tedy! Snad se vám podaří aspoň ta jediná věc, která vám leží opravdu na srdci, ačkoli se o ní nezmiňujete. Snad se vám podaří přivést nazpátek La Pérousa. Nemohu bohužel kárat příchýlnost nemocného k jeho lékaři, znal jsem kdysi něco dosti podobného, a pouta svázaná nadějí se dají velmi nesnadno přetrhnout. Nuže, netrhejte jich, a dost!«

Dal se do smíchu, tak jako se smál oné zimní noci, oné hrozná zimní noci... Ale tentokrát si přitiskl na ústa pěst, takže pan de Clergerie zaslechl jenom podivné pochechtávání, které ostatně krutě zranilo jeho hrdost.

»Mýlíte se,« řekl. »Nač bych se ospravedlňoval? Udělá to za mne nejbližší budoucnost, a já vás znám ostatně dosti, abych nebral v pochybnost přátelských úmyslů vaší zdánlivé přísnosti. Možná, že máte pravdu. Možná, že La Pérouse nade mnou opravdu nabyl příliš mnoho vlády. Je tím vinna moje rodina, jste tím vinni vy všichni. Nervosní člověk spravuje tak špatně

svůj život! Takovému silnému a prostému člověku jako vy vnuká jistě má úzkostlivost, mé rozpaky, můj věčný neklid více soucitu než zájmu. Ale konec konců by stačilo jediné slovo, aby mi zase vrátilo klid. Jsou-li mé obavy opravdu liché, co mám dělat, abych je přemohl?»

»Liché?« odpověděl Cénabre. »Ne. Mám za to, že jsou jenom zbytečné, nikoli liché.«

Přistoupil ke Clergeriovi a dotkl se zlehka jeho ramene.

»Dovolte, abych ještě dodal tohle: vaše dcera možná neví, kam jde, ale ona tam jde. A kam jde ona, půjdete i vy. Přišla pro nás pro všechny ona rozhodující chvíle, kdy každý hledí vyváznout, jak se dá.«

Po těchto podivných slovech vyšel z pokoje a pan de Clergerie zůstal sedět s ústy dokořán.

Nevěděl, vyřkl-li ta slova opravdu, anebo ozýval-li se ten hlas jenom v jeho nitru, tak neurčitý a šalebný jako ony tajemné obrazy, které se po celou tuto klidnou rozmluvu tlačily na místo skutečných věcí, ačli je docela nepřikrývaly jako průhledná pára, smazující úskočně jejich vypukliny a obrysy a proměňující pozvolna tuto venkovskou síň, tak tichou a čistou, v malý kolísavý vesmír, jehož jednotlivé plochy se na sebe vrstvily tak jako tašky na střeše. Abbé Cénabre sice zaujímal s bolestným napjetím celé své bytosti vůči

malému mužičkovi, čím dál tím neklidnějším, postoj pevný a dokonce velitelský, ale v duchu cítil krutěji nežli kdy jindy, že je den ode dne méně s to, aby se vymanil ze svého jednotvárného snění, jako by byl odsouzen k tomu, aby vedl ustavičně sám se sebou rozepři napříště zcela zbytečnou, stokrát přerušovanou a zase znovu začínanou. Znal už ostatně dávno ze zkušenosti tuto zvláštní nesnáz, měl-li sledovat životní rytmus druhého člověka. Opožďoval se ustavičně za vykonaným pohybem, za vyřčeným slovem, táhna za sebou jakési neviditelné břímě, jakousi mrtvou tíhu, posedlost jakýmsi nedokonaným činem — ale jakým? Domníval se někdy, že dohoní toto zpoždění nesmírným úsilím vůle, že zase nabude ztracené rovnováhy. Marná naděje! Ani samota nemohla docela vyléčit tuto hlubokou poruchu, cítil ji v sobě ustavičně a zataušil po každé opět po přítomnosti druhých bytostí, obelhávaje sám sebe jako tvrdohlavý hráč, který nechce a nechce uznat, že je poražen. Když mluvil před několika hodinami se slečnou de Clergerie, snažil se ze všech sil, aby před ní zadržel nebezpečná, dvojsmyslná slova, která ho mohla snadno prozradit, ale zdálo se mu, že mu ta slova vycházejí z úst sama od sebe, že se stavějí sama od sebe do řady jako vycvičení vojáci. A byla to právě ta slova, která se ještě chvílku předtím marně pokoušel formulovat sám pro sebe, pro

svou vlastní úlevu, pro své osvobození. Také ona poslední výstraha, kterou dal právě panu de Clergerie, byla vyřčena takřka bez jeho vědomí. Rozeznal ji až příliš pozdě od ostatních všedních a opatrných slov. Nyní takřka pochyboval, že ji opravdu vyslovil. Opakoval si ji šeptem, stoupaje po schodech do svého pokoje, opakoval si ji, když už byl opřen o okenní pražec a díval se do sadu, který se zachvíval dole v temnotě . . .

Jaká noc! Vůně přehřáté stromové kůry a pryskyřice, vůně mohutných stoletých stromů, páchnoucích jako zvířata, pohltila všechny ostatní křehčí vůně, namíchané jemnou alchymií dne, a plula nyní sama v spiklenecké temnotě, rozkládala se v ní pomalu a těžce. tak jako hustá mlha, mající vlhlost věcí živoucích a zanechávající na jazyku chuť potu a krve . . . »Jaká nesmyslná netrpělivost mě pudí,« myslil si Cénabre, »abych dával ustavičně v sázku — z nudy, ze vzdoru nebo z jakési touhy po pomstě — klid tak draho zaplacený? Což zase začnu s hloupostmi minulé zimy? Což nemohu býti živ jako ostatní lidé? Kdo mi v tom brání? Jaké bláznovství!«

Prošel v duchu ještě jednou, ale s pozorností už ochabující, minulými etapami, a opět byl pobouřen až k ošklivosti jejich všedností a maličerností. Ať dělal co dělal, nenacházel v této klidné a pravidelné minulosti spisovatele a pracovitého učence nic, co by mohlo ospravedlnit

hlubokou únavu základních sil jeho bytosti, vyčerpání tak vážné, že ohrožovalo nenapravitelně nejenom jeho mravní rovnováhu, na kterou býval tak hrd, nýbrž samu svobodu jeho ducha, jeho duševní schopnosti. Už jako mlčenlivý hošík, hanbící se za svůj původ a za svou chudobu, byl rozhodnut, že zvítězí nad svými šťastnějšími soupeři solidními vědomotmi, předčasnou vážností a tvrdošíjností malého sedláka, a když se pak stal houževnatým studentem, přesným seminaristou a na konec knězem na pohled bezúhonným, nikdy se nezdálo, že by měl jiné vášně kromě přísné ctižádosti duchovního pracovníka. Jediná plodná radost, kterou čerpal z víry, byla právě radost jeho zvědavosti, obrácené zcela k záhadě života nadpřirozeného, jehož skutečnost nemínil nyní popírat o nic víc nežli kdy jindy. Ano, racionalistické theorie, jakož i směšné a domýšlivé blouznění psycho-fysiologie nebo dokonce módní psychiatrie, ho pobuřovalo dnes právě tak jako jindy svou hrubostí a ubohostí. Jediný problém, který ho zaměstnával, byl tedy dán navždy. Záleželo jenom na něm na samém, bude-li ještě dále, třeba ještě léta a léta, až do konce života, pokračovat ve výzkumech a pozorováních, které ho učinily slavným. Poněvadž měl nad sebou dozor podezřívavé autority, s kterou musil žít co možná ve shodě, vyhýbaje se pastem, které mu strojila, ubránil se podivuhodně všem doktri-

nářským předsudkům, a ona vnější disciplína jenom prospěla jeho duchu od přirozenosti poněkud drsnému, poněvadž jej ukáznila a učinila jej pružnějším. Co si vlastně ještě přál? Nikdy, v žádném okamžiku svého života, nepoznal bolestné a náhlé roztržky s minulostí, to jest se sebou samým. Víra, která u něho byla odjakživa jenom zvykem, ostatně velmi zakořeněným, vyprchala zcela pomalu a tiše, a když se u něho dostavil nevyhnutelný zpětný náraz, poslední otřes, vězel už příliš hluboko v pochybnostech, v lhostejnosti, a zavřev oči cítil, že padá jako kámen. Což neměl zcela na vůli zaujmout opět mlčky své dřívější místo, když zkouška minula? Ano, ovšem. On se však vydal Chevanceovi.

Byla to jeho první chyba nebo spíše jeho chyba jediná. Nepatrná úchylka z cesty tak pečlivě vyznačené zmařila od té doby všecky jeho výpočty. Proč? Kdo by to mohl říci? On sám toužil ze všech sil po tom, aby mohl vidět v tomto nepředloženém činu jenom odpustitelnou nerozvážnost. Ano, byl to jenom úzkostný výkřik, bezděčné zavolání, které mu bylo vyrváno spíše překvapením nežli hrůzou a které bylo zaslechnuto cizíma ušima jenom čirou náhodou. Tak si to namlouval, neboť si nemohl přiznat, nechtěl-li se připravit o svůj pokoj, tak těžce získaný, tak vratký, že tímto jediným výkřikem uprostřed noci udělal mnohem víc, než že vydal své tajem-

ství starému, nuznému knězi — že se jím totiž odhalil sám sobě, že v něm jednou — nic víc než jednou — uslyšel hluboký hlas své vlastní přirozenosti, zalkání svého nitra, které nemohlo být udušeno ani zázračnou obratností jeho lži. Domníval se, že myslí jenom na Chevance. Představoval si s chorobnou pozorností a s dětinskou péčí všechny podrobnosti toho výjevu, podobaje se úzkostlivému autorovi, který přepracovává dvacetkrát důležitý dialog. Ale jenom jeden herec byl v tom výjevu, jenom abbé Chevance chodil sem a tam po scéně, mluvil a plakal v pathetickém monologu. Druhý herec zůstával němý. Nikoliv z vypočítavosti, nýbrž ze zvláštního pudu sebeobrany se zdráhal vykřiknout po druhé, byť i jenom ve snu.

Právě v té chvíli vstoupila pomalu do jeho paměti vzpomínka na jeho poslední rozhovor se slečnou de Clergerie, vstoupila touž bolestnou trhlinou, a jeho známá úzkost tím vzrostla tak podivně, že ji sotva poznával. Zdálo se mu, že si nechal s tímto druhým přiznáním uniknout drahocennější část své bytosti, že jím ztratil krev teplejší a bohatší. Cítil doslova jasnovidnou únavu, zářící, oslnivou slabost, která se dostavuje po velikých ztrátách životní síly. A zároveň se před ním zase vynořily ony polohorečné obrazy, něco uprostřed mezi blouzněním a snem, jakési přízraky jeho vlastních úvah, a začaly zase před

jeho očima svůj podivný průsvitný tanec, uplývající mlčky na neviditelném proudu. Cénabre však neblouznil. Stěžoval si jenom v poslední době na neobyčejnou citlivost přepracovaného mozku, jehož abstraktní pojmy nabývaly životné hmotnosti a pohyblivosti. — Konečně se mu podařilo, že se odtrhl od okna, vrhl se na postel a zavřel oči. Ale nevydržel ležet, v okamžení byl všecek zbrocen potem. Vstal, přistoupil zase k oknu a cítě mrazení po celém těle, opřel se lokty o okenní prkno.

Jaká noc!... Vysoké vrcholky smrků se takřka ani neodrážely od temného pozadí, na kterém pomalu dohasínala jediná hvězda. Všecko, co strašné slunce vyssálo za dvanáct hodin neúprosného zápasu z vyprahlého boku země, vystoupilo zvolna vzhůru, vdechováno soumrakem, a utvořilo vysoko nad zemí neviditelný oblak. Jenom díval-li se někdo velmi dlouho k západu, uviděl konečně jeho třásnitý lem, ozářený měděným odrazem večerních červánků. — Cénabrovi spadla najednou na ruku kapka deště, teplá, těžká kapka, vonná jako kapka nardu, sama esence zmizelého dne.

Cénabre se vyklonil z okna a zahlédl ještě světlo v pracovně Clergeriově. Hned potom se však ozval na pěšině skřípot písku, živé, ale nejisté a jako usekávané kroky mužíčkovy a zároveň jeho nervosní pokašlávání. Otevřela se ja-

kási vrata, zahučel motor automobilu, pak se utišil, najednou zastěnal takřka po lidsku, až to otřáslo nocí v samých hlubinách, a opět se rozhučel. A takřka zároveň se zažehl dvojí kužel reflektorů, vytryskl přímo k nebi, na okamžik zaváhal, až se konečně obě obrovská tykadla majestátně otočila kolem dokola a náhle se vnořila do tmy, zmizela docela.

Proč dělal abbé Cénabre v duchu ten výpočet? Nebyl by to mohl říci. A ostatně nepokládal nikterak tyto cifry za důležité, vynořovaly se mu v mysli samy od sebe. Počítal, že nádraží je vzdáleno sotva osm set metrů, že tedy auto Fjodorovo bude zpět dříve než za pět minut. Vytáhl hodinky. Při páté minutě se vskutku objevilo nad strání bludné světlo, jako by bylo věrno tajemnému dostaveníčku, a topoly v aleji, ozářeny všechny najednou, objevily se sinavé a třesoucí na pozadí z černého sametu... »Budu mít aspoň jeden den pokoj od toho hlupáka,« řekl si Cénabre tiše a pocítil při tom nevýslovnou úlevu.

Ale právě v tomto okamžiku zapomenutí a osvobození, právě když zavíral okno, aby mohl lépe užít obnoveného pocitu samoty, probudila se v něm ona podivná věc, otřásla zpolehounka všemi jeho nervy, proběhla mu potměšile mozkiem a rozsvítila se na konec v jeho mysli nehybným, nesnesitelným světlem. Ten pocit byl

tak živý, že se ani nezdržel pošetilého posunku, jako by chtěl smazat a rozdrtit ten sršící bod: sáhl si prudce na čelo a sevřel je do obou svých širokých dlaní. Toto první překvapení netrvalo ostatně déle nežli mihnutí blesku. Náraz byl příliš tvrdý, příliš nenadálý, aby na něj energie toho nezkrotného člověka ihned neodpověděla vší svou silou. Uprostřed úplné pohromy nižších schopností jeho ducha prorazil mu až do mozku velitelský hlas rozumu a zadržel osudný okamžik. »Je to zase taková krise jako minulé zimy,« pomyslí si. »Což začínám šílet?«

Běžel k oknu, opět je otevřel a pohroužil svůj pohled do noci. Jen stěží odolal pokušení, aby se do ní vrhl, aby do ní padl s otevřenou náručí, aby se v ní konečně utopil i se svým nenáviděným tajemstvím. Ale tehdy přece nechtěl umřít takto — tehdy, když si přitiskl ke spánku chladně a odhodlaně ústí svého revolveru. Tentokrát tomu bylo jinak — tentokrát volalo samo jeho tělo po nicotě jako po odpočinku, nebo dokonce nevolalo po ničem: prostě prchalo. Cénabre prchal. Prchal před neznámým nebezpečím, jehož příčina nebyla v něm samém. Anebo, lépe řečeno, uhýbal se.

Zatím svíral oběma rukama dřevěný okenní kříž a potměšile jím škubal, jako by jej chtěl vytrhnout ze zdi. Toto hrubé mrhání silou ho uklidnilo. Třásl se ještě všecek strašlivým nárazem,

pohled měl mdlý, ústa hořce stažena, ale už se zase pomalu zmocňoval svých myšlenek a představ, které byly rozmetány náhlým výbuchem hrůzy jako suché listí. Pokoušel se zapříst s těmito žalostnými troskami, které přežily pohromu, rozumný rozhovor, tak jako potápějící se loď používá posledních topenišť.

»Co se vlastně stalo?« koktal. »Nic. Nic jsem neviděl, nic jsem neslyšel, dokonce jsem ani na nic nemyslel. Bylo to, jako když mě někdo udeří do zad.« A opravdu, musil se bránit, aby se neobrátil a aby se nepostavil tomu neznámému na odpor. Ať si jakkoliv přál vidět v této nenadále krizi jenom osláblou recidivu prvního záchvatu, nemohl se už o tom déle klamat. Ta úzkost nevystoupila tentokrát z něho samého, nebyla výsledkem nekonečného hloubání a nebezpečné sebezpitvy, která by byla zasáhla živoucí část jeho duše: rána byla tentokrát zasazena z vnějšku... Ano, zcela mimo něho, mimo jeho moc právě vznikla jakási událost, které neznal, které snad nikdy nepozná — a která byla přece tak skutečná a jistá jako žádná z těch událostí, jež kdy viděl na vlastní oči. Jaká to byla událost?

Marně těkal očima po prostých svědcích své zvláštní příhody, po kvítkovaném plátně na stěnách, po těžkém a velikém lůžku — nikde neviděl příznaků, jichž by si byl přál, neboť pýcha se nelekne příznaků, dovede se jim postavit. Místo to-

ho však se v něm čím dál tím víc rozmáhala jistota tisíckrát nesmyslnější nežli jakýkoliv přízrak, jistota, která pokořovala jeho pýchu mnohem krutěji. Zdálo se mu, že mu byla odňata všechna vláda nad jeho vlastním vědomím, že už není od nynějška pánem žádného z těch tajemství, jichž si dovede i nejhrubší člověk chránit před zvědavostí druhých lidí. Nedostalo se mu vůbec konkrétního důkazu o této jistotě, a přece ji nemohl brát v pochybnost: propukala v něm prudkým světlem. Nutno to nazvat světlem, protože toto dokonalé odosobnění se projevilo hned při prvním nárazu fyzickým znamením, proti kterému se jeho rozum už ani nebouřil, které přijímal se zoufalou odevzdaností: vstoupila totiž do něho jakási světelná vlna a on musil přimykát oči, aby neviděl na svých bledých rukou odraz její záře.

Každý jiný nežli abbé Cénabre by si byl v té chvíli volal na pomoc šílenství, nebo by byl padl na kolena. Avšak jeho mohutná přirozenost se ještě vzpírala, nechtějíc se vzdát, a on snad na to ani nemyslel. Myslel jen na to, aby se osvobodil vlastními silami, to jest na to, aby se zúčastnil schválně a neodvolatelně této osudné hry, již byl sám sázkou. Poněvadž už tolik let důvěrně obcoval s tímto tajným, neproniknutelným životem, promrhávaje svého podivného genia na to, že oživoval postavy svého snu, své svaté a světice, byl povznesen nad překvapení nebo nad hrů-

zu nezasvěceného diváka. Obraz slečny de Clergerie, její poslední slova, pokorné políbení jejích úst — tato trojí vzpomínka se nepřestala ani na okamžik vznášet nad jeho pološilnými přízraky a on si byl už jist, že právě tam a nikde jinde, že právě na tom místě jeho mozku už zraněného propukl požár. »Zvláštní děvče,« myslil si, »promluví si s ní hned zítra. Uvidím . . . Vysvětlím jí . . . Vysvět . . .«

Šeptaje si tato slova přehodil si přes ramena plášť, vyšel na schody a hmataje opatrně po zábradlí, sestupoval těžkým krokem dolů. Když byl u hlavních dveří, spustil potmě železnou tyč, odstrčil závory a vnořil se do noci. Písek na pěšině mu zaskřípal pod nohama. Jeho vysoká tmavá postava byla ještě na pohled nádherně klidná a vyvážená, avšak ve skutečnosti už byla síla tohoto muže úplně spotřebována, zoufalství anebo odpuštění už k němu mělo vůlnou cestu. Utrácel marnotratně poslední zálohu své pýchy a energie, rozhazoval ji plnými rukama, s velkolepou lhostejností, jen aby se ještě udržel aspoň hodinu, dvě hodiny, aspoň přes noc. Byl odhodlán, že bude zdolávat čas minutu po minutě až do svítání, neboť nemohl snést pomyslení, že by se měl vrátit do svého pokoje a začít tam opět mlčenlivý a odporný zápas. »Zítra tomu bude konec,« myslil si. »Zatím si otupím nervy . . .«

Zítra!

Šel rovnou dopředu jako slepý, dávaje se vésti jenom bledým odrazem zdí hospodářských budov, čerstvě obílených vápnem, a obě ruce si tiskl dlaněmi na prsa, podobaje se raněnému s dýkou v srdci, který se obrátí zády k svému vrahovi a udělá ještě několik kroků, všecek ztrnule vzpřímený, s očima vytřeštěnýma do prázdna. Najednou narazil na obrubu hustého křoví, zapotácel se, spadl na kolena, vstal a šel dále, nic necítě, všecek zahloubán do své myšlenky. Ta myšlenka však už nebyla ani myšlenkou, tak jako mrtvola není ani věcí ani živou bytostí — pouhý obraz bez života. A přece by byl rád věřil, že tato činnost jeho ducha je spíše znamením osvobození, že svěrák jeho lži se poněkud uvolňuje: unikal totiž opravdu jakousi vnitřní nehybností strašnému tlaku, který snášel trpělivě a hrdinsky už tolik měsíců. Avšak ona tajemná, byť i nejistá událost, jejíž předtucha ho právě zasáhla, aniž o ní jinak co věděl, byla nicméně z těch událostí, které porušují rovnováhu neštěstí, které mohou být jenom šťastné, i když dokonávají zkázu, jejíž očekávání se už málem stalo nesnesitelným.

Cénabre se podobal umírajícímu, který ucítil u srdce první mrazivý dotek blížící se agonie a touží po tom, aby se mu ten pocit vrátil, aniž ví, že se právě na okamžik nenapravitelně otevřel smrti. Nešťastný kněz byl už také v koncích se

svými silami, nebránil se už, vzdával se na milost a nemilost, jsa vyčerpán pětíměsíčním zápasem, o kterém netušil, že je to jenom směšný vzdor, prohraná sázka, poněvadž budova jeho lži dostala první trhlinu už tehdy, když prozradil své tajemství. Pokrytectví není totiž neřest jako jiné neřesti, zároveň slabost i síla, pud i výpočet, něco, s čím by se mohlo smlouvat. Má-li býti lež tak naprostá, oživující všechny naše skutky, udržena až do konce, musí těsně obemknout náš život, zasnoubit se s jeho rytmem. Sotva se vloudí mezi nás a mezi ni sebe nepatrnější nesoulad, ihned se probudí naše pozornost, vůle se napne a vědomí upře svůj ztrnulý pohled na toto citlivé místo. Která vůle by dlouho vydržela takové úsilí? Vůle abbého Cénabra se právě zlomila a on to netušil. Netušil to, poněvadž tato mohutná vůle povolila příliš pozdě, když už zdolala odpor mozku, chřadnoucího starou ranou. Abbé Cénabre se domníval, že jeho nesnesitelnému břemeni ubývá pomalu tíhy, a zatím už rozpínal ruce a padal ke dnu.

Tentokrát by se však nebyl dopustil té nerozvážnosti a nebyl by volal o pomoc. Nechtěl mít u sebe nikoho. Onen náhlý pocit samoty, který se ho tenkrát zmocnil, když se mu samo od sebe ozvalo z úst jméno Boží, od té chvíle ustavičně vzrůstal, ale v poslední době pomalu slábl a ztrácel se. Kruh, obklopující neúprosného kněze, se

stáhl příliš pevně, aby z něho mohl hledat východiště. Ale on se o to ani nestaral. Jeho zaslepenost byla zaslepeností člověka, který je už mimo nebezpečí, protože je už ztracen. Když se před několika nedělemi procházel po břehu moře mezi Ollioulesem a Toulonem, řekl jednomu venkovskému lékaři, s kterým se náhodou seznámil v hospodě a který ho poslouchal, vůbec nic nechápaje, strašná slova, která potom lidé donesli páteru Domangeovi: »Jsou jisté okolnosti, kdy člověk cítí Boha už jenom jako překážku, jako poslední zkoušku, kterou nutno zdolat.«

V této chvíli krácel opravdu proti takové překážce, přimhuřuje oči, aby zapomněl na ono neurčité světlo, které před chvílí vycházelo, jak měl za to, z jeho třesoucích se rukou, jako by jím byl uvnitř tak nasycen, až z něho přetévalo. Odkud se vzalo? Jak vniklo do jeho prsou? Jakou trhlinou? Ať se jeho rozum kolísal sebe strašlivěji, nešťastník se přece nechtěl dát ošálit preludem tak hrubým. Nemohl jej však od sebe odvrhnout, poněvadž úzkost, kterou mu tento prelud vnukal, se podivuhodně shodovala s onou novou a nenadálou jistotou, že je od té chvíle docela průsvitný, že v sobě nemůže utajit žádnou lež, že je vydán na milost a nemilost tomu, čeho se bál celý svůj život více nežli kteréhokoliv jiného nebezpečí: lidské zvědavosti, krutosti lid-

ského soudu. Obrátil se zády k vysokému domu, jehož zeď svítila neurčitě ve tmě, a prchal pudově do noci, ani ne tak proto, aby unikl své tajemné jasnosti, jako spíše proto, že pokorně doufal, že snad opět nalezne tajemství, o které byl tak krutě oloupen, že zase nalezne bezpečnost své lži. Najednou však, zahnuv okolo tisového křoví, narazil hrudí na živoucí tělo, ale nevykřikl překvapením (jeho nervy byly už tak strhány, že už ani neúčinkovaly na strach), nýbrž jenom příšerně zastenal.

»Důstojný pán mě polekal,« řekla Ferdinanda. »Což pak mě důstojný pán neviděl? Šel jste rovnou ke mně,« dodala hned rozmrzele, »a myslila jsem, že mě opravdu vidíte. Už přece není tak tma, za chvíli vyjde měsíc.«

Cénabre viděl špatně do kuchařčiny tváře, ale přece v ní rozeznal jakousi netrpělivost a hrůzu, která na okamžik probudila jeho ochablou pozornost.

»Co mi chcete?« odpověděl drsně. »Co znamená tato komedie?«

Odstrčila ho mírně rukou a on najednou ucítil, že se ta tlustá žena třese.

»Sám Pán Bůh vás posílá,« řekla prostě. »Musím vám říci... Ale ne, to by bylo dlouhé a široké, musíte mi teď věřit na slovo... Pán odjel... Já jsem jenom ubohá žena a nesluší se mně, abych se míchala do takových věcí. Ale ten-

hle ten zatracený dům je už horší než potkaní pelech, důstojný pane . . . Zkrátka, důstojný pane, jako že jest Bůh nade mnou, v pokoji milostivé slečny byl mužský. Viděla jsem ho na vlastní oči!»

»A proto se mi tady pletete do cesty?« řekl Cénabre s odporem. »Bouřka vám rozrušila nervy. Jděte si lehnout.«

»Lehnout? To se vám lehko řekne!« odsekla posměšně. »Už jsem to udělala tolikrát, jako že tu stojím před vámi, místo co jsem měla raději otevřít oči i uši. Jestli se dnes mýlím, tím hůř pro mne, už se vám víckrát neosmělím podívat do očí. Ano, důstojný pane, ať už potom u vás nestojím za nic! Ale teď si myslete, co chcete, jenom mě nenechávejte jít samotnou nahoru. Už jsem to zkoušela dvacetkrát, ale nemám k tomu síly. Co vám to udělá! Pojd'te se mnou jenom na schody, důstojný pane! Zůstanete na schodech a počkáte, nebudu-li volat.«

»Dejte mi pokoj!« odbyl ji Cénabre hlasem podivně rozechvělým. »Chtěla-li jste mi nahnat strachu, vybrala jste si k tomu pramizernou chvíli, má milá! Mám dnes večer jinou tíhu na hřbetě!«

Všimla si snad nepatrného zakolísání jeho hlasu při posledních slabikách těchto slov, ostatně dosti nejasných? Nežli odpověděla, naklonila se

k obličejí knězovu a zkoumavě se do něho zahleděla. Potom teprve promluvila:

»Ba ne, teď není čas ztrácet hlavu. Nedělám povyk pro nic za nic. Šofér byl opilý do němoty, důstojný pane... To étherové svinstvo mu takřka teklo z očí, důstojný pane, vypadal jako sám ďábel. Natloukl Francině. Chudák holka ležela na posteli a plivala krev plnými ústy... Pozor na milostivou slečnu! povídá mi ta nešťastnice. Víc z ní nedostanu, ani kdybych ji zabila. Nezradí svého milence! Když se auto vrátilo, hledala jsem Rusa po všech koutech, ale jako by se po něm země slehla. Člověk by řekl, že to hovado prolézá klíčovými dírkami. Myslila jsem si: Kudy by byl mohl přijít, vždyť jsem schody nespustila s očí! Nejspíš zůstal venku! Ale vtom mě napadlo, že se mohl dostat do prvního poschodí malou půdou, potřeboval jenom vlézt oknem. . Oh, důstojný pane, když jsem vás před chvílí potkala, bylo mi... bylo mi...«

»Jdu s vámi!« řekl najednou Cénabre mírně.
»Jděte hodně pomalu. Je docela možno, že je to všecko jenom sen. Musím si šetřit sil.«

Zhluboka si vzdychl a potom šel za ní odměřenými a klidnými kroky. Ale když přišli ke schodům, Fernanda to už nemohla vydržet a vyběhla nahoru, berouc čtyři najednou. Chvilku slyšela krátký knězův dech, potom jakési dětské za-

úpění a potom už nic. Ostatně zrovna v tom okamžiku otevřela dveře a skokem se octla uvnitř. Z pokoje vytrysklo světlo a zároveň se rozlehl její křik:

»Důstojný pane, důstojný pane, jsou tady! Jsou tady oba!«

Vyběhla až k zábradlí a shýbla se nad ním všecká oslepena, nemohouc nic rozeznat v černé propasti pod sebou.

»Důstojný pane, důstojný pane... musíte mi pomoci, než někdo přijde... Musíme ho aspoň odnést na postel... Milostslečna je mrtva.«

Ticho. Potom se ozval ze tmy Cénabrův hlas, změněný k nepoznání:

»Uklidněte se, uklidněte se! Co to povídáte? Váš hlas se strašně rozléhá, nerozumím vám ani slova.«

Ferdinanda přivřela pomalu dveře, jako by chtěla zavřít v pokoji světlo s oběma mrtvými, a sestoupila o několik schodů níž. Tma se jí zdála zase tak hustá, že nemohla najít cestu. Náhlá zatáčka schodiště ji tak popletla, že se musila opřít celou svou vahou o zeď. Dva schody... tři schody... pět schodů... A najednou ucítla na tváři horký dech abbého Cénabra.

»Co pak jste slepá?« zeptal se jí. »Vždyť není tak tma! A co jste povídala, má milá? Pomátl se vám rozum? Slečna de Clergerie že je mrtva? Jakže, mrtva? Kdo ji zabil?«

Kuchařka docela ztrnula, jako by byla očarována tím hlasem, vycházejícím ze tmy, a neodvážila se ani otočit hlavu, takže ji každé to slovo, obalené horkým dechem, udeřilo přímo do tváře.

»Ten blázen,« odpověděla konečně, »ten Rus . . . A potom zabil sám sebe. Teď leží ten ďábel napříč před prahem, takový měkký a těžký, nehnu jím sama z místa . . . A ten zatracený revolver drží ještě v ruce, mohl by ještě člověku ublížit, to hovado!«

Zastenala hnusem a potom začala prosit jako dítě:

»Ne, důstojný pane, tady ho nesmějí najít, to je nemožné, jen si to považte! Nepomůžete-li mi, odnesu odtud milostivou slečnu. Viděla bych ji, chudinku drahou, raději někde pod plotem, ano, někde v trávě, jako mrtvého ptáčka, tam by jí bylo líp.«

Udusila vzlykot, který se jí dral z hrdla, a pak docela umlkla, jako by na ni byl přišel strach. Noc, do které nořila tvář zbrocenou slzami, se jí zdála prázdnější nežli kdy jindy. Ba ani dech knězův nebylo už slyšet. Chvilku se jí zdálo, že rozeznává obrysy jeho obličeje, který jí byl tak blízko, že vidí bledý odlesk jeho pohyblivého pohledu, ale hlas Cénabrův se najednou ozval na druhé straně, jako by vycházel ze zdi.

»Buďte tak laskava a podejte mi ruku,« řekl Cénabre. »Bojím se, že nebudu moci udělat ani krok.«

Cítala, jak se křečovitě chytil její paže. Pak začal vystupovat vedle ní, velmi pomalu a těžce, jako by tlačil čelem s velikou námahou nějaké nesmírné břímě. A když se dveře znovu otevřely a světlo dopadlo na knězův obličej zkamenělý úzkostí více než lidskou, vydral se Ferdinandě přes všecku její hrůzu výkřik soucitu.

»Bože můj,« zaúpěla, »nechme toho, udělám to sama . . . Pomozte mi jenom položit ji, děvečku drahou, na lůžko. Pane Bože, její ubohá hlavinka je jedna rána! Vezměte ji pod paždím, důstojný pane, mám srdce jako v kleštích. Nemám k tomu sama dost síly.«

»Dovolte na okamžik,« řekl Cénabre klidně. »Ano, mějte ještě minutku strpení. Teď ještě vám nemohu být nic platen. Vždyť vás, paní, ani nevidím.«

Hospodyně klečela u žalostné mrtvoly, ležící na zemi, a pokoušela se nadzvihnout rozdrcenou šíji, avšak hlas Cénabrův otřásl její ztrnulostí a jejím zoufalstvím a udeřil jí do prsou jako kámen. Vstala zcela pudově a nesmyslně se země, jako by chtěla čelit svrchované bolesti, která právě promluvila hlasitěji nežli smrt.

Sotva Cénabre překročil práh, objal ihned jediným pohledem celý výjev, tak jako člověk,

který ví, co hledá, a nedá se už od toho ničím odvrátit. Když k němu Ferdinanda vzhlédla, vyburcována jeho hlasem, prohlížel si ležící tělo slečny de Clergerie tak pozorně a přísně, že hospodyně nejprve zamrazilo. Ale když k němu přistoupila blíž, zpozorovala ihned se svou obvyklou chladnokrevností, že se jeho pohled, ačkoli se zdál upřen na mrtvou, vznáší nad ubohou obětí, že už na ničem pevně neutkvívá.

I pokrčila rameny a vzala mrtvou dívku do náručí. Když abbé Cénabre uslyšel, jak to žalostné břímě dopadlo na postel, příšerně zastenal a udělal krok kupředu.

»Musilo to být, odpusťte mi,« řekla tlustá žena, všechna zahanbena. »Je tak lehounká, a přece jsem ji nemohla zdvihnout, mám ruce jako zpřelámaný. Člověk by ji nejraději nosil na kolenou, jako Nejsvětější Svátost. Teď je jí ještě, chudince drahé, dobře, je sama s námi dvěma. Zítra už toho budou plné noviny, lidské huby budou mlít... Fuj! Ale nikdo mi nevymluví, důstojný pane, že si sama nepřála takové smrti, a žádné jiné. Právě takové smrti! Nikdy se jí nezdálo, že už je dost pokořena, žádala si jenom opovržení, byla by bývala nejraději zašlapána do prachu. Tenhle Rus, ten z nás byl ze všech nejhorší, od něho tedy chtěla přijmout smrt. Myslíla vždycky jinak nežli já nebo vy, můj andílek ubohý...

A teď budou lidé vrtět hlavami, budou klepat, řeknou, že byla blázen nebo ještě něco horšího. Odřekla se všeho, důstojný pane, i své smrti.«

Kněz stál nehnutě v ostrém světle. Žádná lidská moudrost, ba ani genius soucitu, by byli nic nevyčtli z jeho nehybných rysů. Vytesávala je zevnitř úžasná vůle, zápasící se smrtí, a vtiskovala jim znamení věčnosti. Jedinou dlouhou minutu se kolísala váha mezi onou mrtvou, pořád ještě živoucí, a mezi tímto živým, který byl už mrtev.

»Pojďte blíž, paní,« řekl konečně tichým hlasem, jako by šetřil i svého dechu.

Obrátil k ní svou slepou tvář a jí se najednou zdálo, že oblouk jeho úst se uvolňuje, že vrásky jeho tváří se rozplývají a celý obličej že se zatmívá. Najednou však pohnul rameny jako člověk, který na sebe opět bere své břímě, a hned potom uslyšela Ferdinanda tato zvláštní slova:

»Paní, můžete se modlit Otčenáš?«

»Ano, důstojný pane,« odpověděla pokorně. »O t č e n á š, j e n ž j s i n a n e b e s í c h, p o p o s v ě t ě s e j m é n o t v é . . . «

Cénabre jí položil ruku na rámě a ona cítila, jak je ta ruka čím dál tím těžší.

»Ještě jednou,« řekl mírně, »já nemohu.«

»O t č e n á š, j e n ž j s i n a n e b e s í c h,« začala pomalu svým přízvukem z kraje Auge.

»P a t e r n o s t e r,« promluvil Cénabre nad-
lidským hlasem.

A skácel se tváří k zemi.*)

*) Abbé Cénabre umřel 10. března 1912 v ústavě
doktora Lelièvre, nenabyv už rozumu.

G. B e r n a n o s

O D P A D L Í K

II

Radost

24. svazek Knih dnešku. Vydal
v březnu 1931 v překladu Jana
Čepa a v úpravě F. Muziky dr. Ot.
Štorch-Marien, Praha II., Pur-
kyňova 6. Prvních dvacetpět vý-
tisků je tištěno na holandsu, čís-
lováno a autorem podepsáno.

Vytiskl Jos. B. Zápotočný
v Rokycanech

K N I H Y D N E Š K U
S B Í R K A K R Á S N Ý C H P Ř E L O Ž E N Ý C H
M O D E R N Í C H K N I H

- Sv. 1. J. Romain: *Kdosi umřel*, román . . . . . Kč 18.—
Sv. 2. G. Duhamel: *Světlo*, hra . . . . . rozebráno
Sv. 3.—4. V. Rachilde: *Krvavá ironie*, román . . . . . Kč 30.—
Sv. 5. G. Duhamel: *Tři rozhovory*, essaye . . . . . Kč 16·50
Sv. 6. Ch. L. Philippe: *Čtyři příběhy o ubohé lásce* . rozebráno
Sv. 7. Ch. Vildrac: *Michal Auclair*, hra . . . . . Kč 15.—
Sv. 8. Ch. Vildrac: *Objev*, prósy . . . . . Kč 18.—
Sv. 9. G. Duhamel: *Radosti a hry*, kniha o dětech . . . Kč 24.—
Sv. 10. V. Lidin: *Mořský průvan*, román . . . . . Kč 14.—
Sv. 11. G. Apollinaire: *Zavražděný básník*, román . . . . Kč 19·50
Sv. 12. G. Ribémont-Dessaigues: *Pštros se zavřenýma
očíma*, román . . . . . Kč 24.—
Sv. 13. W. B. Yeats: *Příběhy Ryšavého Hanrahana* . . . Kč 12.—
Sv. 14. G. Papini: *Slova a krev*, novely . . . . . Kč 24.—
Sv. 15. H. de Montherlant: *Ráj ve stínu mečů*, novely . . Kč 21.—
Sv. 16. L. Pirandello: *Život, který jsem ti dala*, hra . . . Kč 12.—
Sv. 17. P. Mac Orlan: *Přístav mrtvých vod*, román . . . Kč 13·50
Sv. 18. J. Romain: *Diktátor*, hra . . . . . Kč 21.—
Sv. 19. G. Duhamel: *Půlnoční zpověď*, román . . . . . Kč 21.—
Sv. 20. Ph. Soupault: *Negr*, román . . . . . Kč 20.—
Sv. 21. A. Gide: *Škola žen — Robert* . . . . . Kč 20.—
Sv. 22. J. Cocteau: *Hrozné děti* . . . . . Kč 20.—
Sv. 23. G. Bernanos: *Odpadlík — I. Přetvářka* . . . . . Kč 32.—
Sv. 24. G. Bernanos: *Odpadlík — II. Radost* . . . . . Kč 36.—

Vázané svazky o Kč 15.— až Kč 18.— více.

96 V y d á v á

**AVENTINUM, NAKLADATELSTVÍ
DRA OTAKARA ŠTORCHA-MARIENA**

Praha II., Purkyňova 6.